

Dlouhé mohyly a kamenné hrobky kultury nálevkovitých pohárů – nejstarší monumentální pohřební stavby v Čechách (ca 40./39. – 34./33. stol. před Kr.)*

Milan Zápotocký

Na úvod

Příkopová ohrazení typu dlouhých mohyl, zkráceně „dlouhé mohyly“ (earthen long barrows – ELB), jejichž půdorysy dnes objevujeme na leteckých snímcích nebo odkrýváme při plošných výzkumech, představují po neolitických rondelech a příkopových ohrazeních obranného účelu vcelku třetí, tentokrát pohřební formu monumentálních staveb. Jejich rozšíření v časovém horizontu, odpovídajícím konci středoevropského neolitu a staršímu úseku eneolitu, se obecně považuje za znak silící sociální stratifikace té doby. Rozšířené jsou od Atlantiku a Británie po Malopolsko a od Moravy po jih Švédska, a sice ve dvou časových horizontech:

Starší horizont dlouhých mohyl spadá do mladší poloviny 5. tisíciletí a zahrnuje oblast severofrancouzské kultury Cerny, v mladším úseku patrně též kulturních skupin středoevropského časného eneolitu (starší úsek kultury michelsberské, jordanovskou kulturu). Z Čech jsou dosavadní poznatky k této problematice zatím materiálově slabě podložené (kap. 1.3).

Mladší horizont, staroeneolitický, v jehož průběhu byly dlouhé mohyly s dřevohlinitou konstrukcí postupně doplňovány či vystřídány kamennými pohřebními stavbami – megality a kamennými hrobkami, spadá do průběhu 4. tisíciletí. Časově a územně se kryje s dobou a územím kultury nálevkovitých pohárů (KNP).¹

Spojovány jsou s celým spektrem funkcí, od pohřební po sakrální a společensko-organizační. Zároveň představují významný monumentalizační prvek, jehož přítomnost v krajině symbolizuje právo komunity na dané území (jak už *Midgley 1985*, 13; *Wierzbicki 2006*).

V *kultuře nálevkovitých pohárů (KNP)* se s pohřebními stavbami typu dlouhých mohyl setkáváme od samého počátku její existence, a – jak se nyní ukazuje – též na celém jejím území. Charakteristickým rysem je přitom jejich výrazná regionalizace. Tak v *severní skupině* byly dlouhé mohyly časem doplňovány či nahrazovány megalitickými stavbami typu dolmenů a chodbových hrobů – přičemž novější data nevylučují ani relativní současnost obou těchto forem, tradičně považovaných za následné.² Ve *východní, velkopolské KNP* dominovaly již od počátku tzv. kujavské hroby – dlouhé trapézovité mohyly (grobowce = hrobky) s kamenným ohrazením. V *jihovýchodní (malopolské) a jižní skupině*, sahající od Posálí přes České země do Dolních Rakous, se kromě půdorysných forem dlouhých mohyl s palisádovým ohrazením setkáváme s variantami kombinujícími oba stavební prvky – dřevěné či kamenné ohrazení s kamenným krytem či dlažbou (srv. kap. 1.1).

* Se vzpomínkou na spolužáky a přátele z ročníku 1952–1957 Filipova semináře: Antonína Beneše, Romana Hakena, Evžena Neustupného, Miroslava Richtera a Marii-Mařenku, tehdy ještě Steklou, kteří všichni – Roman jen krátce a ostatní celý svůj život věnovali české archeologii. – Za přátelskou pomoc při kompletaci dokumentace děkuji kol. M. Dobešovi.

1 Celkově k problematice dlouhých mohyl kupř. *Midgley 1985; 2005; Sherratt 1990; Rzepecki 2011; Furholt – Müller 2011*.

2 Budování dolmenů je kladeno do let 3650/3600–3350 a chodbových hrobů do let 3300–3100/3000 cal BC (*Mischka 2014*). K možné jejich souběžnosti *Sjögren 2011*, 112, Fig. 13.

V Čechách, osazených v období staršího eneolitu jednou ze tří podskupin jižní KNP, na počátku zčásti s podílem kultury michelsberské, je výzkum na tomto poli, v porovnání se sousedními provinciemi, středoněmeckou a moravsko-rakouskou, prakticky v počátcích. Jednou z příčin je skutečnost, že poté, co jsme v průběhu padesátých let minulého století vyčlenili KNP jako samostatnou kulturu z konglomerátu tzv. „nordické kultury“, pozornost se zde soustředila především na periodizaci a obecnou charakteristiku této kultury. Její pohřební ritus byl proti tomu sledován jen příležitostně, v pracích zaměřených na dílčí úseky KNP³ či v souhrnných přehledech.⁴ Až do počátku tohoto století jsme tak pracovali s představou existence dvou hlavních forem pohřebního ritu této kultury: plochých pohřebišť a sídlištních pohřbů.⁵ S *mohylami* jako svébytnou formou pohřebního ritu české „nordické“ kultury zde ve svých syntézách nepočítali jak A. Stocký (1926, 113–115) a J. Schráníl (1928, 61), tak po válce ani J. Böhm (1941, 202) či J. Filip (1948, 168), i když řada jich byla v té době již prokopána. V kontextu nově definované KNP – a sice jejího mladšího, salzmündského období – zmiňuje až E. Janská (1957, 155) mohylu z Veliké Vsi a na počátek budování mohyl v tomto období poukazují, s odkazem na mohyly moravské KNP, J. a E. Neustupní (1960, 131).⁶ V „Pravěkých dějinách Čech“ z r. 1978 jsou v příslušné kapitole zmíněny též jen dva případy mohyl KNP, a sice jeden ze staršího a jeden z mladšího období této kultury (Dolínek, Veliká Ves: *Pleiner – Rybová eds. 1978*, 243). Již předtím E. Pleslová-Štiková (1972, 122) ale na příkladu Brandýska upozornila, že případy osamocených hrobů baalberského stáří na pohřebišťích mladoeneolitických kultur lze vysvětlit právě tak, že je původně kryly mohyly, jež tak založily pohřební tradici daného místa (srv. *kap. 3.2.2*).

Nevysloveným předpokladem byla v té době představa, že eneolitické mohyly jsou obecně kruhové.⁷ Objev půdorysů dvou dlouhých mohyl neobvyklého tvaru i rozměrů během výzkumu v *Březně* u Loun v r. 1975 měl proto i v tomto ohledu přelomový význam (*Pleinerová 1980*, srv. *kap. 1.4*). Takto byl též hodnocen ve studiích, jež diskusi na téma dlouhých mohyl u KNP na přelomu 70. a 80. let minulého století zahajovaly (jak už *Midgley 1985*), a tento mimořádný význam si podržel dodnes.⁸ U nás první reakce na březenský objev zaznamenáváme v interpretačních návrzích k situacím na polykulturních pohřebních areálech v Čachovicích, Brandýsku či Velkých Žernosekách (*Neustupný – Smrž 1989*, 290; *Šmejda 2001*, 502; *Křišťuf 2004*, srv. příslušné partie v *kap. 5.1–3*). Povědomí o existenci památek tohoto druhu na půdě Čech ovšem trvalo (srv. *Sklenář 1996*, 189), a otázka dlouhých mohyl se tak časem stala pozorně sledovaným tématem, k čemuž podstatně přispívaly – především zásluhou M. Gojdy, Z. Smrže a R. Křivánka⁹ – objevy letecké archeologie a geofyzikálních měření; srv. poslední syntézy českého eneolitu (*Neustupný ed. 2008; 2014*) a obecněji, s akcentem na počátky a širší význam tohoto fenoménu v časném eneolitu srv. *Turek 2010; Křišťuf – Turek a kol. 2019*. V kontextu KNP byla situace blíže sledována jen na regionální úrovni, na severozápadě a na východě Čech (*Zápotocký 2013; Šumberová – Zápotocký 2022*).

3 Pro starší, baalberské období: *Zápotocký 1956*, pro mladší, salzmündské: *Janská 1956; 1957*.

4 *Neustupný – Neustupný 1960; Zápotocký 1978; Pleslová-Štiková 1998*.

5 K významnému podílu sídlištních pohřbů, rituálně či nerituálně uložených, kupř. *Pleslová-Štiková 1985*, 81–87; *Černá – Velimský 1991; Rulř – Čtverák 1997*.

6 Pro středoněmeckou KNP srv. *Mildenberger 1953; Fischer 1956*, 192.

7 Vedly k tomu i tehdy vydané studie o středoněmeckých eneolitických „velkých mohylách“ (*Mildenberger 1953; Fischer 1956*, 195; *Preuss 1966*): z tamních 34 registrovaných, o dochované výšce od 2 do 8,5 m a s max. průměrem 40 m, byly jen čtyři oválné. Jednalo se vesměs o mohyly zčásti s primárními pohřby KNP, ale polykulturní, postupně vršené někdy až do starší doby bronzové. Původní vzhled těch z období KNP mohl být proto i vícekrát přemodelován – což lze těžko ověřit, protože většina jich byla zkoumána už v 19. století. Trapézovitě ohrazení typu dlouhých mohyl měla jako primární stavební fázi z těchto „velkých mohyl“ pouze mohyla z Latdorfu (Pohlsberg). Srv. *pozn. 60*.

8 Studie I. Pleinerové z r. 1980, s instruktivní rekonstrukcí březenské mohyly obj. 86, je prakticky jediným případem z Čech v zahraniční literatuře už od 80. let uváděným (jak již *Midgley 1985*; nověji kupř. *Rzepecki 2011*, fig. 107 a srv. také *obr. 1A, B*).

9 Viz soupis literatury: Gojda, M., práce z let 2004–19, Křivánek, R., práce z let 2002–21 a četné odkazy na informace Z. Smrže o dlouhých mohylách z lokalit na Poohří v *kap. 5.1*.

Téma práce. Pro autora se podnětem zájmu o problematiku nejstarších mohyl stala spoluúčast na publikaci staroeneolitických situací, odkrytých – včetně fragmentu dvou dlouhých mohyl – na trase silničního obchvatu Kolína v letech 2008–2010 (*Šumberová – Zápotocký 2022*). Při jejich analýze se zároveň plně projevil podstatný rozdíl mezi úrovní našich dosavadních poznatků a situací v ostatních skupinách KNP, kde tyto stavby jsou – přirozeně, z důvodu jejich četnosti a nápadnosti, dané jejich „kamennou“ formou – předmětem obecného zájmu již od samých počátků tamního archeologického bádání. V první fázi jsme se proto zaměřili na registraci dosud známých objektů typu dlouhých mohyl, přičemž se ale záhy ukázala jejich provázanost s druhou, dosud stejně opomíjenou, ale podobně četnou funerální formou KNP – hroby s kamennou konstrukcí. Hlavním tématem práce se tak staly dvě kategorie pohřebních staveb: v první části to jsou příkopová ohrazení typu dlouhých mohyl, zkráceně *douhé mohyly* (kap. 1), ve druhé *hroby KNP s kamennou konstrukcí*, mohylovým náspem původně kryté (kap. 2). Dle nich rekonstruovaný katastr staroeneolitických mohyl se pak snažíme kompletovat případy hrobů, pro jejichž příslušnost do této kategorie památek svědčí *přímé či nepřímé indicie* (kap. 3).

Časové horizonty. Datování všech zde evidovaných objektů a situací je založeno na stávající periodizaci staršího eneolitu (*Neustupný ed. 2008*). V případě KNP je oproti verzi z r. 2013 modifikována situace ve starším úseku staršího (baalberského) stupně. V tomto období zde počítáme – s ohledem na výsledky analýz sídlištních souborů ze severozápadních Čech, Kolínska a Chrudimska – s biparticí ekumeny české KNP, resp. s jejím rozdělením na regiony západní, s lokální, českou variantou michelsbersko-baalberského horizontu, a na regiony východní, s časně baalberskou KNP východní, moravské orientace¹⁰ (tab. 1).

starší eneolit – periody, stupně, fáze	kultury, stupně, fáze		definiční lokality, soubory		BC		
			SZ – střední Čechy	střední – východní Čechy			
II-2	mladší		Brozany		3300–3200	badenská kultura	klasic. st. badenské
II-1	starší		Křesín, Orasice	Líbeznice, Máslovice	3400–3300		
I-3	siřemská (mladší baalberská)		Siřem, Vikletice-sídl.	Makotřasy	3600–3400	jordanovská kultura	pozd. ml. st.
I-2	střední baalberská		Bílina, Postoloprty	Benátky, Cimbura A	3700–3600		
I-1A, B	A – západ	B – východ	západ: michelsbersko-baalberská (MK IV–V)	východ: starší baalberská	Mirošovice, Most		
časný eneolit	michelsberská k. (MK II–III) – předbaalberská KNP? – schussenriedská fáze		Valov, Ohnič, Žichov	Močovice	4100–3900	jordanovská kultura	pozd. ml. st.
				Bylany NV			

Tab. 1. Chronologie kultury nálevkovitých pohárů (KNP) v Čechách.

Dobu budování a primární funkce dlouhých mohyl a hrobek s kamennou konstrukcí lze tak pomocně rozdělit do čtyř časových horizontů. Z nich první, problematický, spadá do závěru časného eneolitu, zbývající tři vyplňují období staršího eneolitu:

1. *Pozdní úsek časného eneolitu – epilengyelský horizont* včetně závěrečné schussenriedské fáze jordanovské kultury a starší k. michelsberské, event. s hypotetickou ranou, předbaalberskou fází k. nálevkovitých pohárů;

2. *Starší a střední fáze staršího, baalberského stupně KNP, per. I-1, 2*, ve starší fázi rozdělený na část západní (*per. I-1A*), s osídlením typu michelsbersko-baalberského horizontu (paralelního s mladší k. michelsberskou a středoněmeckou skupinou Hutberg), a na část východní (*per. I-1B*), odpovídající fázím Ib/II moravské KNP (dle *Šmíd 2017*); ca 40/39.–37./36. stol. př. Kr.;

¹⁰ *Zápotocký 2013*, tbl. 1; *Zápotocký – Malýková – Kyselý 2019*.

3. *Mladší fáze (siřemská) staršího, baalberského stupně, per. I-3*, doba optima této kultury; ca 36./35.–34./33. stol. př. Kr.;

4. *Mladší stupeň, salzmündský, per. II-1, 2*, na východě země zčásti paralelní se starším, bolerázským stupněm badenské kultury;¹¹ ca 34./33.–32./31. stol. př. Kr.

1. Dlouhé mohyly

(*srv. kap. 5.1, č. d1–37*)

1.1. K roli dlouhých mohyl v časném a starším eneolitu

Definičním znakem příkopových ohrazení typu dlouhých mohyl – zkráceně *dlohých mohyl* – je půdorys různého tvaru, tvořený žlabem jako základem dřevěného či kamenného ohrazení. Standardně se označují termínem „*hliněné dlouhé mohyly*“ (*earthen long barrows – ELB*), i když existence mohylového náspu není vždy jistá. Nazývají se též jako bezkomorové (kammerlose Hünenbetten, bezkomorowe grobowce), předmegalitické, submegalitické či kvazimegalitické mohyly, megaxylony či „temenos“ ve smyslu posvátného, chráněného okrsku, běžně pak jako *nemegalitické dlouhé mohyly*, resp. jen dlouhé mohyly.

Původ dlouhých mohyl se dnes obecně vysvětluje převzetím a monumentalizací ideje neolitického dřevěného dlouhého domu (jak už *Childe 1949*, podrobněji kupř. *Midgley 2000*). V severní KNP je zprvu považovali za prostou variantu megalitických hrobů, současnou s monumenty z kamenných bloků typu dolmenů a chodbových hrobů (kupř. *Sprockhoff 1938*). Ukázalo se však, že vývojově představují předstupeň vlastní megalitické architektury (pro KNP již *Madsen 1979; Midgley 1985*).¹²

Názor na genezi dlouhých mohyl KNP se v poslední době mění. Původně hájená formální a ideová vazba na mohyly typu Passy severofrancouzské kultury Cerny (ca 4500–4300 BC)¹³ je nyní negována s poukazem na časovou mezeru mezi Cerny a KNP. Zároveň se popírá i možnost zprostředkovatelské role michelsberské kultury,¹⁴ s odkazem na nízký počet a nejistou či pozdní dataci mohyl s touto kulturou spojovaných.¹⁵ Naopak je stále živě diskutována these o souvislosti ELB s dlouhými domy pozdně lengyelské brest-kujavské kultury.¹⁶

Vokruhu KNP znaly dlouhé mohyly a po nich pak různé formy megalitických hrobů, resp. kamenných pohřebních konstrukcí-hrobek, všechny skupiny, od severní po jižní a malopolskou. Doklady jejich existence se nově shledávají i v regionech, kde dosud chyběly (*Żurkiewicz – Niebieszczański – Bahyrycz 2020*). Stavěly se a následně pak užívaly po celou dobu existence těchto skupin. Nejstarší data ze severní KNP spadají do 39. stol. (severní Německo, Borgstedt: *Hage 2012; Müller – Sjögren 2022, 2016*;¹⁷ v jižní Skandinávii do let 3800/3750 BC: *Nielsen – Sørensen 2018, 19*). Podobně je tomu i u východní KNP (3900/3800 BC: *Rzepecki 2011, 150; Grygiel 2016, 1008*, posledně *Król 2019, 121*)¹⁸ a také v Čechách (*srv. kap. 1.4.3*). Se zřetelným zpožděním se s nimi setkáváme v jihovýchodní, malopolské skupině (od ca 3650 BC (*Król 2021, 184*) a podobně i na Moravě se starší fáze mohylových pohřebišť klade až do mladší fáze baalberského stupně (*Šmíd 2017, 228, tab. 15*).¹⁹ K přechodu do megalitické fáze dochází v severní KNP místy už před koncem per. EN I.²⁰

11 *Dobeš – Zápotocký 2013, 499*.

12 Nové doklady přinesly v tomto směru poslední výzkumy v severním Německu (*Müller – Dibbern – Hage 2014*).

13 *Midgley 2005, 34; Rzepecki 2011, 202*.

14 Jak o ní uvažuje *Rzepecki 2011, 215; 2016, 24* s přehledem lit.

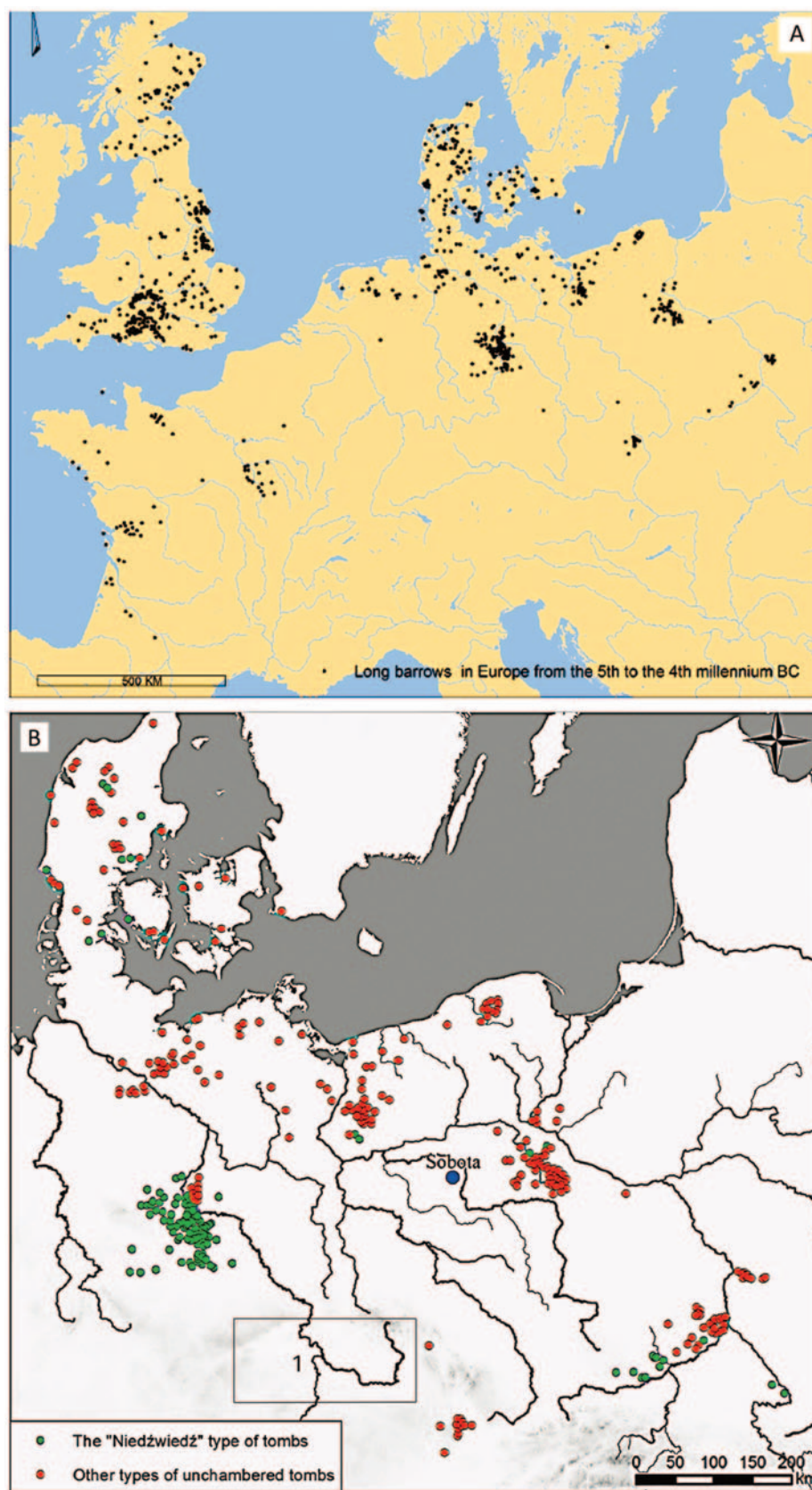
15 *Müller – Dibbern – Hage 2014, 179; Król 2018, 432*.

16 *Sherratt 1990, 159, Fig. 5; Czerniak – Pyzel 2019, 81*.

17 V relativně chronologickém schématu se s jejich nástupem počítá ale až od per. EN Ib: *Mischka 2011; Müller 2019, 50*.

18 Počátek kujavských trapezovitých hrobek, původně kladený před r. 4000, je dnes revidován s poukazem na možnost, že ta „stará“ data pocházejí z předchozích sídlištních situací (*Nowak 2009, 261; Rybicka 2011*).

19 Také v jižní Británii se s budováním dlouhých mohyl počítá až po r. 3750 cal. BC (*Whittle et al. 2007, 139*).

Obr. 1. Dlouhé mohyly v Evropě (A) a na území kultury nálevkovitých pohárů (B). Podle Sørensen 2014, Fig. V:166; Rzepecki 2011; Żurkiewicz et al. 2020, Fig. 1, doplněno: 1 – srv. obr. 2, dlouhé mohyly v Čechách. Obr. 1–73 upravil M. Zápotocký.

20 Pro Šlesvicko-Holštýnsko Kossian 2005, 163; Mischka 2014; pro Skandinávii Sjögren 2011. Horizont: severská per. EN II (Fuchsberg–Virum) – Brindley 1, 2 – Düsedau 1, 2 – středoněmecký mladší Baalberg (Müller et al. 2012, Tab. 1) odpovídá mladší, sířemské fázi baalberského stupně, per. I-3 české KNP (tab. 1).

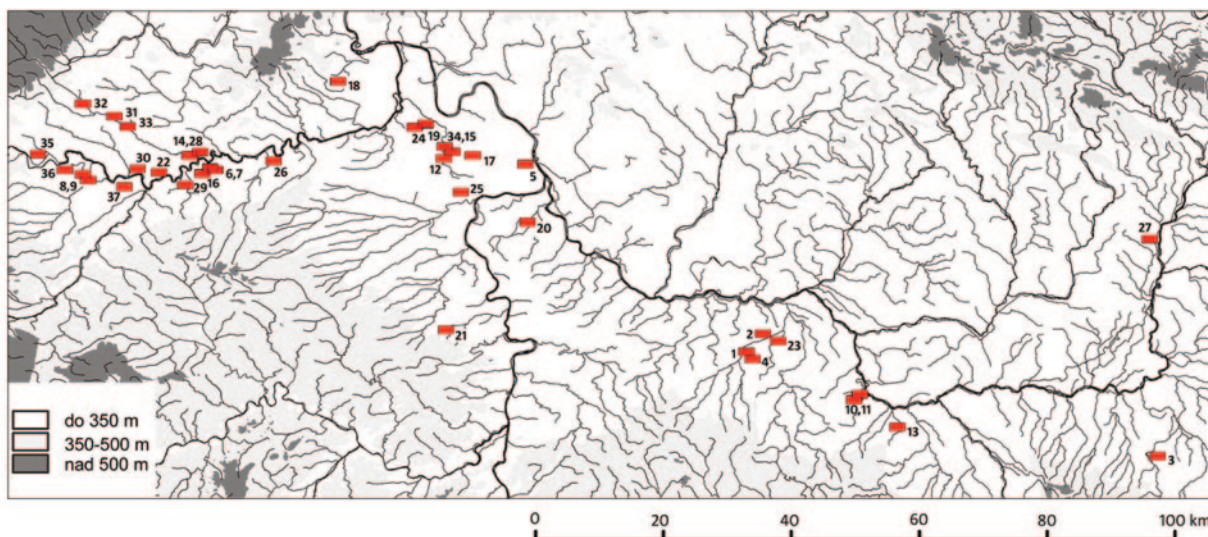
K historii výzkumu. Počátky zvýšeného zájmu o téma dlouhých mohyl spadají do konce 80. let minulého století. Po objevných studiích Torstena Madsena (1979) a Magdaleny Midgley (1985; 2005) následovaly desítky prací, sledujících tyto stavby v okruhu KNP i v širším, celoevropském kontextu. Intenzivní pozornosti se v posledních letech těšily v *severní KNP* v rámci desetiletého projektu „Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung“ (<http://www.monument.ufg.uni-kiel.de/>), započatému v r. 2009. Průběžně je problematika ELB sledována ve *východní skupině KNP*, kde tzv. kujavské hroby patří k tradičním tématům polské archeologie už od dob K. Jażdżewského (1936; 1970) a W. Chmielewského (1952). Nově zpracované byly mohyly z území *jihovýchodní, malopolské KNP* (Król 2011) a souhrnně o „monumentálních pohřebištích“ *východní a jihovýchodní KNP* psal posledně D. Król (2021). Na území *jižní skupiny KNP* otázku mohyl dlouhodobě sledují ve středním Německu, kupř. Behrens 1958; Möbes 1983; Müller 2001; Schunke 2016. Mohyly moravské větve této skupiny zkoumá soustavně M. Šmíd (2003; 2017), k situaci v Čechách srv. výše.²¹

Specifický druh ELB charakterizovaný dřevohlinitou konstrukcí, pro naše téma obzvláště aktuální, analyzoval v obvodu celé KNP S. Rzepecki (2011), vyčleňuje jej jako NTT – Niedźwiedz type tombs. Z území kontinentálních skupin KNP jsou na širší témata této problematiky zaměřeny práce H.-J. Beiera (1991: sub- a pseudomegalitika) a R. Kossiana (2004: ploché, nemegalitické hroby včetně dlouhých mohyl z území Německa a Holandska). Překvapivé objevy ELB z jihozápadního Německa nově registruje M. Nadler (2016).

1.2. Nálezový stav, klasifikace

Z Čech dnes evidujeme 37 příkopových ohrazení typu dlouhých mohyl, zkráceně též *ohrazení, půdorysů* či *objektů*, srv. obr. 2, tab. 2 a soupis kap. 5.1.

Chronologicky náleží většina z nich typově a – pokud lze určit – též *chronologicky*, do období KNP, jsou tedy staroeneolitického stáří (kap. 1.4; 5.1.2). U několika však orientace, stejně jako nálezový kontext naznačují časnější dataci – tedy časně eneolitické stáří, v souladu s thezí E. Neustupného (2001; 2008), v okruhu „megalitiků“ dosud zdaleka neakceptovanou, totiž že v jižní, sprašové zóně střední Evropy znaly pohřební stavby typu „dlouhých mohyl“ již epilengyelské skupiny. Argumenty pro platnost takto časného datování, jakkoliv skrovné, uvádíme v kap. 1.3; 5.1.1.

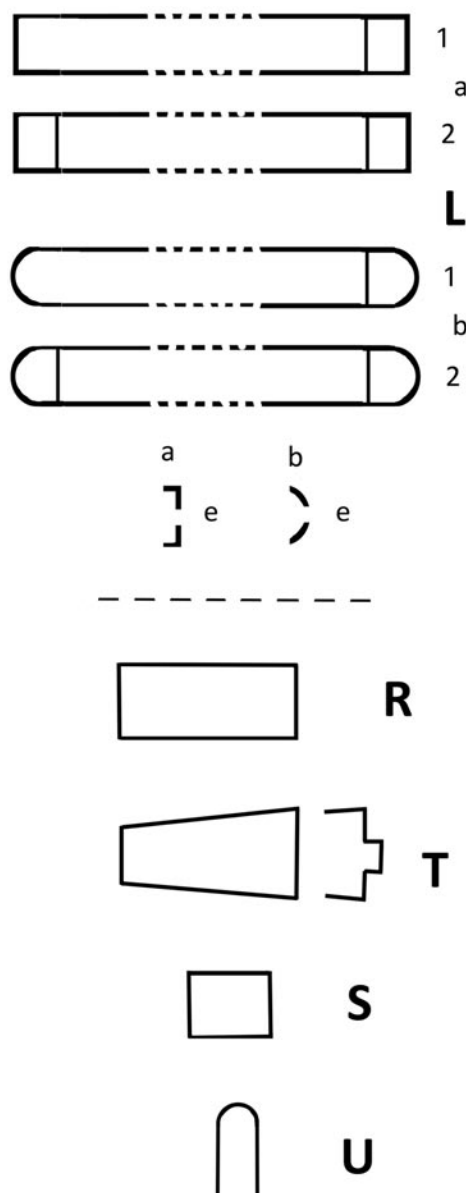
Obr. 2. Dlouhé mohyly v Čechách: 1–5 poledníkově orientované (epilengyelské?); 6–37 rovnoběžkově orientované (KNP): č. **d1–37**, srv. tab. 2.

²¹ V současnosti je na tuto problematiku zaměřen projekt „Eneolitické dlouhé mohyly v Čechách a rekonstrukce rituální krajiny pod Řípem“, GAČR, pro léta 2021–2023, č. GA 21-25 4405, ved. J. Turek (Centrum pro teoretická studia UK Praha).

Typ	č. d	katastrální obec (okres)	lokality	č. objektu	způsob detekce (l, g), výzkum (rok)	rozměry			orientace	objekty na ploše ohrazení
						délka (m)	šířka čelní/zadní strany (m)	d/š index		
Příkopová ohrazení poledníkové (meridiální) orientace, č. d1–5										
L	1	Klučov (KO)	A	1	1949–50	20	2,4/3	6,7	JJZ-SSV	
R	2	Třebestovice (NB)	A	1	1986	11	7,2/6,4	1,5	JJV-SSZ	h
T	3	Chrudim (CR)	A	1+x	1985–86	13	5/3	2,5	JJZ-SSV	
U	4	Chrástany (KO)	A	1	2018	20	5,5	3,6	JV-SZ	
	5	Vliněves (ME)	A	1	1999–2008	15	7	2,1	JV-SZ	
Příkopová ohrazení rovnoběžkové orientace, č. d6–37										
L	6	Březno (LN) – L-typ?	A	1	1966, 1969	24	3	8	V-Z	h
	7	Březno (LN)	A	2	1970–75	>143	4	36	V-Z	h
	8	Chudeřín/Roztyly (CV)	A	1	1998	36	7	5,1	V-Z	h
	9	Chudeřín/Roztyly (CV)	A	2	2007	66	3	22	V-Z	h
	10	Kolín (KO) – L-typ?	A	1	2008–10	x	6	x	VJV-ZSZ	
	11	Kolín (KO)	A	2	2008–10	x	4	x	VJV-ZSZ	j
R	12	Račiněves/Vražkov C (LT)	A	1	1998, 2016.g, 2022	122	6/7	17	VJV-ZSZ	h
	13	Libenice (KO)	A	1	1959	80	20	4	JV-SZ	j
	14	Postoloprty (LN)	A	1	1997	26	14	1,9	V-Z	h
T	15	Vražkov (LT)	B	1	l, g	25	10	2,5	V-Z	
	16	Březno (LN)	X	1	l	x	x	x	V-Z	
	17	Ctiněves (LT)	A	1	2009–10, l, g	14	11/9?	1,3	JV-SZ	
	18	Čížkovice (LT)	A	1	l	35	x	x	V-Z	
	19	Dušníky (LT)	A	1	2021, l	87	26/16	3,3	VJV-ZSZ	h
	20	Chlumín (ME)	A	1	l	25	8/6	3,2	V-Z	
	21	Kněžívka (PZ)	A	1	1961	21/17,5	14,5/10	1,5	VSV-ZJZ	h
	22	Lišany (LN)	X	1	l	x	x	x	V-Z	
	23	Milčice (NB)	A	1	l	36	20/11	1,8	JV-SZ	
	24	Nížebohy (LT)	A	1	l, g	48	22/15	2,2	V-Z	h/j?
	25	Nová Ves (ME)	A	1	l	26	13/8	2	V-Z	
	26	Obora (LN)	A	1	l	ca 20	ca 12	1,7	V-Z	
	27	Plotiště (HK)	A	1	1989,91	>26	x/7	x	VJV-ZSZ	
	28	Postoloprty (LN)	X	1	l	x	x	x	V-Z	
	29	Skupice (LN)	A	1	l	17	12/9	1,4	VSV-ZJZ	
	30	Staňkovice (LN)	X	1	l	x	x	x	V-Z	
	31	Škrle (CV)	X	1	l	x	x	x	V-Z	
	32	Údlice (CV)	X	1	l	20	x	x	V-Z	
	33	Velemyšleves (LN)	X	1	l	55	25/x	2,2	?	
	34	Vražkov (LT)	A	1	2021, l, g	30	10/7	3	V-Z	h
S	35	Čachovice (CV)	A	1	1980–82	24/25	15/13	1,7	VJV-ZSZ	
	36	Soběsuky (LN)	A	1	1986	47	45	1,1	?	
	37	Žatec (LN)	A	1	1988	16/17,8	10/9	1,7	V-Z	

Tab. 2. Příkopová ohrazení typu dlouhých mohyl (d1–37). Typ, č. (srv. kap. 5.1), katastrální obec (okres), lokalita/poloha, č. objektu. – Způsob detekce: l – letecky; g – geofyzikálním měřením; výzkum (v letech). – Rozměry: délka, šířka čelní/zadní strany (m), d/š index. – Orientace. – Objekty na ploše ohrazení z období KNP: h – hrob, hrobky, j – jáma neprofánní funkce.

Geograficky (obr. 2) jsou dlouhé mohyly rozptýlené od Chomutovska po Hradecko v relativně úzkém pásu dlouhém ca 180 km, vesměs v hranicích tzv. staré sídelní oblasti. V jejich regionálním zastoupení jsou ale značné rozdíly. Téměř polovina jich je soustředěna do středního Poohří (17 = 45 %), menší koncentrace jsou ještě na Podřipsku (6), Českobrodsku (4) a Kolínsku (3). Takto výrazná asymetrie bezpochyby neodpovídá původnímu stavu. Značný, ne-li rozhodující podíl na ní mají půdní poměry, podmiňující úspěšnost letecké prospekce (*kap. 4.1*). Nicméně už takto se rýsující náleзовý stav vede k závěru, že *s výskytem dlouhých mohyl můžeme počítat ve všech sídelních regionech české KNP (kap. 4.2.2)*.

Obr. 3. Typy dlouhých mohyl na území Čech: lineární (L), obdélníkový (R, rectangular), trapezovitý (T) a apsidální (U).

Způsoby detekce (tab. 2). Překvapující vzhledem k dosa-
vadní úrovni poznatků je zjištění, že větší polovina (21 =
56,7 %) z 37 zde evidovaných objektů byla již archeologicky
zkoumána, část z nich však až dosud zůstávala odlišně in-
terpretovaná, chybně datovaná nebo vůbec nezveřejněná.
Nejstarší, Klučov (*d1*), byl odkryt už v l. 1949–50, další v 50.–
60./70. letech (*d6, 7, 13, 21*), 80. letech (*d2, 3, 35, 36, 37*)
a od 90. let do r. 2010 (*d5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 27*), poslední
v r. 2021 (*d19, 34*). Zbývajících 16 objektů (43 %) zachytily
letecké průzkumy a geofyzikální měření po r. 1990. Různé
formy detekce vedly pak k rozdílné úrovni informací o jed-
notlivých typech (srv. *kap. 1.4.2*).

Možnosti datace. Informace, jež dovolují blíže určit, či
alespoň naznačit dobu vzniku a funkce těchto objektů jako
pohřebních staveb a memorií, jsou k dispozici celkem pro
16 (43 %) z nich, a sice formou:

- a) hrobových přídaveků (*d6, 7, 8, 14, 19, 34*) a ¹⁴C-dat (*d6, 7, 11*);
- b) nálezů z příkopů (*d1, 9, 13, 17*), jámových objektů (*d11, 13*) a vnitřní plochy ohrazení (*d1, 21*);
- c) horizontálně stratigrafické situace na daných lokalitách (*d1, 2, 4, 5, 27, 35, 37*).

Klasifikace. Dosavadní třídění dlouhých mohyl (ELB, též
„nemegalitických“ či „bezkomorových hrobů“) vycházejí
obecně z kombinace stavebního materiálu (hlína, dřevo, ká-
men) a půdorysu, jenž je obdélníkový (rectangular – kupř.
kamenná ohrazení typu severských Hünenbetten či Lang-
betten), trapezovitý resp. trojúhelníkovitý (hroby kujavského
typu), řídkěji čtvercovitý a oválný s variantami. Podle poměrů
v té které skupině či oblasti KNP jsou pak sestavované ob-
lastně konkretizované typáře.²²

Půdorysy dlouhých mohyl z Čech sestávají vesměs z pří-
kopů (žlabů, žlábků, zpravidla přímých), výjimečně z linií
kúlů (srv. *d9* – Chudeřín). Spolehlivé případy použití kamene
jako stavebního materiálu zde chybí.²³ Prakticky všechny se
tak řadí do kategorie *dlouhých mohyl s dřevěnou konstrukcí
ohrazení*, pro které S. Rzepecki používá termín „hroby typu

22 Jak kupř. *Midgley 1985, 75* (trapezoid, rectangular, triangular), v dalších návrzích modifikované dle regionálních poměrů, stavebního vývoje či organizace vnitřního prostoru, kupř. *Schwarz 2003; Rzepecki 2011; Müller – Dibbern – Hage 2014, 178, Fig. 10; Schunke 2016; Król 2021, 206* pro východní a malopolskou KNP: A – barrows with enclosures of large stones; B – barrows with enclosures of wooden posts; C – barrows with enclosures of small stones and/or stone pavements; D – barrows with enclosures of both stones and wooden posts.

23 Kámen jako stavební materiál: srv. *kap. 1.4.2* – trapezovitá ohrazení.

Niedzwiedz“ (*Rzepecki 2011*).²⁴ Územně tato forma dlouhých mohyl dominuje ve středním Německu, častější je ještě v Dánsku a v jihovýchodní KNP. Ve východní KNP je zastoupena slabě a z Čech se až dosud uvádělo jen Březno (*Rzepecki 2011, 65*); *obr. 1A*.

Třídění dlouhých mohyl z českých lokalit vychází z *tvaru půdorysu (obr. 3)*, podle něhož se tyto dělí na typy:

L – lineární, úzce obdélníkový, s komorou na jednom či na obou koncích;

R – obdélníkový (rectangular), od L-typu se odlišuje absencí komor a tvarem užších stran (čelní a zadní);

T – trapezovitý;

S – čtvercovitý až široce obdélníkový (square-shaped);

U – apsidální, podkovovitý.

Druhou možností, jak dlouhé mohyly třídit, je klasifikace podle *orientace podélné osy*. Z tohoto hlediska se soubor 37 českých ohrazení dělí na půdorysy s poledníkovou (meridionální, S–J, SZ–JV) a rovnoběžkovou (\pm V–Z) orientací. Pokud v následující partii používáme primárně toto rozdělení, pak ze dvou důvodů. Tím méně podstatným je vyšší procento poledníkově orientovaných vůči rovnoběžkovým v Čechách (13,5 %) oproti celkovému stavu v jižní skupině KNP (5,5 %: *Rzepecki 2011, Tab. 4*).²⁵ Tím druhým, hlavním důvodem je na první pohled nápadný *epilengyelský kontext*, nálezy i prostorový, oněch pěti poledníkově orientovaných půdorysů, jenž naznačuje jejich časnější dataci.

1.3. Dlouhé mohyly poledníkově orientované a otázka časně eneolitického horizontu domogenických mohyl

(*srv. kap. 5.1, č. d1–5*)

Pět ohrazení s poledníkovou a SZ–JV orientací patří dle tvaru celkem čtyřem půdorysným typům. Dva typy – lineární a obdélníkový – jsou tu zastoupené každý jedním objektem, apsidální typ dvěma objekty a interpretace trapezovitých jako pohřebních objektů je sporná (*tab. 2; obr. 4A*).

Lineárnímu typu (L) náleží ohrazení z *Klučova (d1)*, SSV–JJZ orientace o rozměrech 20,2 × 2,4/3 m, dvouprostorové, na jižním konci s komorou o ploše ca 11 m², se západní stranou na způsob vstupu otevřenou (zbytek komory?). Podrobněji ke konstrukci, funkci a lokaci této již vícekrát diskutované stavby *srv. kap. 5.1: d1*, se závěrem zdůvodňujícím, souhlasně s E. Neustupným (2008), její časně eneolitické stáří.

Pozoruhodná – a v kontextu dlouhých mohyl jako pohřebních staveb dosud ojedinělá – je lokace této stavby dovnitř hrazené plochy, paralelně s vnitřní stranou příkopu chránícího časně eneolitický areál na vrcholové partii klučovského návrší.

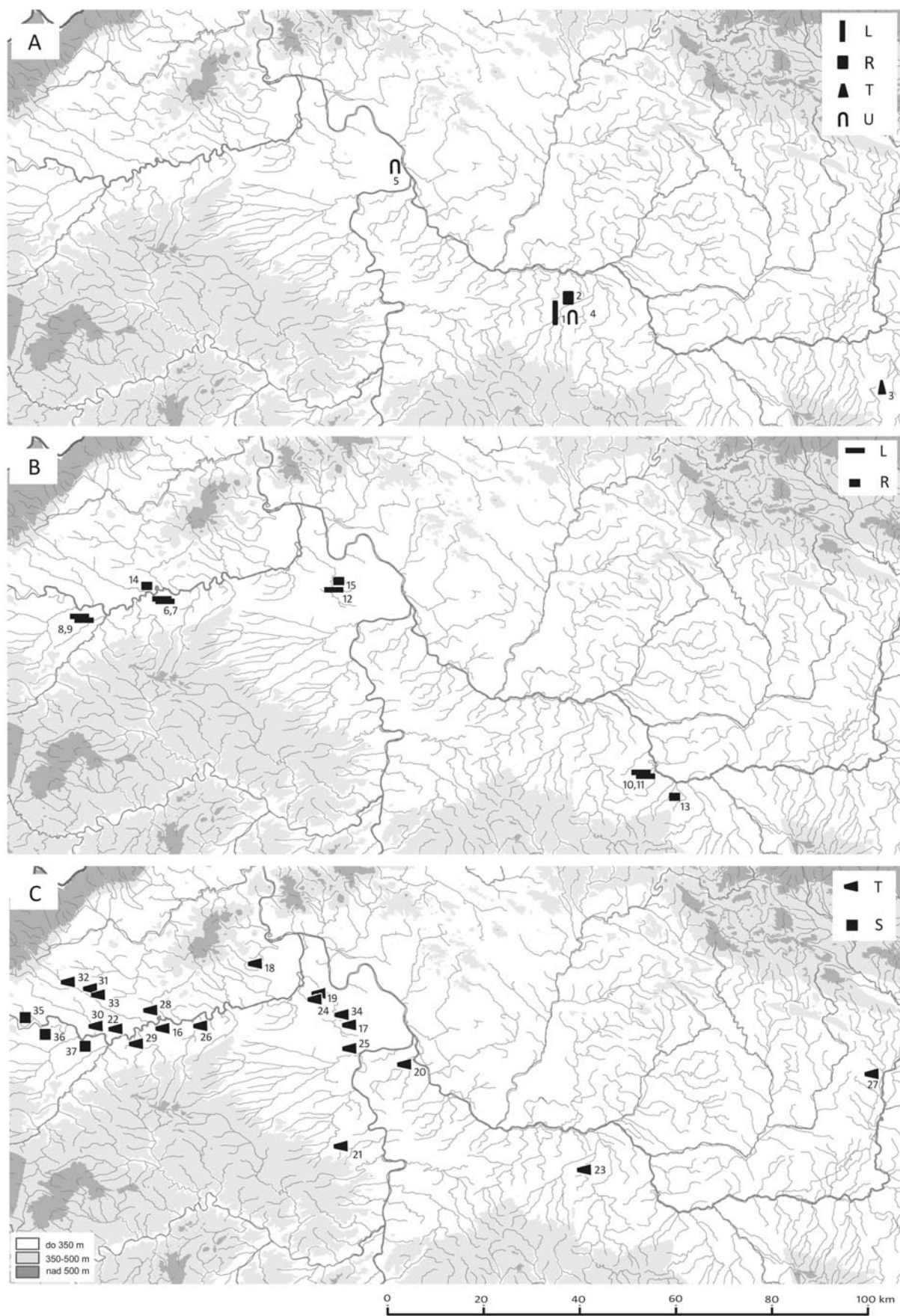
Obdélníkovému typu (R) patří ohrazení z *Třebestovic (d2)*, široce obdélníkové, slabě trapezovité se vstupem (?) v JV rohu, SSZ–JJV orientované, o rozměrech 11 × 7,25 m. Nacházelo se sice v areálu kostrového pohřebiště jordanovské kultury, dle rozptylu hrobů původně značně rozsáhlého a počtem měděných ozdob dosud nejbohatší nekropole této kultury v zemi, nicméně otázka vzájemného poměru pohřebiště a ohrazení (současné/mladší?) zůstává otevřená, *srv. diskusi v kap. 5.1: d2*.

Trapezovitý typ (T) poledníkově orientovaných ohrazení je uváděn též z jediné lokality. V *Chrudimi (d3)* na jižním svahu návrší zvaném Pumberky odkryl výzkum V. Vokolka větší počet neúplných půdorysů dlouhých staveb, z nichž jeden, lépe dochovaný, 13 × 5/3 m, SSV–JJZ orientace, je tomuto typu blízký. Lokalita svou polohou tak spíše než jako obytný areál působí dojmem nekropole, sestávající – podobně jako moravské mohylníky, mohylníky kujavského typu či nekropole typu Passy – z většího počtu staveb stejného typu. S touto interpretací souhlasí i rozměry, na obytnou stavbu úzké, proti ní je otevřená jižní strana výše uvedeného půdorysu. Sporná je též datace lokality (časný/starší eneolit?, *srv. kap. 5.1: d3*).

Apsidálnímu, resp. U-typu (U) patří dva půdorysy. Na jejich neprofánní funkci opět ukazuje absence vnitřní konstrukce. V *Chrásťanech (d4)* geofyzikálním měřením identifikovaný apsidální půdorys SZ–

24 Podle půdorysu z této lokality, původně interpretovaného jako trapezovitý dlouhý dům (*Burchard 1973*).

25 Tento argument navíc slábně, vezmeme-li v úvahu, že v ostatních skupinách KNP u NTT-mohyl, stejně jako u jiných forem dlouhých mohyl, podíl poledníkově orientace silně kolísá; *srv. Rzepecki 2011, Tab. 4*.

Obr. 4. Dlouhé mohyly: A. Poledníkově orientované (epilengyelské?), typy L, R, T, U. – B, C. Rovnoběžkově orientované (KNP), typy L, R, T, S.

JV orientace, ca 20 × 5,5 m, se nacházel ca 30 m od JZ nároží časně eneolitického hrazeného areálu oble pravouhelníkového tvaru o rozloze ca 140 × 170 m, chráněného dvojicí příkopů; srv. *kap. 5.1: d4*. Ve *Vliněvsi (d5)* odkrytý U-půdorys téže orientace, ca 15 × 7 m, ležel taktéž poblíž časně eneolitického hrazeného areálu – zde konkrétně ca 130 m na SZ od přerušovaného příkopu, chránícího široce oválnou plochu o rozloze ca 200 × 180 m; srv. *kap. 5.1: d5*.

Že apsidální příkopy tohoto formátu a velikosti nebudou výjimečným jevem, napovídá půdorys shodného tvaru, orientace i podobných rozměrů odkrytý na trase silničního obchvatu Kolína.²⁶ Jeho neprofánní funkci zde zpochybňuje lokace na severním svahu potočního údolí, pro objekty tohoto druhu nezvyklá.

Datování

Z pěti poledníkově a SZ–JV orientovaných příkopových ohrazení s nálezovým a/nebo prostorovým kontextem naznačujícím časně eneolitické stáří je nejspolehlivější datace objektu z *Klučova (d1)*. Půdorys *lineárního typu* z hrazeného areálu epilengyelského stáří (střešovický horizont/jordanovská k.) hodnotil již E. Neustupný jako doklad „nejstarší dlouhé mohyly předmegalitického typu v Evropě vůbec“ (*Neustupný 2008, 48*).

V dalších dvou případech je datování méně spolehlivé. U ohrazení *obdélníkového typu* z *Třebestovic (d2)* je sounáležitost s bohatě vybaveným pohřebištem jordanovské kultury sice vysoce pravděpodobná, nicméně pokud jde o typ, pak obdobná široce obdélníkovitá až mírně trapezovitá a relativně krátká ohrazení zná i středoněmecká baalberská KNP (*Rzepecki 2011, typy B, C1*). Interpretace i epilengyelské stáří lokality s *trapezovitými* půdorysy, ležící na svažitém výběžku hrazeného (?) návrší Pumberky v *Chrudimi (d3)*, jsou sporné. *Apsidální ohrazení* z *Chrášťan* a *Vliněvsi (d4, d5)*, jsou svým tvarem u nás zatím relativně soliterním jevem. Indicií časně eneolitického stáří je v obou případech jen sousedství hrazených areálů z mladší až pozdní fáze k. jordanovské (Chrášťany), resp. mladší jordanovské s prvky starší k. michelsberské, stupně MK II (Vliněves). Pokud jde o analogie, pak různě formované apsidální půdorysy známe již z nekropolí typu Passy kultury Cerny, s epilengyelským horizontem současné (*Chambon – Thomas 2010, Fig. 3, 4*). Formálně blízká jsou ale též z pohřebišť polské KNP (srv. *kap. 1.4.2*).

K otázce domogenních mohyl epilengyelského horizontu

S časně eneolitickým stářím dlouhých mohyl předmegalitického typu, jež by měly spolu s hrazenými výšinnými sídlišti, bojovými sekeromlaty a tzv. eneoliticko-bronzovým keramickým komplexem tvořit jeden, tzv. megalitický „balíček“ (*package*), počítá ve své definici středoevropského eneolitu E. Neustupný (*2002; 2008, 48*). Z dlouhých mohyl je spolehlivě takto starý jen půdorys z *Klučova*, u zbývajících čtyř není odpověď v tomto směru už tak jednoznačná.

Cenným příspěvkem ke stále probíhající diskusi o nejstarších dlouhých mohylách a jejich původu převzetím a monumentalizací ideje neolitického dřevěného dlouhého domu²⁷ je nově hlášená situace

26 Kolín, trasa silničního obchvatu, plocha IX při okraji městské části Štáralka. Apsidální objekt je zde složen ze dvou žlabovitých ramen č. 5731, 5739, š. ca 70 cm, d. 6 m a 5 m, jež obě k JV vyznívají – dochovaná délka takto daného půdorysu, ca 6 m, tedy není úplná. Dochovaná vnitřní šířka: ca 4 m; orientace podélné osy SZ–JV. Na obloukovém SZ konci půdorysu jsou obě ramena oddělena mezerou na způsob vstupu, širokou však jen ca 50 cm. Keramika z obou žlabů (LnK, atypický pravěk) může pocházet z kulturní vrstvy či ze starších situací. V severním a východním sousedství zahloubené tři jámové objekty, 5727, 5729 a 5741, patří KNP, ale východněji odtud, na trase obchvatu se nacházel též objekt k. jordanovské (*Šumberová – Zápotocký 2022, obr. 19 B*).

27 Jak už *Childe 1949, Midgley 2000* a d., srv. výše. Pro východní KNP posledně *Czerniak – Pyzel 2019* (genetický vztah dlouhých domů brest-kujavské kultury a dlouhých mohyl KNP kujavského typu). U nás k této problematice posledně *Turek 2010; Křišťuf – Turek a kol. 2019, 98, 104*. V partii „Diskuse o nejstarších mohylách českého pravěku“ upozorňují na situaci z *Prahy-Bubence*, kde v l. 1931–2 výzkum na ploše pohřebiště k. vypíchané zachytil nad některými hroby pozůstatky kamenných konstrukcí, o nichž už vedoucí výzkumu L. Horáková-Jansová (*1934*) uvažovala jako o možných pozůstatcích mohylového pohřbívání v mladším neolitu. Usuzují, že „pokud jde skutečně o pozůstatky mohyl, pak by nálezy z Bubence posunuly počátek mohylového pohřbívání o více než 500 let zpět a byly by článkem spojujícím dosud nejstarší doklady časně eneolitických dlouhých mohyl

ze středočeských *Holubic*. Dvojice hrobů jordanovské kultury s kostrovými pohřby muže (provázeného navíc žárovým pohřbem další osoby) a ženy zde byla, evidentně záměrně, symetricky umístěna do půdorysu neolitického dlouhého domu (Černý – Daněček et al. 2020).²⁸ Z hlediska problematiky nejstarších dlouhých mohyl je tento nález pozoruhodný ze dvou důvodů:

- (1.) svědčí o znalosti *ideje domu jako příbytku mrtvých v epilengyelském prostředí*, zde konkrétně v době koncové, schussenriedské fáze jordanovské kultury;
- (2.) opakuje se zde situace, jakou jsme už výše evidovali v případě půdorysů z Klučova, Chráštan a Vliňevsi, totiž že *pohřební komponenta typu dlouhé mohyly se nachází buď přímo v prostoru nebo v blízkosti hrazeného areálu jordanovské kultury*.²⁹

Obojí – symetrická lokace hrobů do základů neolitického domu a prostorová vazba na časně eneolitický hrazený areál – podporují thezi E. Neustupného (2001), že idea domogenických mohyl byla v jižní, sprašové zóně střední Evropy známa již před vznikem kultury nálevkovitých pohárů.

1.4. Dlouhé mohyly rovnoběžkově orientované, staroeneolitické

(srv. kap. 5.1, č. d6–37)

1.4.1. Počet a velikostní třídy

Z území české KNP známe celkem 32 takto orientovaných ohrazení (tab. 2); k jejich zeměpisnému rozšíření srv. kap. 1,2 a mapa obr. 4B,C.

Velikostní třídy. Podle délkošírkových grafů jednotlivých typů (obr. 5; 8) se 24 cele dochovaných rovnoběžkově orientovaných ohrazení z Čech dělí do čtyř velikostních tříd (srv. jižní KNP dle Rzepeckí 2011, Tab. 3):³⁰

1. 5–10 m, krátké; Čechy: 0 = 0 %, jižní KNP: 3,4 %;
2. 11–30 m, středně dlouhé; Čechy: 54,2 % (13 objektů), jižní KNP: 64,2 %;
3. 31–60 m, dlouhé; Čechy: 25 % (6 objektů), jižní KNP: 24,3 %;
4. 61–90 m, velmi dlouhé; Čechy: 12,5 % (3 objekty), jižní KNP: 6,1 %;
5. nad 90 m, extrémně dlouhé; Čechy: 8,35 % (2 objekty), jižní KNP (zde nad 100 m): 2 %.

Velikostní skladba ohrazení typu dlouhých mohyl z Čech je tak podobná jako v celé jižní KNP. V obou souborech spadá většina ohrazení do 2. a 3. velikostní třídy, tj. mezi středně dlouhé a dlouhé, s délkami od 15 do 55 m. Mezi českými chybí ohrazení kratší než 10 m, lehce vyšší je zde procento velmi a extrémně dlouhých.

z Března u Loun (Pleinerová 1980; Neustupný 2001) a hypotetické období geneze neolitických mohyl (Turek 2005; 2010).“ Podle L. Hájka (1939, 87, obr. 1) ale tato „dlažba“ pochází – stejně jako později jím odkryté další kamenné vrstvy – až z bylanského období zdejší nekropole (srv. Zápotocká 1998, 35, Taf. 135 dole).

28 Za bližší informaci o nálezu a jeho dataci vděčím D. Daněčkovi. Podle Černý – Daněček et al. 2020 zde v poloze Za humny, při záchranném výzkumu Středočeského muzea v r. 2019, odkryta střední část kúlového půdorysu dlouhého domu k. lineární, přičemž „v ose této stavby zahloubeny bok po boku dva hroby z časného eneolitu“, jeden hrob s pohřbem muže (ca 35–50 let, s bohatou výbavou: 2 džbány, sekera, kolekce ŠI, na kolenou kosti ovce) a zbytky žárového pohřbu druhého jedince, druhý hrob s pohřbem ženy (středního věku, výbava: 2 džbány), oba pohřby shodně orientované: JJV–SSZ na pravém boku, s pohledem na východ. „Orientace a umístění hrobů uvnitř zaniklé stavby nasvědčují tomu, že se jednalo o promyšlený záměr. Pozůstatky dlouhého domu a zřejmě i deprese v místech stavebních jam musely být stále dobře patrné. Zda byly považovány za starší dlouhou pohřební mohyly, nebo jim byla tato symbolika domu mrtvých nově přisouzena, nelze s určitostí říci.“ Navíc byly „kolmo na osu dlouhé stavby/mohyly, při jejichž okrajích se nacházely, ve stejné vzdálenosti od zkoumaných hrobů“ vyhloubeny „symetricky naproti sobě“ dvě zásobní jámy, třetí jáma, mělčí, s torzem zdobené trojúhelné amfory obrácené dnem vzhůru. „Neprofánní účel je snad možné předpokládat u všech tří jam, situovaných v prostoru či blízkosti zaniklé stavby ... Jistou zajímavost představuje skutečnost, že se pohřební komponenta nacházela uvnitř soudobého sídlištního areálu, jenž byl po obvodu vymezen čtyřnásobným palisádovým ohrazením.“

29 Ze sousedství Čech je případ hrobů k. jordanovské v kontextu dlouhých mohyl hlášen z jihomoravských Božic (Kovářík 2002), k situaci ale skepticky Šmíd 2017, 105.

30 Podobně i R. Schwarz (2003, 72) dělí půdorysy dlouhých mohyl na malé (pod 13 m), standardní (15–25 m), větší (30–50 m) a monumentální (nad 60 m).

1.4.2. Typy dlouhých mohyl

Soubor 32 rovnoběžkově orientovaných ohrazení z českých lokalit se dle půdorysu dělí, stejně jako v případě mohyl s poledníkovou orientací (*kap. 1.3*), na lineární (L – 7 objektů), obdélníkové (R – 3 objekty), trapezovité (T – 19 objektů) a čtvercovité (S – 3 objekty). Úroveň poznatků o jednotlivých objektech je rozdílná, podle způsobu identifikace v terénu. Nejslabší je u půdorysů zjištěných letecky: ty tvoří plně dvě třetiny našeho souboru (21 objektů - 66 %) a informace k nim jsou omezené na prostou evidenci, polohu, rozměry a orientaci. Z hlediska typové příslušnosti je situace podstatně lepší u L-, R- a S-typu, z nichž 12 ze 13 objektů bylo zkoumáno plošným výzkumem, než u T-ohrazení, typově nejpočetnějších, z nichž 74 % (14 z 19 objektů) bylo identifikováno pouze leteckou prospekci.

Lineární typ (L) ohrazení typu dlouhých mohyl rovnoběžkově orientovaných (přesněji: 4× V–Z, 3× VJV–ZSZ) čítá celkem sedm objektů ze čtyř lokalit (**d6–12**); *srv. tab. 2; mapa obr. 4B*, popisy, komentáře a literatura k jednotlivým objektům v *kap. 5.1*. Pravoúhelníkovým půdorysem symetrickým s dlouhou osou stavby jsou blízka mohylám R-typu – obdélníkovým.³¹ Odlišují se od nich existencí jedné či obou koncových komor, oddělených od zbývajících vnitřního prostoru příčnou stěnou, a relativně úzkým půdorysem, širokým max. 7 m. Hodnoty délkošířkového indexu se pohybují od 5 do 36, v případě cele nedochovaného obj. **d7** ještě výše (proti tomu u půdorysů R-typu, širokých od 10 do 20 m, hodnoty d/š-indexu sahají od 2 do 4), *srv. graf obr. 5; tab. 2*.

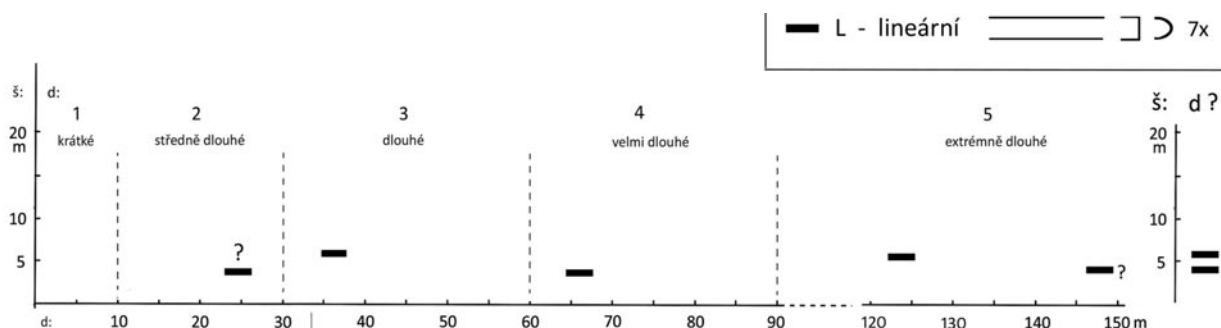
Cele dokumentované výzkumem či magnetometricky jsou jen objekty **d8, 12**. Ze zbývajících pěti známe jen delší či kratší fragmenty: 1× západní část půdorysu včetně koncové komory (**d10**), 2× střední a východní část půdorysu včetně koncových komor (**d7, 9**), 1× neúplný půdorys bez oboustranného ukončení (**d6**) a 1× kratší středovou partii půdorysu s obětním silem (**d11**), přičemž maximem poznatků na prvním místě stále ještě stojí výzkum obou ohrazení z Března (**d6, 7: Pleinerová 1980**). U fragmentů **d6** a **d11** (bez dochovaných komor) na příslušnost k L-typu usuzujeme podle párové vazby na sousední obj. **d7, d10**, a také podle rozměrů (š. 3 a 4 m).

Konstrukčně jde o půdorysy složené z lineárních, a v případě kratších stěn též obloukovitých žlábků, žlabů, příkopů, v měřených případech širokých 20/30–80 cm a hlubokých až 45 cm, sloužících jako základ palisády, event. plotu. *Variantou* je v tomto směru objekt **d9**, jehož půdorys je dán liniemi kúlů.³² K otázce původního vzhledu dlouhých mohyl tohoto typu *srv. kap. 4.1.1*.

Klasifikace. Formálně jsou dlouhé mohyly L-typu určeny čtyřmi znaky: druhem ohrazení (příkopové, kúlové), velikostí, tvarem a organizací vnitřního prostoru, resp. počtem koncových komor.

(a) Ohrazení, rámuující obvod dlouhých mohyl jsou běžně příkopová, s jednou výjimkou: *Varianta Chudeřín d9*: půdorys je vymezený liniemi kúlů (*obr. 31:8*).

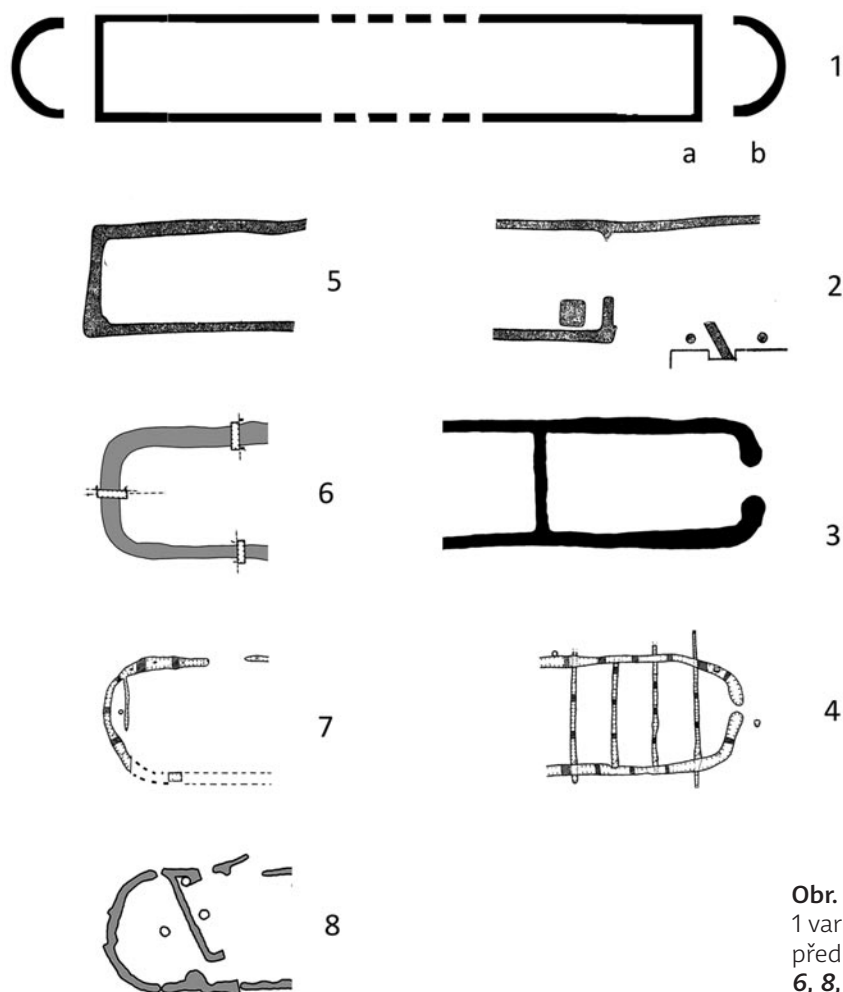
(b) *Velikost* mohyl L-typu. Zatím co šířka všech sedmi objektů se pohybuje v relativně úzkém pásu od 3 do 7 m, rozdíl v délce je enormní, od 24 m (obj. **d6**) do minimálně ca 145 m (**d7, 12**, přičemž obj. **d7**, s dochovanou délkou 143 m, není úplný); *graf obr. 5*. Tomu odpovídá i rozsah délkošířkového indexu,

Obr. 5. Dlouhé mohyly, typ L – lineární: velikostní třídy dle délky půdorysu.

31 Kupř. *Rzepeckí 2011*, Fig. 74, řadí obojí do typu C2.

32 Podobně jako u obdélníkové dlouhé mohyly ze severoněmeckého Borgstedtu LA 22, d. 61 m, dat. do 40.–39. stol. BC, jejíž půdorys je vymezen liniemi z dvojic kúlů (*Hage 2012*).

Obr. 6. Dlouhé mohyly, typ L – lineární: 1 varianty a, b; 2–8 tvar a konstrukce předních a zadních komor objektů **d1**, **6**, **8**, **10**, **12**.

stoupající od 5 až na 36 (*tab. 2*). Rozdíl od mohyl R-typu (d/š-index = 1,9–10) a T-typu (d/š-index = 1,3–3,3) je v tomto ohledu markantní. Podle velikosti, resp. velikostních tříd se pětice měřených objektů dělí do čtyř tříd:

L1 – středně dlouhé (10–30 m): obj. **d6** (d/š-index = 8),

L2 – dlouhé (31–60 m): obj. **d8** (d/š-index = 5,1),

L3 – velmi dlouhé (61–90 m): obj. **d9** (d/š-index = 22),

L4 – extrémně dlouhé (91–150 m): obj. **d7**, **12** (d/š-index = 20,36),

Půdorys třídy L1, obj. **d6** (Březno 1), dlouhý 24 m, je ovšem neúplný, chybí obě ušší strany včetně jedné či obou koncových komor, které jsou u L-typu pravidlem. Nicméně zahraniční objekty střední velikosti, tj. do 30 m, existenci L-půdorysů této velikostní třídy dosvědčují. U části ohrazení **d10** (Kolín 2), dochovaného v délce 11 m, jsme zase mohli – podle úhlu osy s osou sousedního objektu **d9** – konstatovat, že muselo být kratší, než 110 m.

(c) Podle *tvaru půdorysu*, resp. tvaru užších stran, se ohrazení L-typu dělí na dvě na první pohled odlišitelné formy (*obr. 6*):

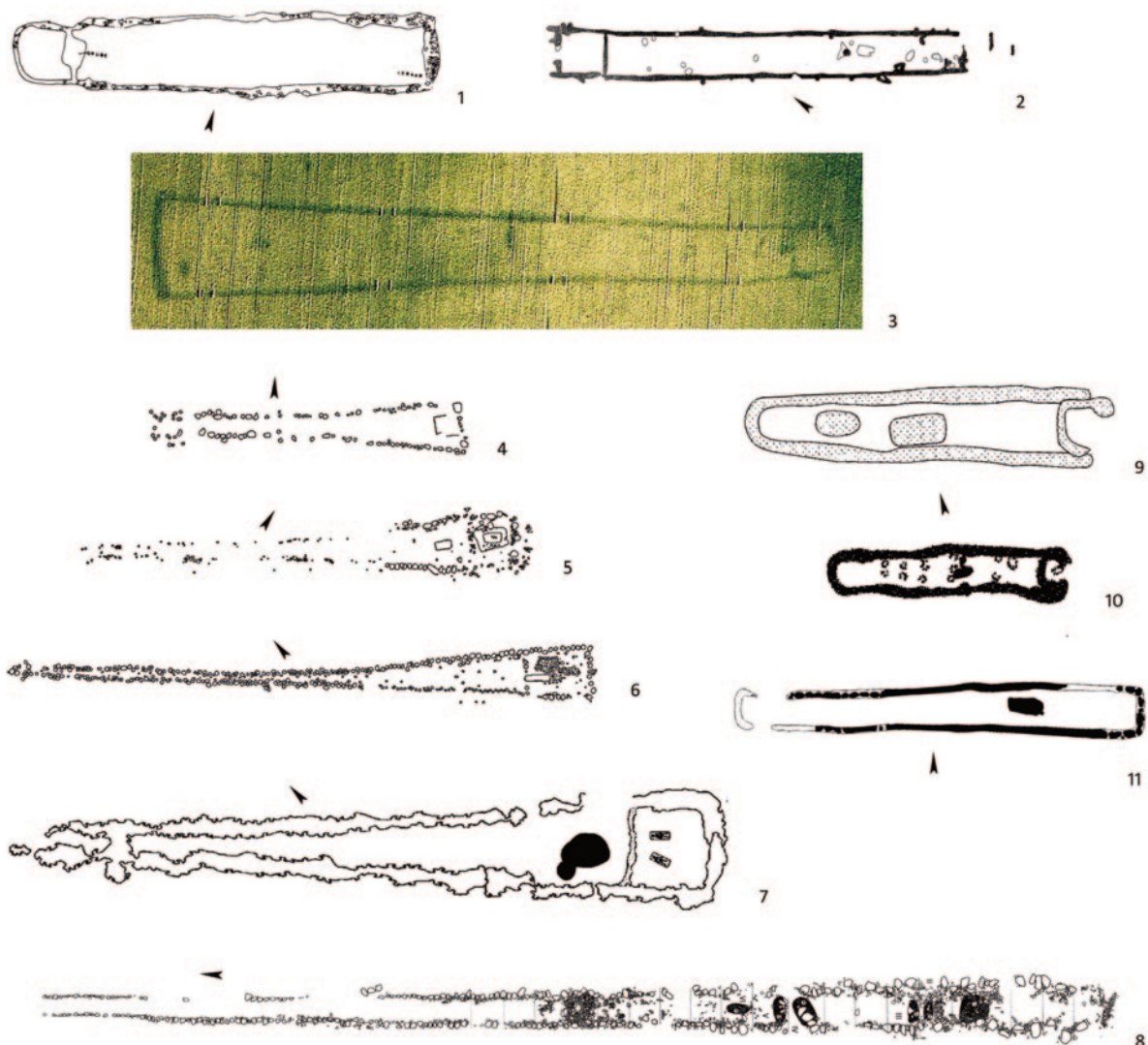
a = s čelní a zadní stranou *přímou*: obj. **d9**;

b = s čelní a zadní stranou *apsidální*, ploše obloukovitou: obj. **d7**, **8**, **10**, **12**.

Cele dochovaná ohrazení L-typu z Čech patří všechna k jedné nebo druhé z těchto dvou forem, tj. mají obě kratší strany (čelní a zadní) shodně buď rovné, nebo apsidální. Ze severní KNP je ale známa též forma třetí:

c = s jednou z kratších stran *apsidální*, druhou *rovnou*: *obr. 7:1*.

(d) Podle *organizace vnitřního prostoru*, v tomto případě podle počtu (1, 2) a lokace (E, W – east, west) komor, a podle přítomnosti vstupu (e – enter) z vnějšího prostoru do komor, je možno varianty L-typu blíže klasifikovat:

Obr. 7. Dlouhé mohyly, typ L (s komorou na jednom či obou koncích) a příbuzné formy ze severní (1), východní (4–7) a jižní (3) skupiny KNP a z michelsberské kultury (2, 9–11). – Lokality: 1 Surløkke (d. 27 m); 2 Greding (d. ca 27 m); 3 Drosa (d. 95 m); 4 Gaj 1, gr. I (d. 55 m); 5 Leśniczówka 1, gr. III (d. 71,5 m); 6 Wietrzychowice 1, gr. III (d. 93 m); 7 Sarnowo 1, gr. VIII (d. 71); 8 Strahlendorf (d. 125 m); 9 Beaurieux (d. ca 10 m); 10 Vignely (d. ca 22 m); 11 Friedberg (d. ca 36 m). – Podle *Midgley 1985*, Fig. 41d (1); *Nadler 2016*, Abb. 1 (2); *Schwarz 2003*, 76, Abb. 38 (3); *Król 2021*, Ryc. 4/ *Chmielewski 1952* (4–6); *Rzepecki 2016*, Fig. 2c (7); *Kossian 2004*, Taf. 27/ *Schuldt 1972*, Nr. 694 (8); *Rzepecki 2013*, Fig. 5/ *Schade-Lindig 2008* (9, 11); *Rzepecki 2011*, Fig. 94/ *Chambon – Lanchon 2003*, Fig. 1 (10).

1E, 1W, 2 = s jednou (1) komorou čelní, východní (E) či zadní, západní (W), nebo s oběma (2) komorami, čelní a zadní;

e = se vstupem do komory čelní (E) nebo zadní (W).

Klasifikovat tímto způsobem, tedy v pořadí: velikost (1–4) – tvar užších stran (a, b) – bez dochovaných komor či s komorami – počet komor (1, 2), jejich lokace (E, W) a vstup (e) – se dají z našich sedmi mohyl L-typu jen dvě cele dochované: objekt **d8** = var. L2b-2.Ee; objekt **d12** = var. L4b-1.Ee. Půdorysy L-typu z jiných skupin KNP a ze západního sousedství Čech patří opět jiným variantám: Surløkke = var. L1c-1W; Greding = var. L1a-2.e; Drosa = var. L4a-1;³³ obr. 7:2,3). Větší počet variant půdorysů L-typu nepřekvapuje, naopak je v souladu s obecně známou vysokou variabilitou pohřebních monumentů KNP, jak dlouhých mohyl, tak těch mladších, z megalitické fáze.

33 Drosa: *Schwarz 2003*, 76, Abb. 38 (d. 95 m); Greding: *Nadler 2016*, 116, Abb. 2 (d. 26 m – neúplný); Surløkke: *Midgley 1985*, fig. 41d (d. 27 m).

Komory, příčnou přepážkou oddělené samostatné prostory na jednom nebo obou koncích půdorysu, jsou typickým znakem mohyl L-typu. Dochované jsou v pěti ze sedmi objektů (**d7–10, 12**), k fragmentům **d6** a **d11** srv. výše. V dlouhých trapézovitých mohylách kujavského typu jsou jejich obdobou komory či „svatyně“ vestavěné do koncové čelní partie (*Socha 2015*).

Čelní komory („předsíně“, „svatyně“) na východním konci objektů **d7–9** jsou všechny opatřené vnějším vchodem – mezerou v čelní stěně, širokou od 40 cm (obj. **d8**) do 90 cm (**d7**), umožňující vstoupit do objektu z vnějšího prostoru (*obr. 6:1–4*). U objektu **d7** (Březno 2) „hluboké a široké žlábků, ohraňující předsíně, ukazují na její mohutnější nadzemní konstrukci, zřejmě vyšší. Přestřešení této části objektu není vyloučeno jako logický důsledek snahy po vytvoření odděleného, patrně opakovaně používaného prostoru“ (*Pleinerová 1980, 38*). Čelní komoru v objektu **d8** (Chudeřín 1) dělí čtveřice příčných žlábků do čtyř pásů ca 2 × 7 m, ale spíše než o samostatné menší komory (chybí vchody!) se zde jedná o žlábků po trámech nesoucích prkna podlahy.

Rozloha čelních komor stoupá od ca 15 m² (obj. **d9**), přes 28 m² (**d7**), až na 70 m² (**d8**).

Kůly zapuštěné před vchodem do komor v objektech **d7** a **d8** jsou zajímavým stavebním prvkem, souvisejícím zřejmě s funkcí stavby; k jejich možné roli při astronomické orientaci staveb srv. *Pleinerová 1980, 51*.

Zadní komory na západním konci objektů **d8** (Chudeřín 1) a **d10** (Kolín 1), obě bez vstupu, se liší, což je patrně dáno stavem dochování. V objektu **d10** odděluje zadní komoru o ploše ca 30 m² od vnitřního prostoru ohrazení šikmá příčka, vstupem je zde ca 1 m široká mezera mezi jižním koncem příčky a stěnou objektu. Jiná mezera, široká 2 m, umístěná v severním obvodovém žlábků, krátce před komorou, plnila funkci bočního vstupu do vnitřního prostoru ohrazení od severu. V objektu **d8** existenci zadní komory naznačuje jen krátký příčný žlábek při západní čelní straně. Také zde má boční vstup do vnitřního prostoru, od severu, tvar mezery umístěné v severním obvodovém žlabu, krátce před komorou.

Hroby a jiné zahloubené objekty z vnitřní plochy dosud zkoumaných ohrazení L-typu, pocházející z doby jejich funkce:

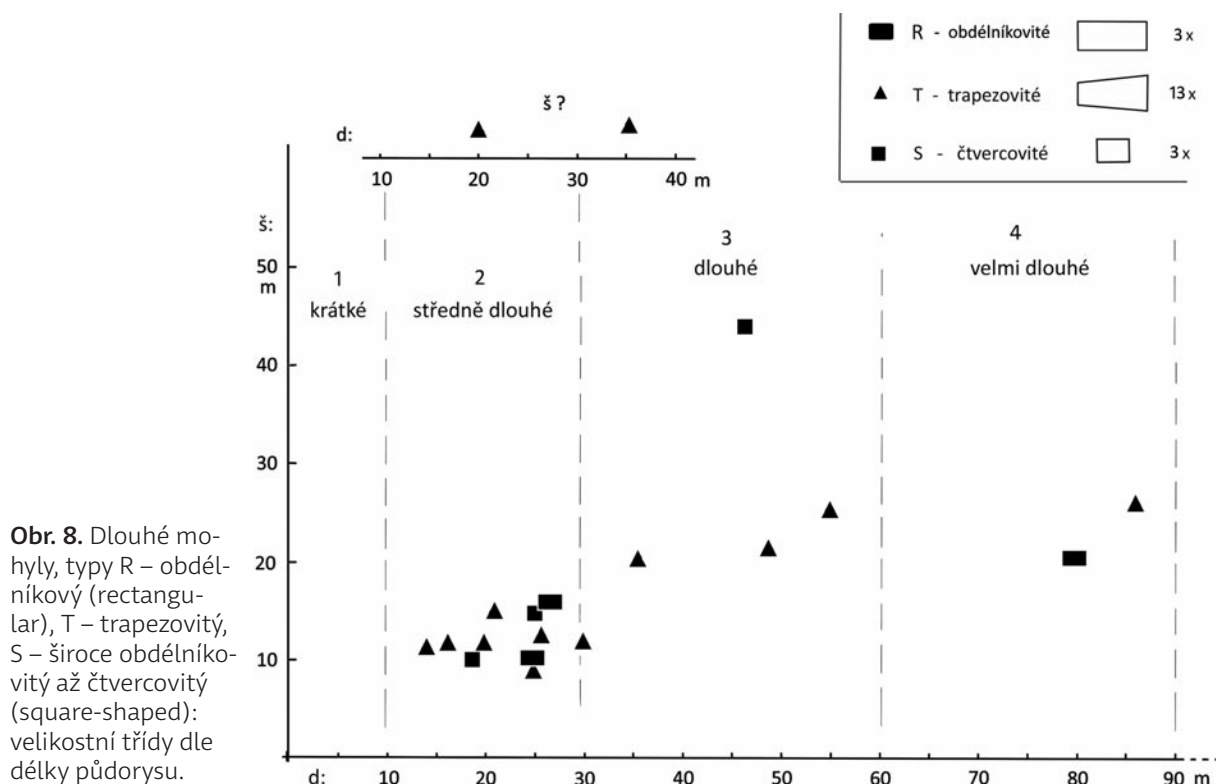
(a) *Kostrové hroby*, odkryté v obj. **d6, 7** (Březno 1, 2) a **d8, 9** (Chudeřín 1, 2) byly vesměs situované na podélné ose ohrazení. Hrob LXXIII z **d6** (Březno 1), se zbytkem kamenné konstrukce a s pohřbem dospělého muže (na pravém boku, Z–V s tváří k J, vybaveným atypickým miniaturním koflíkem/pohárkem), je ¹⁴C-datem řazen do 40.–39./38. stol. BC. Druhý hrob (hr. LXXV) z téhož ohrazení, s pohřbem dospělého jedince (na levém boku, Z–V, tváří k S), byl bez přídavků.

V obj. **d7** (Březno 2) odkryty tři hroby; z nich dva, hroby XCVIII a CXV, byly dle výbavy a orientace zřejmě primární, staroeneolitické (mladší jedinec na pravém boku, Z–V, tváří k J, se sílexovou čepelí, a mladší žena /?/ na pravém boku, V–Z, tváří k S, s miniaturní polokulovitou miskou). Třetí hrob (hr. LXXXI, starší žena na levém boku, V–Z, tváří k J) byl bez přídavků, ale s ¹⁴C-datem ukazujícím na dobu mladoeneolitické k. šňůrové (29.–27. stol. BC).

V obj. **d8** (Chudeřín 1) byl v hrobě situovaném blíže přepážky oddělující čelní komoru uložen pohřeb mladšího muže (na pravém boku, Z–V, tváří k J), vybavený džbánkem starobaalberského typu a dvěma sílexovými hroty šípů. Kostrový pohřeb z **d9** (Chudeřín 2) byl poničený a patrně bez výbavy.

(b) *Jámové objekty neprofánní funkce*. Do této kategorie spadá kruhová jáma typu síla z obj. **d11** (Kolín 2). Pro její sakrální funkci svědčí lokace, nadměrná velikost a – velmi přesvědčivě – charakter nálezů. Z nich nálevkovitý pohár moltzowského typu, v našem prostředí unikátní, patří k vzácným doložkám dálkových kontaktů české KNP, v tomto případě se stejnojmennou lokální skupinou KNP na dolním Poodří. Přitom velikost síla v poměru k šířce ohrazení a absence stop po kúlové konstrukci vylučují, že by je kryla stavba typu „domu kultového“, jaké známe z dlouhých mohyl severní a východní KNP. Funkci síla jako obětní jámy datují dvě radiokarbonová data shodně až do ca 36. stol. BC, do doby mladší, sířemské fáze baalberského stupně KNP; o samotné mohyle dle typu předpokládáme, že je starší.

Obdélníkový typ (R – rectangular) příkopových ohrazení typu dlouhých mohyl rovnoběžkově orientovaných (přesněji: 2 × V–Z, 1 × JV–SZ) čítá tři objekty ze tří lokalit: **d13–15**, srv. *tab. 2*; mapa *obr. 4B*; popisy, komentáře a lit.: *kap. 5.1*). Dvě z nich byla již archeologicky zkoumána (**d13** Libenice, **d14** Postoloprty), třetí zachyceno leteckou prospekci (**d15** Vražkov).

Obr. 8. Dlouhé mohyly, typy R – obdélníkový (rectangulár), T – trapezovitý, S – široce obdélníkovitý až čtvercovitý (square-shaped): velikostní třídy dle délky půdorysu.

Konstrukčně jde opět o původně dřevěná ohrazení ve formě palisády či plotu obdélníkového až velmi slabě trapezovitého půdorysu, zapuštěná do žlábků a žlabů různé šíře a hloubky. Nadměrné rozměry obvodového žlabu libenického ohrazení (obj. **d13**), s původní šířkou odhadnutou na 2,4 m a hloubkou 1,5 m, se dají zdůvodnit velikostí objektu, spíše než reutilizací v mladších obdobích pravěku (svými parametry odpovídá obvodovému žlabu ohrazení T-typu stejné velikostní třídy z Dušníků, obj. **d19**, srv. níže).³⁴ Kultovní/ceremoniální roli zde plnil prostor jámového objektu při východní, čelní straně (srv. níže). K otázce původního vzhledu dlouhých mohyl tohoto typu srv. *kap. 4.1.1.*

Klasifikace. Podle velikosti (*obr. 8*) náleží trojice obdélníkových ohrazení R-typu dvěma třídám: **R1** – ohrazení střední délky (10–30 m), s delšími stranami přímými či lehce prohnutými. Spadají sem dvě – obj. **d14**, **d15**, obě slabě trapezovitá, téměř shodné délky – 26 a 25 m, d/š-index 1,9 a 2,5. Vnitřní plocha u obou je nečleněná.

R2 – ohrazení spadající do třídy „velmi dlouhých“, d. 61–90 m. Tuto variantu zde zastupuje imponující libenické ohrazení (obj. **d13**) tvaru pravidelného obdélníka se zaoblenými rohy, o rozměrech 80 × 20 m, d/š-index = 4.

Variante „velmi dlouhých“ ohrazení R-typu by svou odhadovanou délkou ca 70 m odpovídalo těleso mohyly s obj. **k29** z Veliké Vsi (*kap. 2.2; 5.2; obr. 65*).

Hrobky a jiné objekty zahloubené na vnitřní ploše ohrazení R-typu:

Do středu obj. **d14** (Postoloprty, *obr. 34:1–3*) byla situována hrobová jáma s cele dochovaným džbánkem. Plocha objektu **d15** (Vražkov B, *obr. 39:4*) se zdá – dle leteckého snímku – prázdná.

V případě libenického ohrazení (**d13**) jen jako hypotézu lze vyslovit domněnku, zda bohatě vybavený kostrový hrob latéské „kněžky“ v přesném středu ohrazení nenahradil původní centrální hrob KNP. Jedinou spolehlivou stopou eneolitického stáří je zde jámový objekt blíže neurčitého tvaru pod soujámím č. 6 (*obr. 33*).³⁵ Umístěním při vnitřní straně východního čela ohrazení odpovídá tento objekt komorám,

34 Podle profilů, zachycených výzkumem v r. 1958, je příkop libenické svatyně charakterizován jako dílo vybudované jednotným způsobem, s plochým dnem, beze stop po kůlech, a s rovnými, šikmými stěnami (*Rybová – Soudský 1962, 93–110*).

35 K diskusi o vývoji/stratigrafii tohoto objektu, interpretovaného zprvu jako „kultovní objekt, svatyně ... z počátku

resp. kultovním domům, za něž se běžně interpretují zahloubené či kúlovým půdorysem vymezené konstrukce vestavěné do čelních partií kujavských trapézovitých hrobek a dlouhých mohyl východní a severní KNP. Rekonstruují se jako pravouhlé prostory určené k pohřebním obřadům i následným sakrálním/votivním aktivitám, spojeným s kultem předků (kupř. *Midgley 1985*, 148, souhrnně *Socha 2015*).

Trapezovitý typ (T) ohrazení typu dlouhých mohyl rovnoběžkově orientovaných (přesněji: 12× V–Z, 2× VJV–ZSZ, 2× VSV–ZSZ, 1× SV–JZ, 1× JV–SZ, 1× orientace delší osy neurčena), se širší, čelní stranou obrácenou k východu: celkem 19 objektů z 19 lokalit (**d16–34**, srv. *tab. 2*; mapa *obr. 4C*, popisy, komentáře a lit.: *kap. 5.1*). Mezi českými půdorysy tak představují, podobně jako ve středním Německu,³⁶ nejpočetnější formu dlouhých mohyl. Bližší či předběžné informace máme jen o pěti odborně zkoumaných objektech **d17**, **19**, **21**, **27**, **34**. Zbývajících čtrnáct objektů bylo identifikováno letecky, několik z nich navíc ověřeno geofyzikálním měřením a k těm pak jsou k dispozici jen základní údaje, tj. tvar – rozměry – orientace.

Konstrukčně jde o půdorysy složené z přímých liniových žlábků, žlabů resp. příkopů. Šířka žlabů podle dosavadních dat kolísá od 40/45 cm (obj. **d21**, **d27**) do 150 a 200 cm (**d24**, **d19**), a podobně i hloubka, měřená od úrovně podloží, od 20/40 cm (**d21**) přes 60 cm (**d17**) až do 120 a 150 cm (**d27**, **d19**).

Stopy původního *dřevěného ohrazení* – sloupů palisády či oplocení – byly zaznamenány v Třebestovicích (**d2**) a Plotištích (**d27**), kde „na profilech i při horizontálním začišťení bylo patrné, že ve žlabu byly umístěny těsně u sebe svislé kůly, tvořící tak palisádovou stěnu“ (*Vokolek 1993*, 8).

Kámen jako stavební materiál? Jediný zaznamenaný případ použití kamene ke stavbě ohrazení typu dlouhých mohyl je z Kněživky (**d21**). Nejde ovšem o kamenné ohrazení ve formě zdi či „kerbstones“, jako u severských bezkomorových mohyl, ale pouze o utěsnění kúlů palisády. K otázce původního vzhledu dlouhých mohyl tohoto typu srv. *kap. 4.1.1*.

Klasifikace. Dosud známé půdorysy T-typu mají vesměs standardní tvar rovnostranného lichoběžníku se širší základnou (čelní stranou) obrácenou k východu. Podle velikosti, kterou lze určit u 14 z 19 objektů, se dělí do tří velikostních tříd (*obr. 8*):

T1 – středně dlouhé (10–30 m): 8 objektů (**d17**, **20**, **21**, **25**, **26**, **29**, **32**, **34**), dlouhých 14–30 m, d/š-index = 1,3–3,2. Odchylku od prosté trapezovité formy představují dvě subvarianty:

T1a – *varianta Kněživka*: její východní strana je uprostřed rozšířena do obdélníkovité apsidy, srv. půdorys **d21** (*obr. 37*), dlouhý 21 m, d/š-index = 1,5. K analogickým půdorysům z Posáli srv. *kap. 5.1* – Kněživka; *Rzepecki 2011*, Tab. 2, 3; *Schunke 2016*, 131, Abb. 7.

T1b – *varianta Skupice*: oble trapezovitá, rohy půdorysu zde nejsou lomené, ale široce obloukovité; srv. půdorys **d29** (*obr. 39:5–7*), dlouhý 17 m, d/š-index = 1,4. K analogickým půdorysům z Posáli srv. *Schwarz 2003*, 70, Abb. 43.

T2 – dlouhé (31–60 m): 4 objekty (**d18**, **23**, **24**, **33**), dlouhé od 35 do 55 m, d/š-index = 1,8–2,2.

T3 – velmi dlouhé (61–90 m): patří sem jediný objekt, **d19** Dušníky, dlouhý 87 m, d/š-index = 3,3.

Členění vnitřní plochy. Vnitřní plocha dosud známých půdorysů T-typu z Čech je vesměs nedělená.³⁷

Hroby a jiné zahloubené objekty z vnitřní plochy ohrazení T-typu, z doby jejich funkce, jsou známé ze tří ohrazení (podrobněji k nim v *kap. 5.1*):

Kostrové hroby. V Kněživce (**d21**, *obr. 37*) s primární či sekundární funkcí tamního ohrazení souvisejí se značnou pravděpodobností oba hroby z jeho vnitřní plochy. Obdélníkový hrob obj. 9, situovaný zhruba v centru ohrazení, o rozměrech 1,6 × 1,05 m, orient. VSV–ZJZ, obsahoval zbytky pohřbu, z nichž lze usuzovat na polohu na pravém boku, orient. ZJZ–VSV, s pohledem k JV; hrob neobsahoval přídavky, jen ve východní části hrobové jámy, tedy v nohách zemřelého, na jejím dně, ležely kostry dvou zajíců.

doby laténské“ (*Rybová – Soudský 1962*, 19, 246), srv. *Drda – Chytráček 1999*, 186n., 204, Abb. 3; *Waldhauser 2001*, 430; *Šumberová – Zápotocký 2022*, 106 a *kap. 5.1*.

36 *Schwarz 2003*, 68–73.

37 Trapezovitá ohrazení dělená příčnými žlábků/stěnami do dvou či tří částí jsou známá ze středního Německa (*Schwarz 2003*, 70, Abb. 40 – Quetzdölsdorf, d. 75 m, jako důsledek postupného prodlužování?); *Schunke 2016*, Abb. 4.

Druhý hrob, obj. 7, se dochoval v podobě kamenné dlažby ve formě „oválného shluku na plocho klade-
ných kamenů,“ orient SZ–JV, o rozm. 175 × 95 cm, se zbytky kostrového pohřbu roztroušenými mezi
kameny. – V Dušníkách (**d19**, obr. 35:3) na ose mohyly odkryta pohřební komora ze dřevěných trámů,
d. ca 2 m, s kostrou ca 10letého dítěte (na pravém boku, Z–V, s tváří k J), provázená džbánkem „staršího
baalberského stupně KNP“ a větším počtem kvarcitových šipek. – Ve Vražkově (**d34**) nalezeny, opět
v ose stavby, dva hroby, oba s vnitřní dřevěnou konstrukcí. Z nich hrob 1, zřejmě primární, obsahoval
kostru dospělého jedince na pravém boku, tváří k J, orient. Z–V, bez přídavek, a hrob 2, sekundární, dis-
lokovaný kostrový pohřeb s nádobou k. únětické.

Jako *obětní místo*, sloužící „k dlouhodobým ceremoniálním aktivitám“ je interpretován prostor s ku-
mulací keramických zlomků při východním čele mohyly v Dušníkách (**d19**).

Žárový pohřeb z kontextu obj. **d27** – Plotiště (obr. 38B): údajně baalberský, je stratigraficky mladší,
než ohrazení (srv. pozn. 54).

Čtvercovitý až široce obdélníkový typ (S – square-shaped) ohrazení typu dlouhých mohyl zde za-
stupuje trojice objektů **d35–37**, srv. tab. 2; mapa obr. 4C, popisy, komentáře a lit. in kap. 5.1.

Konstrukčně jde, stejně jako u předchozích typů, o půdorysy složené z přímých žlabů, v případě obj.
d35 (Čachovice) o dochované šířce 75–130 cm a hloubce 60 cm.

Klasifikace. Dle velikosti se dělí do dvou tříd (obr. 8):

S1 – ohrazení „*středně velká*“ (dm. 10–30 m). Sem spadají obj. **d35** (Čachovice – nepravidelně trapezovitý
s různě dlouhými stranami s max. d. 24,9, max. š. 15,3 m), a **d37** (Žatec – podobně nepravidelný, s max.
d. 17,8 m a max. š. 10 m). Vnitřní plocha obou ohrazení je prázdná.

S2 – ohrazení „*velká*“ (dm. 31–60 m). Sem náleží obj. **d36** – Soběsuky, čtvercovitý o rozměrech 47 ×
45 m.

Hroby a jiné zahloubené objekty z vnitřní plochy ohrazení S-typu z doby jejich funkce nejsou
známé; lze předpokládat, že mohly být – podobně jako komora v nymburské mohyle (**k21**), typově
ohrazením S-typu odpovídající – umístěné na povrchu či výše.

Apsidální typ (U-typ) uveden již v kap. 1.3, s odkazem na nálezový kontext a analogie svědčící pro
jeho časně eneolitické stáří. V naší databázi jsou U-ohrazení zastoupená objekty z Chrášťan (**d4**) a Vli-
něvsi (**d5**), nejistým případem je půdorys z Kolína-Štářalky (pozn. 26). Analogické půdorysy z Posálí
(Behrens – Schröter 1980, 61, Abb. 30i; k dataci Rzepecki 2011, 70) a z mohylníků východní (Jastrzębiec,
Podgaj, Renice) a jihovýchodní KNP (Pawlów), či z dánského Konsager (Rzepecki 2011, Fig. 74: NTT –
typ C2) ale nevyklučují ani jejich staroeneolitické stáří.

1.4.3. Datování

Data, jež jsou pro jednotlivé typy dlouhých mohyl až dosud k dispozici, jsou většinou archeologická,
jen pro L-typ též radiokarbonová:

L-typ, lineární; objekty **d6–12**. Pro určení doby jejich funkce jako pohřebních míst jsou k dispozici
dvě data, jedno archeologické, druhé radiokarbonové:

Archeologickým datem je výrazný starobaalberský typ džbánu z výbavy mužského pohřbu z objektu
d8 (Chudeřín 1). Proti tomu keramická výbava ze dvou kostrových hrobů z objektů **d6**, **d7** (Březno 1,
2) – atypický koflík/pohárek a polokulovitá miska – je typově nevýrazná. Od standardní hrobové kera-
miky české KNP se navíc nápadně liší i miniaturním provedením.

Radiokarbonové datum z kostry muže z objektu **d6** (Březno 1) udává interval 40./39.–38. stol. cal.
BC. Obě data, archeologické i radiokarbonové, tak shodně ukazují na počátek staršího eneolitu, v pro-
středí SZ Čech na časový úsek michelsbersko-baalberské fáze (per. I-1A), paralelní se starší baalberskou
fází ve východní části ekumeny.

Pro dobu *sekundární funkce* mohyl L-typu se nabízejí dvě radiokarbonová data ze sila – obětní jámy
3997 z objektu **d11** (Kolín 2), obě z ca 36. stol. cal. BC. Spolu s typovým spektrem keramiky z tohoto ob-
jektu jsou důkazem, že roli sakrálního místa – memoria plnilo zdejší ohrazení ještě v mladší, siřemské
fázi baalberského stupně (per. I-3). – Podobně je tomu i v případě radiokarbonového data z hrobu
LXXXI z obj. **d7** (Březno 1), po korekci 29.–27. stol. cal. BC, jež ukazuje na období k. šňůrové. Povědomí

o pohřební funkci dlouhé mohyly zde tedy přetrvalo do mladšího eneolitu, a podle lokace staroúnětických hrobů poté až do počátku starší doby bronzové (Pleinerová 1980, 39).

R-typ, obdélníkový, objekty **d13–15**. Pro určení jejich stáří jsou jen *archeologická* data:

Džbánek z centrálního hrobu a torzo mísy ze záhozu obvodového žlabu objektu **d14** (Postoloprty, obr. 34:2) představují tvary charakteristické pro michelsbersko-baalberskou fázi staršího stupně (KNP I-1A).³⁸ – Eneolitický střeptový materiál z ohrazení a soujámí objektu **d13** (Libenice) byl jen obecně klasifikován jako „keramika KNP“.

T-typ, trapezovitý, objekty **d16–34**. K dispozici jsou též jen dvě *archeologické* indicie:

Z objektu **d19** – Dušník je džbánek z tamního primárního (?) hrobu podle předběžné zprávy typově určen jako baalberský, dle kolínkovitě lomeného páskového ucha středo- až mladobaalberský (KNP I-2, 3). Z téhož objektu pak kolkovaný ornament na střeptu z obětního místa ukazuje na širemskou fázi (KNP I-3). – Situace z Plotišť (**d27**), kde se v jámovém objektu lemujícím západní čelo ohrazení našla amfora se žárovým pohřbem údajně „baalberská“, je – s ohledem na terénní situaci (jámový objekt byl stratigraficky mladší, než příkop ohrazení) – pro dataci tamního ohrazení irelevantní.

S-typ, čtvercovitý až široce obdélníkový, objekty **d35–37**. Zařazení objektů tohoto typu z českých lokalit do eneolitu, resp. do období KNP, je ve všech třech případech nepřímé, založené na horizontálně stratigrafických situacích (jak blíže v kap. 5.1).

U-typ, apsidální, objekty **d4, d5**. Srv. kap. 1.3; nejisté, zda časně- či staroeneolitické (srv. níže).

Závěr. Data pro dlouhé mohyly **L-typu**, lineární, známé až dosud z českých lokalit, ukazují na 40./39.–38. stol. BC – starší fázi baalberské KNP (I-1 A, B). Úzce obdélníkovým tvarem a často až extrémní délkou je tento typ dlouhých mohyl srovnatelný s kujavskými hroby se stěnou oddělenou koncovou komorou (Leśniczówka).³⁹ Tvarem jsou srovnatelné též se severními „steinkammerlose Langbetten“ ze Sachsenwaldu (Sprockhoff 1954), ty ale, jak se zdá, jsou bez koncových komor a typově by tak odpovídaly mohylám R-typu. Formálně i konstrukčně – tedy délkou, zadní stranou obloukovitou, čelní na způsob otevřené komory – se nabízí srovnání s dlouhými mohylami přisuzovanými michelsberské kultuře (Beaurieux, Vignely, Friedberg: Rzepecki 2011, 171 a 2013, Fig. 5; týž 2016, 24; Greding: Nadler 2016); obr. 7:2.

Pro mohyly **R-typu**, obdélníkové, ukazuje jediný archeologicky datovaný případ (obj. **d14** – Postoloprty) časově opět na michelsbersko-baalberskou fázi. Nejstarší externí paralelou pro dřevohlinité obdélníkovité mohyly tvarem a velikostí odpovídající libenickému ohrazení je severoněmecká „Langbett“ Borgstedt LA 22 o rozměrech 61 × 10,5 m, s ¹⁴C-dat. 3970–3800 BC (zatímco do jejího obvodu zabudovaný dolmen je podstatně mladší, s ¹⁴C-dat. 3700–3650 BC). Verze tohoto typu, obdélníkové „Hünenbetten“ či „Langbetten“ s kamenným ohrazením, se dnes zpravidla datují před 36./35. stol. (Hage 2012; Müller – Dibbern – Hage 2014, 179).

U mohyl **T-typu**, trapezovitých, ukazují dosud nepotvrzené případy **d7, d19** na mladší baalberskou fázi. Ve středoněmecké KNP se trapezovitá ohrazení obecně kladou do baalberského období, ale jeden tamní případ nabízí přesnější dataci. V Halle – Dölauer Heide kryla mohyla č. 6 trapezovitě ohrazení, „Langhügel“ o rozměrech 30 × 23 m (orient. JZ–SV, s primárním hrobem při V čelní straně, vybaveným dvěma šípkami s příčným ostrím), jež bylo vybudované na opuštěném sídlišti z fáze Hutberg – což je fáze typochronologicky zhruba odpovídající michelsbersko-baalberské fázi české KNP.⁴⁰ Nově získaná ¹⁴C-data přitom hallské ohrazení datují do 37. stol. BC (Schunke 2016, 127). Komparace takto skrovných dat nabízí pro naše trapezovitá ohrazení jeden významný, nicméně předběžný závěr – totiž že jejich budování spadá do střední, spíše však až do mladší, širemské fáze baalberského stupně.

38 Mísy s touto výzdobou patří v Posáli k vůdčím typům smíšené michelsbersko-baalberské skupiny Hutberg (= mísy typu Wallendorf dle Beran 1993). V západní části české ekumeny KNP, ve fázi I-1A, s touto skupinou rámcově paralelní (tab. 1), se tyto mísy ve zlomcích vyskytly ještě v souboru z Litoměřic – Höringovy pískovny, typově už převahou středobaalberském (= KNP I-2: Zápotocký 2013, obr. 7, 8).

39 Kupř. Król 2021, Ryc. 4:3 – Leśniczówka.

40 Behrens 1958; Behrens – Schröter 1980, 69; Schwarz 2003, 68.

Datace ohrazení **S-typu**, čtvercovitých až široce obdélníkovitých, zůstává sporná. Tvarem, velikostí i nepravidelným půdorysem odpovídají středoněmeckým, resp. durynským objektům z Grossfahner, Freienbessingen, jež dle hrobů spolehlivě patří baalberské KNP (*Möbes 1983*, Abb. 4, 10; *Rzepecki 2011*, 91, Fig. 73 – subtype B). Podle situace v Žatci a na již zmíněných středoněmeckých lokalitách⁴¹ připadá tedy v úvahu období baalberských fází. S ohledem na tvar a rozměry těchto ohrazení se nedá vyloučit – podobně jako u nymburské mohyly (*k21*, kap. 5.2), jež je rozměrově menší (9 × 5 m) a s ¹⁴C-datem řadícím ji do 37.–32. stol. – ani přesah objektů tohoto typu do mladšího, salzmündského stupně.

O **apsidálních ohrazeních** (*U-typu*), jež jsme – s ohledem na časně eneolitický kontext půdorysů z Chráštan a Vliněvsí a na zahraniční paralely – uvedli v kap. 1.3, bylo již řečeno, že pro ně existují i neméně přesvědčivé staroeneolitické analogie (*kap. 1.4.2*).

Data, jež jsou dnes k dispozici, naznačují tedy rozdělení dlouhých mohyl z českých lokalit do dvou skupin: *Relativně starší typy* L a R spadají do staršího úseku baalberského stupně, per. I-1, 2. *Relativně mladší typy* – k nimž kromě početně nejsilnějšího typu T řadíme i ona kratší ohrazení typu S spolu s mohylami typu nymburské mastaby – nastupují nejspíše až v mladší, sířemské fázi baalberského stupně (per. I-3) a pokračují do mladšího, salzmündského stupně. Chronologická pozice U-typu zůstává nejistá (časný/starší eneolit).

2. Hroby KNP s kamennou konstrukcí

(*srv. kap. 5.2, č. k1–32*)

2.1. Na úvod

Nejstarší, zcela výjimečné případy kamenných hrobových konstrukcí jsou ve střední Evropě z mladšího úseku časného eneolitu, z období k. jordanovské.⁴² Regulární formou pohřebního ritu se zde – současně s mohylami – stávají až ve starším eneolitu, v prostředí staršího, baalberského stupně KNP.⁴³ Jejich typové spektrum, jak je známe ze středoněmecké starší KNP,⁴⁴ se s českým v podstatě kryje, a tato shoda zčásti trvá i v době mladšího, salzmündského stupně.

České nálezy těchto hrobek měly v době jejich objevů a odkryvů v terénu už v naprosté většině ráz plochých hrobů se zbytky původní kamenné stavby. Jejich popis se často – už s ohledem na dobu, kdy docházelo k objevu většiny z nich (*tab. 4*) – omezuje na konstatování, že se jednalo o „kamennou konstrukci“, resp. „Steinpackung“. Jen zřídka bývá popis podrobnější, aby umožnil určit či aspoň odhadnout původní typ hrobové stavby. Na překážku je přitom nepřesná terminologie, střídání významově nejasných termínů, navíc myšlených zpravidla jako synonyma, kupř.: obložení/zával, obložení/kryt, dlažba/kryt, či obložení/skrínka (*srv. kupř. k15 Mასlovice v kap. 5.2*).

2.2. Kamenné hrobky KNP v Čechách

2.2.1 Nálezový stav

Vycházíme zde ze soupisu kamenných pohřebních staveb pocházejících prokazatelně z období KNP (*kap. 5.2: k1–32*). Od dlouhých mohyl se liší použitím kamene jako stavebního materiálu, a ovšem

41 *Möbes 1983; Schwarz 2003*, 68; k reinterpretaci půdorysu ze Zauschwitz: *Müller 2001*, 313; *Rzepecki 2011*, 82,

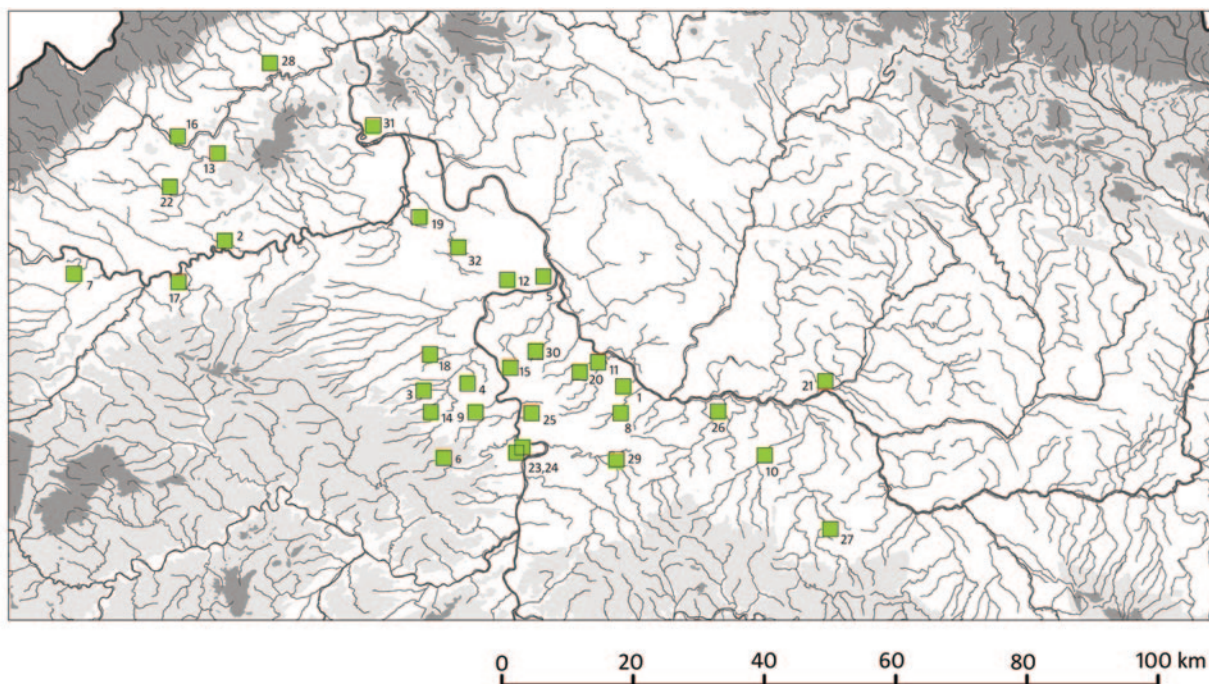
42 Jordanovské hroby s kamennou úpravou jsou známé čtyři, dva z Posálí (Wulfen, hr. č. 5, 6, oba „mit rechteckiger Steinrahmen“: *Fischer 1956*, 45, 263; *Schunke 1994*, Abb. 1) a dva ze slezského Jordanówa (hr. č. 28, 49, s kamenným ohrazením a dlažbou (*Seger 1916*, Abb. 20 /hr. 49/, 199 /hr. 28/). Z neolitických pohřebišť se kamenné hrobové konstrukce neuvádějí (*Zápotocká 1998*), k případu kamenné dlažby jako pozůstatku domnělé mohyly k. vypíchané z Prahy-Bubenče *srv. pozn. 27*.

43 Jak pro Posálí *Fischer 1956*, 48, 192; *Preuss 1966*, 39 a pro západní, severní a část východní KNP souhrnně *Kossian 2004*.

44 *Srv. Fischer 1956*, 48: Plattengräber, Steinpackungen, lockere Steinumsetzungen, Holzschreiengräber mit Steinumsetzungen; podobně *Preuss 1966*, 40; *Kossian 2005*, 51–62: Erdgräber u. Holzkammergräber mit Steinabdeckung, Grabanlagen mit komplexen Steinbauten (mit Steinpflasterung auf der Sohle/Steinpflastergräber, mit rahmenförmigen Steinpackung/Steinpackung-, Steinrahmengräber); Steinkisten (Feldsteinkisten, Plattenkisten).

č. k	katastrální obec (okres)	lokality	objev/výzkum v r.	tvar/typ kamenné konstrukce	stupně/ fáze KNP
<i>k1:1,2</i>	Brandýs n. L. (PV)	A	1890	kostr. hroby (2) překryté kam. dlažbou, „kuzelem“	II
<i>k2:1–4</i>	Dobroměřice (LN)	A	1940,1941	kostr. hroby (4) s kam. konstrukcemi (čtvercová dlažba, rám, dlažba/kryt, obložení)	II
<i>k3:1–3</i>	Dřetovice (KD)	A	1942	kostr. hroby skříňkové (3)	I?, II
<i>k4</i>	Holubice (PZ)	A	2008	kostr. hroby (2), 1 hrob s kam. závalem?	I, II
<i>k5</i>	Hořín (ME)	A	1898	skříňkový hrob žárový s kam. obložení	II
<i>k6</i>	Hostivice (PZ)	A	2004	kostr. hrob s kam. závalem/vrstvou	II
<i>k7</i>	Chudeřín (LN)	A	2016	kostr. hrob s kam. obdélníkovitou dlažbou	I-3
<i>k8</i>	Jenštejn (PV)	A	1932	kostr. hrob skříňkový	II
<i>k9:1,2</i>	Kamýk (PZ)	A	ca 1890, 1920	kostr. hroby (2) s kam. obložení, zával	I/II, II
<i>k10:1,2</i>	Klučov (KO)	B	1958	kostr. hroby (3, dva s kam. konstrukcí, skříňkou) – dlouhá mohyla?	I
<i>k11:1,2</i>	Kostelec n. L.(ME)	A	1892	hroby žárové? (2) „im einen Hügelgrab(?) mit Steinpackung“	I, II
<i>k12:1–3</i>	Lužec n. Vlt. (ME)	A	1955–6	kostr. hroby (3) s kam. konstrukcemi: rám, obložení ve tvaru kruhu (dětský?, žárový?), zával, dlouhá mohyla?	II
<i>k13</i>	Lužice (MO)	A	1944	kostr. hrob skříňkový	I-3
<i>k14:1, 14B:1–3 (nemegalit. 14C:1–3)</i>	Makotřasy/Středokluky (KD)	A	1961, ca 1930	hrob se 2 pohřby (kostr., žár.) s kam. konstrukcí (obdélníková dlažba/kryt, rám); kostr. hroby (3, z nich 1 hr. s kam. rámem, 1 hr. se zbytky kam. konstrukce	I/I-3
<i>k15:1–8</i>	Máslovice (PY)	A	1921	kostr. hroby (8) s kam. konstrukcemi: skříňky, závaly, obložení, dlažba, kryt, skříňkový hrob v kam. kruhu	II
<i>k16</i>	Most (MO)	A	1865	kostr. hrob skříňkový	II
<i>k17</i>	Mradice (LN)	A	1890	kostr.? hrob „mit der Steinpackung“	I-3
<i>k18</i>	Neuměřice (KD)	A	1893	kostr. hroby (1+1?) s kam. konstrukcí; dlouhá mohyla?	I-3
<i>k19</i>	Nížebohy (LT)	B	1962	kostr. hrob krytý kam. dlažbou	I-1/2
<i>k20</i>	Nová Ves (PV)	A	1912	hroby (x) s kam. konstrukcí kryté mohylou	II
<i>k21</i>	Nymburk (NB)	A	1994–5	skříňkový hrob v masívním obdélníkovitém kam. obložení typu dlohé mohyly	I-3/II
<i>k22</i>	Polerady (MO)	A	1942	kostr. hrob s kam. dlažbou, krytem, zával	I/II
<i>k23:1,2</i>	Praha-Bubeneč	A	1900–1	kostr. hroby (13) s kam. konstrukcí: zával, obložení, dlažba/kryt, mohyla?	II
<i>k24:1,2</i>	Praha-Bubeneč	B	1914–20	kostr. hroby (2) s kam. obložení; mohyla?	II
<i>k25</i>	Praha-Dolní Chabry	A	1931	kostr. hrob skříňkový	II
<i>k26</i>	Přerov n. L. (NB)	A	1891	kostr. hrob pod kam. vrstvou	II
<i>k27</i>	Svojšice (KO)	A	1923	kostr. hrob skříňkový	I
<i>k28:1+x</i>	Teplice	A	1903–5	kostr. hroby (3?), 1 hrob „mit Steinpackung“	I
<i>k29</i>	Újezd n. Lesy (PV)	X	1934	„kamenná mohyla “	II
<i>k30:1–3</i>	Veliká Ves (PV)	A	1891, 1919–20	kostr. hroby (3+x) s kam. konstrukcí kryté dlohou mohylou	I?, II
<i>k31:1–12</i>	Velké Žernoseky (LT)	A	1891–1909	kostr. hroby (12), 10x s kam. konstrukcemi: skříňky (3), obložení (3), obložené a překryté (2), překryté deskou (2); část hrobů na ose dlohé mohyly?	I
<i>k32</i>	Vražkov (LT)	D	1893	kostr. hroby (x) s kam. obložení/rámem a dlažbou	II?

Tab. 3. Hroby kultury nálevkovitých pohárů s kamennou konstrukcí (k1–32). Č. objektu/lokality (srv. *kap. 5.2*), katastrální obec (okres), lokalita/poloha, rok objevu/výzkumu; tvar/typ kamenné konstrukce; datování (stupně – fáze KNP dle *tab. 1*).

Obr. 9. Hroby KNP s kamennou konstrukcí č. **k1-32**, srv. tab. 3.

Výběr objektů do databáze kap. 5.2 je podmíněn datací do období KNP, ať už hrobovou výbavou nebo ^{14}C -daty. Jde o nezbytnou podmínku, protože stejné či podobné formy hrobových konstrukcí užívaly i mladší pravěké kultury.

2.2.2. Kamenné hrobové konstrukce

Počet stavebních prvků a jejich kombinací, jak jej poznáváme z popisu a vzácně i z vyobrazení objektů (srv. kap. 5.2, obr. 10), je relativně omezený:

1. Deska svrchní, kryjící hrob v prosté zemi: **k31** Velké Žernoseky, zde ve dvou případech hrobová jáma „překryta kamennou deskou“.

2. Rám:

2a. pravoúhelníkový prostý z linií kamenů: **k14B:2** Makotřasy.

2b. pravoúhelníkový ve tvaru zídky: **k12:2** Lužec n. Vlt., rám š. 50–80 cm „z valounů a kamenů naskládaných v jedné až dvou vrstvách, takže tvořily téměř pravidelnou obrubu“ o rozměrech 3,2 × 1,85 m, obr. 51:7,8.

2c. kruhový prostý, sestavený z valounů: **k12:3** Lužec n. Vlt., obvod hrobové jámy ohraničen valouny sestavenými do kruhu o průměru ca 1 m (bez kosterních pozůstatků, dětský či žárový pohřeb?, obr. 51:10).

3. Dlažba:

3a. spodní/podlaha, kryjící dno hrobové jámy: **k7** Chudeřín, hrobová jáma 3,4 × 2,2 m, „dno pečlivě vydlážděné kameny“, přičemž dlažba, složená z drobných a středně velkých kamenů, měla nepravidelně obdélníkový tvar; obr. 45.

3b. svrchní dlažba/kryt: **k1** Brandýs n. L., pohřeb krytý vrstvou kamene š. 3–3,4 m. – **k19** Nížebohy, zbytek dlažby z balvanů o průměru 30–50 cm kryl hrob v prosté zemi. – **k26** Přerov n. L., kostrový pohřeb „pod vrstvou polního kamene“.

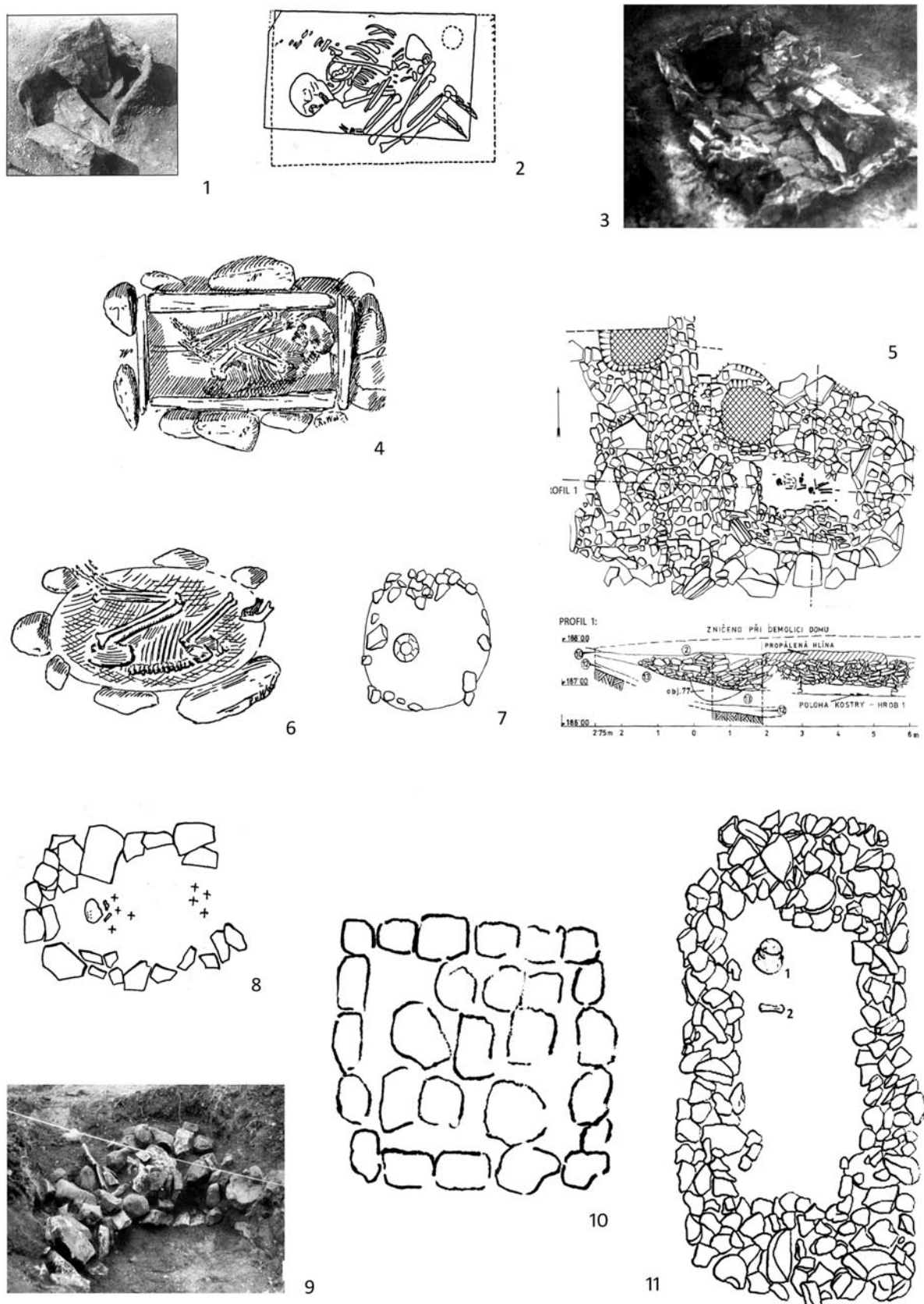
3x. bez bližšího určení (svrchní/spodní?): **k2:1** Dobroměřice, čtvercová vrstva 2 × 2 m z „balvanů značné velikosti“, obr. 42:1.

4. Skřínky, skříně:

4a. prosté, o průměru do 1 m, stěny tvořené obvykle jednou či dvěma deskami:

k3 Dřetovice, hrob 1 (dno vydlážděné menšími zlomky břidly, kryt skřínky se nedochoval) a hrob 3,

Dlouhé mohyly a kamenné hrobky kultury nálevkovitých pohárů – nejstarší monumentální pohřební stavby...

Obr. 10. Typy kamenných hrobových konstrukcí: 1–4 skříňkové hroby (Klučov, Lužice, Dřetovice, Velké Žernoseky); 5 skříňkový hrob v obdélníkovitém plášti (Nymburk), 6, 7 s oválným a kruhovým obložím (Velké Žernoseky, Lužec n. Vlt.); 8 v prostém rámu, původně se svrchní dlažbou (Makotřasy); 9, 10 se svrchní dlažbou (Polerady, Dobroměřice); 11 ve „zděném“ rámu (Lužec n. Vlt.). – Č. 8 Makotřasy, obj. **k14.1** podle Pleslová-Štiková 1985, Fig. 14, obj. 46.

skříňka 80 × 60 cm, s dětským pohřbem, *obr. 43:4*. – **k8** Jenštejn: „kolem hrobových stěn byly rozestavěny větší kameny, které tvořily skříňku.“ – **k10** Klučov, hrob 2: skříňka ca 80 × 60 cm sestavená ze šesti plochých kamenů, se svrchní, krycí deskou, s dětským pohřbem, *obr. 48:3*. – **k15** Máslovice, pět dětských skříňkových hrobů z tenkých opukových desek, opřených zevně kamením. „Vespod byly vždy ploché kameny a každý hrob byl překryt opukovou deskou“. – **k27** Svojsice: skříňka 80 × 45 cm ze čtyř desek a dalšími deskami překrytá, *obr. 63*. – **k31** Velké Žernoseky, hroby III, XI, XIII: skříňkové, s vnitřním prostorem ca 0,5m²; *obr. 66:4*.

4b. obdélníkovité, delší než 1,2 m:

k3 Dřetovice, hrob 2: skříňka 170 × 90 cm sestavena ze svislých desek, dno kryto dlažbou ze slabších desek; kryt se nedochoval. – **k13** Lužice-Svinčice: skříňka 130 × 75 cm ze čtyř plochých desek a dvěma deskami překrytá, *obr. 52*. – **k21** Nymburk, srv. níže, kombinace skříně a pláště. – **k25** Praha-Dolní Chabry: hrobová jáma obdélníková, 170 × 70 cm, přičemž „vrstvy rozhašené opuky, ohraničující pravidelně hrob se stran i na spodku dávají tušiti, že hrob byl původně obložen a podložen tenkými opukovými deskami“.

4c. skříňka pro přídavek, vestavěná do hrobové skřínky/skříně:

k8 Jenštejn: zde byl džbán, jako jediný přídavek obestaven kameny „tak, že byl v jakési skřínce, kryté větší plochou deskou“. – **k21** Nymburk, skříňkový prostor v hrobové skříně, srv. níže.

4x. skřínky nejisté velikosti: k16 Most, kostrový hrob „skříňkový“.

5. Plášť:

ve smyslu masívnější vícevrstevné dlažby. Vyskytuje se v kombinaci s předchozími stavebními prvky, srv. **k24** Praha-Bubeneč, situace hrobu 4 podle výstižného popisu J. A. Jíry: „Řez vedený kolmo kamením tohoto hrobu upomínal živě na tvar proříznuté houby (hříbu). Kde na řezu houby jest nožka, tam v hrobě byly kameny s pohřbem podspod, kde pak hlavička houby, tam nad hrobem kamenný náhrobek podobného tvaru“; na jiném místě zkráceně, že hrob opatřen „mohylovitým kamenným krytem“. Jindy zase pro dlažbu, zával použit termín „kuželovitý“ (**k1** Brandýs n. L., **k26** Přerov n. L., **k30** Veliká Ves).

Kombinace stavebních prvků. Podaný výčet uvádí především případy, kdy byl při stavbě použit, nebo se dochoval jen jeden z výše uvedených stavebních prvků. Neméně četné jsou ale jejich kombinace, původně asi časté, ne-li běžné:

Skříň – plášť: **k21** Nymburk: skříň obdélníkovitá, 2,5 × 1,15 m, sestavená ze svisle postavených deskovitých kamenů různé velikosti, v Z části s odděleným menším prostorem, a se zbytky dřevěného obložení skříně/rakve, situována v centru masivního obdélníkového kamenného pláště 6,5 × 5,2 m, *obr. 59:1*.

Podobného či příbuzného typu, i když ne tak mohutné, byly patrně i následující případy:

Skříňka – plášť/zával?: **k15** Máslovice: tři ze zdejších osmi hrobů popisovány jako „velké hroby skříňkové pod zemí zavaleny mohutnými kameny (z jednoho hrobu 8 m³ kamene)“.

Skříňka – obložení/dlažba/plášť? – kamenný kruh: **k15:1** Máslovice: kostrový hrob 1 uložen „v kamenném obložení a kamenném kruhu“ (u *Stockého /1926a, 112/* jako „skříňkový“).

Zbývající objekty jsou popsány dvojnásobnými termíny a jejich typové určení je proto nejisté:

Deska/desky svrchní, „obložení“, dlažba/plášť?: srv. **k23** Praha-Bubeneč, kde „některé pohřby byly uloženy jen v pouhé zemi, jiné byly pokryty jedním neb několika většími kameny, konečně některé kostry byly kamením úplně obloženy a zakryty“. – **k31** Velké Žernoseky, hroby č. VI a 39 byly kameny „obloženy a překryty“.

„Obložení“ jako rám?: **k2** Dobroměřice: hrob 3 se sekeromlatem R-typu měl „dosti pravidelné obdélníkové obložení“ 2,1 × 1,2 m; v hrobě 4 uložena „kostra v nedbalém kamenném obložení“. – **k31** Velké Žernoseky: hroby č. IV, VIII, XX byly kameny „obestaveny“, „obloženy“, „obklopeny“.

„Obložení“ jako skříňka?: **k5** Hořín: žárový „dobře opatřený obložením oblázky i opukovými kameny“. *„Zával“, „obložení“ jako dlažba, plášť?* (= vícevrstevná dlažba): **k6** Hostivice, kostrový pohřeb v obdélné hrobové jámě 340 × 130 cm uložen „pod kamenným závalem“. – **k12** Lužec n. Vlt.: hrob 33 „částečně zavalen kameny“. – **k9** Kamýk n. V.: hrob 1 s „kamenným obložením“ resp. „zavalený kameny“.

Zcela bez možnosti určit původní typ konstrukce jsou poslední případy, označené jako „kamenná konstrukce“ či „Steinpackung“, srv. **k10** Klučov, hrob 1 a **k14:3** Makotřasy/Středokluky, obojí „se zbytkem kamenné konstrukce“, a stejně nejisté: **k18, 20, 30** (Neuměřice, Nová Ves, Veliká Ves). V německé verzi

jde pak o hroby **k11** Kostelec n. L., „im einen Hügelgrab? mit Steinpackung“, **k17** Mradice, „im einer Menge von grossen Steinen (Steinpackung)“ a **k28** Teplice, „mit Steinpackung an der Kopfseite“.

Dřevěné komory, skříně či rakve, resp. jejich pozůstatky, jež jsou relativně časté v Posáli, se v prostředí české KNP zmiňují jen v případě nymburské mohyly (**k21**), kde ztrouchnivělé dřevěné zbytky při dně kamenné skříně „naznačovaly použití nějaké formy rakve nebo bedny.“ Musely být ale časté, ne-li běžné. Logicky je můžeme předpokládat u všech těch kamenných konstrukcí typu „svrchní dlažby“, „závalu“ a „pláště“ – jak ostatně naznačuje pozorování V. Kučery v případě hrobu **k2:2** z Dobroměřic,⁴⁵ a také rozměrnějších skřínkových hrobů (srv. **k21** Nymburk).

Závěr. Kamenné hrobové konstrukce KNP známe ve tvaru různě formovaných ráků a skříní, jako specifické pro dané období se však, po komparaci s hroby z mladších úseků eneolitu a starší doby bronzové,⁴⁶ ukazují být ony kamenné pláště, popisované též jako vícevrstevné dlažby, závaly či kužele. K tvaru mohylových náspů, jež tyto konstrukce kryly, srv. *kap. 4.1.1*; kromě dlouhých mohyl včetně kratších, čtvercovitých typu nymburské „mastaby“ přitom nelze apriorně vyloučit ani mohyly kruhovitě.⁴⁷

2.2.3. Mohyly

S někdejší existencí mohylových náspů u kamenných hrobek české KNP sice – s ohledem na mělké až povrchové založení – obecně počítáme,⁴⁸ otázkou zůstává jejich tvar a velikost. Informace v tomto směru jsou k dispozici jen z devíti lokalit, tedy z každé třetí našeho soupisu (*kap. 5.2*). Ukazují na dvojitou formu mohylových těles:

Dlouhé mohyly v kontextu kamenných hrobek jsou doložené či indikované na šesti lokalitách:

a) Spolehlivým případem kamenných konstrukcí zapuštěných do tělesa dlouhé hliněné mohyly je obj. **k30** Veliká Ves: nejstarší z náhodně zde odkrytých hrobů je sice až z mladšího stupně KNP, avšak samotná velikost této mohyly, s odhadovanou délkou ca 70 m, ukazuje na vyšší, předsalzmündské stáří. Rozměry a tvarem odpovídá příkopovým ohrazením R-typu – obdélníkovým, a sice jejich druhé variantě – velmi dlouhým. Neznáme ovšem její půdorys, vyloučen proto není ani L-typ (s koncovými komorami).

Druhým případem je obj. **k21** Nymburk. Kameny rámované a překryté těleso této obdélníkovité „mastaby“ ca 9 × 5 m, s centrálním skříniovým hrobem, zase tvarem a velikostí odpovídá „střední“ variantě příkopových ohrazení S-typu (*kap. 1.4.2*). V této „kamenné“ formě tak představuje mladší, zkrácenou formu hliněných dlouhých mohyl, jež se zde – jak datace nymburské mohyly napovídá – uplatnila v mladším období KNP, ve st. I-3 – II.

b) *Seřazení hrobů do linie rovnoběžkového směru* indikuje dlouhý mohylový násep blíže neurčitelného typu ve třech případech: obj. **k10**, **12**, **31** (Klučov, Lužec n. Vlt., Velké Žernoseky).

c) *Rozměry* ukazují na existenci dlouhé mohyly v případě **k18** Neuměřic, s náspem naznačeným „temněji zbarvenou ornici“ o rozměrech 20 × 30 kroků, tj. ca 15 × 24 m.

Podle *odhadovaných délek* se čtveřice mohyl indikovaných liniovým seřazením hrobů nebo rozměry hrobového náspu řadí (dle grafu délek dlouhých mohyl *obr. 8*) mezi krátké (**k10** – d. 5 m), středně dlouhé (**k12**, **18** – d. 15 a 24 m) a dlouhé (**k31** – d. 35 m). Ze dvou dochovaných mohyl spadá nymburská (**k21** – d. 9 m) do třídy „krátkých“ a mohylový násep z Veliké Vsi (**k30** – d. ca 70 m) do třídy „velmi dlouhých“.

45 „Nad touto konstrukcí byla pravděpodobně jakási stříška z trámků a větví, neboť se zachovaly stopy po kůlech. I tato stříška byla asi zatížena balvaný, které se provalily dovnitř hrobu a zavalily kostru.“ (Kučera 1940/41, srv. *kap. 5.2*).

46 Ve středním eneolitu zůstávají z kamenných stavebních prvků a schémat z doby KNP v užívání zdá se jen skřínky či skříně (pro bádenskou, řivnáčskou a k. kulovitých amfor srv. Dobeš 1998; Neustupný ed. 2008). Pro kamenné hrobové konstrukce k. šňůrové posledně Dobeš – Limburský – Půlpánová-Reszczyńska 2020, k. únětické Jiráň ed. 2008, 64.

47 Srv. níže a *pozn. 60*.

48 Pro KNP posledně Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 154. K mohylám v následných obdobích: v k. šňůrové již Böhm 1941, 178; Buchvaldek 1955, 220; 1967, 64; Neustupný 1965, 409; Neustupný – Smrž 1989; Moucha 2000; Holodňák – Holodňáková 2002; v k. zvoncovitých pohárů Turek 2006, v k. únětické posledně Danielisová – Langová et al. 2013, 78; Limburský a kol. 2018, 400.

K otázce původního vzhledu dlouhých mohyl srv. *kap. 4.1.1.*

Kruhový tvar mohyly (resp. mohyl) naznačují naše data jen v případě Nové Vsi (*k20*). Podle mapy 3. vojenského mapování měly zdejší mohyly (nejméně tři) kruhový půdorys (*obr. 49:5*). Značné rozměry té, o níž hovoří zpráva J. Plicky z r. 1912 (vysoké 2 m), stejně jako mladší pohřeb (pohřby?) KKA v jejím náspu ale nevylučují, že uváděný kruhový tvar mohl být až výsledkem druhotných úprav, spojených s ukládáním mladších pohřbů (srv. *pozn. 60*).

Ve zbývajících dvou případech je **tvar mohyly nejistý**, resp. víme jen, že danou konstrukci kryla mohyla (*k11* Kostelec n. L., „in einem Hügelgrab?“, *k29* Újezd nad Lesy, „kamenná mohyla“).

Závěr. Jako nadzemní příkrov jsou pro kamenné hrobky české KNP přímo doložené či nálezovou situací indikované dosud jen náspy typu *dlohých mohyl*. V uvedených šesti případech se jejich forma a velikost zdá odpovídat příkopovým ohrazením R- a S-typu (*kap. 1.5.2*). Jednalo by se tedy o stav obdobný jako v moravské a malopolské KNP, kde tamní mohyly tvarem spadají též do kategorie dlouhých mohyl.⁴⁹ Jinak je tomu ve středoněmecké provincii jižní skupiny KNP, kde nechybí menší mohyly kruhového půdorysu.⁵⁰ Jejich existenci proto nelze apriorně vyloučit ani v české KNP.

2.2.4. Pohřby

Z pohřbů KNP uložených v kamenných konstrukcích byly jen jeden či dva žárové. Zbývající jsou evidované jako kostrové, z nich 47 s bližšími, většinou skrovnými údaji.

Kostrové pohřby ležely vesměs ve skrčené poloze, na pravém či levém boku. *Pohlaví a stáří* je určeno u 14 pohřbů (3× muž: *k19, 21, 25*; 1× mladší žena: *k10:1*; 10× dítě: *k3:2, 3:3, 10:2, 10:3, 14:1*, v *k15* skupina pěti dětských pohřbů), zbývajících 33 pohřbů jen jako „dospělí“.

Výbavu pohřbů tvořila převážně keramika, většinou blíže datovatelná na úrovni KNP-stupňů a fází. Z akeramické výbavy – kamenné a kostěné industrie – jsou podobně chronologicky citlivé bojové sekeromlaty (*kap. 2.3*).

V *orientaci* pohřbů (*tab. 5*) silně převažoval – v obecné shodě s ritem české KNP – *rovnoběžkový* směr osy těla (26×).⁵¹ Převažuje poloha na pravém boku, hlavou k západu a s pohledem směřujícím k jihu (14×). Relativně četné jsou však odchylky (12×): na pravém boku s pohledem na sever či severozápad (6×: SV–JZ, s pohledem na S – 1×; V–Z s pohledem na S – 5×) či na levém boku s pohledem na sever (Z–V, s pohledem na S – 2×); či V–Z, s pohledem na jih – 1×. U zbývajících tří pohřbů s V–Z orientací nejsou strana, a tedy ani směr pohledu známé.

Poledníkový směr osy pohřbu je uveden – zdá se, že spolehlivě – v osmi případech. Těla spočívala opět převahou na pravém boku (7×), z nich 4× orient. J–S s pohledem na V, 1× orient. JJV–SSZ s pohledem na JV, 1× orient. S–J s pohledem na Z a 1× orient. SV–JZ s pohledem na Z. Pouze jeden pohřeb ležel na levém boku, orient. S–J s pohledem na V.

Závěr. Poměr rovnoběžkové a poledníkové orientace kostrových pohřbů v hrobech s kamennou konstrukcí se během trvání české KNP časem měnil: zatímco ve starší KNP plně dominovala rovnoběžková orientace, v mladší KNP je podíl rovnoběžkové a poledníkové orientace zhruba vyrovnaný; srv. *tab. 5*: pohřby *starší KNP* jsou orientované 21× V–Z či Z–V, 2× S–J; pohřby *mladší KNP* 5× V či Z/Z–V, 7× S–J či J–S.⁵²

Žárové pohřby. Takto jsou označeny pouze dva hroby, oba skříňkové a oba objevené již na konci 19. století. Hrob z *Hořina (k5)* byl jako žárový s ohledem na nejasné okolnosti původně zpochybnován (údaj o žárovém pohřbu chybí).⁵³ Nově identifikovaný zemní hrob stejného stáří z nedalekého Vražkova,

49 Šmíd 2017, 89: „charakteristickým znakem moravských mohyl KNP je jejich výrazně oválný tvar“; Król 2021, 66.

50 Fischer 1956, 194; Kubenz 1994, 117 a pozn. 60.

51 Posledně Vávra – Zápotocký 2016, 654.

52 Jak pro máslovické pohřebiště z období mladší KNP již Stocký 1926, 114: „orientace byla nepravidelná“. K diskusi o orientaci kostrových hrobů KNP posledně Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 154 (v mladším stupni převažuje, podobně jako ve starším, rovnoběžková orientace).

53 K diskusi na toto téma posledně Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 153.

orientace	pohled	uložení na boku		
		pravém	levém	?
Z–V	J	k3:1; 7; 10:2; 10:3; 13; 19; 21; 31-5×		
ZJZ–VSV	JJV	k3:3		
SZ–JV	JZ	k10:1		
SV–JZ	SZ	k12:1		
Z–V	S		k14:1; 14:2,3	
V–Z	S	k14:2; 31:4×		
V–Z	J		k4:1	
V–Z	?			k2:3; 12:2,3
S–J	z	k2:2		
S–J	v		k27	
J–S	v	k1:1; 2:4; 6; 3:2		
JJZ–SSV	JV	k8		
SV–JZ	z	k24		

Tab. 5. Orientace pohřbů z hrobů s kamennou konstrukcí (**k1–32**); tučně – hrobky datované do mladšího stupně KNP.

s podobnou skladbou inventáře (dvě nádoby, přeslen), a navíc se spolehlivým údajem o žárovém pohřbu v jedné z obou nádob, identitu hořínského hrobu jako žárového podporuje (*Zápotocký 2013*, 430).

Druhým případem jsou dva hrobky z *Kostelce n. L.* (**k11**), podle Weinzierlovoy zprávy – koncipované ovšem dle údajů nálezce – též žárové. V prvním měl být žárový pohřeb uložený v bohatě zdobené amfoře se symbolickými značkami, jež patří k nejkrásnějším exemplářům keramiky mladšího stupně KNP, v druhém ve čtyřhrané amfoře baalberského typu starší KNP.

Zbývající dva žárové pohřby, z *Makotřas/Středokluk* (**k14:1**, **14B:1**), jsou svým způsobem jedinečné. Oba jako „vedlejší“ provázejí kostrové pohřby a oba časově spadají do starší KNP, nejspíše do fáze I-3 (siřemské). V prvním hrobě jsou oba pohřby, primární kostrový a sekundární žárový, dětské. Ve druhém případě jde o mimořádně bohatě vybavený kostrový pohřeb dospělé (?) osoby, provázený žárovým pohřbem muže sice dospělého, ale „nápadně malé a drobné postavy“, a navíc ještě spálenými kostmi ovce či kozy.⁵⁴

Pro žárový rítus praktikovaný v prostředí české KNP se tak nabízí rozdílný sociální výklad. U dvou žárových pohřbů starší KNP z *Makotřas*, obou sekundárních, prvním dětským a druhém patřícím fyzicky hendikepovanému muži a ovci/koze (!), se dá usuzovat na „služebné“ postavení takto pohřbených jedinců. Naopak v případě hrobů mladší KNP z *Hořina* (a *Vražkova*, srv. výše) jsme, s ohledem na přesleny v jejich výbavě a kamennou úpravu hořínského hrobu, jenž byl „důkladně obložený opukovými kameny a říčními valouny“, uvažovali o pohřbech „svobodných“ žen. Žárový hrob z *Kostelce n. L.* je pak vůbec mimořádný symbolickou výzdobou amfory, použité k uložení pohřbu.⁵⁵

Závěr. Žárový rítus se v této kategorii hrobů objevuje vzácně již v kontextu staršího, baalberského stupně, vázaný na osoby sociálně níže postavené (*Makotřasy*). Jeho výskyt v mladším, salzmündském stupni, tentokrát spojený s primárními pohřby „vyšší“ společenské úrovně, mohl být projevem vlivu mladší moravské KNP (IIa, *drahanovické fáze*), na jejichž mohylnicích žárové pohřby dominují (*Šmid 2017*, 94), nebo od jihovýchodu do Čech se šířící bolezské fáze badenské kultury (*Zápotocký – Zápotocká 2001*).

2.2.5. Datování

Zařazení hrobů s kamennou konstrukcí do stupňů a fází KNP je možné prostřednictvím dvou chronologicky citlivých složek pohřební výbavy – keramiky a kamenných sekeromlatů, a ovšem i radiokarbonových dat (*tab. 3*):

54 Žárový pohřeb údajně baalberského stáří, sestávající z amfory se zbytkem pohřbu překryté spodkem jiné nádoby, byl uložen též v jámovém objektu při severní stěně obj. **d27** Plotiště, stratigraficky mladším než ohrazení; srv. *kap. 5.1, obr. 38B*.

55 Žárový pohřeb nevylučujeme ani v případě hrobu **k12:3** z *Lužce n. Vlt.* (srv. *kap. 5.2*; kamenný kruh o průměru ca 1 m, bez pohřbu, uvnitř stranou amfory mladší KNP).

Starší, baalberský stupeň (KNP I-1–3):

Keramikou jsou datovány do fází:

KNP I-1/2, I-2 (staro- a středobaalberské): hroby z pěti lokalit: Kostelce n. L. (**k11:2**), Lužice (**k13**), Nížeboh (**k19**), Teplic (**k28**) a Velkých Žernosek (**k31**);

KNP I-3, siřemské: hrob z Neuměřic (**k18**);

KNP I-1/2 či I-3?: hroby z Makotřas/Středokluk (**k14:1**, **14B:1–3**);

KNP I, obecně baalberské: hroby z Klučova (**k10:1**) a Svojšic (**k27**).

Sekeromlaty čepcovitými jsou datovány do fáze:

KNP I-3, siřemské: hroby z Chudeřina (**k7**) a Mradic (**k17**).

Radiokarbonovými daty spadají do období:

KNP I-2/3 (ca střed baalberského stupně): starší hrob (bez kamenné konstrukce) z Holubic (**k4**) s ¹⁴C-datem 3684–3641 BC, naznačující 37. stol. cal BC jako dobu vzniku či existence tamního pohřebního místa/dlouhé mohyly (?) s hrobem mladší KNP/BAD (**k4:1**).

KNP I-3/II, tj. od siřemské fáze do mladšího stupně: hrobka z Nymburka (**k21**), s ¹⁴C-datem 3630–3140 BC.

Mladší, salzmündský stupeň (KNP II-1, 2):

Keramikou jsou takto datované hroby z osmi lokalit: **k3:2** Dřetovice, **k4:1** Holubice (již s keramikou badenské k.), **k5** Hořín, **k8** Jenštejn, **k11:1** Kostelec n. L., **k20** Nová Ves, **k23** Praha-Bubeneč A, **k25** Praha – Dolní Chabry.

Soubory složenými z keramiky a sekeromlatů s obloukovitým týlem jsou takto datované hroby z osmi lokalit: **k1:1** Brandýs n. L., **k2:3** Dobroměřice, **k12:2** Lužec n. Vlt., **k15:1** Máslovice, v hr. **k15:5** soudkovitý mlat; **k16** Most, **k24:1**, **2** Praha-Bubeneč, **k26** Přerov n. L., **k30:1** Veliká Ves.

Sekeromlaty s obloukovitým týlem jako údajně jediným přídatkem datují hroby ze tří lokalit: **k6** Hostivice, **k9:2** Kamýk, **k29** Újezd nad Lesy.

Radiokarbonové datum z hrobu **k4** z Holubic, se zbytkem kamenné konstrukce a nádobami badenské kultury, spadá do 34./33.–31. stol. (3347–3030 BC).

Starší/mladší stupeň (KNP I/II):

Keramika KNP blíže nedatovatelná je z Polerad (**k22**), nejistá je datace hrobů z Vražkova (**k32**).

Kamenná bulava a měděná spirálka z Kamýka, hrobu **k9:1**, jsou podobně nejistého stáří.

Ze 32 lokalit s 35 datovatelnými hroby/hrobovými skupinami KNP s kamennou konstrukcí je tedy prostřednictvím keramiky a sekeromlatů datováno:

do **staršího, baalberského stupně**: 12 hrobů/hrobových skupin (= 34 %), z nich tři do fáze I-3, siřemské, zbývající jsou buď starší nebo obecně baalberského stáří;

do **mladšího, salzmündského stupně**: 19 hrobů/hrobových skupin (= 54 %);

bez bližšího určení stáří či z období KNP I-3/II: 4 lokality (= 12 %),

K dataci hrobů s kamennou konstrukcí navíc přispívají také údaje z předchozí kapitoly, protože hroby s touto úpravou se vyskytly i v *dolhých mohylách* s rovnoběžkovou orientací (*kap. 1.4*), a sice na dvou lokalitách:

(1) V příkopovém ohrazení L-typu z *Března* (**d6**) byl hrob LXXIII se zbytkem kamenné konstrukce, s pohřbem dospělého muže (na pravém boku, Z–V s tváří k J), vybaveného atypickým miniaturním koflíkem/pohárkem, řazen ¹⁴C-datem do 40.–39./38. stol. BC. S ohledem na geografickou polohu lokality, ležící v západní části ekumeny české KNP, to odpovídá fázi KNP I-1A, michelsbersko-baalberské.

(2) V příkopovém ohrazení T-typu z *Kněžívky* (**d21**) uložený hrob obj. 7 měl tvar kamenné dlažby – „oválného shluku na plochu kladených kamenů,“ orient SZ–V, o rozměrech 175 × 95 cm, se zbytky kostrového pohřbu roztroušenými mezi kameny, bohužel blíže nedatovatelný. Podle typu ohrazení zde usuzujeme na mladší úsek baalberského stupně.

Závěr. Hroby s kamennou konstrukcí, stejně jako dlouhé mohyly, se v české KNP objevují již od počátku baalberského stupně, od per. I-1. Pokračují pak plynule do mladšího stupně, přičemž jejich počet, jak naznačuje stávající stav, stoupá: sílí v siřemské fázi (per. I-3) a maxima dosahuje v mladším, salzmündském stupni (per. II).

Pokud jde o *mohylové náspy*, jež hroby s kamennými konstrukcemi kryly (srv. *kap. 2.2.3*), jejich podobu ve většině případů neznáme. Mohly mít tvar malých, samostatně stojících mohylek, jisté ale je, že část jich byla zabudována – podobně jako dolmeny a chodbové hroby severní KNP – *do obvodu dlouhých mohyl* jako jejich integrální součást. Tyto mohyly mohly být přitom jak staršího původu, primárně určené pro jednotlivé osoby, tak nově, *ad hoc*, budované na způsob „rodových“ pohřebišť.

3. Staroeneolitické mohyly různým způsobem indikované

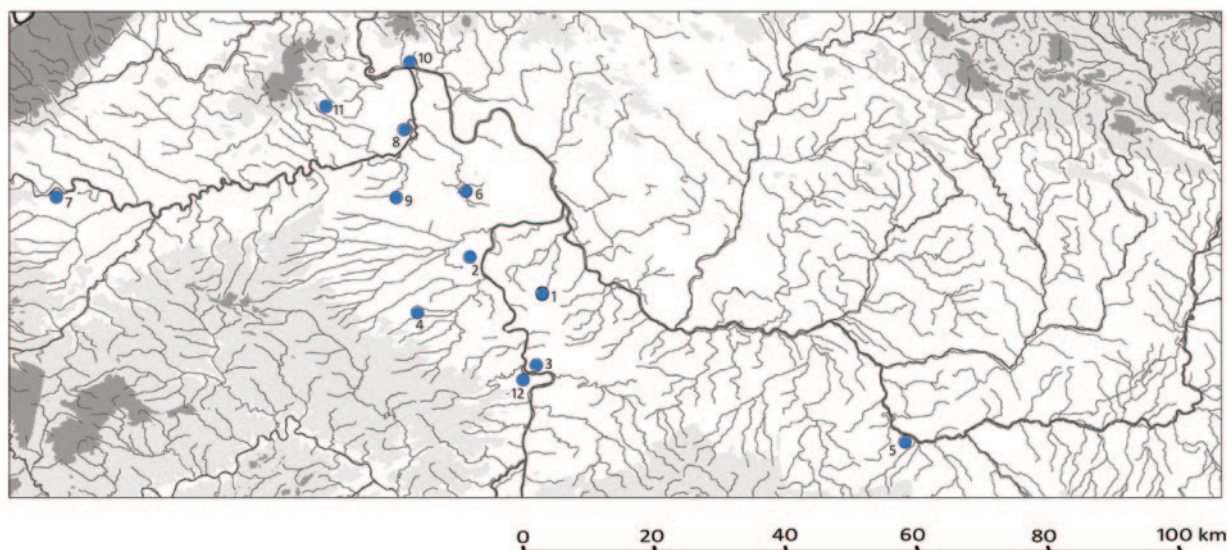
(srv. *kap. 5.3*, č. *i1–12*)

Katastr staroeneolitických mohyl z území Čech doplňujeme hrobovými nálezy, které do této nalezové kategorie dle různých indicií též patří. Takto vybraných případů zde uvádíme dvanáct (*tab. 6; kap. 5.3*), s vědomím, že revize nalezového fondu české KNP bezpochyby připojí další (srv. *kap. 4.2.1*). K nejistějším patří artefakty, vesměs sekeromlaty, s inventárním údajem, jenž tuto jejich provenienci přímo stvrzuje či implikuje (*i1–3*). Druhou skupinu indikátorů, též relativně spolehlivě ukazující na „mohylovou“ provenienci, představují situace, kdy na jednotlivé ploché hroby KNP navazují hroby či celá pohřebiště mladších pravěkých kultur (*i4–7*). Ve zbývajících pěti případech (*i8–12*) se existence mohylového náspu ukazuje jako z různých důvodů vysoce pravděpodobná. Podrobněji k jednotlivým případům srv. *kap. 5.3*, zde jen souhrnná data:

1. Mohyly KNP dle inventárních údajů (*kap. 5.3.1*, č. *i1–3*) – což je případ trojice sekeromlatů ze staré sbírky pražského Národního muzea, z let 1885, 1888 a 1919. O sekeromlatu s čepcovitým týlem z *Dolíneku* (*i1*), víme jen, že pochází z jedné z dvojice mohyl situovaných při okraji náhorní pláně zdibské terasy. Druhý, z *Lešan* (*i2*), téhož tvaru a typu, je z vrcholové partie Lešanské plošiny, z polohy výrazně nesídlištního rázu zvané „V kopcích“, z pole – jak J. Smolík případně komentuje – „kterému se v kopcích říká, ačkoli na ten čas žádných pahorků tam není“. Zdejší nález se po bližším ověření (*Sklenář 1982*) navíc ukázal být cenným dokladem pro dataci čepcovitých sekeromlatů do sířemské fáze. O třetím se-

č. i	katastrální obec (okres)	lokality	objev/výzkum v r.	hroby KNP	stupně/fáze KNP
Mohyly KNP různým způsobem indikované (i1–12):					
1) sekeromlaty KNP s názrovým údajem „mohyla“, „z mohyly“, „V kopcích“					
i1	Dolínek (PV)	A	1885	hrob pod mohylou	I-3
i2	Lešany (ME)	A	1888	hrob pod mohylou	I-3
i3	Praha-Libeň	X	1919	z mohyly	II
2) prostorovou vazbou hrobů KNP na pohřební areály mladších kultur					
i4	Brandýsek (KD)	A	1955–58	kostr. hroby č. 73, 56? – dlouhá mohyla?	I
i5	Kolín (KO)	A	1924	kostr. hroby č. 15, 16	I
i6	Straškov/Mnetěš (LT)	A	1999–20	kostr. hrob č. 26 (+ hroby č. 3, 7, 20?)	I
i7	Vikletice (CV)	A	1961–65	i7-1: kostr. hroby č. 34/37, 32? – dlouhá mohyla? i7-2: kostr. hroby č. 12B, 14, 17? – dlouhé mohyly?	I
3) nápadnou mělkostí hrobu KNP v kombinaci se vztahem k obytnému areálu					
i8	Brozany n. O. (LT)	A	1995–7	kostr. hrob č. 16/96	II-2
4) hrobovými nálezy sekeromlatů KNP z exponovaných poloh					
i9	Vrbice (LT)	A	1984	kostr. hrob	I-2/3
i10	Litoměřice (LT)	A	1921	z hrobu	II
i11	Obřice (LT)	A	?	kostr. hrob	II
i12	Praha-Dejvice	A	1928	kostr. hrob	II

Tab. 6. Hroby KNP dle různých indicií mohylové (*i1–12*). Č. objektu (srv. *kap. 5.3*), katastrální obec (okres); lokalita/poloha, objev/výzkum v roce; hroby: stav/bližší údaje; datování.

Obr. 11. Mohyly KNP různým způsobem indikované č. **i1–12**, srv. tab. 6.

keromlatu, s obloukovitým týlem, z blíže neznámého místa v Praze-Libni (**i3**), je k dispozici jen inventární údaj „mohyla? na zádvoří“.

Polohou se první dva nálezy řadí k mohylovým lokalitám situovaným v topograficky výrazné poloze. Oba čepcovité sekeromlaty spojuje navíc shodný tvar – patří k relativně vzácné variantě K IA-1, geograficky vázané na českou KNP, a reprezentují jednu z esteticky nejkvalitnějších forem kamenné broušené industrie vůbec.

2. Mohyly KNP indikované vazbou na pohřební areály následných pravěkých kultur (kap. 5.3.2, č. i4–7). Jedná se o případy, kdy jeden či několik prostorově rozptýlených hrobů KNP reprezentuje nejstarší komponentu pohřebního areálu jedné či více mladších kultur – obvykle se jedná o pohřebiště mladoeneolitických pohárových kultur a následující kultury únětické. Takových případů, diskutovaných v této souvislosti již od 60. let minulého století,⁵⁶ je známo několik, a časem se jistě podaří zjistit další. Za modelové případy zde uvádíme čtyři lokality: Brandýsek (**i4**), Kolín (**i5**), Straškov/Mnetěš (**i6**) a Vikletice (**i7**), z nichž ta první navíc dokládá, že sakralizace pravěkého pohřebního místa může přetrvat až do křesťanského období.⁵⁷ Primární hroby KNP, na které uvedené pohřební areály navazují, pocházejí vesměs ze staršího stupně této kultury. U dvou lze navíc důvodně počítat s náspy ve tvaru jedné či více dlouhých mohyl (Brandýsek, Vikletice – jak už *Neustupný 1986; 2008; Šmejda 2001*).

Prostorovou vazbu s pohřebními areály mladších kultur jsme zaznamenali již v *kap. 1 a 2*, a to jak u ohrazení typu *dlohých mohyl* – celkem devětkrát,⁵⁸ tak u *kamenných hrobek* – desetkrát.⁵⁹ Specifickým případem je v tomto ohledu pohřební areál v Lužci n. Vlt., kde na tělesa předpokládaných staroeneolitických mohyl navazují pohřebiště až z doby římské a stěhování národů (*Korený – Kytlicová 2007, 412; Korený 2008*).

3. Mohyly KNP indikované specifickou situací (kap. 5.3.3, č. i8), v tomto případě kombinací nápadné mělkosti hrobové jámy s nestandardními přídávky a prostorovým vztahem k obytnému areálu. Jedná

56 Kupř. *Moucha 1963; Pleslová-Štiková 1972, 122; Pleinerová 1980; Neustupný – Smrž 1989, 325; Šmejda 2001; Zápotocký 2002, 284; Křišťuf 2004, 289*, obecně ke vzniku a tradici dlouhodobých pohřebních areálů *Neustupný 1986; 2008*; srv. „genius loci“ pravěkých a raně středověkých ceremoniálních center: *Podborský 2000, 357*.

57 Na Brandýsek a Kolín upozornila v této souvislosti prvně *Pleslová (1972, 122)* s poukazem na stratigrafie ze středoněmeckých mohyl (*Mildenberger 1953*).

58 Srv. *kap. 5.1.2*: Březno u Loun, Ctiněves, Čachovice, Chudeřín, Kolín-obchvat, plochy I-7, 9, Račiněves, Soběsuky, Vliněves.

59 Srv. *kap. 5.2*: Brandýs, Dobroměřice, Holubice, Chudeřín, Kostelec n. L., Lužec, Nymburk, Praha-Bubeneč B, Veliká Ves, Velké Žernoseky.

se o situaci zachycenou výzkumem na trase dálnice D8 u *Brozan nad Ohří*. Osamocený, velmi mělce zahloubený hrob půlročního dítěte, vybaveného kromě nádob unikátním miniaturním bubínkem, se nacházel ca 50 m vně výšinného a patrně hrazeného sídelního areálu z mladší fáze mladšího stupně KNP. „Poloha hrobu, jeho mělké zahloubení a výjimečná výbava, jakož i prostorový vztah k sídelnímu areálu a jeho (předpokládanému) ohrazení nás už dříve vedly k závěru, že hrob mohl být původně kryt mohyloou, včetně možnosti, že zde mohlo jít o poslední zbytek většího mohylníku následně zničeného orbou.“ (Dobeš – Zápotocký 2013, 496).

Opět lze předpokládat, že takových situací se verifikací starších hrobových nálezů KNP podaří zjistit více (podobnými případy jsou v *kap. 5.2* uvedené hrobové skupiny *k14, 14B* - Makotřasy/Středokluky).

4. Hrobové nálezy sekeromlatů z exponovaných, nesídelních poloh (*kap. 5.3.4, č. i9–12*). Jde celkem o čtyři exempláře z českých lokalit, vybrané ze soupisů sekeromlatů KNP (Zápotocký 1992), jež pocházejí z topograficky výrazných, leč charakterem nesídelních poloh: z okraje náhorní pláně „vysoko nad údolím Mšenského potoka“ (*i9* – Vrbice), terasového návrší nad tokem Labe s polykulturním pohřebním areálem užívaným od neolitu do raného středověku (*i10* – Litoměřice-východ), prostoru Obříckého vrchu na okraji Milešovské části Českého středohoří (*i11* – Obříce) a od okraje vysoké dejvicko-bubenečské terasy (*i12* – Praha-Dejvice). Typově z nich jeden exemplář (*i9* – Vrbice) patří do starší série těchto symbolických zbraní, zbývající tři, s obloukovitým týlem, spadají do mladšího stupně KNP.

Komentář. Pokud jde o *tvar mohylového náspu*, jen ve dvou případech (*i4, 7*) zvažujeme možnost, zda se nejednalo o dlouhé mohyly. Ve zbývajících případech informace v tomto směru chybí. Zmiňovány nejsou ani *kamenné konstrukce*.

Hrobové jámy, zkoumané či náhodně odkryté, byly buď v prosté zemi (*i4–9*), nebo jsou avizované jen jako „hroby“, bez dalších údajů (*i1, 2, 10–12*).

Pohřby z *i4–9*, vesměs kostrové, patřily dle pohlaví a přídavek: dospělým mužům (*i4, 7, 9*), ženě (*i5* – hrob č. 16) a dětem (*i5* – hrob č. 15; *i8*); pohřeb z *i6* (hrob č. 26) nebyl určen.

Přídavky. O jejich počtu jsme informováni jen u odborně či amatérsky zkoumaných hrobů *i4–9, 12*. Ve zbývajících případech (*i1–3, 10, 11*) se jedná o sekeromlaty hrobové provenience, z původní hrobové výbavy nejspíše jen náhodně zachráněné.

Přídavky exkluzivní povahy. Jejich vysoký podíl je nápadným rysem těchto hrobů. Z keramiky je to unikátní baalberský džbán se symbolickými značkami z Vrbice (*i9*) a taktéž dosud unikátní tvar miniaturního bubínku z dětského hrobu z Brozan (*i8*). Broušenou industrii zde zastupuje série sedmi bojových sekeromlatů, obecně hodnocených jako statutární symboly mužů-bojovníků a příslušníků náčelnické vrstvy (Zápotocký 1992, 166). Přítomnost přídavek s vysokou symbolickou hodnotou napovídá společensky vyšší úroveň zemřelých, a je tak v souladu s předpokládanou původní mohylovou formou jejich hrobů.

Datování. Dochované přídavky sestávají jednak z hrobových celků, jednak z artefaktů hrobové provenience – kamenných sekeromlatů. Podle druhu přídavek se dělí do tří skupin s následnou datací:

(a) *keramika + ¹⁴C*:

KNP I-1A: *i7* – Vikletice, hrob č. 14: baalberský džbán, měděný závěsek – fragment, s ¹⁴C-datem 3907–3661 BC (1σ), resp. 3945–3653 BC (2σ).

KNP I: *i4* – Brandýsek, hrob 73: baalberský džbán, koflík, silexová šipka; *i5* – Kolín, hrob č. 15: baalberský džbán; hrob č. 16: baalberský džbán a přeslen; *i6* – Straškov/Mnetěš, hrob č. 26: baalberská čtyřhraná amfora.

KNP II-2: *i8* – Brozany n. O., hrob č. 16: 2 koflíky, bubínek.

(b) *keramika + sekeromlat*:

KNP I-2/3: *i9* – Vrbice, hrob: baalberský džbán se symbolickými značkami a sekeromlat – pozdní varianta plochého sekeromlatu typu F IC-2.

(c) *sekeromlaty*:

KNP I-3: *i1* – Dolínek, *i2* – Lešany: čepcovité sekeromlaty typu K IA-1;

KNP II: *i3, 10–12* – Praha-Libeň, Litoměřice, Obříce, Praha-Dejvice: sekeromlaty s obloukovitým týlem typu R I-1, R I-2, R II-1, R I/III A-2.

Závěr: Z celkového počtu 12 lokalit a třinácti položek (*i5* = 2 hroby) je pět datovatelných na úrovni KNP-fázi: I-1A (*i7* s ¹⁴C-datem z 39.–37. stol. př. Kr.), I-2/3 (*i9*), I-3 (*i1*, *i2*), a II-2 (*i8*). Zbývajících osm je určitelných pouze na úrovni stupňů: KNP I – staršího, baalberského (*i4*, *i5* – hrob č.15, *i5* – hrob č.16; *i6*) a KNP II – mladšího, salzmündského (*i3*, *i10*, *i11*, *i12*).

Časově jsou tedy tyto hroby, dle různých indicií mohylové, rozptýlené do celého období trvání KNP, s lehce vyšší frekvencí v sířemské fázi (per. I-3) a v mladším, salzmündském stupni (per. II).

4. Staroeneolitické mohyly v Čechách

4.1. Mohyly v krajině

4.1.1. Původní tvar mohyl

Podle přechozích kapitol jsou z území české KNP známé (dochované či nálezovou situací indikované) pouze hrobové násypy ve tvaru *dlouhých mohyl*. Výskyt *mohyl kruhového půdorysu* se zde ale – s ohledem na jejich přítomnost v kulturně příbuzném středoněmeckém Posáli a severní i západní KNP – apriorně vyloučit nedá (srv. *kap. 2.2.3, k20* Nová Ves).⁶⁰ Tuto možnost zde navíc snižuje skutečnost, že i naše východní sousedství, moravsko-rakouská a malopolská KNP, zná jen mohyly dlouhé. Pro Čechy předpokládáme obecnou platnost hypotézy E. Neustupného, dle které v časném a starším eneolitu byly pravidlem dlouhé mohyly, v mladším eneolitu, v k. šňůrové, mohyly okrouhlé (*Neustupný 2008, 20, srv. pozn. 91*).

Dlouhé mohyly z českých lokalit známe jen v podobě substrukcí – příkopových ohrazení různého typu, na rozdíl od severských zcela beze užití kamene. Spadají tak vesměs do kategorie mohyl s dřevohlinitou konstrukcí (= hroby typu Niedzwiedz dle *Rzepecki 2011*). Zatímco příkopová ohrazení, palisádová či plotová, zanechala v terénu lépe či hůře čitelné stopy, mohylové násypy obvykle chybí (výjimkou jsou dochovaná torza mohyl z Veliké Vsi, *k30* a Nymburka, *k21*). Standardním argumentem pro jejich původní existenci jsou odkazy na kameny rámované severské „obří postele“ typu Hünen- či Langbetten či na kujavské trapezovité hroby, u kterých se mohylové násypy občas dochovaly.

S otázkou, zda a nakolik byl vnitřní prostor příkopových ohrazení navýšen zeminou, se setkáváme prakticky ve všech pracích věnovaných této problematice. Zvažují se dvě varianty (*obr. 12*):

(a) bez mohylového násypu, tj. čistě jen ve formě palisádou či plotem ohrazené plochy;

(b) s násypem ve tvaru dlouhé mohyly,

v obou případech pak obvykle s jedním či několika hroby rozmístěnými jak centrálně, tak asymetricky, jednotlivě i ve skupinách, s pohřby v případě varianty (a) v hrobové jámě, v případě varianty (b) uloženými event. též na povrchu či výše, v mohylovém násypu.

Z *Čech* máme informace v tomto směru celkem ze šesti lokalit, po jedné či dvou od každého typu (popisy k nim v *kap. 5.1.2*):

Lineární mohyly (L-typ). V *Březně*, v případě mohyly *d7*, dospěla I. Pleinerová na základě detailní analýzy nálezové situace, opřené o statický posudek⁶¹ a vztah k pohřebišti únětické kultury,⁶² k závěru,

60 Srv. případy kruhových mohyl této kultury z Posáli (*Fischer 1956, 194; Halle-Dölauer Heide, mohyla 2: Behrens – Schrötter 1980, 61, Abb. 31*). Dochované primární „Deckhügel“ nemegalitických hrobů západní a severní KNP jsou jak oválné, tak kruhové (*Kossian 2005, 77*). Nejstarší případy mohyl oblého půdorysu kryjících dolmeny se datují k ca 3650 cal BC (*Mischka 2013*).

61 Statický výpočet M. Olmera vychází ze šířky obvodových žlábků, podle které průměr dřevěných kůlů, zapuštěných ca 50 cm do země (od odhadované úrovně původního povrchu) měřil ca 10–15 cm. Odhadovaná výška násypu a nadzemní části dřevěné konstrukce činila ca 1 m. Poněkud vyšší odhad platí pro „předsiň, zvláště její východní část a čelo,“ kde sloupy dle šířky žlábků byly mohutnější a kde proto výška palisády mohla „dokonce přesáhnout 1,5 m.“ K vyplnění vnitřního prostoru mohyly bylo tak třeba nejméně 500 m² hlíny a na palisádu se spotřebovalo ca 2500 kůlů o průměru 10 cm, celkem tedy 35 m² dřeva (*Pleinerová 1980, 48*).

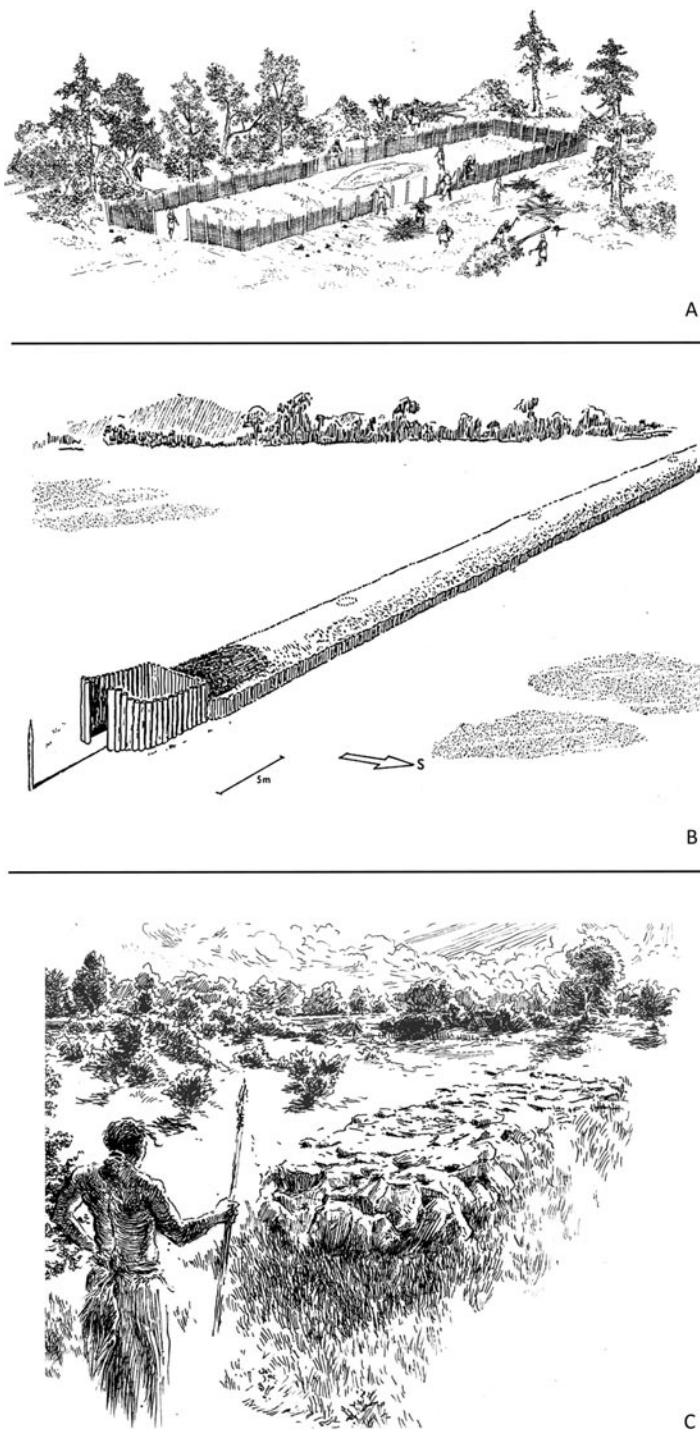
62 „Šlo tedy o pouhé ohrazení, provedené dřevěnou palisádou. Takto vymezený prostor mohl být překryt násypem, pro což přináší terénní nález nepřímý důkaz,“ jímž bylo únětické pohřebiště – celkem 23 hrobů „v úzkém pásu, kryjícím se s půdorysem stavby od 8. m do 85. m její délky“, a navíc 1 hrob k. zvoncovitých pohárů, přičemž „do

že „dlouhou část objektu můžeme rekonstruovat jako ohrazení, vysoké maximálně 120 cm, jehož vnitřní prostor s pohřby kryl zhruba stejně vysoký násep; na tuto část navazovala předsíň, snad volně stojící, bez náspu.“ (Pleinerová 1980, 48, 53). Naopak u dvojice příkopových ohrazení z Kolína (**d10**, **11**) jsme podle místní situace⁶³ usoudili na absenci či jen malou mocnost hliněného náspu (Šumberová – Zápotocký 2022, 67).

Obdélníkové mohyly (R-typ). Dochované těleso mohyly s kamennými konstrukcemi z Veliké Vsi (**k30**), dlouhé ca 70 m, tvarem a rozměry odpovídající tomuto typu, bylo v době Pičova výzkumu v r. 1891 vysoké ca 1,5 m (Pič 1892a).

Trapezovité mohyly (T-typ). V případě mohyly v Dušníkách (**d19**) bylo po první fázi výzkumu konstatováno, že hliněný násep se zde dochoval do výšky 1,2 m (Turek 2021a–c). A v sousedních Nížebohách (**d24**) zůstala plocha ohrazení v terénu dodnes patrná jako „výrazná tmavá půda na mírně vyvýšeném terénu rovné terasy“. Navíc tu dle geoelektrického průzkumu (Křivánek 2008) lze očekávat „spíše jílovitější (či také popelovitou) výplň.“ Autor proto usoudil, že objekt měl původně tvar hliněného náspu ohraničeného sloupy, bez použití kamene.

Obr. 12. Kresebné rekonstrukce původního vzhledu dlouhých mohyl: A pouze s dřevěným ohrazením, bez mohylového náspu, podle Rzepeckí 2011, Fig. 109:3); B s mohylovým náspem a komorou na východním konci (Březno, obj. 86 podle Pleinerová 1980, obr. 24); C plochá obdélníková kamenná mohyla z Nymburka (**k21**, podle Motyková 2013b, obr. str. 154).

vnitřního prostoru /stavby/ a do žlabů zasahovalo 20 hrobů, 3 se nalézaly v bezprostřední blízkosti. ...Vysvětlit tento jev je možné nejspíše existencí *terénní vlny, jakéhosi valu, který zbyl po náspu zaniklého objektu 86 a který byl pro únětické pohřby záměrně vybrán.* Ze skutečnosti, že únětické hrobky nezasahovaly do předsíně objektu, autorka uvažuje o možnosti, „že předsíň byla volně stojící částí stavby, zatímco pohřební chodba její částí uzavřenou a překrytou hlinitým náspem. Nešlo asi o náspe mohutný, zvláště v době staré únětické kultury by musel být poměrně plochý, neboť řádově se hloubky hrobů neliší od ostatních pohřbů únětické kultury z obou dalších hřbitovů.“ (Pleinerová 1980, 48).

63 Z důvodu, že na vnitřní ploše půdorysu **d11**, mezi obětním silem 3997 a severní stěnou ohrazení, byl zahlouben objekt řivnáčské kultury. Také průměr (2,5 m) a hloubka (1,2 m) sila svědčí při šířce ohrazení 4 m spíše pro absenci nebo jen minimální výšku náspu (srv. kap. 5.1).

typ	č. d	katastrální obec (okres)	lokality	č. objektu	lokace v krajině		
					nadmořská výška (m n. m.)	půdotvorný substrát	geomorfologická poloha
Příkopová ohrazení poledníkové orientace, objekty d1–5							
L	d1	Klučov (KO)	A	1	249	16	N-v
R	d2	Třebestovice (NB)	A	1	202	24	T-po
T	d3	Chrudim (CR)	A	1+x	280	16	N-pú.s
U	d4	Chrášťany (KO)	A	1	258	16	N-np.1
	d5	Vliněves (ME)	A	1	164	16	T-L.I
Příkopová ohrazení rovnoběžkové orientace, objekty d6–37							
L	d6	Březno (LN)	A	1	192	291	T-O.p
	d7	Březno (LN)	A	2	192	291	T-O.p
	d8	Chudeřín/Roztyly (CV)	A	1	275	2077	T-O.p
	d9	Chudeřín/Roztyly (CV)	A	2	275	2077	T-O.p
	d10	Kolín (KO)	A	1	210	12	T-L.I
	d11	Kolín (KO)	A	2	210	12	T-L.I
R	d12	Račíněves/Vražkov (LT)	A	1	208	25	T-po
	d13	Libenice (KO)	A	1	210	16	T-L.I
	d14	Postoloprty (LN)	A	1	200	24	T-O.I
T	d15	Vražkov (LT)	B	1	220	16	N-pú.s
	d16	Březno (LN)	X	1	ca 190	x	x
	d17	Ctiněves (LT)	A	1	242	28	T-po
	d18	Čížkovice (LT)	A	1	197	17	N-pú.s
	d19	Dušníky (LT)	A	1	224	28	N-np.2
	d20	Chlumín (ME)	A	1	185	15	T-L.I
	d21	Kněžívka (PZ)	A	1	340	16	N-pú.s
	d22	Lišany (LN)	X	1	ca 200	x	x
	d23	Milčice (NB)	A	1	198	15	N-pú.s
	d24	Nížebohy (LT)	A	1	215	28	T-L.V
	d25	Nová Ves (ME)	A	1	230	24/16	N-pú.s
	d26	Obora (LN)	A	1	198	25	T-O.p
	d27	Plotiště (HK)	A	1	253	16	T-L.p
	d28	Postoloprty (LN)	X	1	ca 200	x	x
	d29	Skupice (LN)	A	1	220	25	T-O.p
	d30	Staňkovice (LN)	X	1	ca 210	x	x
	d31	Škrle (CV)	X	1	x	x	x
	d32	Údlice (CV)	X	1	ca 280	x	x
	d33	Velemyšleves (LN)	X	1	ca 250	x	x
	d34	Vražkov (LT)	A	1	222	25	T-po
S	d35	Čachovice (CV)	A	1	280	16	N-np.1
	d36	Soběsuky (LN)	A	1	245	2072	T-O.p
	d37	Žatec (LN)	A	1	260	2072	T-O.p

Tab. 7. Příkopová ohrazení typu dlouhých mohyl (**d1–37**, srv. *tab. 2*). Lokace v krajině: nadmořská výška, půdotvorný substrát (dle geologické mapy ČGS 2019), geomorfologická poloha (legenda viz *tab. 13*).

č. k	katastrální obec (okres)	lokality	lokace v krajině		
			nadmožská výška (m n. m.)	půdotvorný substrát	geomorfologická poloha
k1:1,2	Brandýs n. L. (PV)	A	200	315	N-pú.n
k2:1–4	Dobroměřice (LN)	A	186	24	T-O.l
k3:1–3	Dřetovice (KD)	A	295	16	N-np.1
k4	Holubice (PZ)	A	293	16	N-pú.n
k5	Hořín (ME)	A	158	15	T-V.l
k6	Hostivice (PZ)	A	370	16	N-pú.s
k7	Chudeřín (LN)	A	275	2077	T-O.p
k8	Jenštejn (PV)	A	230	16	N-pú.n
k9:1,2	Kamýk (PZ)	A	315	16	N-pú.s
k10:1,2	Klučov (KO)	B	248	16	N-v
k11:1,2	Kostelec n. L. (ME)	A	175	15	T-L.l
k12:1–3	Lužec n. Vlt. (ME)	A	165	16	T-V.l
k13	Lužice (MO)	A	225	281	N-pú.n
k14:1–3	Makotřasy/Středokluky (KD)	A	302	16	N-pú.n
k15:1–8	Máslovice (PV)	A	272	306	T-L.V
k16	Most (MO)	A	ca 230	x	x
k17	Mradice (LN)	A	194	24	T-O.p
k18	Neuměřice (KD)	A	260	16	N-np.1
k19	Nížebohy (LT)	B	210	28	T-L.V
k20	Nová Ves (PV)	A	187	315	N-pú.n
k21	Nymburk (NB)	A	190	16	T-L.p
k22	Polerady (MO)	A	240	28	N-pú.n
k23	Praha-Bubeneč	A	188	2068	T-V.l
k24:1,2	Praha-Bubeneč	B	212	16	T-L.V
k25	Praha-Dol.Chabry	A	260	16	N-pú.s
k26	Přerov n. L. (NB)	A	180	22	T-L.l
k27	Svojšice (KO)	A	280	16	N-pú.s
k28	Teplice	A	210	291	N-pú.s
k29	Újezd n. Lesy (PV)	X	x	x	x
k30	Veliká Ves (PV)	A	200	316	N-pú.n
k31	Velké Žernoseky (LT)	A	160	307	T-L.p
k32	Vražkov (LT)	D	215	297	N-pú.s

Tab. 8. Hrobky KNP s kamennou konstrukcí (**k1–32**, srv. *tab. 3*). Lokace v krajině: nadmožská výška, půdotvorný substrát (dle geologické mapy ČGS 2019), geomorfologická poloha (legenda viz *tab. 13*).

Mohyly S-typu, čtvercovité až široce obdélníkovité. Tvarem a rozměry odpovídá tomuto typu také mohyla s kamennou konstrukcí z Nymburka (**k21**). Celkovou výšku hliněného, kameny rámovaného tělesa této široce obdélníkovité „mastaby“ o rozměrech ca 9 × 5 m, s centrálním skříňovým hrobem založeným na úrovni terénu, odhadla autorka výzkumu na 1,5 m (*Motýková 1998; 2013a,b*).

K otázce tvaru mohyl, jež kryly hrobky s kamennými konstrukcemi, srv. *kap. 4.2.2*.

Závěr. Dosud známé staroeneolitické mohyly z Čech mají vesměs tvar *dlohých mohyl*. Kruhové mohyly tohoto stáří zde zatím (?) doložené nejsou. Údaje o existenci či absenci hliněných naspů dlohých mohyl jsme zaznamenali celkem u sedmi objektů ze šesti lokalit. U pěti (**d7, d19, d24, k21, k30**)

č.	katastrální obec (okres)	lokace v krajině		
		nadmořská výška (m n. m.)	půdotvorný substrát	geomorfologická poloha
Pohřební objekty KNP mohylového typu indikované (i):				
1) nálezovým údajem: „mohyla“, „z mohyly“, „V kopcích“				
<i>i1</i>	Dolínek (PV)	275	49/306	T.L.V
<i>i2</i>	Lešany (ME)	272	49	N-np.1
<i>i3</i>	Praha-Libeň	x	x	x
2) prostorovou vazbou na pohřební areály mladších kultur				
<i>i4</i>	Brandýsek (KD)	325	307	N-np.1
<i>i5</i>	Kolín (KO)	205	25	T-L.I
<i>i6</i>	Straškov/Mnetěš (LT)	230	297	N-v
<i>i7</i>	Vikletice (CV)	283	77	T-O.p
3) nápadnou mělkostí hrobu a vztahem k obytnému areálu				
<i>i8</i>	Brozany n. O. (LT)	180	17	T-O.I
4) hrobovými nálezy sekeromlatů KNP				
<i>i9</i>	Vrbice (LT)	250	307	T-po
<i>i10</i>	Litoměřice (LT)	175	17	T-L.p
<i>i11</i>	Obřice (LT)	300	13	x
<i>i12</i>	Praha-Dejvice	215	16	T-V.I

Tab. 9. Hroby KNP dle různých indicií mohylové (*i1–12*, srv. *tab. 6*). Lokace v krajině: nadmořská výška, půdotvorný substrát (dle geologické mapy ČGS 2019), geomorfologická poloha (legenda viz *tab. 13*).

se násep o síle od 120 do 150 cm buď přímo dochoval, nebo se s jeho existencí důvodně počítá – což odpovídá obecné představě, u nás na příkladu březenské mohyly I. Pleinerovou již přesvědčivě dokumentované, totiž že násypy dlouhých mohyl byly, podobně jako u severských Hünenbetten či u kujavských trapezovitých hrobek, relativně nízké. Možnost absence či jen minimální výšky mohylového náspu jsme zvažovali jen ve zbývajících dvou případech (*d10, d11*).⁶⁴

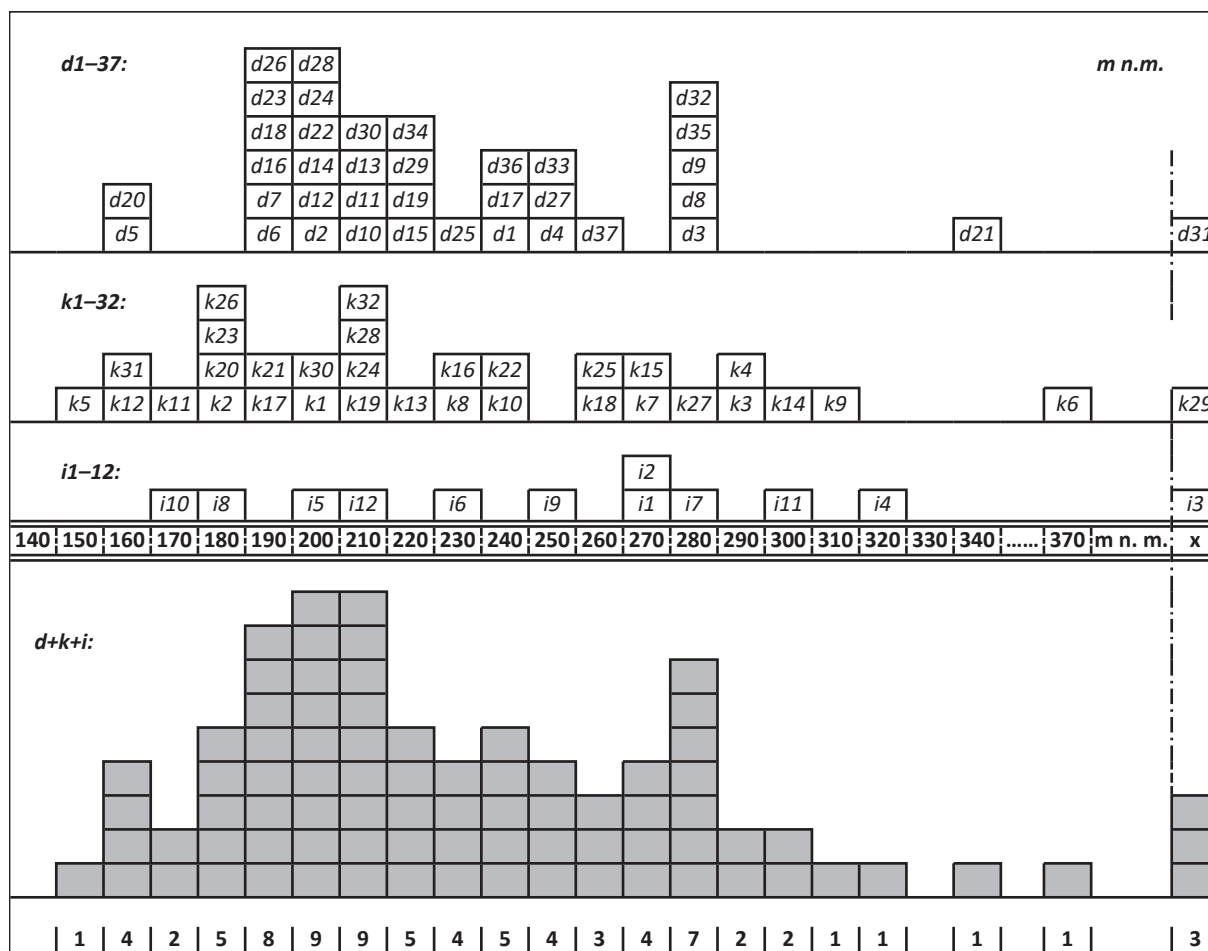
4.1.2. Lokace mohyl: nadmořská výška, substrát, geomorfologická poloha

Poloha dlouhých mohyl a megalitických hrobů v krajině patří, už s ohledem na jejich mnohoznačnou funkci (*kap. 4.3*), též k obecně diskutovaným tématům této problematiky. Se zvýšenou pozorností je sledovaná v oblasti Velké severoevropské nížiny a v posledních dvou desetiletích také na sprašových půdách osazených jižní a jihovýchodní skupinou.⁶⁵ V případě české KNP se k tomuto účelu nabízejí data informující o nadmořské výšce, půdním podloží a terénní lokaci jednaosmdesáti zde evidovaných objektů, resp. lokalit (pokud je na daném stanovišti objektů více) – tedy dlouhých mohyl (*d1–37*), hrobů KNP s kamennou konstrukcí (*k1–32*) a mohyl KNP identifikovaných dle indicií (*i1–12*) na *tab. 7–9*.

Nadmořská výška. Nejnižší položený objekt, 158 m n. m., je od soutoku Vltavy a Labe (*k5* Hořín), nejvýše, 370 m n. m., *k6* Hostivice na západním okraji Prahy. Z dlouhých mohyl (*d*) je nejvíce lokalit výškově soustředěno do intervalu 190–280 m n. m. Hroby s kamennou konstrukcí (*k*) a mohyly dle

⁶⁴ Otázka, zda s mohylovým náspem či bez něj, je řešena i v případě objektů typu kruhových žlábků ze střední a mladší doby bronzové: *Trefný 2013* ve prospěch absence náspu.

⁶⁵ Cf. *Král 2021*, 124 s přehledem lit.; pro Moravu: *Šmíd 2003*, 61.

Tab. 10. Dlouhé mohyly (*d*), hrobky KNP s kamennou konstrukcí (*k*) a hrobky KNP dle indicií mohylové (*i*): nadmořská výška (m n. m.).

indicií (*i*) jsou v intervalu, daném nejnižší a nejvyšší položenými lokalitami, rozloženy rovnoměrněji. Graf nadmořské výšky takto rekonstruovaného katastru staroeneolitických mohyl (*d+k+i*, tab. 10) vykazuje dva vrcholy: jeden mezi 180 a 220 m n. m., druhý mezi 270 a 280 m n. m., spojené souvislým, o ca polovinu sníženým přechodem s hodnotami od 230 do 260 m n. m. V celku se tak kryje s výškovou úrovní „staré sídelní oblasti“ a ekumeny české KNP (Zápotocký 2008, obr. 15).

Půdní substrát (dle geologické mapy ČGS 2019) mohl být určen u 71 objektů/lokalit (dále jen obj.: *d*: 30 obj. = 42 %; *k+i*: 41 obj. = 58 %). Otázkou je jejich vztah k podloží, resp. k jeho třem základním druhům, určeným jako: 1. kvartérní štěrkopísky, váté písky a písčito-hlinitý, hlinito-písčité substrát; 2. spraše, sprašové hlíny; 3. půdy vápnité, jílovité, slínovce, písčité a pískovcové, svrchně křídového stáří.

Ukazuje se, že v souhrnu sledované tři kategorie pohřebních objektů (*d+k+i*) preferují půdy 1. typu (30 obj. = 42 %) a 2. typu (27 obj. = 38 %), zatímco na půdách 3. typu je jejich výskyt proti oběma předchozím půdním typům poloviční (14 obj. = 20 %); tab. 11. Z hlediska jednotlivých kategorií (*d*, *k*, *i*) je ale situace složitější (tab. 12):

Podíl dlouhých mohyl (*d*) je nejvyšší na půdách 1. typu, štěrkopísčitých (60 %); na půdách 2. typu, sprašových, klesá na 38,5 % a na půdách 3. typu, jílovitovápnných, činí už jen 13 %. Úměrně s tím podíl *k+i*-objektů stoupá ze 40 % na půdách 1. typu, na 61,5 % na půdách 2. typu a maxima, 87 %, dosahuje na půdách 3. typu, jílovitovápnných.

Závěr. V případě dlouhých mohyl (*d*) tedy vyšší procentní zastoupení na půdách 1. typu odpovídá známému poznatku, že při leteckém průzkumu jsou jejich půdorysy na nich lépe čitelné, než na půdách 2. a 3. typu. Což zpětně značí, že na půdách 2. a 3. typu je jejich počet vůči *k*-objektům podreprezentovaný.

č.	půdotvorný substrát (podle geologické mapy ČGS 2019)	<i>d</i>	<i>k</i>	<i>i</i>	Σ
12	píščito-hlinitá/hlinito-píščitá – kvartér	<i>d</i> 10, 11			2
13	kamenitý až hlinito-kamenitý sediment – kvartér			<i>i</i> 11	1
15	navátý písek – pleistocén	<i>d</i> 20, 23	<i>k</i> 5		3
2068	písek, štěrk – pleistocén, kvartér		<i>k</i> 23		1
2072	písek, štěrk – pleistocén, mindel	<i>d</i> 36, 37			2
2077	písek, štěrk – pleistocén, günz	<i>d</i> 8, 9	<i>k</i> 7		3
22	písek, štěrk – pleistocén		<i>k</i> 26		1
24	písek, štěrk – pleistocén, riss	<i>d</i> 2, 14, 25	<i>k</i> 2, 17		5
25	písek, štěrk – pleistocén, mindel	<i>d</i> 12, 26, 29, 34		<i>i</i> 5	5
28	písek, štěrk – pleistocén	<i>d</i> 17, 19, 24	<i>k</i> 19, 22		5
49	písek, štěrk – neogén, kvartér (pliocén, pleistocén)			<i>i</i> 1, 2	2
16, 17	spraš, sprašová hlína – pleistocén	<i>d</i> 1, 3, 4, 5, 13, 15, 18, 21, 27, 35	<i>k</i> 3, 4, 6, 8–12, 14, 18, 21, 24, 25, 27	<i>i</i> 8, 10, 12	27
281	vápnité jílovce, slínovce, vápnité prachovce – křída svrchní		<i>k</i> 13		1
291	jílovité vápence a slínovce (střídání) – křída	<i>d</i> 6, 7	<i>k</i> 28		3
297	slínovce s vápencovými polohami – křída svrchní		<i>k</i> 32	<i>i</i> 6	2
306	pískovce vápnito-jílovité – křída svrchní		<i>k</i> 15		1
307	píščité slínovce až jílovce (opuky) – křída svrchní		<i>k</i> 31	<i>i</i> 4, 9	3
315	pískovce křemenné, jílovité, glaukonitické – křída svrchní		<i>k</i> 1, 20		2
316	vápence biodetritické – křída svrchní		<i>k</i> 30		1
77	jíly, písky, písčité jíly – terciér			<i>i</i> 7	1
x	neurčeno	<i>d</i> 16, 22, 28, 30, 31, 32, 33	<i>k</i> 16, 29,	<i>i</i> 3	10
		celkem: 37	32	12	81

Tab. 11. Dlouhé mohyly (*d*), hroby s kamennou konstrukcí (*k*) a hroby KNP dle indicií mohylové (*i*): půdotvorný substrát. Tučně: objekty zjištěné leteckým průzkumem.

substrát	<i>d</i>	<i>k+i</i>	Σ: objekty (%)
1. nívní půdy	0	0	0
2. kvartérní štěrkopísky, váté písky	18	12	30 (42%)
3. spraše, sprašové hlíny	10	16	26 (37%)
4. vápnité, jílovité, slínovce svrchně křídové	2	13	15 (21%)
Σ 1.–3.	30 (42%)	41 (58%)	71 (100%)

Tab. 12. Vztah dlouhých mohyl (*d*), hrobů s kamennou konstrukcí (*k*) a hrobů KNP dle indicií mohylových (*i*) ke čtyřem základním typům podloží.

Geomorfologická poloha (tab. 13). Formalizovat tento znak je, s ohledem na proměnlivost krásné krajiny staré sídelní oblasti, obtížné. Zde navržené třídění je proto nutně schematické – což se týká především N-poloh (srv. níže). Krajinnou lokaci jsme mohli určit resp. odhadnout u 70 objektů/lokalit (dále jen obj.), tj. u 86 % z celkového počtu 81 staroeneolitických pohřebních objektů (*d, k, i*),⁶⁶ u zbývajících 11 objektů (=14 %) polohu na katastru neznáme (tab. 7–9; 13). Z krajinnotvorného hlediska se na první pohled nabízí rozdělení do dvou tříd, na polohy: *T* – *terasové* (38 obj. = 54%) a *N* – *návršní a svahové*, mimo území říčních a potočních teras (32 obj. = 46%).

T – *plochy při okraji říčních či potočních pleistocénních teras*, zpravidla do 200 m od hrany terasy. Podle toků (terasy Labe, Vltavy, Ohře, labsko-vltavská staropleistocénní terasa a terasy toků 3. a 4. řádu) a volby jejich břehu (pravého, levého) se takto vyděluje celkem sedm typů terasových poloh, s následujícím počtem objektů (v závorce jejich počty dle kategorií *d, k, i*):

T-L.p: Labe – pravobřežní návrší či plocha terasové tabule: 4 objekty (1*d*, 2*k*, 1*i*);

66 V případě *k* (hrobů a skupiny hrobů s kamennou konstrukcí) jsou při následujících součtech brány jednotlivé lokality (*k*1–32 dle tab. 3) za jeden objekt.

T – plochy při okraji říčních či potočných pleistocenních teras (do ca 200 m od hrany terasy)							N – vrchy, návrší, náhorní pláně, svahy					x – neurč.
T-L.p	T-L.l	T-V.l	T-O.p	T-O.l	T-L.V	T-po	N-v	N-np.1	N-np.2	N-pú.n	N-pú.s	
d1–37:												d16,22,28,30, 31,32,33
d27	d5		d6	d14	d24	d2	d1	d4	d19			
k1–32:												k16, 29
k31	k26	k12	k17		k24	k19		k18		k30	k32	
k21	k11	k5	k7	k2	k15		k10	k3		k22		
i1–12:												i3, 11
i10	i5	i12	i7	i8	i1		i6	i4		i9		
d + k + i:												
4	8	4	11	3	5	3	3	6	1	9	13	11

Tab. 13. Dlouhé mohyly (*d*), hrobky s kamennou konstrukcí (*k*) a hrobky KNP dle indicií mohylové (*i*): lokace v krajině. Zkratky: **T** – plochy při okraji říčních či potočných pleistocenních teras: **T-L.p**: pravobřežní návrší či okraj terasové tabule Labe. **T-L.l**: levobřežní terasy Labe. **T-V.l**: levobřežní terasy Vltavy. **T-O.p**: pravobřežní terasy Ohře. **T-O.l**: levobřežní terasy Ohře. **T-L.V**: labsko-vltavské starokvartérní terasy. **T-po**: terasy potoků (toků 3.–4. řádu). – **N** – návrší, náhorní pláně: **N-v**: vrcholové partie vrchů, návrší. **N-np.1**: návrší/náhorní pláně, pláň mezi údolími dvou potoků. **N-np.2**: náhorní pláně staropleistocenní terasy. **N-pú.n.**: vrchy, návrší v potočném údolí. **N-pú.s**: svahy návrší v potočných údolích. – **X** – neurčeno.

T-L.l: Labe – levobřežní terasy: 8 objektů (5*d*, 2*k*, 1*i*);

T-V.l: Vltava – levobřežní terasy: 4 objekty (3*k*, 1*i*);

T-O.p: Ohře – pravobřežní terasy: 11 objektů (8*d*, 2*k*, 1*i*);

T-O.l: Ohře – levobřežní terasy: 3 objekty (1*d*, 1*k*, 1*i*);

T-L.V: labsko-vltavské starokvartérní dejvická terasa a svrchně křídové terasy zdibská, straškovská: 5 objektů (1*d*, 3*k*, 1*i*);

T-po: starokvartérní terasy potoků 3.–4. řádu, Šembery, Čepele, Vražkovského: 3 objekty (3*d*).

N – vrch, návrší, náhorní pláň, svah mimo říčních a potočních teras. U této destinace, méně vyhraněné, rozlišujeme pět druhů poloh:

N-v: vrcholová partie vrchu: 3 objekty (1*d*, 1*k*, 1*i*);

N-np.1: návrší/náhorní pláň mezi dvěma údolími: řeky a potoka či dvou potoků: 6 objektů (2*d*, 2*k*, 2*i*);

N-np.2: návrší na náhorní pláni staropleistocénní straškovské terasy: 1 objekt (1*d*).

Návršní a svahové polohy v potočních údolích:

N-pú.n: vrchy, návrší v údolí potoků 4. řádu (V livách, Holubického, Jenštejnského, Srpiny, Dolanského, Korycanského a Mšenského potoka: 9 objektů (8*k*, 1*i*);

N-pú.s: svah návrší (J, JV, V, jen 1 × k Z) k potokům 2. a 3. řádu (Litovickému, Podmoráňskému, Bečvarce, Bystřici, Čepeli): 13 objektů (7*d*, 6*k*).

X – neurčeno: 11 objektů (7*d*, 2*k*, 2*i*).

Rozdíl v preferenci T – terasových a N – návršních a svahových poloh není mezi jednotlivými třídami velký (tab. 13). U dlouhých mohyl a *i*-objektů převažují T-polohy nad N-polohami v poměru ca 6:4 (*d*) a 7:3 (*i*). U hrobů s kamennou konstrukcí (*k*) je tomu opačně, N- nad T-polohami převažují v poměru ca 1 : 0,7.

Dojem, jakým tyto monumentální objekty v krajinném panoramatu během pŕltisícetiletí existence KNP – a část z nich i dlouho poté, jako memoria – působily, můžeme jen odhadovat. Podle terénní morfologie a empirie se nabízí rozdělení na polohy:

(a) *otevřené, rovinné, nestrategické*;

(b) *dominantní*, jejichž charakteristickým znakem je lokace na místě zdaleka viditelném, zároveň umožňujícím vizuální kontrolu širšího, někdy i nadregionálního okruhu krajiny;

(c) *potenciálně dominantní*, jako takové lze označit polohy umožňující vizuální kontrolu říční komunikace, v případě brodu event. též komunikace pozemní.

Terassové polohy (T)

Většina jich leží na Labi a Ohři, v obou případech častěji na terasách bližších k jihu, tedy v případě Ohře pravobřežních, v případě Labe levobřežních.

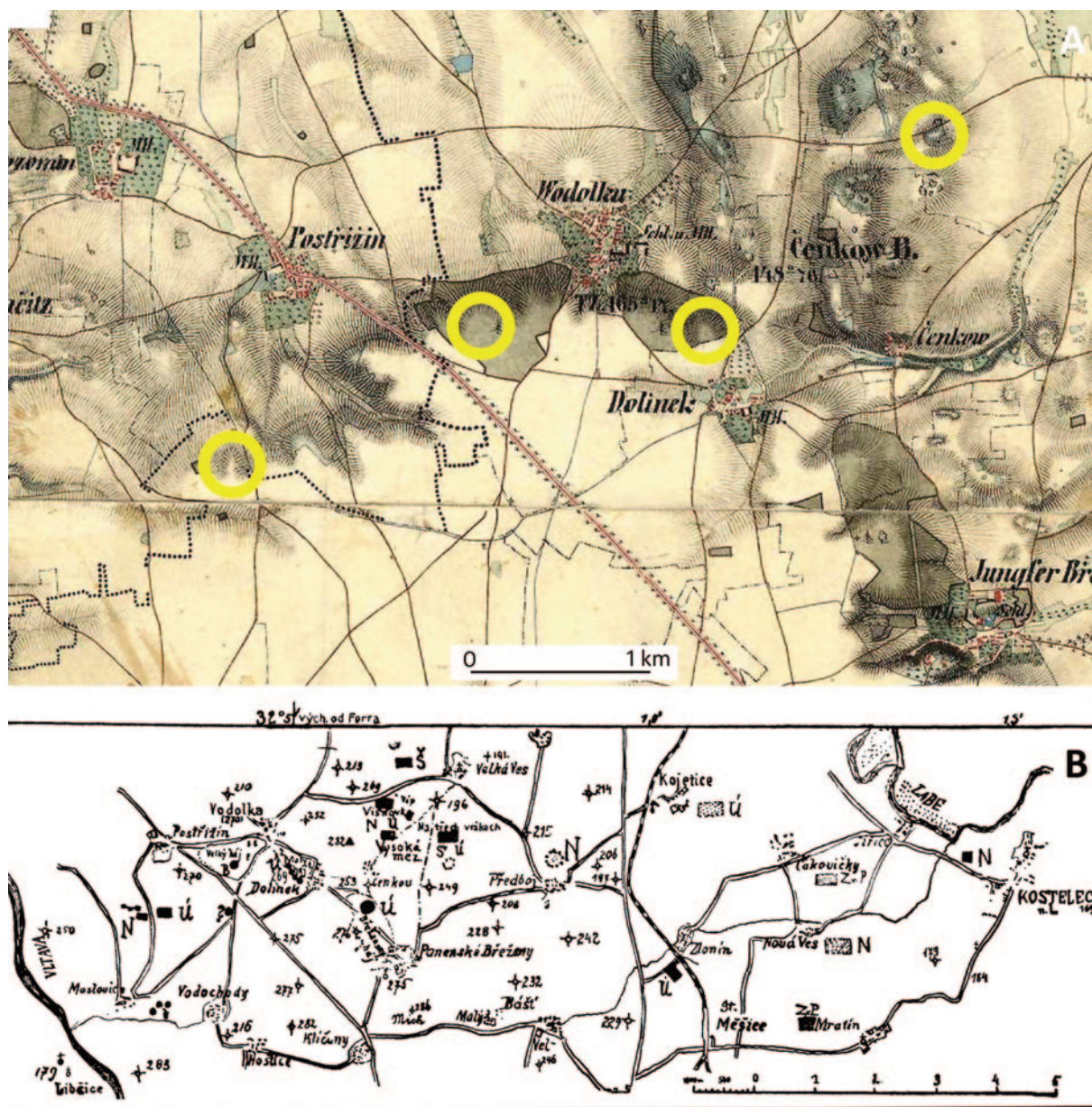
Labe. Na *pravobřeží* byl jeden ze čtyř objektů odkryt na rovině sprašové návěje (*d27* Plotiště), ale zbývající tři se nacházejí už vesměs ve zvýšených, dominantních polohách: na torzu svrchně křídové tabule (*k21* Nymburk – městské návrší), při okraji vysoké sprašové terasy (*i10* Litoměřice) či na náhorní ploše opukové tabule ca 15 m nad říční nivou, se širokým výhledem na lovosické Polabí a Milešovské středohoří (*k31* Velké Žernoseky).

Na *labském levobřeží* se z osmi objektů nachází sedm na ploše první nezaplavované terasy (*d5*, *10*, *11*, *13*, *20*; *k11*, *26* – Vlněves, Kolín A, Libenice, Chlumín, Kostelec n. L. a Přerov n. L.). Ve zvýšené, dominantní poloze z nich leží jen *i5* Kolín B – nevýrazné návršní torzo staropleistocénní terasy (mindel) na skalnatém hřbetu při soutoku Labe s potokem Polepkou, max. 15 m nad úrovní labské nivy. Také všech šest zbývajících lokalit je situováno, stejně jako Kolín B, v místech svým způsobem strategických, více či méně blízkých soutoku řeky s tokem nižšího či stejného řádu.

Ohře. Ze 14 lokalizovaných objektů leží deset při hraně jižní, *pravobřežní terasy*. Větší část jich má opět plochý, otevřený ráz (*d6*, *7* Březno; *d8*, *9*, *k7* Chudeřín; *k17* Mradice), přičemž v případě *d7* Března část stavby řeka strhla – stála tedy nejspíše blízko hrany terasy. U obou tamních staveb je navíc akcentována orientace na nedaleký Březenský vrch (*Pleinerová 1980*, 53). Polohu zbývajících čtyř objektů zkoumaných či letecky zjištěných při hraně či na ploše vysokých středopleistocénních teras, ca 40–50 m nad nivou řeky, lze opět označit jako dominantní: *d26*, *29*, *36*, *37*, *i7* – Obora, Skupice, Soběsuky, Žatec, Vikletice; většinou se jedná o náhorní partie teras vysunutých do meandru řeky.

Na *levobřežní terase* Ohře leží ze tří poloh dvě při okraji spodní terasy: *d14* Postoloprty A, *k2* Dobroměřice v místě s rozhledem na širokou rovinu říční nivy. Třetí poloha, *i8* Brozany n. O., se nacházela na mírném svahu vysoké terasy (převýšení nad úrovní nivy ca 30 m), v týlu soudobého sídliště, opět se širokým výhledem, tentokrát do údolí dolní Ohře.

Vltava. Z *levobřežních teras* mezi Prahou a ústím řeky do Labe je celkem pět lokalit našeho seznamu. Tři z nich odkryty při okraji spodní, nezaplavované terasy (*k5*, *12*, *23* – Hořín, Lužec n. Vlt., Praha Bubenec A). V případě Lužce jde, navzdory nestrategické poloze, slovy O. Kytlicové (*1959a*) o „zvýšenou

Obr. 13. A. Staroeneolitické mohyly a hroby KNP s kamennou konstrukcí na severním okraji pleistocenní zdibské terasy (od Z: Máslovice *k15*, Odolena Voda, Dolínka *i1*, Veliká Ves *k30*) na mapě 2. vojenského mapování. – B. Eneolitické („N“, „S“) a starobronzové („U“) mohyly v labsko-vltavském meziříčí podle mapky A. Stockého (Stocký 1927, obr. 3).

polohu umožňující široký rozhled do kraje, na jih na vltavský kanál a dále na tok Vltavy, ... směrem východním je pohled na Mělník a mělnickou rozhlednu, na severu je patrný za vraňanským nádražím Říp a pohled na západ uzavírají první stavení obce Vraňan.“ V dominantní poloze, při okraji staro-pleistocenní dejvické terasy, leží dvě zbývající lokality, *k24*, *i12* – Praha-Bubeneč B a Dejvice.

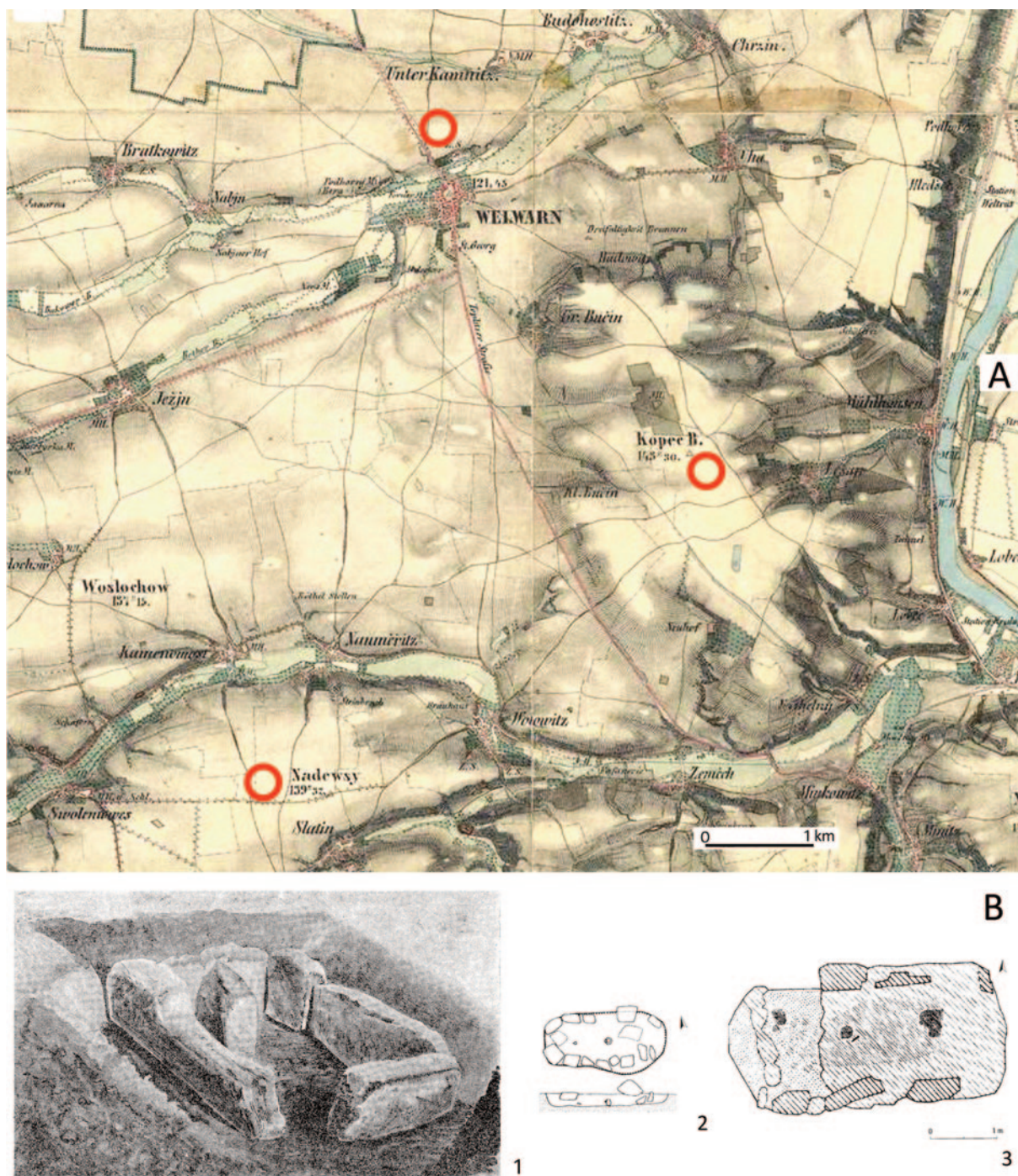
Labsko-vltavské vysoké terasy středopleistocenního a svrchně křídového stáří. Poloha pěti pohřebních objektů resp. hrobových skupin při okraji náhorní plochy těchto teras, převýšených o výše než 100 m nad soudobou úroveň obou řek, už sama o sobě nabízí panoramatické výhledy: v případě mohylníků při severním okraji zdibské terasy směrem na dolní Povltaví, včetně Mělnicka s Řípem a kulisou Středohoří na obzoru (*k15* Máslovice, *i1* Dolínka a mohyly různého stáří na katastru Odolené Vody, Panenských Břežan a Dolínku, *obr. 13A*), v případě dlouhé mohyly u Nížeboh (*d24*) při severním kraji straškovské terasy pak s výhledem na dolní Poohří, na horizontu s Házmurkem a pásem Českého Středohoří (*obr. 14B*), a v případě Prahy-Bubeneč (*k24*), při okraji dejvické terasy, na vltavské údolí.

Obr. 14. A. Staroeneolitické mohyly a hroby KNP s kamennou konstrukcí na Podřipsku (od Z: Nížebohy **d24**, **k19**, Dušníky **d19**, Račiněves/Vražkov **d12**, Vražkov **d15**, **d34**, **k32**, Straškov **i6**) na mapě 2. vojenského mapování. – B. Půdorysy dlouhých mohyl (Nížebohy **d24**, Dušníky **d19**) a poloha staré pískovny v Nížebohách s nálezem hrobu starší KNP s kamenným krytem **k19** na leteckém snímku z r. 2018 (www.mapy.cz).

Terasy potoků 3.–4. řádu středopleistocénního a svrchně křídového stáří. Poloha čtyř takto situovaných objektů umožňuje – podobně jako u objektů z návršních poloh typu N-pů.n – vizuální kontrolu především přilehlého úseku údolí daného toku – Šembery (**d2** Třebestovice), Čepele (**d17** Ctiněves) a Vražkovského potoka (**d12** Račiněves/Vražkov, **d34** Vražkov A), včetně širšího výhledu – v případě **d12** a **d17** navíc s kulisou Řípu na horizontu.

Dlouhé mohyly a kamenné hrobky kultury nálevkovitých pohárů – nejstarší monumentální pohřební stavby...

Obr. 15. A. Staro- a středoeoneolitické mohyly mezi Kralupy n. Vlt. a Velvary (od S: Velvary, skřínkový hrob k. řivnáčské; Lešany **i2**; Neuměřice **k18**) na mapě 2. vojenského mapování. – B. Skřínkové hroby řivnáčské kultury: 1 Velvary, 2 Praha-Běchovice, 3 Stehelčevy, podle: Smolík 1890; Venc 1972, obr. 8, 9; Knor 1946, obr. 2.

Návršní polohy (N)

Rys terénní dominance je patrný u většiny pohřebních objektů z těchto poloh, nejvýrazněji u objektů z *poloh typu N-v* (vrcholových partií vrchů či hřbetů): **d1** Klučov A, **k10** Klučov B, a patrně též **i6** Straškov/Mnetěš.

Výrazně dominantní jsou *polohy typu N-np.1* (návrší či náhorní pláně mezi dvěma údolními, řeky a potoka nebo dvou potoků), viz následující případy, z nichž hned ten první je v tomto ohledu obzvláště markantní:

i2 Lešany – vrcholová partie Lešanské plošiny, náhorní pláně mezi Vltavou a Bakovským potokem, s výhledem, umožňujícím přehlédnout prakticky celý horizont, od Prahy přes Podřipsko po Mělnickou kotlinu (srv. *Fencel 2013*); *obr. 15A*;

k3 Dřetovice – náhorní pláň na široce plochém, táhlém hřbetu mezi údolními dvou potoků;

d4 Chrášťany – ploché návrší, „terénní plošina s dalekým výhledem k severu do Polabí a na západ k Českému Brodu“;

d35 Čachovice – široký, plochý hřbet mezi údolními Lužického potoka a Ohře.

U zbývajících dvou lokalit na náhorních plochách je rys terénní dominance méně výrazný:

k18 Neuměřice – pláň mezi údolními Knovízského a Slatinského potoka, pole ležící „na zcela rovném terainu ... mezi četnými lány úrodných rolí“, nicméně „z krajinného hlediska jde opět o polohu topograficky nápadnou – náhorní pláň mezi dvěma údolními, s nabídkou dalekého výhledu“ (*kap. 5.2*; *obr. 15A*);

i4 Brandýsek – temeno plochého hřbetu mezi širokým údolím Týneckého potoka a mělkým bočním snížením s vodotečí.

Terénní dominance je zřejmá také u *poloh typu N-np.2* (návrší na náhorní pláni středopleistocénní terasy) – což je případ mohyly **d19** Dušníky, s panoramatickým rozhledem přes plochu terasy s Řípem na obzoru; *obr. 14*.

Podobně u zbývajících *poloh typu N-pú.n* a *N-pú.s* (návršních a svahových poloh v potočnických údolích) je záměr, umístit pohřební objekt na zvýšené, z dálky viditelné místo, zřejmý, i když většinou s omezenějším výhledem (blíže k jednotlivým lokalitám srv. *kap. 5*):

N-pú.n (vrch, návrší či hřbet v údolí potoka čtvrtého řádu). Celkem 9 poloh: **k1** Brandýs n. L., **k4** Holubice, **k8** Jenštejn, **k13** Lužice, **k14** Makotřasy/Středokluky, **k20** Nová Ves PV, **k22** Polerady, **k30** Veliká Ves PV, **i9** Vrbice.

N-pú.s (svah návrší, orientovaný k J, JV či V, jen 1 × k Z (**k27**), do údolí potoků 2. a 3. řádu). Celkem 13 poloh: **d3** Chrudim, **d15** Vražkov B, **d18** Čížkovice, **d21** Kněživka, **d23** Milčice, **d25** Nová Ves ME, **k6** Hostivice, **k9** Kamýk, **k25** Praha – Dolní Chabry, **k27** Svojišice, **k28** Teplice-Prosetice, **k32** Vražkov, **i11** Obřice.

Závěr. Lokace staroeneolitických mohyl v Čechách je, v souladu s geomorfologickou pestrostí krajiny, rozrůzněná. Nicméně jako hlavní znaky se při výběru stavebního místa ukazují (a) vizibilita, tj. snaha o polohu pokud možno zdáli viditelnou, vhodnou k vizuální kontrole okolí včetně komunikací, a (b) blízkost vodního toku.

Ad a: *Viditelnost* se u mohyl z *terasových poloh* liší podle úrovně teras. U objektů na ploše spodních, nezaplavovaných teras nemohla být, s ohledem na porost, velká. S otevřeným výhledem se u nich dá spolehlivěji počítat jen směrem na řeku a nivu. Jejich polohu lze tak označit jako rovinnou, nestrategickou, ale zároveň – s ohledem na možnost vizuální kontroly provozu na říčním toku a v případě říčního brodu též provozu na suchozemských cestách (což kupř. platí o většině našich lokalit na obou březích Labe) – za *potenciálně dominantní*.

Jinak je tomu u poloh na výběžcích svrchních teras Ohře, Vltavy a při okraji terciérních labsko-vltavských teras zdíbské a straškovské. Jejich terénní dominance mohla působit – na vlastní komunitu, stejně jako na sousedy i na cizí příchozí – až demonstrativně. Podobně je důraz na viditelnost patrný u návršních a svahových lokalit z *N-poloh*, s výhledem zpravidla užším.

Ad b: *Blízkost k vodním tokům* je druhým nápadným rysem mohyl KNP. Konkrétně: zhruba polovina (54 %) se jich nachází na říčních a potočnických terasách, a mezi zbývajících, z návrší, náhorních plání či svahů mimo teras, nacházíme jen čtyři (6 %), jež by byly od soudobého vodního toku či pramene vzdálené více než 1 km.⁶⁷

Na tendenci stavět dlouhé mohyly či megalitické stavby na dominantní polohy v blízkosti vodních ploch a dopravní tras se poukazuje též u ostatních skupin KNP.⁶⁸ Stejný znak terénní dominance,

67 Jde o objekty z poloh typu T-LV (**d24** Nížebohy), N-np.1 (**k18** Neuměřice, **i2** Lešany) a N-np.2 (**d19** Dušníky).

68 K významu viditelnosti dlouhých mohyl již *Midgley 1985*, 21 („visibility in the natural landscape, formality and prominence of location are invariably interpreted as indicating the monumental function of a structure“).

Poměrem české KNP je zřejmě nejbližší situace ve *středoněmecké KNP*, stejně jako v *jihovýchodní KNP*, kde, dle

včetně vazby na komunikace, vykazuje i druhá, profánní kategorie monumentálních staveb KNP – výšinná sídliště (*Zápotocký 2000*). Nápadný je naopak rozdíl mezi lokací dlouhých mohyl a pohřebišť předchozích neolitických kultur. Ta se nacházejí zpravidla opodál soudobých sídlišť – a tedy častěji na rovinných, nestrategických polohách (*Zápotocká 1998*, 132). Podobně je tomu i v případě rondelů – nejstarších monumentálních staveb sociokultovní, nepohřební funkce. Příslušnou partii o jejich lokaci uzavírá J. Řídký (2011, 41) přímo konstatováním, že „dominantní poloha v krajině evidentně nebyla nejdůležitějším kritériem pro umístění rondelu.“

4.2. Pozice mohyl v sídelní síti

4.2.1. Otázka původního počtu staroeneolitických mohyl

Náš výchozí předpoklad, že stávající soupisy (*kap. 5.1–5.3*) evidují jen zlomek původního stavu mohyl české KNP, je v souladu s poznatkami z ostatních skupin této kultury.⁶⁹ Proces postupného zániku je zvláště dobře sledovatelný u megalitických hrodek a dlouhých mohyl na území severní KNP. Tak ve Šlesvicku-Holštýnsku, jež se počítá k oblastem jejich nejbohatšího výskytu, dospěl K. Ebbesen (1984) k závěru, že z celkového počtu 3037 hrodek na ploše 12 347 km² se jich dochovalo 186, tj. 6,1 %. Původní hustotu tak odhadl na 0,23 megalitu per km², zároveň s upozorněním, že nejvíce zničeno jich bylo v obvodech měst a na úrodných půdách. Relativně více jich tedy „přežilo“ na územích méně exploatovaných a zalesněných – dobrým příkladem jsou v tomto směru Sachsenwald, známý výzkumy E. Sprockhoffa (1952), nebo ostrov Rujana (*Schuldt 1972*). Poslední souhrn dat z celé severoevropské nížiny, s odhadem 75 000 původně postavených megalitů, vede k obdobnému výsledku: jejich původní hustota je zde odhadována na 0,25 megalitu/km² (*Müller 2019*, 34, Fig. 4).

Pro **českou KNP** ukazatelé pro takto exaktní odhad chybí. Pokud jde o příčiny a intenzitu zániku těchto objektů, pak situace zde musela být – již s ohledem na stavební materiál zdejších mohyl, úrodnou holocénní černozem – podobná té na sever od hranice sprašových půd.⁷⁰ Skutečností je, že stávající počet dosud identifikovaných staroeneolitických mohyl je zde oproti stavu v centrálních oblastech severní a východní KNP podstatně nižší. Zajímají nás proto jednak příčiny této disproporce – což jsou (a) přirozený zánik a záměrná likvidace, (b) faktory, jež identifikaci staroeneolitických mohyl ztěžují či znemožňují, a pak také možnosti kompletace jejich počtu.

(a) Přirozený zánik erozí a záměrná likvidace jsou bezpochyby hlavními příčinami nízkého počtu dochovaných pravěkých mohyl. Jedná se o dlouhodobé procesy, přičemž v případě těch staroeneolitických už víme, že k záměrné likvidaci mohlo docházet již krátce po jejich stavbě, ještě během existence KNP nebo krátce po ní.⁷¹ Zabránit či oddálit jejich zničení mohly příznivé okolnosti, jež způsobily, že

Král 2021, 210, jsou tato pohřebiště nejčastěji umístěná „on the edges of valleys and sand slopes of southern (nearly 45%), south-eastern, or south-western exposition. Such location often resulted in good visibility of the position of the cemetery, which was confirmed by the Viewshed analysis.“ Proti tomu ve *východní skupině KNP*, včetně středních Pomořan, je – opět dle *Král 2021*, 209 – častá lokace na morénové pahorky (kupř. Sarnowo I, Wietrzychowice I), s výjimkou Kujav, kde ca ¾ pohřebišť je situováno „in valleys, especially on their sides or edge parts, sometimes in places of high topographic exposure,“ též s důrazem na vizibilitu a blízkost vodních ploch – „rivers, swamps, and wet meadows“ jako na potencionální faktory při výběru stavebního místa pro monumentální pohřebiště (jak už *Chmielewski 1952*). Podobně pro severní KNP *Kossian 2005*, 163, dle něhož byly pro megalitická i nemegalitická pohřebiště vybirány „exponierte Lagen auf Hängen, Geestkuppen, Dünen oder sonstigen markanten, hoch- und grundwasserfreien Geländepunkte“.

69 Srv. příklady z Meklenburska, dolního Polabí a středního Německa: *obr. 19A–D*. Otázka původního počtu pohřebních staveb předšňůrového stáří je dlouhodobě sledována jak u severní a západní KNP (zde ve formě megalitů typu dolmenů, chodbových a skřínkových hrobů), tak v sousedním středním Německu (kupř. *von Brunn 1977*, srv. *obr. 19C*).

70 Zde zase kámen z „postelí obrů“, dolmenů a chodbových hrobů byl „těžen“ na stavbu pobřežních hrází a všech druhů komunikací (k nepřilíhající úspěšným snahám o památkovou ochranu megalitů již od 18. stol. kupř. *Bakker 1979*, 162). Nedegradovaná půda z našich mohyl se zase běžně rozvázela za účelem zúrodnění polí.

71 Možnost zániku již krátce po konci KNP, v době badenského osídlení, naznačuje kupř. situace na poloze I-9 v Kolíně (*kap. 5.1.2*).

se daný objekt stal uznávaným krajinným prvkem. Takovou příznivou okolností mohla být nápadná velikost⁷² nebo poloha vhodná pro církevní či světskou stavbu (kapli, pomník, šibenici, větrný mlýn), stejně jako historická, kultovní nebo *pohřební tradice*, jež v případě staroeneolitických mohyl mnohdy trvala, bez ohledu na razantní etnické a kulturní proměny, přes období mladoeneolitických pohárových kultur až do starší doby bronzové, a někdy i déle, do mladšího pravěku, či dokonce až do raného středověku.⁷³

V našich poměrech mělo hlavní podíl na fyzickém zániku mohyl kromě eroze bezpochyby rozšiřování ploch obdělávané půdy, v průběhu 19. stol. provázené intenzifikací zemědělské výroby. K té patřila též orba parním strojem, jež vyžadovala nivelaci polí a vedla tak ke zkáze nejspíše většiny mohyl, které se v tehdejší krajině ještě dochovaly. Tento proces – sledujeme zde oblast ekumeny české KNP, omezenou na zemědělsky kvalitní půdy severní poloviny země – dobře ilustrují kupř. zápisky z cest P. Václava Krolmuse z 2. čtvrtě 19. století. Jeho líčení osudu mohylníku na domkářských polích u Dřetovic je příkladem jiného druhu zániku mohyl, a sice postupným rozkopáváním a rozvážením.⁷⁴ Stejně zničující musela být zvláště na panském praktikovaná hluboká orba pomocí parních lokomobil – cf. často se opakující úvodní formulace „po orání parním pluhem“, „po orbě dílem parním pluhem, dílem Sakovými pluhy do značné hloubky“ a pod. ve zprávách o výkopech J. L. Piče a členů jeho družiny v Památkách archeologických z přelomu 19. a 20. století.⁷⁵ Mohyly v hájích a lesích zase dlouhodobě poškozovalo

dobývání pařezů (jak kupř. *Stocký 1927*, 12 na příkladu mohyl z Břežanského háje).

Výsledkem takto intenzivní kultivace a exploatace krajiny, včetně mýcení drobné vegetace a obecní pastvy, byla na pohled nápadně chudá, bezlesá – a zřejmě i značně „znivelovaná“ krajina. Výmluvně o tom svědčí kupř. kresby krajin ve svazcích díla „Čechy“ z let 1883–1908, stejně jako pro nás zvláště zajímavá dobová pohlednice známé eneolitické lokality – hradiště nad mlýnem Cimburkem u Kutné Hory (*obr. 16*). Dojem ze středočeské krajiny té doby vystihuje povzdech malířky Zdenky Braunerové nad smutným pohledem, jenž se jí naskytl při vycházce na vrch Řivnáč v srpnu r. 1873, tedy krátce před Ryznerovým výzkumem této eponymní lokality.⁷⁶ Z konce

Obr. 16. Příklad holé („spasené“) středočeské krajiny z konce 19. století: mlýn a vrch Cimburk – pravěké výšinné sídliště v údolí Vrchlice jižně od Kutné Hory, na pohlednici z konce 19. století.

72 Ve středním Německu je velkých polykulturních mohyl eneolitické provenience, z nichž většina byla založena v období KNP, evidováno na čtyřicet (*Mildenberger 1953*). Pro „velké“ mohyly z území české KNP spolehlivé doklady staroeneolitického založení chybí (srv. níže).

73 Srv. *kap. 3*, pozn. 56–59.

74 V r. 1824 tam jižně od obce „na površí, jež Hradčany slove“ spatřil „Lado aneb pastviště ... polohu s mnohými mohylkami rozprostřenou“; spěchal však, a proto zanechal je „bolestně s tím úmyslem sobě v budoucnosti je otevřít; však mezi tímto časem počal jistý soused Vřestovický /Dřetovický/ roku 1836 zemi z jedné mohylky na onom pohřebišti odebírat, v kteréž hrnce a baňky dle jeho vyznání rozličné podoby s kostmi, popelem a uhlím vykopal, roztloukl a na pole své odvezl. Když to druhý soused vedlejší na poli poznal: že sousedovo pole bylo tím během úrodnější než jeho, vozil roku 1837 druhý a roku 1838 třetí soused atd. z onoho pohřebiště pohanského mohylky, každý na své role a roku 1842 počali za tou příčinou všichni i pan mlynář ono pohřebiště a žaroviště vyvážeti a na svou roli, jako druzí rozvážeti...“, přičemž těch mohylek „tehdaš přes šedesát napočítal“ (*Sklenář 1972*, 18).

75 K terénní činnosti J. L. Piče a jeho družiny, kulminující právě v době zavádění hluboké orby pomocí parních pluhů v 90. letech 19. stol., srv. *Sklenář 1993*, 14 a d.

76 „Jak jsem tam přišla, hned na mě působila ta nesmírná výše, odkud tedy bylo viděti vrchu: Hřib, Milešovka, Bezděz a v pozadí bylo krásné České středohoří ... Smutně však na každého zajisté působí, pohlédne-li, že *ani*

století jsou také četnější relace o kopaných a ničených mohylách ze zmíněných již zpráv – což v podstatě dokumentuje i naše *tab. 4*. Poslední vlna zájmu o středočeské pravěké mohyly, týkající se též našeho tématu, spadá do 10.–20. let minulého století a je spojená zejména se jménem Albina Stockého – přesněji s jeho připravovanou prací o únětické kultuře a s ní souvisejícím zájmem o tyto památky z labsko-vltavského meziříčí (*Stocký 1921; 1927*, s mapkou *obr. 13B*).

(b) Faktory, jež identifikaci staroeneolitických mohyl ztěžují či vůbec znemožňují. Takových je více a týkají se jak mohylových těles, tak jimi krytých pohřbů KNP a jejich výbavy:

Snížená až nulová viditelnost dlouhých mohyl, jež byly, jak předpokládáme, převládající, ne-li jedinou formou monumentálních hrobových staveb české KNP. Příčinou jejich „znevídání“ se snadno mohla stát mělkost či absence příkopového ohrazení, stejně jako absence či malá výška mohylového náspu (*kap. 4.1.1*).

Snížená až nulová archeologická viditelnost pohřbů KNP, daná specifickými znaky pohřebního ritu této kultury, což jsou jmenovitě:

(1) *Častá absence přídavek*. V partii o typech a konstrukci dlouhých mohyl bylo již řečeno, že počet pohřbů bez přídavek či s přídávky kulturně atypickými je značný. Jisté procento hrobů bez přídavek je známým jevem v celém okruhu KNP.⁷⁷ V našem prostředí jej dokládá, kromě dat uvedených v *kap. 1.4.2*, stav na kolínském (14 hr.) a žernoseckém pohřebišti (12 hr.), kde počet hrobů bez přídavek či s přídávky kulturně neurčitelnými činí v prvním případě 58 %, ve druhém 91 %.⁷⁸

(2) *Častá atypičnost přídavek* co se kulturní identity týče – což se vztahuje především na kostěnou a kamennou industrii štípanou i hlazenou (atypická dláta, sekery, sekeromlaty).⁷⁹ – U keramiky dochází ke kulturní anonymitě v případě její *miniaturizace* na způsob drobných, tvarově a typově nevýrazných nádobek. Časově se tento druh přídavek omezuje, soudě dle dosud známých případů, jen na období staršího, baalberského stupně KNP (srv. *mističky, koflíčky z Března, Makotřas/Středokluk, Vikletic, obr. 30C; 53:8,9; 70:1*).

(3) *Ambivalentnost pohřebního ritu z hlediska kulturní příslušnosti*. Uložení těla ve skrčené poloze a s podélnou osou rovnoběžkově orientovanou (Z–V, V–Z), typické pro pohřby KNP, je stejně tak vlastní k. šňůrové (*Buchvaldek 1967, 70*) a praktikovaly je i jiné v mohylách pohřbívací eneolitické kultury (walternienburská, k. kulovitých amfor: *Fischer 1956, 215*). Takto uložené pohřby nalezené v „mohylovém“ kontextu či v kamenné konstrukci jen s atypickými přídávky nebo vůbec bez výbavy jsou proto zpravidla binárně klasifikované: KNP/ŠK. Jistý distinktivní (ale omezený) význam zde může mít *stupeň kontrakce* – extrémní skrčení těla je považováno za charakteristické pro pohřby KNP.

(4) *Povrchová či nadúrovňová lokace hrobu*. Výskyt pohřbů KNP uložených do mohylového náspu (a) mělce, (b) na úroveň nebo (c) nad úroveň původního povrchu (kupř. *Rzepecki 2016, 24*) zvyšuje možnost jejich zániku a tím i povědomí staroeneolitického stáří dané mohyly. Z Čech je příkladem takto povrchově postaveného a jen shodou příznivých okolností dochovaného pohřebního objektu kamenná skříň s centrálním pohřbem z nymburské mohyly (*k21, obr. 59*). Podobnou lokaci pohřbů je možno zdůvodnit „prázdná“ příkopová ohrazení všech typů dlouhých mohyl, od lineárních, obdélníkových a trapézovitých až po čtvercovité, jež jsou s nymburskou mohylou typově příbuzné (srv. *kap. 1.4.2*).

Chybná či chybějící datace mohyl již dříve zkoumaných, zničených či zaniklých patří též k příčinám nízkého počtu dosud známých staroeneolitických mohyl. Otázkou je, kolik jich zůstává skryto mezi těmi, jež byly již laicky či odborně zkoumané a podle zachycených situací a dochovaných nálezů

les ani jediný strom široko daleko viděti není v té krásné vlasti naší. Na místech, kde před sty lety se vypínaly mohutné sosny a duby – tam nyní rovina a sucho panuje. Ledaskde, sem a tam, nějaké pole a ostatní místa jsou samé pláně a nahé hory.“ (srv. *Šámal 2009*; ke stavu krajiny *Nový 2011, 55*).

77 Stejně je tomu i v jiných skupinách KNP, kupř. *Kossian 2005, 90*.

78 *Vávra – Zápotocký 2016; Moucha 1963*.

79 Kupř. Velké Žernoseky (*kap. 5.2*) či problém tzv. Kalbsrieth-Gruppe, jak nazval U. Fischer (*1956*) skupinu, do které spojil hroby Z–V orientace vybavené pouze čepelí či jinými tvary štípané industrie a interpretoval ji jako nejstarší horizont k. šňůrové; následně poukazováno na možnost příslušnosti těchto hrobů mimo jiné též k baalberské KNP (kupř. *Preuss 1966; Kluttig 1994*).

posléze zadatované do mladších období pravěku nebo vůbec zůstaly časově neurčené. Jako příklad nejisté datace navzdory odborně vedenému výzkumu se nabízí mohyla u *Odolené Vody* (obr. 17:1-4).⁸⁰

Možnost, jak identifikovat „utajené“, nerozpoznané mohyly KNP, se nabízí více. V prvé řadě je to revize starších literárních údajů a náleзовých zpráv, což se ale v praxi ukazuje jako pracný a dlouhodobý úkol. V kap. 3 uvádíme dvanáct vybraných případů **11–12**, kdy jako indikátory mohylové provenience posloužily inventární údaje a specifické terénní situace a hrobové přídatky. K tomuto účelu se ale nabízejí i další ukazatelé:

Tvar mohylového násypu: pokud je popisován jako nápadně oválný či protáhlý, základem mohla být dlouhá mohyla KNP.⁸¹ Příkladem může být známá *toužetínská mohyla* (Moucha 2000), vícekrát prokopávaná, jejíž vznik byl po revizi všech dochovaných zpráv datován do období k. šňůrové. Podle původní zprávy (Jelínek 1894) byla výrazně protáhlá, 16 × 22 m. Podobně mohyla na pahorku *Ers* (k. ú. Kozinec) na Turském poli je protažena ve V–Z směru, d. ca 30 m, š. 16–17 m (Lutovský 1994, 237). A jiným takovým případem je mohyla „elipsovitého tvaru“ z neznámé polohy z *Března* u Loun, zaznamenaná L. Šnajdrem (1875, srv. kap. 5.1.2), původně prý až 3 m vysoká a ca 55 m dlouhá. S terénní situací ukazující na zaniklou dlouhou mohylu se setkáváme i na eponymním pohřebišti v *Úněticích* (obr. 17:5,6).⁸²

80 **Odolena Voda** (Praha-východ). Poloha Velký háj JZ od obce, přímo při hraně pleistocénní zdíbské terasy, s výhledem otevřeným na sever, na dolní Povltaví, s kulisou Podřipska na obzoru; 273 m n. m. Výzkum na 6,4. km trasy dálnice D8, v l. 1990 (11.–12.) a 1991 (7.), ved. V. Čtverák, M. Chytráček, ARÚ; obr. 17:1–4. **Mohyla** kruhového půdorysu, dm. 35 m, převýšení nad okolním terénem 1,5 m, silně porušená zvířecími norami. Svrchní hnědá kryla černohnědý násyp tělesa mohyly, na jehož okraji se zčásti dochoval obvodový věnec, tvořený souvislým pásem kamenů. Už při skrývce první mechanické vrstvy „získáno větší množství keramického materiálu, který tuto vrstvu datuje do doby kultury řivnáčské, jako nejstaršího časového úseku, dále byla nalezena keramika mladší doby bronzové, starší doby železné. Časové spektrum uzavírají nálezy z 15.–16. století“. V centrální části bylo kamenů podstatně méně, ale byly zde umístěny větší bloky, takže „při další preparaci kameny vytvořily v centrální části souvislou plochu.“

V černohnědém násypu, sahajícím až k původnímu terénu tvořenému zdíbskou terasou, nalezeno „mnoho keramických zlomků, mazanice a zvířecích kostí“. Po začištění povrchu na úroveň terasy odkryt v JZ kvadrantu, v sektoru 33, „sídlištní objekt kultury nálevkovitých pohárů“ (v rámci KNP blíže nedat.). V centrální partii, v sektoru 22 nalezen *objekt č. 15* – kostrový pohřeb v natažené poloze, bez přídatků. Ca 120 cm na JV od kostry raně středověká nádoba z ca 9. stol., 40 cm od JV okraje hrobové jámy *objekt č. 16* – jamka o průměru ca 60 cm s dětskou lebkou.

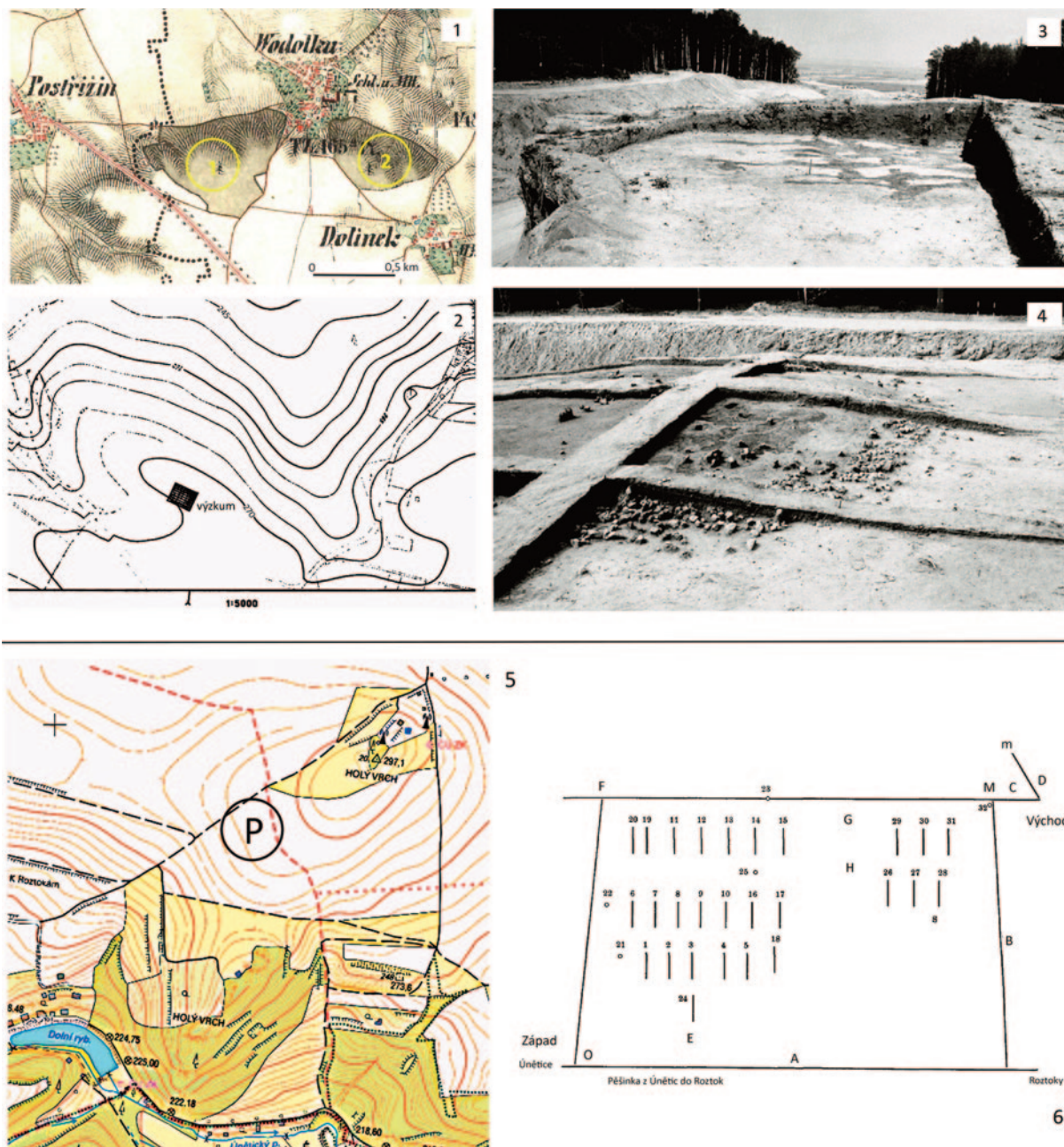
Až po skončení výzkumu a předání plochy k odtěžení byl při sledování těžby zachycen *další pohřeb*: ve hloubce 1,5 m pod dnem objektu 15 (středověkého hrobu) se nacházely kosterné pozůstatky, zpozorované ale až ve lžici bagru. „Nalezeno několik kostí, ale hrobová jáma nebyla vůbec patrna ... pohřeb uložen do terasy a zasypán stejným materiálem. Nebyly nalezeny žádné milodary. Vzhledem k uložení lze hrob datovat, obdobně jako vrchní pohřeb s lebkou dítěte, pravděpodobně do období eneolitu.“

LIT: Čtverák – Chytráček 1991; Výzkumy v Čechách 1990–92, 340.

Komentář, datování. Mohyla, situovaná stejně jako nedaleké mohyly v Dolínku či kamenné hrobky u Máslovic při okraji zdíbské terasy, se nacházela v topograficky výjimečné poloze, nabízející panoramatický výhled na dolní Povltaví, se siluetou Řípu na horizontu. Totožná je patrně s mohylou „B“ na plánu A. Stockého z r. 1927 (obr. 13B). Podle střepevého materiálu z pláště stála v blízkosti či přímo na ploše malého polykulturního výšinného sídliště, z eneolitu zde KNP a řivnáčská k. Dodatečně evidovaný kostrový pohřeb z hrobu, zřejmě primárního, zahloubeného pod úrovní původního povrchu v místě středu mohyly, jehož obrys ani profil se ve zdánlivě sterilním podloží nedaly rozpoznat, byl zdá se bez přídatků – což je znak, jenž ukazuje nejspíše na KNP nebo starší k. šňůrovou, a zároveň minimalizuje dataci do mladších období.

81 „Kumulativní“ mohyly protáhlého tvaru, relativně krátké, jsou zcela ojediněle známé též z raného středověku Čech (Lutovský 1996). Jiným, zřejmě též mladším příkladem je mohylník u *Stradonic – Zdejciny* na Berounce, známý a zkoumaný již od 19. stol. (Sklenář 2013), zčásti složený též z dlouhých mohyl (Křivánek 2021, 9, geofyzikálním průzkumem zde zkoumána „silně rozoraná část zřejmě mohylového pohřebiště s reliktami více licho-běžníkových příkopových ohrazení, dat. EN/pravěk?“). Podle poslední rekonstrukce lokality dle dat leteckého laserového skenování zůstávají zdejší dlouhé mohyly sice nedatované, jejich eneolitické (KNP) stáří je ale bráno, zřejmě právem, za nepravděpodobné (Křišťuf – Švejcar 2015).

82 **Únětice** (Praha-západ). Situace v místech prvního pohřebiště únětické k. na katastru obce podle Č. Ryznera (Ryzner 1880, 302–303: „Přes Holý vrch jde (asi 5 minut od cesty únětické) pěšinka přes pole (nyní p. Landy)

Obr. 17. 1–4 Odolena Voda (Praha-východ), Velký háj, výzkum v l. 1990–91: mohyla s kamenným věncem na ploše eneolitického sídliště (KNP, řivnáčská k.): poloha na mapě 2. vojenského mapování (1, č. 1) a na státní mapě 1:5000 (2); pohled od JV a Z (3, 4) podle Čtverák – Chytráček 1991. – 5, 6 Únětice (Praha-západ), Holý vrch: poloha prvního pohřebiště únětické kultury, zkoumaného Č. Ryznerem v r. 1878 („P“) v místě dlouhé mohyly?; plán pohřebiště podle Ryzner 1880, obr. na s. 301–302.

a pokračuje dále přes pole k únětickému dvoru náležející; hranicemi těchto dvou polí jsou meze B, C, D. Šířka pole od M do F je 60 kroků. Půda v mezích A, B, M, F je celkem rovná a jeví pouze mírný svah k A O; mezi F a M však vypadá půda jako rozoraná široká mez, z kteréž příčiny zvláště místa E, S a M nápadně vynikají. Místo E má přímo podobu kopečku asi 40 m² velikého, který k severu od A–B jakož i k F znenáhla se ztrácí. Hledíme-li podél meze B od pěšinky A, seznáme, že mez tato směrem k M rychle stoupá, a v M největší výše dosahuje, pak ale dále na sever s polem rovným splývá. V M vystupuje tedy, jako u E, kopeček s nápadným svahem k západu a jihu. Mezera H mezi oběma těmito vršky je asi 6 m široká a spojuje jaksi pole mezi FM s polem před FM ležícím. Nemýlím se zajisté, tvrdím-li, že *ony dva vršky původně souvisely, tvoříce jedinou podlouhlou vyvýšeninu dosti rozsáhlou*. Během času byla půda v místě H vodou vymleta, kameny, hrobky kryjící, vy-

Kamenné broušené nástroje eneolitických typů z mohyl již zničených nebo prokopaných. Nástroje, zmiňované ve starších zprávách, jsou však obvykle blíže neurčené a nedatované, v několika případech se ukázala jejich příslušnost ke k. šňůrové (*Selibice, Toužetín*: srv. níže; *Roztoky – Velký háj*: pův. ca 50 mohyl, dat. od ŠK, ÚK do laténu: *Sklenář 2008*). K jisté opatrnosti u datace dle broušené industrie vybízí nález trojúhelníkovitého klínku z mohyly 25 u *Velké Dobré*, okr. Kladno, typově zdá se staroeneolitický, jenž byl ale spolehlivě součástí výbavy hrobu k. mohylové (*Michálek 1999*, 19, tab. 7:7).

Hroby KNP, jednotlivé či řídce rozptýlené, nalezcí obvykle označované jako „ploché“, „uložené v prosté zemi“ či bez bližších údajů, ale v situacích napovídajících, že jejich polohu ještě po dlouhou dobu prozrazoval mohylový plášť. Sem spadají především již zmíněné případy terénních situací, kdy na hrob KNP navazují hroby či celá pohřebiště mladších pravěkých kultur (srv. *i4–7 v kap. 3* s diskusními příspěvky na toto téma). Z novějších se „mohylová“ interpretace nabízí u dvojice hrobů obj. 2633A, 2895 z velkoplošného výzkumu ve *Vliněvsí*, okr. Mělník (*Dobeš – Limburský 2013*, 82, obr. 3, 36). Oba hroby, ojedinele situované, oddělené mezerou ca 90 m, spadají do michelsbersko-baalberské fáze starší KNP, a představují tak nejstarší, zakládající komponentu zdejšího rozsáhlého polykulturního pohřebiště; ca 250 m na V od nich leží apsidální ohrazení *d5*, nejisto, zda časně- či staroeneolitické (*kap. 1.3*).

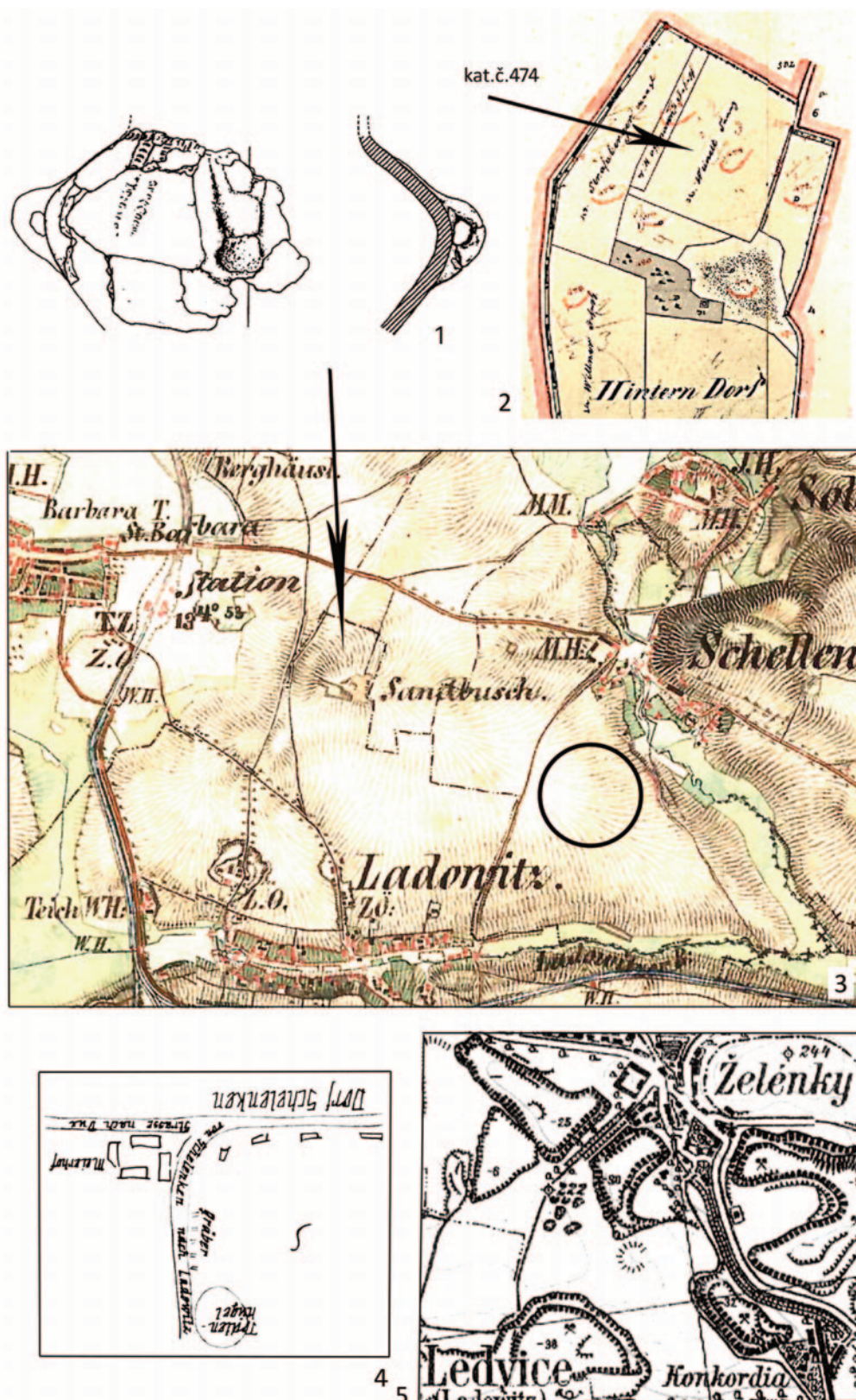
Lineární řazení hrobů KNP, jak je známe z několika lokalit našeho soupisu, srv. *k10 Klučov, k12 Lužec n. Vlt; k31 Velké Žernoseky, kap. 5*. Novým příkladem takové situace, též takto interpretované, je dvojice kostrových hrobů z *Prahy-Sedlce*, s přídávky (lahev, mísa) s analogiemi v michelsberské keramice st. MK III–V, a navíc s cennými ¹⁴C-daty, z nichž datum z hrobu 1 (3949–3788 BC/2σ) je prakticky shodné s datem z dlouhé mohyly *d6*, hrobu LXXIII z Března (*Dobeš et al. 2023*), a ukazuje tak na starší horizont dlouhých mohyl, typ L či R.

Nálezy hrobů, broušené industrie a keramiky KNP z „mohylových“ poloh, tj. poloh výrazně nesídlitního rázu, jako jsou vrcholové partie bezvodých plání či návrší (srv. polohy *N.np1, 2 v kap. 4.1.2*). Dosud známé případy KNP-sekeromlatů z takto situovaných hrobů uvádíme v *kap. 3, i9–12*). Mnohem více je z poloh tohoto typu známo nálezů *cele dochovaných nádob*, spadajících do repertoáru standardní hrobové keramiky KNP – pohárů, džbánů, koflíků, amfor. Také v těchto případech je možnost, že se jedná o přídávky pocházející ze zničených hrobů, vysoce pravděpodobná. Ze zajímavých případů tohoto druhu se nabízí kupř. nález ze severočeských *Ledvic (obr. 18)*, jehož identifikace v terénu zároveň

stoupily na povrch a byly vzdělavateli onoho pole odklizeny, při čemž ovšem i obsah hrobů zmařen byl. V domněnce této utvrzují mne výpovědi osob při dvoře únětickém pracujících, jež prý často kámen odsud odvážely a zhusta střepy, jakož i kameny s provrtanými děrami nacházely. Nemalou váhu má zde i ta okolnost, že mnohé z těch hrobů, jež tu dosud byly popsány, nacházely se v hloubce nepatrné, jakož i vlastní zkušenost, že při stejných okolnostech nalezl jsem hroby, v nichž kostra nejedna ležela téměř na povrchu, a jiné, kde se vyskytly pouze vydlážděná místa čili spodky hrobů mimo nepatrné zbytky lidských kostí (o čemž hodlám pojednat v článku zvláštním).

Byl to tedy zajisté *původně jediný kopeček asi třikrát tak dlouhý jak široký*; i soudil jsem na základě domněnky této, že u S, M objevím pokračování hrobů dosud odkrytých. Nejdříve jsem dal mezeru H důkladně prokopati do hloubky asi 2/3 m. V G našli dělníci dva veliké kameny, s jichž roztloukáním a dobýváním strávili čtyři dny; avšak ani tu ani vůbec v mezeře H nebylo žádné stopy po hrobu.“

Komentář: Podle Ryznerova popisu, plánu (*obr. 17:6*) i závěru tvořily ony dva vršky, západní „E“ o ploše ca 6,5 × 6,5 m s východním „M“ původně „jedinou podlouhlou vyvýšeninou dosti rozsáhlou“, dle mapky Z–V orientovanou, načež prostor mezi nimi „H“ v šíři 6 m byl časem erodován včetně „kamenů hroby kryjících“, přičemž dle pamětníků „často kamen odtud odvážen“ a „zhusta“ střepy a vrtané kamenné nástroje (*sekeromlaty*) nacházeny. Tento „původně jeden kopeček“ by byl pak asi „třikrát tak dlouhý jako široký“. Udává-li šířku pole (M–F) na 60 kroků, tj. ca 45 m, pak by délka „kopečku“ (= E–M na plánu) měřila zhruba stejně a šířka o třetinu méně, tj. celková velikost zdejší rovnoběžkově orientované dlouhé mohyly by dosahovala *plochy ca 45 × 30 m* a rozměry by tak odpovídala *mohylám R- či T-typu třetí velikostní třídy* (srv. *obr. 8*). Patrně této mohyly, resp. její východní části (s hrobem č. 32 u „M“), se týká zpráva, podle které už v r. ca 1865, tedy ca 12 let před Ryznerovým výzkumem, nařídil správce únětického velkostatku V. Leminger rozebrat na Holém vrchu „kamenný útvar należající se zhruba uprostřed pole náležícího ke statku“ (*Nový 2011, 56*).

Obr. 18. Příklad mohylových poloh na katastrech Ledvic a Želének (Teplice). 1, 2 fragment baalberské amfory a poloha pole ppč. 474 v poloze Fuchshübel severně od Ledvic; 3 návrší mezi Ledvicemi a Želénkami se dvěma polohami Fuchshübel (označeny šipkou a kroužkem) na mapě 2. vojenského mapování z l. 1842–53; 4, 5 poloha raně středověké „knižecí“ mohyly jižně od Želének na mapce K. Frosta a na topografické sekci 1:25000 třetího vojenského mapování (dle Sklenář 1985, obr. 3 a www.geoportal.cuzk.cz).

pomohla zpřesnit polohu největší známé mohyly z Podkrušnohoří, tzv. knížecí mohyly ze *Želének*,⁸³ nejspíše též pravěkého původu.

V této souvislosti se nabízí i *otázka stáří „velkých“ mohyl*, s průměrem nad 20 m a vysokých až 4–5 m, známých ze severní poloviny země. Datují se většinou až do mladších období pravěku,⁸⁴ některé ale, dle kusých údajů, byly polykulturní, přičemž revize nálezových zpráv a dochovaných artefaktů již ve více případech doložila, či alespoň naznačila jejich eneolitický původ. Z Poohří, oblasti maximálního výskytu našich dlouhých mohyl, jsou to kromě mohyly z *Toužetína* (dm. 22 m, v. 1,5 m; podle A. Knora /1946a/ „pozdně neolitická s více pohřby, z nichž u některých zjištěna kamenná konstrukce“: *Pleinerová 1966*, 381 a *Moucha 2000*, 169 jako ŠK, ÚK) ještě mohyly ze *Selibic* (dm. ca 22 m /30 kroků/, v. 4 m: *Pleinerová 1966*, 392; *Moucha 2000*, 169 jako ŠK, ÚK) a *Levonic* (dm. 33 m, pův. v. ca 5 m; *Holodňák 2006*, 209 – patrně z eneolitu), neznámé je původní stáří záhadné *Homole* mezi Žatcem a Bezděkovem (dm. ca 25 m, v. 3–4 m; *Holodňák 2006*, 17), stejně jako mohyl pozorovaných L. Šnajdrem (1875) u Března (srv. *kap. 5*). Další mohyly a mohylová pohřebiště menší velikosti se zde datují do střední a mladší doby bronzové (Bílenec, Levousy, Malnice, Smolnice, Velká Černuc, Vlastislav: *Smrž 1975*; *Franková 2011*), ale opět – s ohledem na stáří a způsob odkryvu či výzkumu – se nedá, alespoň u některých z nich, vyloučit starší založení.⁸⁵

Stejně tak nejistá je existence a stáří mohyl z Roudnicka, z okraje straškovské terasy mezi Škarechovem, Černoučkem a Kostomlaty pod Řípem.⁸⁶

83 *Ledvice* (Teplice), návrší lichoběžníkového tvaru severně od obce, vklíněné mezi údolí Ledvického potoka a potoka Bouřlivce. V těsné blízkosti vrcholové partie návrší zvané Fuchshübel či Sandbusch, ca 228 m n. m. (*obr. 18:2,3*), v té době z větší části již odtěžené skrývkou dolu Konkordia, nalezl dne 10. 9. 1943 p. Richter po orbě na poli ppč. 474 fragmenty zdobené amfory z mladší baalberské fáze KNP, zřejmě – s ohledem na výrazně nesídlitní, dominantní „mohylovou“ polohu – hrobové provenience (*Zápotocký – Muška 1999*, 14, *obr. 5:5* dle zprávy čj.1993/52 v archivu ARÚ, zde jako „Schnurkeramik“).

Ca 600 m na VJV odtud, na katastru *Želének*, se nachází druhá poloha stejného jména, kde K. Frost v r. 1850 prokopal známou „knížecí“ mohylu okrouhlého tvaru o průměru 40 m a výšce 2,5–3 m, ohraničenou mělkým příkopem, dle výbavy ženského hrobu datovanou do 2. poloviny 9. století (*Sklenář 1985*). Podle Frostova plánu se nacházela při V straně cesty do Ledvic, na císařském povinném otisku 1:2880 z r. 1842 má zdejší poloha „Hintern Dorf bei Fuchshübel“ ale podobu souvislé prázdné polní plochy. Až na toposekci 3. vojenského mapování z l. 1869–1885 je na této ploše sklonovými šrafy zakreslena vyvýšenina ve tvaru kruhu s vnitřním poloměrem ca 50 m, vnějším ca 100 m, vzdálená ca 550 m na JV od čtverce panského dvora v Želénkách (*obr. 18:5*) – bezpochyby ona Frostem prokopaná mohyla. Jak upozornil M. Lutovský (2023, 19, 291, *obr. 13*), mohyla, zkoumaná svislou šachtou, jež zachytila právě jen pohřební komoru o rozměrech 2,5 × 1,9 m se šesti hrobových jam, se „výbavou i velikostí výrazně odlišuje od ostatních raně středověkých mohyl v Čechách“. Její starší, pravěký původ proto není, též s ohledem na velikost a ovšem i způsob výzkumu, vyloučen. Z této polohy je ostatně ze sběrů také série eneolitických broušených nástrojů (*Budinský 1978*, 190–192). Výraznou eneolitickou mohylovou polohou je i protilehlé návrší na pravobřežní, jižní straně údolí Ledvického potoka, se sérií šesti poloh s hroby k. šňůrové (*Dobeš – Rusó – Buchvaldek 1991*, 46–50, *mapa obr. 15*, č. 7–12).

84 Raně středověké mohyly jsou v prostoru staroeneolitické sídelní oblasti známé – s výjimkou *Želének* – jen z její východní části, kde zasahují na severní Kolínsko a Kutnohorsko (*Lutovský 2023*, 17, *obr. 12*).

85 Takovým případem je mohylník z *Levov*, okr. Litoměřice, lesa Borové, ca 250–600 m jižně od polykulturního hradiště „Na šancích“. V době výzkumu sestával z ca 42 mohyl (z nich 30 z opukových kamenů, ca 12 hlinitých), rozdělených do dvou skupin, rozmístěných na jazykovitém výběžku svahu na ploše 340 × 160 m. V l. 1973, 1974 pořízen plán a zkoumány tři mohyly, z nichž nálezy dokládají kontinuitu pohřbívání během dlouhého časového období, od per. B C2/BD do Ha B2. Zároveň konstatováno, že „zvláštním typem mohyl, který nebyl zkoumán, jsou zde protáhlé kamenité násypy, jakoby se dvěma vrcholky (mohyly 7, 15, 17, 22)“. *Smrž 1975*, 1975a. S ohledem na prokázané dlouhodobé užívání mohylníku a jeho těsné sousedství s polykulturním hradištěm (z eneolitu zde JORD, KNP?, KKA, ŘIV, poté ÚK: *Zápotocký 1988*) je na místě otázka, zda ony „protáhlé“ kamenné násypy nejsou staršího, eneolitického původu.

86 O existenci mohylníků v tamních lesích: *Žebera 1969a*; *Sklenář 1989*, 180; *týž 1992*, 42. K výzkumu mohyly mezi Kostomlaty a Černoučkem: *Křišťuf – Rytíř – Trefný 2008*; proti funkční i chronologické interpretaci objektu jako mohyly z časné slovanského období: *Lutovský 2010*, 267, 269.

Podobně je tomu i v případě „velkých“ mohyl a dochovaných torz mohylníků ze středních Čech. Opět se zpravidla datují až do mladšího pravěku, přičemž u většiny z nich je třeba považovat otázku staršího založení za otevřenou – srv. *Lichoceves*,⁸⁷ *Úholičky – Na stříbrníku*,⁸⁸ *Ers* (srv. výše) a mohyly na Turském poli včetně mohylníku v *Chýnovském háji* (*Vojtěchovská 2001*; *Lutovský 1994*; *Nový 2009*). Eneolitické stáří je zde jisté ale jen u jedné z ca 50 mohyl ve *Velkém háji* u Roztok (*Sklenář 2008*, 193 – mohyla 4 s hrobem starší k. šňůrové).

Jiná je v tomto směru situace v případě „mohylové krajiny“ *labsko-vltavského meziříčí* mezi Máslovičemi a Kostelcem n. L. Zde je pětice tamních mohylových lokalit spolehlivě staroeneolitického založení (*obr. 22*) a u řady dalších, vázaných na tamní skalnaté výchozy a zničených či zkoumaných v minulosti, se primárně eneolitický původ nedá vyloučit.⁸⁹

Závěr. Hlavními příčinami, jež zredukovaly původní stav staroeneolitických mohyl na dnešních několik desítek případů, je přirozený zánik erozí a záměrná likvidace, spolu s faktory, jež ztěžují či znemožňují jejich kulturní identifikaci. A jistou vinu na tom má též chybná či chybějící datace mohyl již v minulosti zkoumaných či zaniklých.

Z porovnání s torzy „mohylových krajin“ z jiných skupin KNP (*obr. 19*; *24*), a s přihlédnutím k výše podanému výčtu celé řady příčin, jež se na redukci těchto staveb v českém vnitrozemí podílely, pova-

87 *Lichoceves* (Praha-západ). Homolka, mohyla na SV okraji obce o průměru ca 50 m a v. „něco přes 10 m“, navršená „z hlíny z různých míst snesené a různě zbarvené“; ke starším nálezům *Sklenář 1992*, 127; před r. 1875 ji dal prokopat, „nikoliv bez výsledku“, H. von Strassen, poté rozvezena (Památky archeol. 10 1875, 595 podle zprávy F. Beneše; *Piř 1909*, 340); hrobové nálezy z vrcholu a z výkopu H. v. Strassena (uložení?), též stříbrný prsten s křišťálem z 11.–12. stol.; *Sláma 1977*, 71; *Lutovský 2023*, 21. V r. 1961 se zdejší situací zabýval A. Knor (*1961*), jenž místo někdejší mohyly identifikoval. Při výzkumu v následujícím roce sonda š. 1 m, vedená od V okraje „narazila ve vytýčeném středu mohyly na jámu zasypanou množstvím kamene (algonkické břidly). Mezi jednotlivými kameny tohoto zásypu jsou prázdné a nezahliněné prostory. Jde nepochybně o hrobovou komoru pod úrovní, která byla vybrána v min. století“, načež „několik metrů od této centrální komory (?) byla zachycena kruhovitá jáma o průměru kol 1 metru, která ušla pozornosti nálezců min. století. V jejím zásypu nalezeny starolatiné (?) střepy, nejspíše z amforovité zásobnice. Podle toho nálezu byla tedy tato mohutná mohyla starolatiné (?) a hradištní pohřeb byl uložen do ní.“ (*Knor 1962*).

Komentář, datování. Poloha mohyly na mapě stabilního katastru z r. 1840 potvrzuje původní odhad její velikosti: kruhový pozemek zde měří v průměru ca 26 sáhů, tj. 49,5 m. Kamenná komora v centru mohyly, pod úrovní povrchu, odkrytá již dříve von Strassenem (?), není datovatelná. Údaje o starších nálezích, též z vrcholové partie, svědčí pro vícefázovou funkci mohyly, od mladšího pravěku do raného středověku. S tím koreluje též údaj z Knorovy zprávy z r. 1961, že „dle paměti byly v těchto místech orbou parními pluhu vyorávány pískovcové „plotny“ – zřejmě z dalších kamenných hrobových konstrukcí. Také údaj o rázu násypu – „z hlíny z různých míst snesené a různě zbarvené“ svědčí o vícerém navyšování. Nejistý je bohužel charakter kruhovité jámy, zachycené sondou z r. 1962 (sídlíštní/neprofánní?) i její datace („starolatiné (?) střepy“). Za spolehlivou lze považovat vícenásobnou pohřební funkci mohyly od mladšího pravěku do raného středověku, s tím, že starší (eneolitické) založení nelze vyloučit.

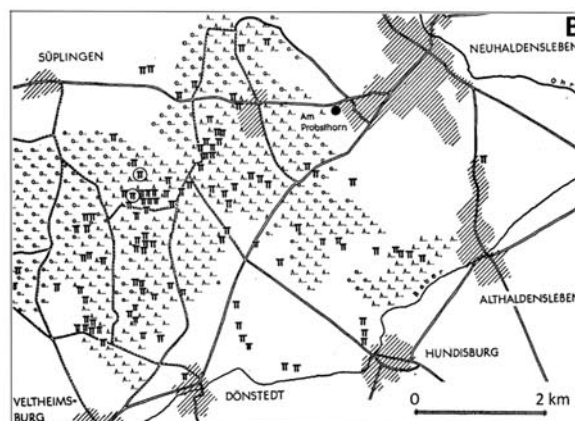
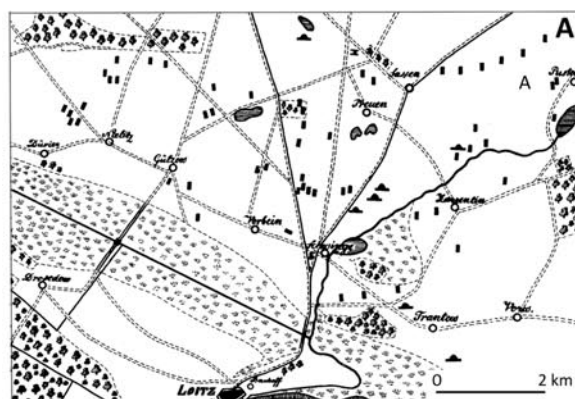
88 *Úholičky* (Praha-západ). Mohyla „Na stříbrníku“, navršená ve strategicky nápadné poloze v nároží náhorní pláně ca 135 m nad dnem vltavského údolí, ca ¾ km západně od výšinného sídlíštního Řivnáče (292 m n. m.). Její průměr měřil 19 m, výška 74 cm. Při výzkumu Č. Ryznera v r. 1887 „středovým vkopem byly zachyceny zbytky hrobu s kostrovým pohřbem v kamenném závalu, bez výbavy, a v zásypu (příp. pláští mohyly) kromě atypických střepů též jeden zlomek džbánu typu *ansa cornuta* a pazourkový úštěp (*Ryzner 1889*).

LIT: *Ryzner 1889*; *Axamit 1921*, 226; *Ehrich – Pleslová-Štiková 1968*, 146, 208; *Dobeš 1998*, 151; *Dobeš – Vojtěchovská 2008*, 262.

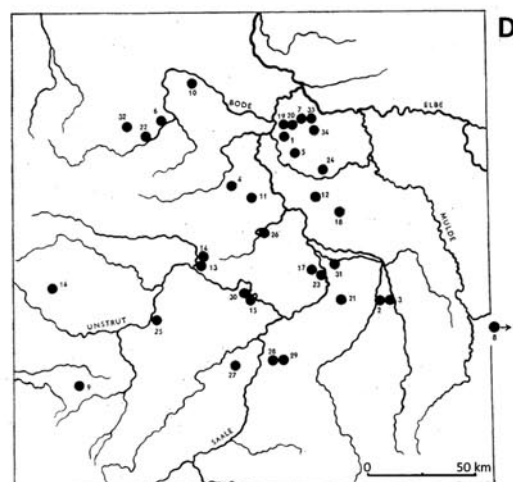
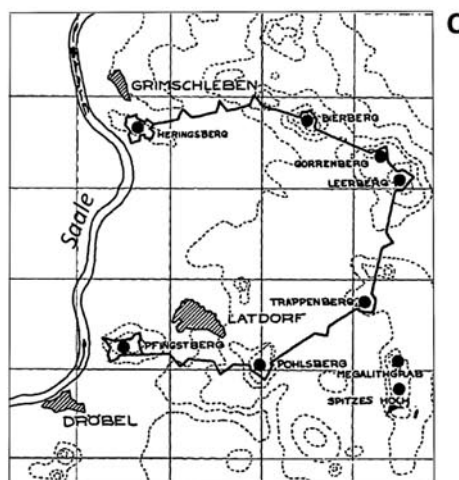
Komentář, datování. V literatuře se zpravidla uvažuje o řivnáčském stáří, resp. o řivnáčské intruzi. Absence přídavek v hrobě s kamennou konstrukcí nevyklučuje dataci do období KNP, stejně jako možnost, že jde o vyloupený hrob z mladších období pravěku.

89 Srv. *obr. 13B* dle *Stocký 1927*, *obr. 3*; pro k. šňůrovou *Buchvaldek 1967* (Panenské Břežany, Kojetice, Veliká Ves, Zlonín), nověji *Předboj* (*Vencl 1972*, 330, s výstižným poukazem na možnost, že „skalní výchozy, vytvářející v této krajině nápadné vršky nebo hřebenovité útvary, byly v eneolitu až starší době bronzové užívány jako pseudomohylová (?) pohřebiště celkem běžně“), *Čakovičky, Bášť* (polykulturní mohylník? – ŠK, ÚK, KNP?: *Výzkumy v Čechách 2008*, 5–6).

žujeme za jisté, že jejich původní počet musel násobně převyšovat ten, který zde evidujeme v *kap. 5*.⁹⁰ Jako pracovní hypotéza se nabízí teze, že mohyly KNP jako nejstarší horizont monumentálních hrobů českého pravěku se běžně stávaly základem pohřebních areálů následných pravěkých kultur. Obojí je zároveň v souladu s teoretickými předpoklady o hustotě a rozvoji pohřebních areálů eneolitických kultur E. Neustupného.⁹¹ K odhadu původní hustoty staroneolitických mohyl v krajině se ještě pokusíme přiblížit v následující partii.

Obr. 19. Příklady hustoty megalitických hrobů: A na řece Schwinge (Meklenbursko); B v oblasti Haldenslebener Forst (Altmark), podle *Schuldt 1970*, Textabb. 2 (stav z r. 1825) a *Preuss 1980*, Abb. 29. – C. Příklad hustoty eneolitických velkých mohyl v Posáli: mohyly využité jako bastiony švédského vojenského tábora z r. 1644 na dolní Saale (v. *Brunn 1977*, Abb. 3 s kilometrovou sítí). – D. Eneolitické velké mohyly ve středním Německu (*Mildenberger 1953*, Karte 1).

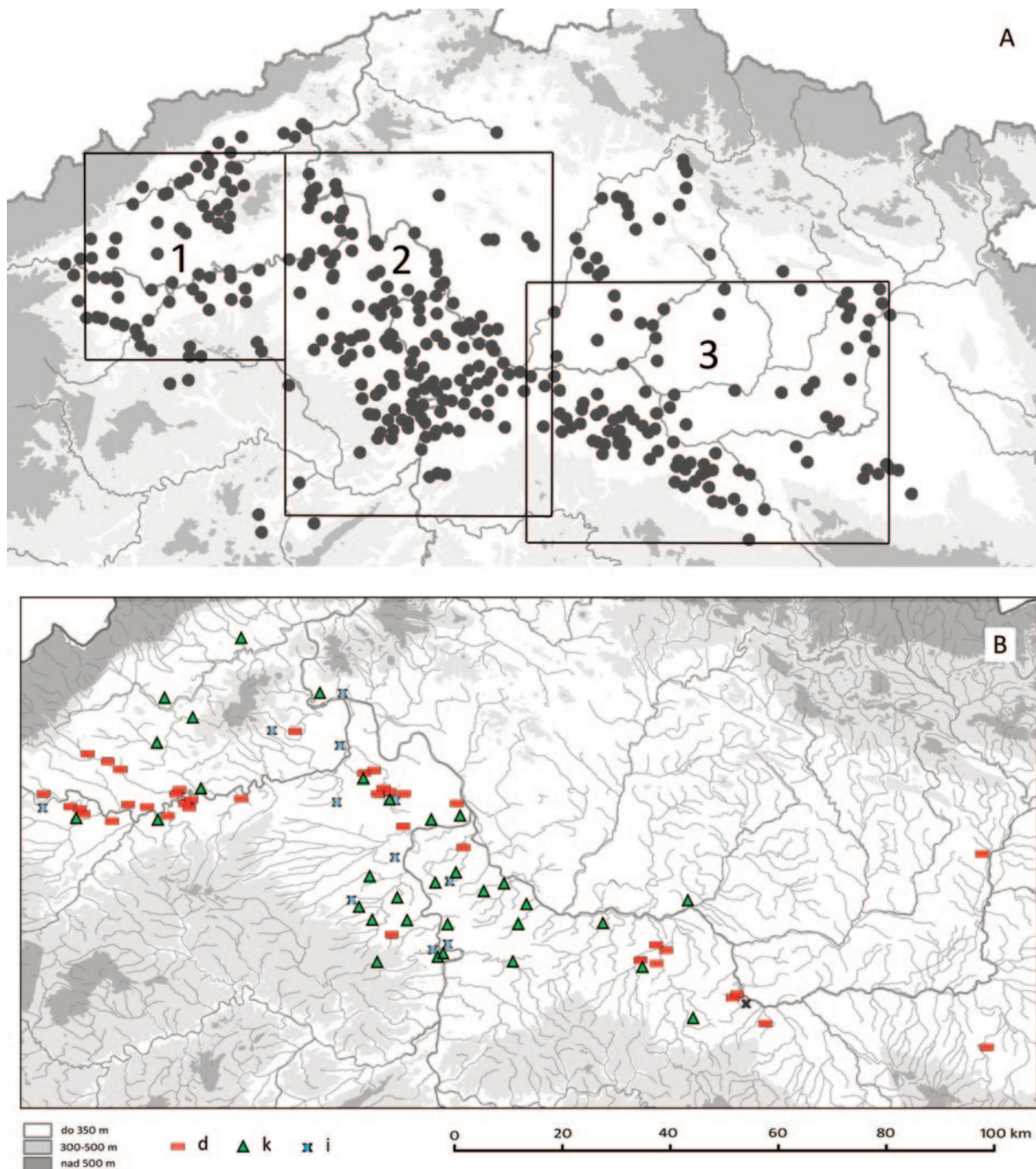
90 Srv. v úvodu zmíněné odhady hustoty pro severní KNP. V souvislosti s diskusí o krajině paměti u nás na tuto skutečnost upozornili již J. Beneš a V. Brůna (1994, 41), když s odvoláním na počty „monumentálních pohřebních památníků Skandinávie, Británie, severoněmeckých plání či Kavkazu“ a mimořádně silné koncentrace hrobů k. šňůrové na střední Biline v SZ Čechách usuzují, že také „pravěká krajina střeoevropského prostoru byla, podobně jako skandinávská mnohde v současnosti, doslova poseta mohylami zemřelých“.

91 „Pohřební areály jednotlivých eneolitických kultur byly součástí rozsáhlých mohylových pohřebišť, která počínala v časném a starším eneolitu dlouhými mohylami (například Vikletice), pokračovala okrouhlými mohylami kultury se šňůrovou keramikou a v pošňůrovém období byla dále užívána v kultuře zvoncovitých pohárů a kultuře únětické; končila mohylami kultury bylanské na počátku doby železné ... V pravěké krajině se tak vytvářely rozsáhlé pohřební areály, v jejichž rámci se často místně vymezovaly skupiny úzeji souvisících hrobů.“ (*Neustupný 2008*, 20). K otázce nejstarších kruhových mohyl srv. *kap. 4.1.1 a pozn. 60*.

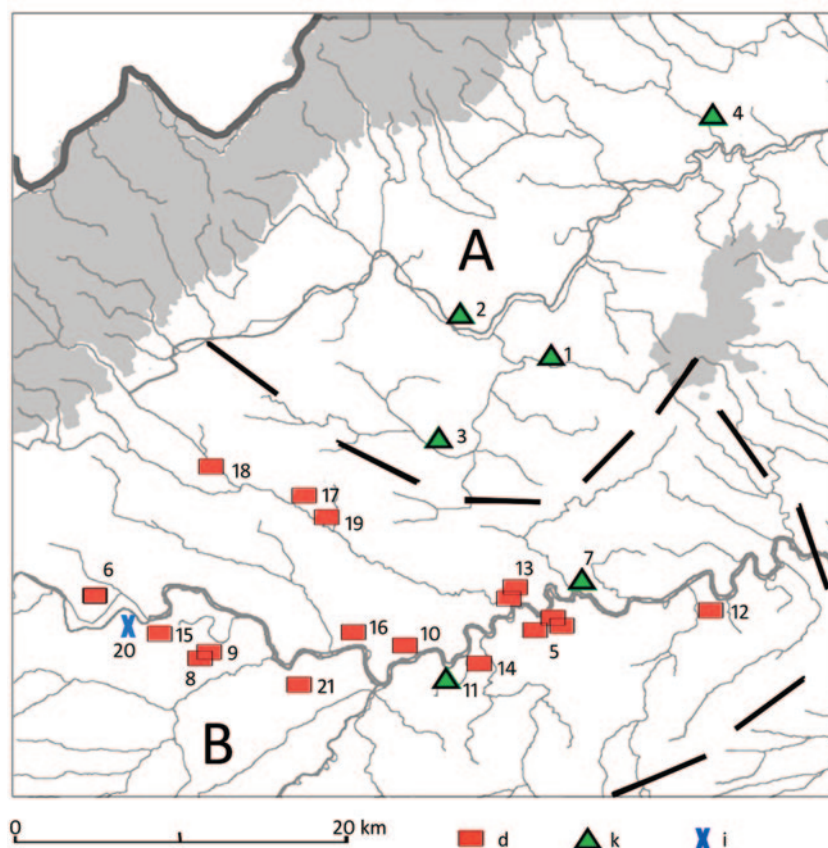
4.2.2. Mohyly v sídelních regionech

Územně se pohřební stavby mohylového typu, evidované v *kap. 5* – tedy dlouhé mohyly (*d1–37*), hroby s kamennými konstrukcemi (*k1–32*) a mohylové hroby dle indicíí (*i1–12*) – dělí do šesti regionů, A–F (*tab. 14*; mapy *obr. 21–23*). Rozdíly v počtu staveb v jednotlivých regionech jsou nejlépe srovnatelné, postupujeme-li od severozápadu k východu:

Region A: Podkrušnohoří (mapa *obr. 21*, č. 1–4). Zdejší čtyři lokality, vesměs s *k*-konstrukcemi, jsou rozptýlené v JZ–SV pásu dlouhém ca 25 km, s rozestupy od 5 km (mezi č. 1–2) do 7 km (mezi č. 3–1) a 18 km (mezi č. 2–4). Srv. *obr. 21*, č. 1 Lužice *k13*; 2 Most *k16*; 3 Polerady *k22* a 4 Teplice *k28*.

Obr. 20. A. Kultura nálevkovitých pohárů v Čechách (podle Archeologické databáze Čech: *Zápotocký 2008*, *obr. 15*) s výřezy 1–3, odpovídajícími mapám regionů *obr. 21–23*. – B. Pohřební objekty KNP mohylového typu v Čechách: d – dlouhé mohyly, k – hroby s kamennou konstrukcí, i – mohylové hroby různým způsobem indikované.

Obr. 21. Pohřební objekty KNP mohylového typu v Podkrusnohoří (region A) a středním Poohří (region B). Region A: 1 Lužice **k13**; 2 Most **k16**; 3 Polerady **k22**; 4 Teplice **k28**. – Region B: 5 Březno **d6, d7, d16**; 6 Čachovice **d35**; 7 Dobroměřice **k2**; 8 Chudeřín **k7**; 9 Chudeřín-Roztyly **d8, d9**; 10 Lišany **d22**; 11 Mradice **k17**; 12 Obora **d26**; 13 Postoloprty **d14, d28**; 14 Skupice **d29**; 15 Soběsuky **d36**; 16 Staňkovice **d30**; 17 Škrle **d31**; 18 Údlice **d32**; 19 Velemyšleves **d33**; 20 Vikletice **i7**; 21 Žatec **d37**. – Značky: d – dlouhé mohyly, k – hroby s kamennou konstrukcí, i – mohylové hroby různým způsobem indikované.

Region B: střední Poohří (mapa obr. 21, č. 5–25). 21 lokalit na 17 katastrech, s výraznou převahou dlouhých mohyl (srv. tab. 14: d: 17 lok., k: 3 lok., i: 1 lok.) se geograficky dělí do dvou skupin, jedné na Chomutovce, druhé na Ohři.

1. Na Chomutovce leží trojice **d**-půdorysů na linii dlouhé ca 10 km, s rozestupy pro nepřesnou lokaci blíže neurčitelnými. Srv. obr. 21, č. 18 Údlice **d32**; 17 Škrle **d31**; 19 Velemyšleves **d33**.

2. Na středním toku Ohře se 18 lokalit na 14 katastrech, rozložených v pásu dlouhém ca 40 km, řetězí do dvou shluků:

Liniový shluk A, mezi Čachovicemi a Chudeřínem, dlouhý ca 7 km, sestává ze 6 lokalit na 5 katastrech, s rozestupy od 2 do 2,5 km. Srv. obr. 21, č. 6 Čachovice **d35**; 20 Vikletice **i7**; 15 Soběsuky **d36**; 8 Chudeřín **k7**; 9 Chudeřín/Roztyly **d8, d9**.

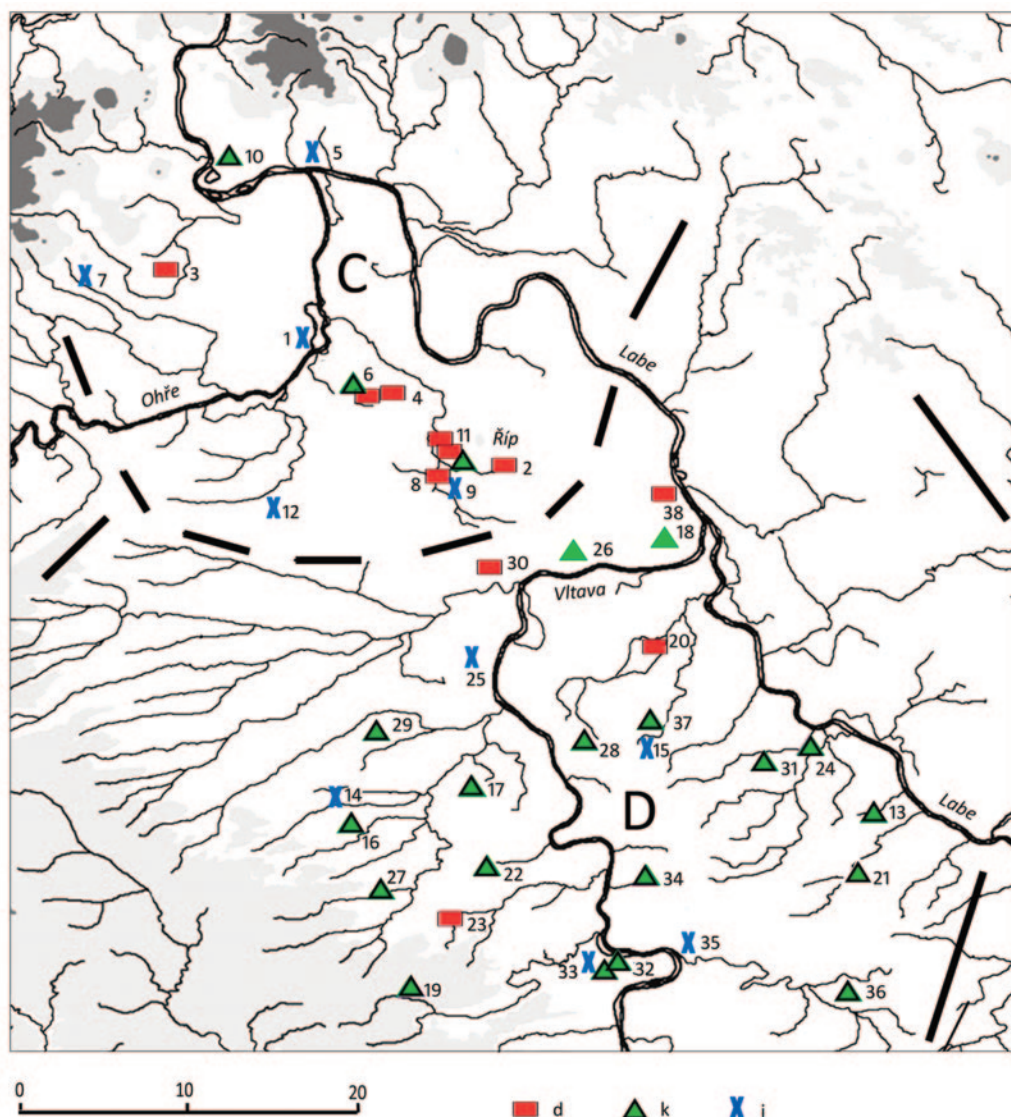
Liniový shluk B, mezi Staňkovicemi a Dobroměřicemi, sledující tok Ohře v délce ca 15 km, tvoří celkem 10 lokalit na 7 katastrech, přičemž nejbližší vzdálenost mezi nimi se pohybuje od 1,5 do 3/3,5 km. Srv. obr. 21, č. 16 Staňkovice **d30**; 10 Lišany **d22**; 11 Mradice **k17**; 14 Skupice **d29**; 13 Postoloprty **d14, d28**; 5 Březno **d6, d7, d16**; 7 Dobroměřice **k2**.

c) Na linii mezi oběma shluky leží dvě lokality: č. 21 Žatec **d37** v 11 km široké mezeře mezi shluky A a B, a č. 12 Obora **d26** ca 6 km východně od shluku B, již řetěz lokalit na střední Ohři končí.

Region C: dolní Poohří a Podřipsko (mapa obr. 22, č. 1–12). Také zde se mohylové lokality územně dělí do dvou skupin. Liší se ale od ostatních regionů značně odlišným uspořádáním i druhovým složením:

1. Na dolním Poohří a přilehlém úseku Polabí představuje pětice objektů na 5 katastrech jen silně rozvolněnou síť s rozestupy od ca 5 do 10 km. Tři z nich jsou ale z kategorie indikovaných, tj. druhově neurčitelné (**d, k?**), ze dvou zbývajících je jeden **d**-půdorys (**d18**) a jedna lokalita s **k**-konstrukcemi (**k31**) původně nejspíše vázanými na jednu či dvě dlouhé mohyly. Srv. obr. 22, č. 1 Brozany n. O. **i8**; 3 Čížkovice **d18**; 5 Litoměřice **i10**; 7 Obřice **i11**; 10 Velké Žernoseky **k31**.

2. Na Podřipsku tvoří staroneolitické mohylové lokality naopak dva výrazné shluky, složené převážně z **d**-půdorysů:

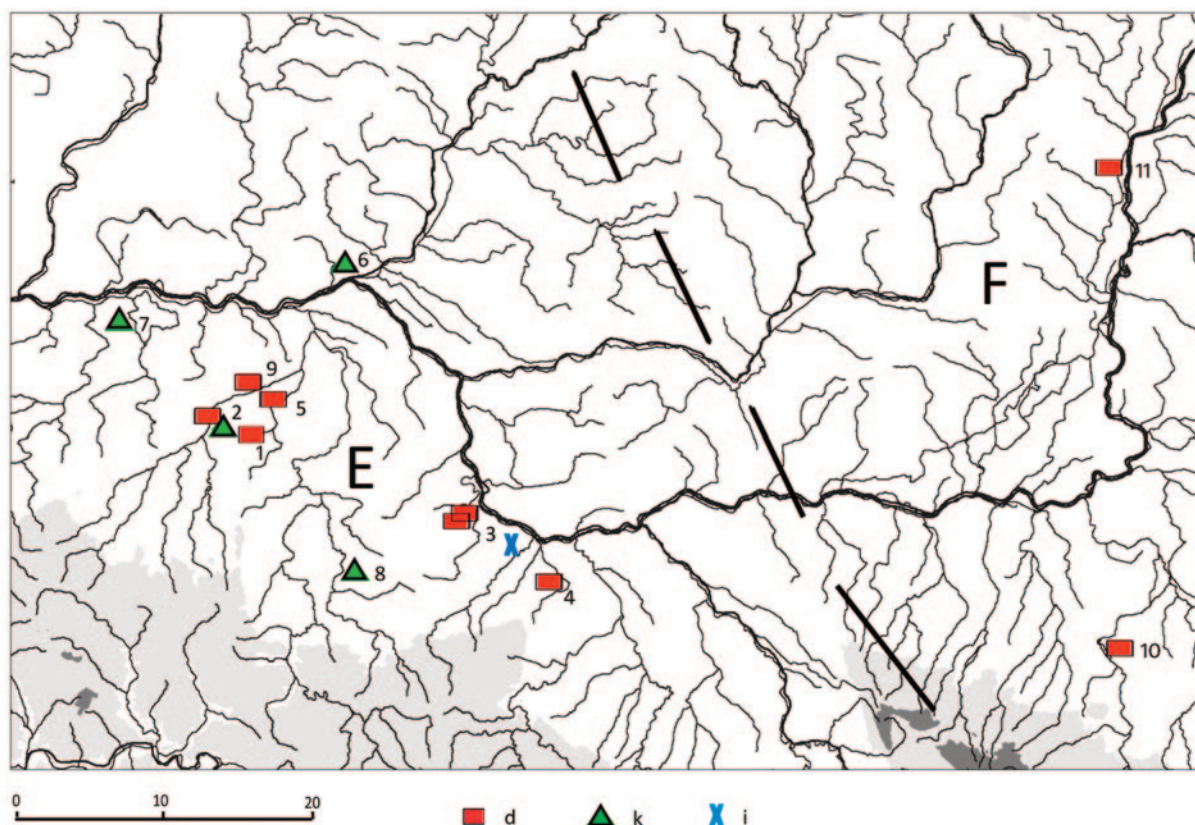

Obr. 22. Pohřební objekty KNP mohylového typu v dolním Poohří (region C) a v západní části středních Čech (region D). Region C: 1 Brozany n. O. **i8**; 2 Ctiněves **d17**; 3 Čížkovice **d18**; 4 Dušníky **d19**; 5 Litoměřice **i10**; 6 Nížebohy **d24, k19**; 7 Obřice **i11**; 8 Račiněves-Vražkov C **d12**; 9 Straškov **i6**; 10 Velké Žernoseky **k31**; 11 Vražkov **d15, d34, k32**; 12 Vrbice **i9**. – Region D: 13 Brandýs n. L. **k1**; 14 Brandýsek **i4**; 15 Dolíněk **i1**; 16 Dřetovice **k3**; 17 Holubice **k4**; 18 Hořín **k5**; 19 Hostivice **k6**; 20 Chlumín **d20**; 21 Jenštejn **k8**; 22 Kamýk **k9**; 23 Kněžívka **d21**; 24 Kostelec n. L. **k11**; 25 Lešany **i2**; 26 Lužec **k12**; 27 Makotřasy **k14**; 28 Máslovice **k15**; 29 Neuměřice **k18**; 30 Nová Ves ME **d25**; 31 Nová Ves PV **k20**; 32 Praha-Bubeneč **k23, k24**; 33 Praha-Dejvice **i12**; 34 Praha-Dolní Chabry **k25**; 35 Praha-Libeň **i3**; 36 Újezd nad Lesy **k29**; 37 Veliká Ves PV **k30**; 38 Vliněves **d5**. – Značky: d – dlouhé mohyly, k – hrobky s kamennou konstrukcí, i – mohylové hrobky různým způsobem indikované.

*Shluk A na ploše při severním okraji straškovské terasy sestává z trojice lokalit, tvořících trojúhelník o rozměrech ca 0,25–1–1 km. Srv. obr. 22, č. 4 Dušníky **d19**; 6 Nížebohy **d24, k19**.*

*Shluk B na horním toku potoka Čepele, ca 6 km na JV od přechozího shluku, sestává z pěti lokalit, z nichž jedna leží při levém břehu potoka, zbývající čtyři na jeho pravobřežní straně. Strany, v jejichž úhlech leží, dlouhé ca 1,3–1,4–1,5–2 km, tvoří polygon o ploše ca 2 km², přičemž nejbližší vzdálenost mezi lokalitami se zde pohybuje od ca 0,5 do ca 1,5 km. Srv. obr. 22, č. 8 Račiněves-Vražkov C **d12**; 9 Straškov **i6**; 11 Vražkov **d15, d34, k32**.*

*c) Stranou od předchozího shluku se nacházejí dvě poslední lokality zdejšího regionu: ca 3,7 km východně je to půdorys č. 2 Ctiněves **d17** a ca 9 km západně unikátní hrob se sekeromlatem č. 12 Vrbice **i9**.*

Obr. 23. Pohřební objekty KNP mohylového typu ve východní části středních Čech (region E) a ve východních Čechách (region F). Region E: 1 Chrástřany **d4**; 2 Klučov **d2**, **k10**; 3 Kolín **d10**, **d11**, **i5**; 4 Libenice **d13**; 5 Milčice **d23**; 6 Nymburk **k21**; 7 Přerov n. L. **k26**; 8 Svojšíce **k27**; 9 Třebestovice **d3**. – Region F: 10 Chrudim **d1**; 11 Ploštiště **d27**. – Značky: d – dlouhé mohyly, k – hroby s kamennou konstrukcí, i – mohylové hroby různým způsobem indikované.

Region D: střední Čechy – západ (mapa obr. 22, č. 13–38). Od obou předchozích se opět liší, a to jak složením – proti dlouhým mohylám a *i* objektům zde výrazně převažují hroby s kamennými konstrukcemi (**d**: 4 lok., **k**: 18 lok., **i**: 5 lok., srv. tab. 14) – tak formou územního rozložení: převažují zde sítě. Geograficky se zdejších 27 lokalit na 26 katastrech dělí do dvou subregionů:

1. Vltavské levobřeží, od S:

a) na dolním toku Vltavy dělí linii čtyř lokalit, dlouhou ca 12 km, mezery od 4 do 7 km. Srv. obr. 22, č. 30 Nová Ves ME **d25**; 26 Lužec n. Vlt. **k12**; 18 Hořín **k5**; 38 Vliněves **d5**.

b) mezi Bakovským a Zákolanským potokem (od S) tvoří řídkou polygonální síť, s odstupy od 5,5 do 7 km, celkem šest lokalit. Bližší z nich jsou si zde č. 14 a 16, jež dělí ca 3,5 km, a pak č. 27 a 23 ze sousedního subregionu, vzdálené od sebe 2,5 km. Srv. obr. 22 č. 25 Lešany **i2**; 29 Neuměřice **k18**; 14 Brandýsek **i4**; 16 Dřetovice **k3**; 17 Holubice **k4**; 27 Makotřasy/Středokluky **k14**.

c) mezi Podmoránským a Dalejským potokem (od S) ze šesti lokalit na pěti katastrech. Z nich tři navazují na řídkou síť z předchozího mikroregionu b (č. 19, 22, 23) a tři (č. 32 – 2×, 33) tvoří shluk při hraně bu-benečsko-dejvické terasy, od předchozích vzdálený ca 10–12 km.

Srv. obr. 22, č. 22 Kamýk **k9**; 23 Kněžívka **d21**; 19 Hostivice **k6**; 32 Praha-Bubeneč **k23**, **k24**; 33 Praha-Dejvice **i12**.

2. Labsko-vltavské meziříčí (od S):

a) Trojice č. 28, 15, 37 (**1k**, **1i**, **1k+d**) jako *shluk A*, situovaný při okraji zdíbské terasy, s odstupy ca 3 a 2,5 km, a dvojice č. 24, 31 (**2k**) jako *shluk B* při ústí Mratínského potoka do Labe, s odstupem ca 2 km, jsou součástí husté sítě pravěké „mohylové krajiny“ mezi Máslovicemi, Odolenou Vodou, Kojeticemi a Kostelcem n. L. (srv. kap. 4.2.2, pozn. 89).

b) Ze zbývajících šesti lokalit (**1d**, **4k**, **1i**) je jedna (č. 20) vysunuta ca 5,7 km severně od č. 37 ze

shluku A. Pět lokalit jižně od shluků A, B tvoří řídkou síť s minim. vzdálenostmi od 4 km (č. 13, 21) do 5–10 km (č. 20, 34, 35, 36).

Srv. obr. 22, č. 20 Chlumín **d20**, 28 Máslovice **k15**, 37 Veliká Ves PV **k30**, 15 Dolínek **i1**, 31 Nová Ves PV **k20**, 24 Kostelec n. L. **k11**, 21 Jenštejn **k8**, 13 Brandýs n. L. **k1**, 34 Praha-Dolní Chabry **k25**, 35 Praha-Liběň **i3**, 36 Újezd n. Lesy **k29**.

Region E: střední Čechy – východ (mapa obr. 23, č. 1–9). Mezi objekty z 12 lokalit a 9 katastrů převažují dlouhé mohyly (7×) nad kamennými konstrukcemi (4×), jedna lokalita je indikovaná. Tvoří zde dva shluky:

a) Shluk na středním toku Šembery sestává z 5 lokalit (**4d**, **1k**) na 4 katastrech. Tři z nich leží na Šembeře a dvě stranou od jejího toku (č. 1, 5). Strany polygonu, v jehož úhlech lokality leží, měří ca 4,5–3,5–5,5–3–0,5 km. Srv. obr. 23, č. 1 Chrášany **d4**; 2 Klučov **d2**, **k10**; 5 Milčice **d23**; 9 Třebestovice **d3**.

b) Liniový shluk na trase Kolín–Libenice sestává ze tří lokalit (**2d**, **1i**) na dvou katastrech (č. 3, 4). Lokality zde sledují tok řeky na linii dlouhé 8 km, s rozestupy (od Z) 3 a 5 km. Srv. obr. 23, č. 3 Kolín **d10**, **d11**, **i5**; 4 Libenice **d13**.

c) Tři zbývající lokality (**3k**) jsou rozptýlené: dvě leží na Labi či opodál jeho toku (č. 6, 7), třetí na potoce Bečvárci (č. 8) je vysunuta k jihu, od liniového shluku v prostoru Kolína vzdálena ca 10 km. Srv. obr. 23, č. 6 Nymburk **k21**; 7 Přerov n. L. **k26**; 8 Svojišice **k27**.

Region F: východní Čechy (mapa obr. 23, č. 10, 11). Známé jsou odtud jen dvě lokality na dvou katastrech (č. 11, 11), z nich jedna (č. 10) je časně eneolitická a nejistá. Srv. obr. 23, č. 10 Chrudim **d1**; 11 Platiště **d27**.

Prostorový vztah mezi regiony. Zatímco regiony A a B na sebe prakticky navazují (**k22** Polerady dělí od lokalit na Chomutovce ca 7 km), mezera mezi regiony B a C je značná – ca 20 km (**d26** Obora – **i8** Brozany n. O.). Stejně tak zatímco přechod mezi regiony C a D je zcela plynulý (podřipský shluk od lokalit na dolní Vltavě dělí jen 5–10 km), mezera mezi D a E je opět výrazná – mezi Brandýsem a Přerovem n. L. ca 15 km, mezi lokalitami na Jenštejnském potoce a Šembeře ca 20 km. Vztah mezi regiony E a F je pak pro nízký až minimální počet dosud známých objektů neurčitelný. Rozdělení na oblasti, složené jednak z dvojic vzájemně si bližších regionů – tedy na oblast severozápadní (regiony A, B) a středozápadní (C, D), jednak ze samostatných regionů – oblast středovýchodní (E) a východní (F) – tak zhruba odpovídá sídelně geografickému rozdělení ekumeny české KNP (srv. obr. 20A), s výjimkou severní periferie včetně Pojizeří a Jičinska, odkud objekty KNP mohylového typu dosud nejsou známy.

Rozdělení lokalit do šesti regionů zároveň nabízí trojí komparaci:

a) **Podle regionální četnosti** jsou počty sledovaných lokalit nejvyšší v regionech D (střední Čechy – západ: 27 lok. = 33,3 % z celk. počtu 81 lokalit) a B (střední Poohří: 21 lok. = 25,9 %). Méně je jich z regionů C (dolní Poohří, Podřipsko: 15 lok. = 18,5 %) a E (střední Čechy – východ: 12 lok. = 14,3 %) a nejméně z regionů A (Podkrušnohoří: 4 lok. = 4,9 %) a F (východní Čechy: 2 lok. = 2,5 %); srv. tab. 14 a obr. 21–23.

b) **Podle druhové, tj. d-k-i-skladby.** Nejmarkantnější je v tomto směru rozdíl mezi regiony D (střední Čechy – západ), s třetinou, a B (střední Poohří) se čtvrtinou z celkového počtu 81 (= 100 %) lokalit. Procentuální poměr **d-k-i** dosahuje v regionu D hodnot 14,8–66,6–18,5 %, v regionu B 81–14,3–4,8 %, jinými slovy: poměr mezi dlouhými mohylami (**d**) a hrobky s kamennými konstrukcemi (**k**) je v těchto dvou regionech přesně opačný: v regionu B čtyřnásobně převažují dlouhé mohyly (**d:k** = 4 : 1), v regionu D stejným poměrem hrobky s kamennými konstrukcemi (**d:k** = 1 : 4).

c) **Podle prostorového uspořádání.** V popisu regionů podaném na úvod této podkapitoly užíváme, ve snaze vystihnout geografickou strukturu lokalit, termíny: *shluky* (polygonální, trojúhelníkovité, liniové, s mv 0,5–3 km) a *sítě* (polygonální, liniové, s mv zpravidla vyšší). Podle následujícího přehledu je zároveň patrná jejich územní frekvence, velikost a složení (zkratky: lok – lokalita; **d**, **k**, **i** – druhová skladba, d. – délka, mv – minimální vzdálenost):

Region A – Podkrušnohoří:

síť volná, 4 lok. (**4k**), mv 5–18 km.

Region B – střední Poohří:

1. Chomutovka:

síť liniová, 3 lok. (**3d**), d. 10 km, mv 3–5 km;

2. střední Ohře:

shluk liniový A, 6 lok. (**4d, 1k, 1i**), d. 7 km, mv 2–2,5 km;

shluk liniový B, 10 lok. (**8d, 2k**), d. 15 km, mv 1,5–3,5/4 km;

síť liniová, 2 lok. (**2d**) v linii shluků A, B, mv 5, 6 km.

Region C – dolní Poohří a Podřipsko:

1. dolní Poohří:

síť polygonální, 5 lok. (**1d, 1k, 3i**), mv 5–10 km;

2. Podřipsko:

shluk trojúhelníkovitý A, 3 lok. (**2d, 1k**), mv 0,25–1 km;

shluk polygonální B, 5 lok. (**4d, 1k**), mv 1,3–2 km;

síť volná, 2 lok. (**1d, 1i**), mv 3, 7, 9 km.

Region D – střední Čechy – západ:

1. vltavské levobřeží:

síť liniová, 4 lok. (**2d, 2k**), d. 12 km, mv 4, 7 km;

síť polygonální, 6 lok. (**4k, 2i**), mv 2,5–7 km;

shluk trojúhelníkovitý, 3 lok. (**2k, 1i**), mv 200–600 m;

síť polygonální, 3 lok. (**1d, 2k**), mv 5–11 km.

2. labsko-vltavské meziříčí:

shluky liniové A, B, 5 lok. (**1k+d, 3k, 1i**), mv 2–3 km;

síť polygonální, 6 lok. (**1d, 4k, 1i**), mv 4–10 km.

Region E – střední Čechy – východ:

shluk polygonální, 5 lok. (**4d, 1k**), mv 0,5–5,5 km;

shluk liniový, 3 lok. (**2d, 1i**), d. 8 km, mv 3, 5 km;

síť polygonální, 3 lok. (**3k**), mv 8, 9, 10 km.

Region F – východní Čechy:

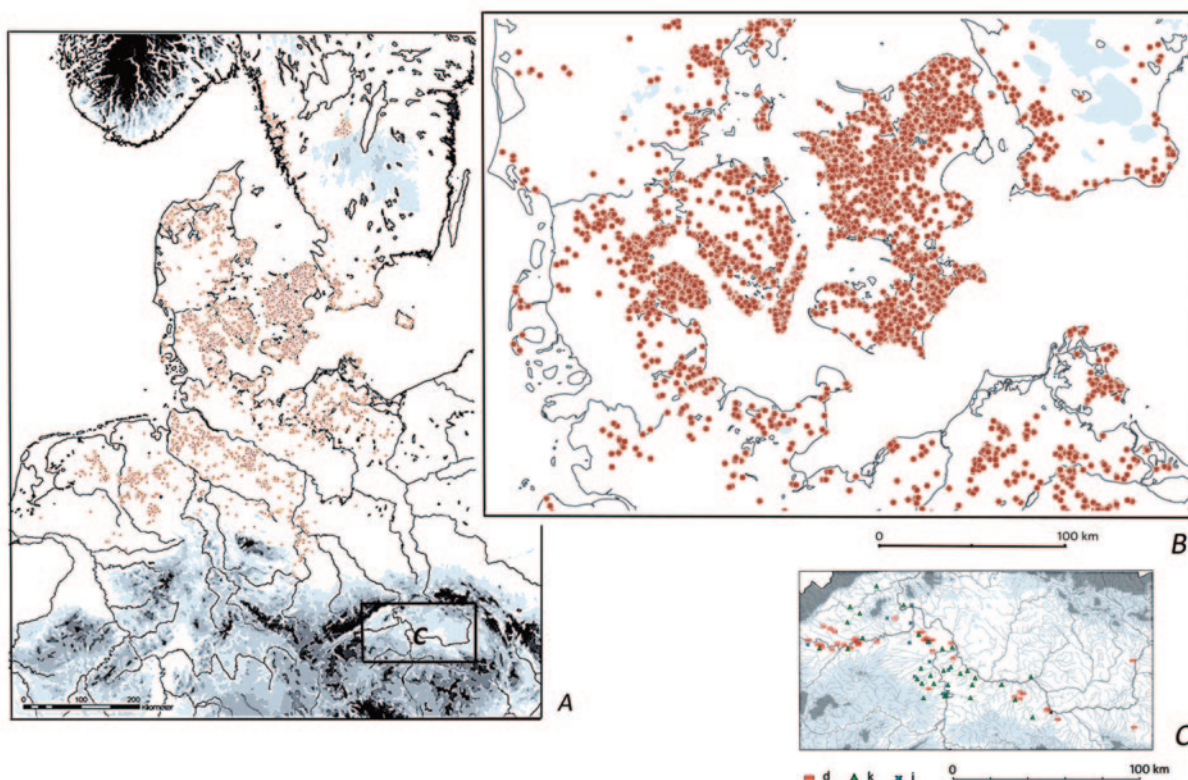
síť volná, 2 lok. (**2d**), mv 32 km.

Pokud jde o četnost ve shlukcích a sítích, pak zatímco **k**- a **i**-objekty jsou v obou zastoupené rovnoměrně (**k**: 16:16; **i**: 6:6), **d**-objekty ve shlukcích dvojnásobně převažují (**d**: 25:12).

regiony		katastry	objekty/ lokality	pohřební stavby mohylového typu				
				d	k	i	Σ (%)	
A	Podkrušnohoří	4	4		4		4	(4,9)
B	střední Poohří	17	21	17	3	1	21	(25,9)
C	dolní Poohří, Podřipsko	12	15	7	3	5	15	(18,5)
D	střední Čechy – západ	26	27	4	18	5	27	(33,3)
E	střední Čechy – východ	9	12	7	4	1	12	(14,3)
F	východní Čechy	2	2	2			2	(2,5)
		70	81	37	32	12	81	(100)

Tab. 14. Dlouhé mohyly (**d**), hroby s kamennou konstrukcí (**k**) a hroby KNP dle indicí mohylové (**i**) v sídelních regionech české KNP.

Závěr. Značné rozdíly v četnosti, druhové skladbě a prostorové konfiguraci **d–k–i** objektů v sídelních regionech české KNP, dobře čitelné i z mapy obr. 20B a tab. 14, považujeme za důsledek nahodilosti a torzovitosti dosavadních poznatků. Příčinu vidíme v odlišných půdních podmínkách, jež ovlivňují výsledky letecké prospekce, stejně jako v odlišných způsobech, jakými byly, a dosud jsou, obě hrobové kategorie – dlouhé mohyly a hroby s kamennými konstrukcemi – odkrývány (srv. kap. 1.1; 2.2.1; 4.1.2).

Obr. 24. A. Megalitické hroby severní skupiny KNP (podle *Fritsch et al. 2010*, Abb. 1). – B, C. Oblast s maximální hustotou těchto hrobů (výřez z A) a pohřební objekty mohylového typu této kultury v Čechách (dlouhé mohyly, hroby s kamennou konstrukcí, podle *obr. 20B*).

V otázce *původní hustoty lokalit*, reprezentujících nejstarší horizont mohylových hrobů českého pravěku, docházíme proto ke shodnému závěru jako v předchozí partii – tedy že jejich původní počet mnohonásobně převyšoval ten dnešní.

Jistou možností zpřesnění zde nabízí *pracovní hypotéza*, založená na výše popsané regionální struktuře, jakkoliv torzovitě. Vychází z předpokladu, že původnímu stavu, co se hustoty a struktury týče, jsou nejbližší ony „shluky“, identifikované v regionech a subregionech B2, C2, D1, D2, E. Jsou sice značně rozrůzněné – liší se tvarem (polygonální, trojúhelníkovité, liniové), velikostí (jejich max. průměr kolísá od 0,5 do 15 km) a počtem lokalit (od tří do deseti). Ale *minimální vzdálenosti lokalit* v nich zůstávají relativně konstantní, pohybují se v intervalu od 0,25 do 3,5–4 km, převážně *od 1,5–2 do 3 km* – což jsou hodnoty obdobné těm, s nimiž se setkáváme u dochovaných či v minulosti dokumentovaných torz „megalitických krajin“ severní KNP (*obr. 19; 24; srv. kap. 4.2.1 a pozn. 69*). Porovnatelné jsou též s dosavadními modely sídelní sítě české KNP.⁹² Při obecně přijímané koncepci hierarchizované sídelní sítě, složené ze dvou vrstev sídel – relativně stálých děledobých osad a krátkodobých usedlostí, samot,⁹³ by výše odhadovaná hustota staroeneolitických mohyl, ca 1,5/2–3 km v prostoru jednotlivých sídelních shluků, odpovídala síti oněch relativně stálých, děledobých osad.

92 J. Rulf (1983, 68) ve studii o přírodním prostředí neo- a eneolitických kultur odlišil v prostoru Českobrodské tabule v osídlení KNP čtyři seskupení, sestávající až z 14 lokalit, přičemž průměrná vzdálenost mezi lokalitami měřila 3,8 km a vzdálenost mezi skupinami 6,3 km. Sídelní síť rekonstruovaná v mikroregionu Kolína se zdá být hustší: shluky zde sestávají ze dvou až čtyř sídelních poloh, vzdálených od sebe 0,5–1 km, a mezery mezi shluky se pohybují kolem 2 km (*Šumberová – Zápotocký 2022*, 121, *obr. 44*) – což ovšem může být dáno blízkostí polohy Kolín B–Hroby jako centrálního místa.

93 *Zápotocký 2008*, 70, pro severní KNP kupř. *Midgley 1992*, 317, pro východní a jihovýchodní kupř. *Nowak 2009*, 371.

Otevřená je i možnost, že platnost této hypotézy je *časově podmíněná*. Ve starším období KNP, v době dlouhých mohyl L- a R-typu, primárně určených pro jedince, mohla být jejich síť řidší, vázaná na síť významnějších osad a kultovních míst (srv. otázku „rituálních krajin“⁹⁴). V mladším období, zhruba od sířemské fáze do mladšího stupně, v době T-, S- dlouhých mohyl a většiny hrobů s kamennou konstrukcí, by pak jejich síť, s funkcí rodových hrodek, byla hustší, vázaná i na menší sídelní jednotky.

4.3. Závěr

Monumentální pohřební stavby kultury nálevkovitých pohárů dochované ve formě severských megalitů, kujavských trapezovitých mohyl, středoněmeckých velkých mohyl či moravských dlouhých mohyl, jsou již více než sto let předmětem badatelského zájmu celých generací archeologů. Předložená práce představuje proti tomu teprve první pokus o analýzu tohoto fenoménu na jeho jihozápadním okraji – na území Čech. Dosažené závěry, podmíněné navíc nepříliš kvalitní databází, je proto třeba brát za předběžné, za výchozí pro další studium této tematiky.

Podnětem našeho zájmu o ně se stal kolínský objev částí půdorysů dvou dlouhých mohyl v r. 2008. V první fázi jsme se tedy zaměřili na tento druh staveb, záhy se však ukázala jeho přímá souvislost s druhou, neméně početnou formou pohřebních objektů KNP – s hroby opatřenými kamennou konstrukcí a původně též mohylovým náspem. K nim jsme navíc připojili hroby, jež byly dle přímých či nepřímých indicií také původně mohylové. V textu, na tabulkách a v soupisu *kap. 5* jsou objekty těchto tří nálezových skupin kódované jako *d* – dlouhé mohyly, *k* – hroby s kamennou konstrukcí, *i* – hroby dle indicií původně mohylové.

Dlouhé mohyly (*objekty d1–37; tab. 2; kap. 5.1*). Z 37 půdorysů příkopových ohrazení typu dlouhých mohyl se většina – s rovnoběžkovou orientací – hlásí do období KNP (*d5–37*). Pouze u několika jejich poledníková orientace a nálezový kontext naznačují či nevylučují vyšší, časně eneolitické stáří (*d1–5*). Geograficky jsou v hranicích ekumeny KNP rozptýlené v relativně úzkém pásu dlouhém ca 180 km, s max. koncentrací v jeho západní části (*obr. 2; 4*). Velikostně se dělí do čtyř tříd (*obr. 5; 8*). Jejich třídění vychází z tvaru půdorysu (*obr. 3*), podle něhož lze odlišit pět typů:

L – lineární, úzce obdélníkový, opatřený na jednom či na obou koncích komorou; varianta Chudeřín *d9* má půdorys vymezený ne příkopy, ale liniemi kúlů (*obr. 31:8*), další varianty podle počtu a lokace komor: *obr. 6; 7*.

R – obdélníkový (rectangular), od předchozího typu se odlišuje relativně větší šířkou, ale především absencí koncových komor.

T – trapézovitý typ je nejpočetnější, se dvěma variantami: Kněžívka (*obr. 37*) a Skupice (*obr. 39:6*).

S – čtvercovitý až široce obdélníkovitý (square-shaped).

U – apsidální, podkovovitý.

Hroby z období KNP se našly v mohylách L-, R- a T-typu. Jámové objekty neprofánní funkce či obětní místa odkryty v mohylách L-, R- a T-typu.

Hroby KNP s kamennou konstrukcí (lokality *k1–32; tab. 3; kap. 5.2*) jsou geograficky rozptýlené v pásu od středního Poohří a Podkrušnohoří po Kolínsko, s výraznou koncentrací v západní části středních Čech (*obr. 9*). K objevu většiny z nich došlo mezi lety 1890 a 1949 (*tab. 4*), první vlna jejich devastace proběhla ale zřejmě již ve druhé a třetí třetině 19. století. V té době měla už naprostá většina z nich ráz plochých hrobů se zbytky původní kamenné stavby. Jejich popis se obvykle omezuje na konstatování, že se jednalo o „kamennou konstrukci“, jen občas s bližší specifikací. Informační hodnota stávající databáze je proto, co se poznatků o vlastní stavbě týče, nízká. Víme jen, že se při ní uplatnily různé stavební prvky – desky, rámy, dlažby, skříňky, skříně, pláště a jejich kombinace. Zbytky dřevěné konstrukce (skříně) se dochovaly jen v nymburské mohyle (*k21*). Specifikem tohoto období byly – jak ukazuje komparace s hrobovými konstrukcemi z mladších období – kamenné pláště, popisované též jako vícevrstevné dlažby, závaly či kuzele.

Předpokládáme, že nadzemním příkrovem hrobů s kamennou konstrukcí byly dlouhé mohyly, zda převážně, nelze říci. K dispozici pro to máme jediný přímý doklad (Veliká Ves *k30*), u dalších pěti tak

94 Kupř. Midgley 2005; Turek 2021.

usuzujeme podle náleзовé situace. Kruhové násypy ovšem nelze též vyloučit, znám je ale jen jeden, nejistý případ (Nová Ves **k20**).

Kostrové pohřby z těchto hrobů datované do staršího stupně KNP mají orientaci převážně rovnoběžkovou. U pohřbů z mladšího stupně je podíl rovnoběžkové a poledníkově orientovaných zhruba stejný (tab. 5). Se žárovým ritem se setkáváme již v hrobech ze sířemské fáze (Makotřasy/Středokluky, hroby **k14:1**, **14B:1**). V obou případech jde o „vedlejší“ pohřby osob zřejmě sociálně níže postavených, Výskyt žárového ritu v mladším stupni (popelnicové hroby z Hořina a Kostelce n. L., **k5**, **k11**) mohl souviset s vlivem mladší, drahanovické fáze moravské KNP, na jejichž mohylnících žárové pohřby převažují (Šmíd 2017, 94).

Staroeneolitické mohyly podle indicií (objekty a lokality **i1–12**; tab. 6; kap. 5.3). Katastr staroeneolitických mohyl z území Čech doplňujeme hrobovými nálezy, které do této náleзовé kategorie dle různých indicií s větší či menší jistotou též patří. Vybraných případů zde uvádíme dvanáct, s vědomím, že revize náleзовého fondu české KNP bezpochyby připojí další.

Chronologie a otázka původu dlouhých mohyl. Datování mohyl je založeno na periodizaci staršího eneolitu (Neustupný ed. 2008). Navíc je zohledněno rozdělení ekumeny české KNP v době staršího stupně na regiony západní (michelsbersko-baalberský horizont) a východní (časně baalberská KNP východní, moravské orientace: Zápotocký – Malyková – Kyselý 2019). Doby stavby a primární funkce mohyl lze pomocně rozdělit do čtyř horizontů: 1. závěr časného eneolitu, doba jordanovské kultury a schussenriedské fáze; 2. starší a střední fáze staršího, baalberského stupně (KNP IA, B; I-2); 3. mladší, sířemská fáze staršího stupně (fáze KNP I-3); 4. mladší, salzmündský stupeň (KNP II); tab. 1.

Data, jež jsou k dispozici, naznačují rozdělení dlouhých mohyl z českých lokalit do dvou časových horizontů. Typy L a R jsou relativně starší a spadají do staršího úseku baalberského stupně. Typy T, S jako relativně mladší nastupují až v sířemské fázi. S praktikováním pohřební a ceremoniální funkce lze přitom u všech čtyř typů počítat průběžně přes sířemskou fázi až do mladšího stupně (srv. Veliká Ves **k30**; Kolín **d11**). Chronologická pozice apsidálních ohrazení, U-typu, je nejistá (epilengyelský závěr časného neolitu či starší eneolit).

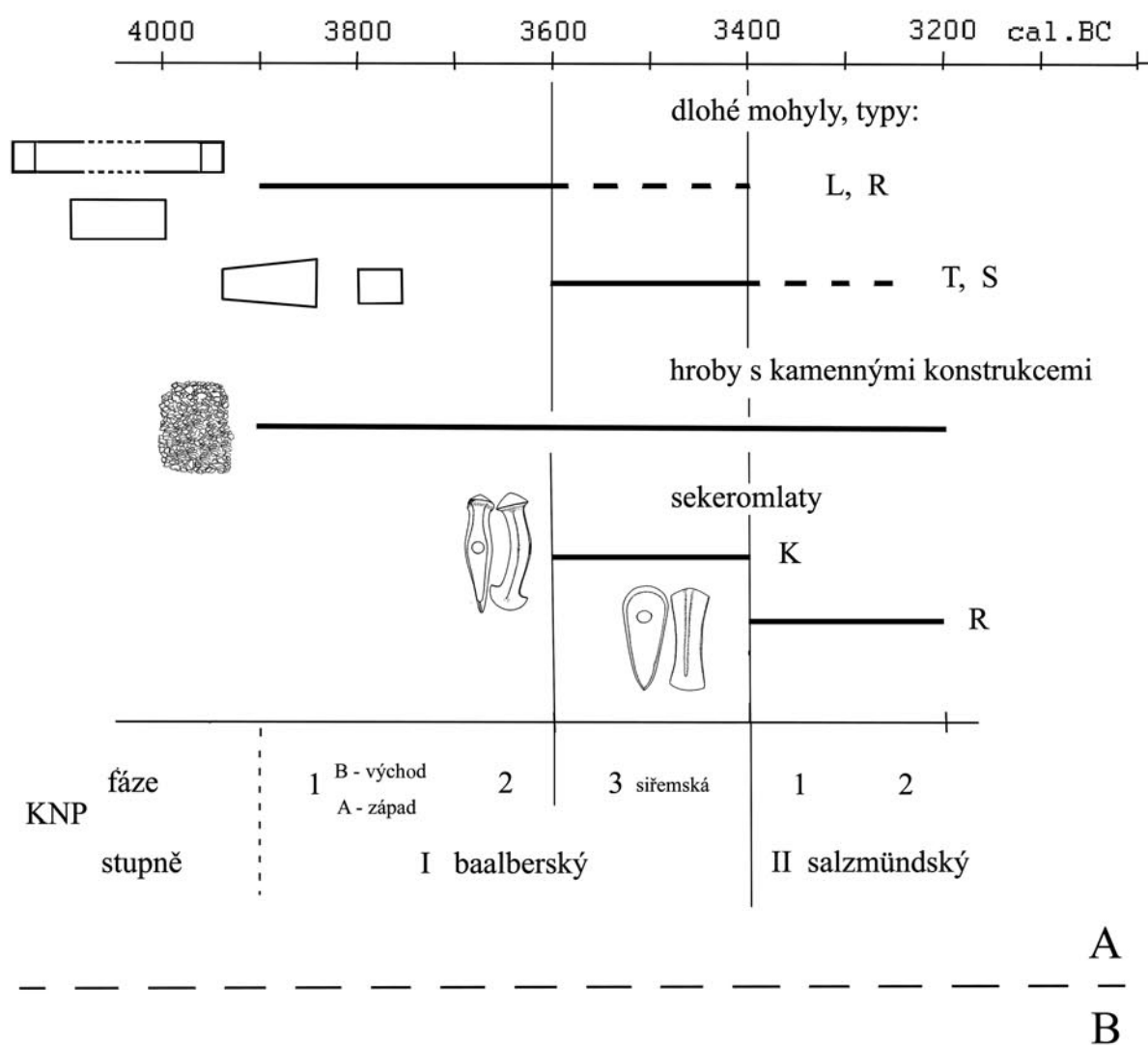
Hroby s kamennou konstrukcí se stavěly, stejně jako dlouhé mohyly, též od počátku baalberského stupně (srv. hrob LXXIII z Března **d6**). V sířemské fázi jejich výskyt stoupá a maxima dosahuje v mladším, salzmündském stupni. Obr. 25.

Původ jednotlivých typů dlouhých mohyl, formálně navazujících na půdorysné tvary obytných domů, je stále diskutovanou otázkou. U obou starších typů se nabízí ideová vazba v případě L-typu na západní prostředí (kultury Cerny a michelsberská), v případě R-typu na domácí, epilengyelský okruh. U mohyl T-typu zase lze soudit na souvislost s tradicí trapézovitých dlouhých domů brest-kujavské skupiny, transformovanou východní skupinou KNP do podoby dlouhých hrobů kujavského typu. Předpokládáme, že v Čechách se trapezovitá forma mohyl prosadila v době sířemské fáze, jejíž keramická produkce je velkopolskou KNP přímo explicitně ovlivněná (svěrázná sířemská ornamentika je s „wioreckou“ prakticky totožná).

Z funkčního hlediska dlouhé mohyly sloužily primárně jako pohřební místa. Náleзовá situace z českých lokalit přitom nejlépe odpovídá představě, že zatímco v první fázi byly určeny pro pohřby významných jedinců, počínaje sířemskou fází se mění na pohřebiště náčelnické vrstvy. Tomu odpovídá i frekvence bojových sekeromlatů v „mohylových“ hrobech. Je totiž nápadné, že ze tří následných sérií těchto symbolických zbraní, interpretovaných jako svého druhu odznak vrstvy mužů-náčelníků/bojovníků, ta starší série (F – ploché), z předsířemských fází, v jejich výbavě ještě chybí. Součástí jejich výbavy se stávají až sekeromlaty druhé a třetí série – čepcovité (K) a s obloukovitým týlem (R) z doby sířemské fáze a mladšího, salzmündského stupně (obr. 25).

Z dalších funkcí, spojovaných s těmito stavbami, je dobře doložitelná ještě funkce sakrální, srv. komory-„svatyně“ a obětní místa v mohylách L-, R- a T-typu, obětní silo v **d11**. Bezpochyby byly též významným monumentalizačním prvkem, jehož přítomnost v krajině symbolizovala právo komunity na dané území. Existence dalších funkcí, s nimi spojovaných (centrální, hraniční, komunikační, společensko-organizační, jak už Midgley 1985, 13 s lit.; Wierzbicki 2006), je stále předmětem diskuse.

Mohyly v krajině. Pokud jde o tvar, známe z tohoto období dosud jen objekty typu *dlouhých mohyl*.

Obr. 25. Chronologie dlouhých mohyl a hrobů s kamennou konstrukcí české KNP, včetně forem sekeromlatů, jež se v nich vyskytují (A), ve srovnání s datováním skandinávských megalitů (B, podle *Sjögren 2011, Fig. 3*, upraveno).

Byly relativně nízké, jejich výška měřená v pěti případech kolísala od 120 do 150 cm. Kruhové mohyly z této doby zde spolehlivě doložené nejsou.

Lokace mohyl v terénu je, v souladu s geomorfologickou pestrostí české krajiny, značně rozrůzněná (tab. 10–13). Důraz při výběru místa se kladl především na *vizibilitu*, se snahou o polohu pokud možno zdáli viditelnou, vhodnou k vizuální kontrole okolí včetně komunikací, a také na *blízkost vodního toku*.

Mohyly v sídelní síti. Územně se pohřební stavby mohylového typu, evidované v kap. 5, dělí do šesti sídelních regionů A–F (tab. 14; obr. 20–23). Značné rozdíly mezi regiony v četnosti, druhové skladbě a prostorové konfiguraci *d–k–i* objektů, dobře čitelné z mapy obr. 20B a tab. 14, jsou zřejmě dané nahodilostí a torzovitostí dosavadních poznatků. Za těmito rozdíly vidíme především odlišné půdní podmínky, jež ovlivňují výsledky letecké prospekce, a také odlišné způsoby, jakými byly – a dosud jsou – tyto stavby objeveny.

Otázka původního počtu staroeneolitických mohyl. Za redukci původního stavu staroeneolitických mohyl na dnešních několik desítek případů (tab. 2, 3, 6), stojí – kromě záměrné likvidace a přirozeného zániku erozí – řada faktorů. Tak u dlouhých mohyl snižuje jejich vizibilitu případná mělkost či absence příkopových ohrazení, nebo malá výška či absence mohylového náspu. Identifikaci hrobů KNP zase ztěžují či vůbec znemožňují specifické znaky pohřebního ritu této kultury, jako častá absence (1) či atypičnost hrobových přídavek (2), nejednoznačnost pohřebního ritu z hlediska kulturní příslušnosti (3) nebo povrchová či nadúrovňová lokace pohřbů v tělese mohylového náspu (4). A vyloučit nemůžeme ani případy chybné datace mohyl v minulosti již prozkoumaných a publikovaných (5).

Že původní počet staroeneolitických mohyl musel mnohonásobně převyšovat ten dnešní, je zřejmé také z komparace s torzy „mohylových krajin“ z jiných skupin KNP (obr. 19). Možnost zpřesnění nabízí v tomto směru hypotéza, vycházející z předpokladu, že původnímu stavu, co se hustoty týče, stojí nejbližší ony shluky lokalit/objektů identifikované v regionech a subregionech B2, C2, D1, 2, E (obr. 21–23; kap. 4.2.2). Minimální vzdálenosti lokalit/objektů se v těchto shlucích pohybují v intervalu od 0,5 do 4 km, což jsou hodnoty obdobné těm, s nimiž se setkáváme u dochovaných či v minulosti dokumentovaných zbytků „megalitických krajin“ severní KNP (obr. 24). Při obecně přijímané koncepci hierarchizované sídelní sítě na způsob dvou vrstev sídel – větších, relativně stálých osad a krátkodobých samot – by hustota staroeneolitických mohyl odpovídala síti těch větších, relativně stálých sídel.

Platnost této hypotézy může být též *časově podmíněná*. Ve starším období KNP, v době budování dlouhých mohyl L- a R-typu, primárně určených pro jedince, mohla být jejich síť řidší, vázaná na síť významnějších osad a kultovních míst. V mladším období, zhruba od sířemské fáze do mladšího stupně, tedy v době T-, S- dlouhých mohyl a většiny hrobů s kamennou konstrukcí, by jejich síť s funkcí rodových hrobek byla hustší, vázaná i na menší sídelní jednotky. Až v této době by se tak pohřební areály s monumentálními stavbami typu dlouhých mohyl staly integrálními články sídelních areálů.

S přibývajícím poznatkem o mohylách české KNP zároveň roste potřeba revize představ o charakteru a organizaci pohřebních areálů té doby. Jako obecně platný model se nabízí typ *pohřebišť složených z jedné či několika dlouhých mohyl a na ně vázaných hrobů, resp. hrobových skupin plochých*. Ten sice nesusouhlasí se stavem databáze, ve které zcela převažují pohřební areály „bez mohylové“ – což je ale dáno tím, že v archivech a literatuře registrované lokality čítají zpravidla nízký počet hrobů, běžně jeden či dva. Pro platnost modelu naopak svědčí, že se stoupajícím počtem hrobů se situace mění, takže ze šesti dosud známých větších pohřebišť české KNP už pět je mohylových, resp. s hroby pod kamennými konstrukcemi, a v případě šestého, kolínského, považujeme dnes „mohylovou“ klasifikaci za vysoce pravděpodobnou.⁹⁵

95 Pohřebiště starší KNP: Kolín (14 hrobů), Velké Žernoseky (12 hrobů); mladší KNP: Dobroměřice (ca 8 hrobů), Lužec n. Vlt. (8 hrobů), Máslovice (8 hrobů), Praha-Bubeneč (13 hrobů), srv. kap. 5. – V případě *Kolína–Štáralky* jsme možnou existenci mohylového náspu zvažovali již při publikaci (*Vávra – Zápotocký 2016*). Svědčilo pro ni, kromě mělkosti hrobových jam, především rozmístění hrobů obklopujících značně rozsáhlý volný prostor s hrobem k. šňůrové uprostřed. Mohylový násep se ŠK-hrobem v centru, jenž by takto vymezený prostor vyplňoval, by tvarem, SZ–JV orientací a rozměry ca 38 × 15 m odpovídal dlouhé mohyle R- či T-typu třetí velikostní třídy, srv. obr. 73 v závěru práce.

Do jisté míry podobným případem je posun v interpretaci pohřebiště ze *Zauschwitz*, Kr. Borna, s 20 hroby

5. Katalog pohřebních staveb mohylového typu z časného a staršího eneolitu

5.1. Dlouhé mohyly

(objekty **d1–37**, *tab. 2*, *obr. 26–40*)

5.1.1. Dlouhé mohyly poledníkové orientace, časně eneolitické? (objekty **d1–5**)

L-typ (lineární) dlouhých mohyl (objekt **d1**)

KLUČOV, okr. Kolín

A. „Na skále“ či „Na Ptáčku“, vrcholová partie návrší tvaru široké, „nepravé“ ostrožny (pseudoostrožny) nad pravým břehem říčky Šembery, 249 m n. m, převýšení nad nivou ca 40 m. Polykulturní výšinné sídliště, raně středověké hradiště. Výzkum v l. 1949–1958 (J. Kudrnáč, ARÚ Praha). *Obr. 26; 46–48*.

Stopy eneolitického osídlení (sídlíšní objekty, keramika z kulturních vrstev a záhozu mladších objektů) se vyskytly celkem ve 32 ze 105 sond (Kudrnáč 1959b).⁹⁶ Rozptyl stop sídlíšních aktivit z tohoto období se táhne od západního okraje návrší po pláň vně ostrožny v délce 120–150 m. Stanovit jeho úplnou sekvenci bude možné až po celkovém zhodnocení nálezového fondu.⁹⁷ Kusé údaje z nálezových zpráv ukazují na tři až čtyři horizonty, od raného eneolitu přes KNP po řivnáčskou kulturu a východní skupinu k kulovitým amfor (obr. 48:10).⁹⁸ Eneolitické pohřební objekty zachytil výzkum v l. 1949–58 celkem na třech místech. Jsou dvojí, časně a staroeneolitické. O časně eneolitickém příkopovém ohrazení typu dlouhých mohyl informoval J. Kudrnáč jako o půdorysu chaty již krátce po jeho objevu v r. 1950 (Kudrnáč 1954). Zbývající dvě pohřební polohy spadají do doby KNP, srv. *kap. 2.2*.

Nejstarší, časně eneolitický sídelní horizont na hradišti reprezentuje komplex složený z půdorysu typu dlouhých mohyl a přerušovaného příkopu; odkryt byl sondou č. 1 hned v prvních dvou sezónách výzkumu, v l. 1949–50, srv. Kudrnáč 1954; 1970a, obr. 31; obr. 26A:

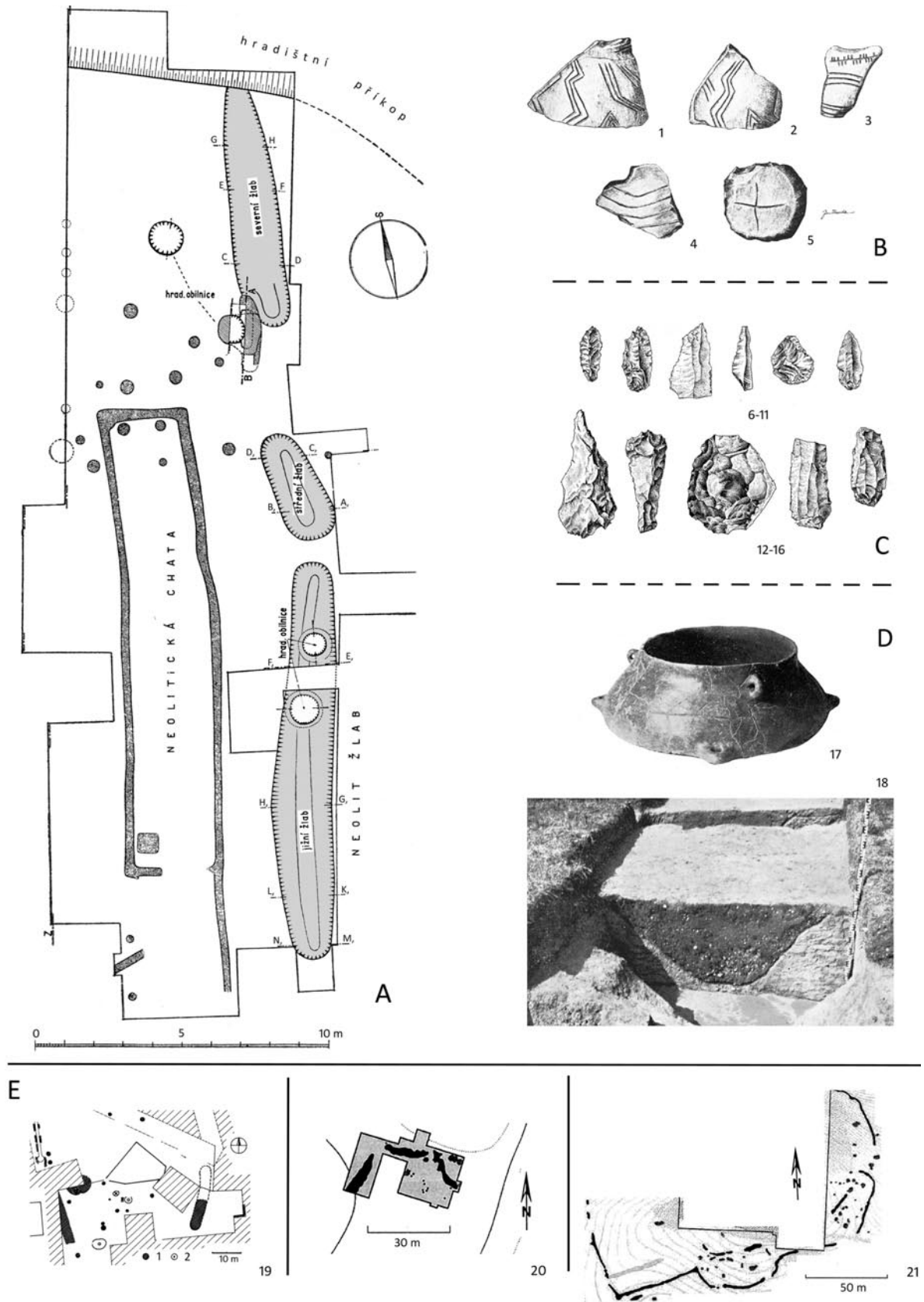
(d1) Příkopové ohrazení typu dlouhých mohyl: úzce obdélníkovité až slabě trapezovitě, s komorou/svatyní (?) na jižním konci. Vymezené je žlábkem širokými 20–35 cm, přičemž žlábek východní, udávající dochovanou délku stavby, měřil 20,25 m, západní byl o 4 m kratší a jeho délku na ca 20 m doplňovaly dvě kulové jamky. Vnitřní šířka půdorysu, v severní části 2,4 m, se k jižnímu konci rozšířila na 3,5 m. Vnitřní prostor o ploše 52 m² dělil příčný žlábek, přerušovaný mezerou na způsob vstupu š. ca 1,5 m, do dvou částí: část severní, o ploše 41 m², a část jižní na způsob vstupní komory-předsíně s otevřenou Z a J stranou, o dochované ploše 11 m² (jižní, čelní žlábek chybí). Rozměry: max. d. 20,25 m, š. 2,4 m (S) –3,05 m (J), orient. SSV–JJZ. Na významný detail upozornil později E. Neustupný, totiž že „kontrolou

největšího pohřebiště baalberského období ve středním Německu (Coblentz 1960; 1976). Také zde brali badatelé při analýzách, použitých k periodizaci baalberského stupně, v úvahu zprvu jen hroby (Preuss 1966, 203; Lichardus 1976, 107) a až později si povšimli, že ve volné ploše mezi nimi se nachází široce obdélníkovitý půdorys dlouhé mohyly, zveřejněný již dříve jako kulturně anonymní „Hausgrundriss“ (Müller 2001, 313; Rzepecki 2011, 82, Fig. 58; 2013, 51).

96 Nejčtenější eneol. střepový materiál (nad 10 zl.) je ze sond č. 4, 5, 7, 8, 10, 11, 20, 22, 34, 50, 63, 78, 90, 97, 98, přičemž ze sondážní rýhy č. 20 m, západně od sondy 94, jsou kromě kulturní vrstvy uváděny též jámy a kůly. Také v monografii o hradišti se eneolitické sídlíšní vrstvy a jámy bez bližšího kulturního určení zmiňují na více místech (Kudrnáč 1970a). Jako „eneolit“ byly v prvních výzkumných sezónách klasifikovány ale též nálezy únětické kultury, včetně fortifikačních objektů (srv. Kudrnáč 1952).

97 Podle nálezové zprávy jde celkem o 167 sáčků s téměř 2000 zlomky „eneolitické“ keramiky, 5 přesleny a 6 ks broušené industrie (5 sekerek, 1 sekeromlat); M Kolín.

98 Střednímu eneolitu patří střep se slámovaným povrchem, předaný se zlomkem misky „kultury kanelované“, dýznou a výše uvedeným sekeromlatem ze sbírky J. Axamita do pražského Národního muzea (inv. č. 46326–329), údajně je odtud i keramika k řivnáčské (Rulf 1983, 82; Čtverák 1997, 25). Z mladšího úseku středního eneolitu je šňůrou zdobený zlomek amfory východní skupiny k kulovitým amfor (obr. 48:10), nalezený v hl. 35 cm v sondě 97-C; sídelní areál této kultury zachytily Kudrnáčovy výzkumy v pískovně „Na vrchu“, obr. 47:8 (Zápotocký – Kudrnáč 2008).

Obr. 26. Klučov (Kolín), *d1*, „Na skále“. A. Sonda č. 1, půdorys. – B, C. Časně eneolitická keramika a štípaná industrie z prostoru příkopového ohrazení a z přerušovaného příkopu. – D. Svrchní část časně eneolitické zásobnice ze severního konce středního úseku příkopu a profil severního úseku příkopu. Podle Kudrnáč 1954, obr. 2–6. – E. Časně eneolitická příkopová ohrazení: Jenštejn, Tyňec Matý, Dobkowitz; podle Zápotocký – Dreslerová 1996, Abb. 2; Noworyta 1986, ryc.1; Furmanek 2017, fig. 2.

nálezové zprávy J. Kudrnáče v archivu ARÚ Praha se ukázalo, že uvnitř prostoru vymezeného žlábků a víceméně v jeho dlouhé ose byla dvě mělká obdélníkovitá zahloubení, která by mohla být zbytkem *hrobových jam* orientovaných delší osou napříč k ose celé stavby (tj. V–Z). Jinde, mimo osu, byla ještě další oválná zahloubení, jedno z nich v uvedené „předsíni“ (*Neustupný 2008*, 48).

S tímto půdorysem byly zároveň odkryty tři segmenty *přerušovaného příkopu*, chránícího hrazený areál na vrcholové ploše návrší. Příkop vanovitého profilu, zachycený v délce 31 m, probíhal paralelně s východní stěnou stavby, s odstupem 2 až 3 m (ke spolehlivosti datace příkopu do časného eneolitu srv. níže).

LIT: Kudrnáč 1953; 1954; 1957; 1970a.

Datování, komentář. Obdélníkovité ohrazení považoval J. Kudrnáč původně za základ domu. Zároveň konstatoval, že „v prostoru mezi žlábků se výrazně jeví sídlištní vrstva ani původní povrch nezachovaly“, proto usuzujeme, že soubor zde nalezené keramiky a štípané industrie pochází především ze žlábků půdorysu a ze segmentů příkopu včetně prostoru mezi nimi. Platí to především o svrchní části zásobnice obr. 26D, jež je spolehlivě z výplně severní, čelní partie jednoho ze segmentů příkopu, a svědčí tak jednoznačně o jeho časně eneolitickém stáří. Celou situaci pak autor vcelku výstižně datoval do „období jordanovské kultury, poznamenaného příbuzností k mladší moravské malované keramice“ (*Kudrnáč 1954*, 112; cf. obr. 26B–D).

Pokud jde o *funkční určení půdorysu*, širokého pouhě 2,5–3 m, už I. Pleinerová (1980, 46) jej označila za neprofánní stavbu analogickou dlouhým mohylám z Března. Třetí výklad navrhl M. Vávra (2005), když poukázal na prostorový kontext půdorysu s přerušovaným příkopem, a také na typ příkopu (s paralelami z prostředí k. jordanovské) a jeho směr napříč vrcholovou partií návrší. Půdorys pak interpretoval jako součást raně eneolitické fortifikace na způsob bastionu.

K výkladu I. Pleinerové se vrátil E. Neustupný, když v souladu s ní označil půdorys „domu“ za pohřební stavbu, konkrétně „předmegalitickou, z období středo-evropské skupiny“ (podobně i Zápotocký 2016, 26, s datací MMK IIc/starší jordanovská a *Křišťuf – Turek a kol. 2019*, 105). Zároveň upozornil na významný detail – náznak hrobových jam na podélné ose i mimo ni, čímž se „interpretace tohoto objektu jako hrobu jeví jako velice pravděpodobná“ a „v tom případě se jedná o nejstarší dlouhou mohylu předmegalitického typu v Evropě vůbec“ (*Neustupný 2008*, 46).

Kontext dlouhé mohyly a časně eneolitického hrazeného areálu na vrcholové partii klučovského návrší. S pohřební/kultovní funkcí stavby na způsob dlouhých mohyl megadendrického typu souhlasí kromě tvaru a rozměrů, pro obydlí nevhodných (jak už Pleinerová 1980, 46), také lokace na nejvyšší partii návrší (obr. 46). Zároveň je dispozičně zřejmá souvislost stavby s přerušovaným příkopem, jehož časně eneolitické stáří je, jak už řečeno, zaručeno nálezem svrchní části zásobnice obecně epilengyelského tvaru (o-dm. 330 mm) ze severní části středního žlabu (obr. 26D).

Interpretace i datování zdejší situace jsou tak vcelku jednoznačné: stavba, jejímž základem je úzce obdélníkovitý příkopový půdorys, stála uvnitř hrazeného areálu, paralelně s vnitřní stranou příkopu, při levé, jižní straně vstupu.⁹⁹ Je tak, stejně jako příkop, *časně eneolitického stáří*. Plocha s částí příkopu a s příkopovým půdorysem typu dlouhých mohyl jsou dle vzájemné polohy relativně současné a v celku tak představují výsek východní, vstupní partie hrazeného areálu, situovaného na vrcholové partii klučovského návrší (jak už Vávra 2005¹⁰⁰). Obvod areálu sledoval nejspíše vrstevnicí 247 m a jeho průměr by tak měřil sotva více než 80 m.

Přerušovaný příkop musel mít, s ohledem na přímý směr odkrytého úseku, oba konce směrem k západu neobloukově stočené, ale zalomené. V prostředí jordanovské kultury by tak byl typově bližší

99 Ke kumulaci celých nádob či fragmentů právě v čelních partiích časně- a staroeneolitických příkopů, v bezprostřední blízkosti vstupů, srv. kupř. situace odkryté ve Vlněvsi (*Dobeš et al. 2016*, 85) či na Cimburku (*Zápotocký 2000*, 34).

100 Podle Vávry (2005, 190) „jedná se o obrannou stavbu na strategicky výhodném místě či o mladší variantu neolitických kruhových areálů v nevelké vzdálenosti od současného sídliště?“ Logický je i další jeho postřeh, totiž že „odkrytý úsek fortifikace evidentně přehrazoval k východu směřující terénní šíji a severně od něho se zřejmě nacházel vstup do opevněného areálu“ (*Vávra 2011*, 87).

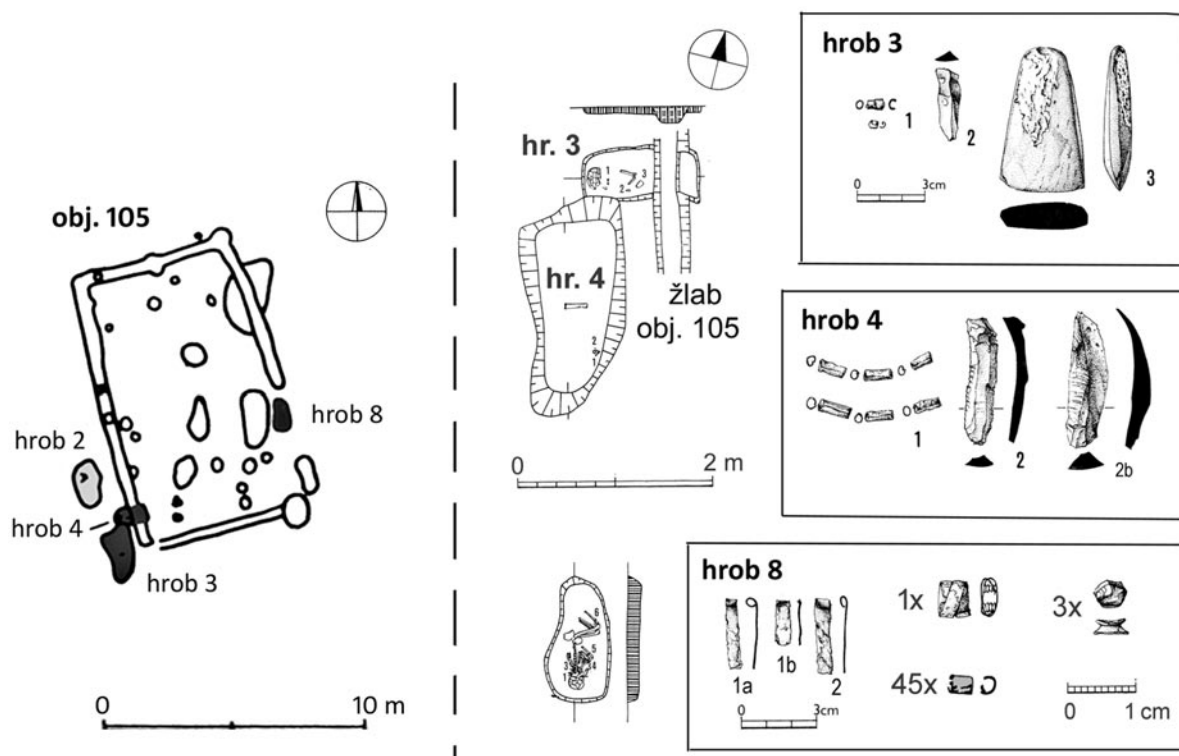
ohrazením z Chrášťan či dolnoslezských Dobkowic (Vávra 2011; Furmanek 2017), jejichž příkopy jsou též zčásti oble či ostře lomené, než areálům této kultury s příkopy oválnými či půlobloukovitými, známým z Čech (Jenštejn, Topol, Trubín, Vliněves: Dobeš et al. 2016, 74, obr. 1, 30, 34) a dolního Slezska (Tyňiec Mały: Noworyta 1986, ryc. 1), srv. obr. 26E.

Z funkčního hlediska se o hrazených areálech jordanovské kultury často uvažuje jako o kraalech – ohradách určených k ochraně stáda. U klučovského areálu – s ohledem na přítomnost půdorysu typu dlouhých mohyl, jakož i na sídlištní charakter nálezového souboru (střepový materiál, štipaná industrie) – se ale dá počítat spíše s kombinací *funkcí společensko-kultovní a pohřební*.

R-typ (obdélníkový) dlouhých mohyl (objekt d2)

TŘEBESTOVICE, okr. Nymburk

A. Pískovna v poloze „Na struhách“, torzo vysoké labské terasy risského stáří. Polykulturní lokalita, z eneolitu zde k. lengyelská (?), KNP, badenská. Na rovné ploše terasy, 202–203 m n. m, prozkoumána v r. 1986 skupina osmi kostrových hrobů k. jordanovské a „trapezovitý dům“ (Čtverák — Rulf 1989; obr. 27):

Obr. 27. Třebestovice (Nymburk), d2. Pískovna, výzkum v r. 1986. Příkopové ohrazení a hrobky k. jordanovské s přídávky v jeho obvodu; podle Čtverák – Rulf 1989.

(d2) *Příkopový půdorys* typu dlouhých mohyl: široce obdélníkový, slabě trapezovitý. Rozměry: d. 11 m, š. 7,25 m (JJV) – 6,4 m (SSZ); orient. SSZ–JJV. Část jižního úseku východní strany v šíři ca 3 m chybí (vstup?). Jižní stranu porušila skrývka a jáma bez nálezů. Šířka základového žlabu 42–50 cm, hl. 10–28 cm, místy s kúlovými jamami (v S straně tři, v Z straně dvě).

LIT: Čtverák – Rulf 1989; Rulf – Čtverák 1997.

Datování, komentář. Funkční interpretaci třebestovického objektu jako žlabovitého ohrazení typu dlouhých mohyl považujeme – s ohledem na tvar, rozměry a vztah k bohatě vybaveným hrobům k. jordanovské – za oprávněnou, otázkou zůstává jeho datování. Podle stratigrafických situací byla stavba zprvu považována, i když s výhradou,¹⁰¹ za rámcově současnou s hrobky k. jordanovské. Později E. Ne-

101 „Je však třeba podotknout, že stratigrafie byly ve šterkopískovém podloží dosti obtížně čitelné a ani naše po-

ustupný (2008, 43, obr. 5:2) vyloučil, podobně jako u klučovského ohrazení (srv. č. **d13**), její obytnou funkci a uvažoval o ní v kontextu předmegalitických hrobů časně eneolitického stáří.¹⁰² Naopak M. Vávra (2011, 89) nevyklučuje, že „dům je mladší než pohřebiště, které se zde nacházelo předtím“, přičemž „vlastní základy stavby datovací materiál neposkytly.“ Pro dobu *jordanovské kultury* resp. *časného eneolitu* zdá se svědčit poledníková orientace, obdobná orientaci půdorysů z Chrudimi a Klučova, a ovšem i prostorový kontext stavby s přílehlým pohřebním areálem – četností měděných ozdob nejbohatší nekropoli k. jordanovské z Čech (Dobeš 2013, 66).

T-**typ** (trapezovitý) dlouhých mohyl? (objekt **d3**)

CHRUDIM, okr. Chrudim

A. Návrší Pumberka, poloha na JV od Švédských šancí. Jazykovitý, k jihu se svažující výběžek o rozloze ca 100 × 130 m; ppč. 2451/1. Praveká výšinná poloha (270–290 m n. m, převýšení ca. 25 m) s polykulturním osídlením – kromě eneolitu (MMK II, stopově KNP, zvonc. poháry?) ještě k. lužická a slezskoplatěnická (Vokolek 1986); obr. 28. Na severní straně tuto polohu vymezoval příkop, ohrazující zřejmě plochu návrší severně od výzkumu (jak Dobeš et al. 2016, 100). Výzkum v l. 1985–86 zde zachytil části půdorysů v podobě kratších či delších žlabů (Vokolek – Zápotocký 2009, 573–578, obr. 4–8). Nejlépe dochovaný byl odkryt v sondě IX:

(d3a) Příkopový půdorys trapezovitého tvaru, vymezený ze Z, S a V strany žlábků. Rozměry: d. ca 13 m, š. v užší, severní části ca 3 m, na jižním konci ca 5 m, obvodní žlab š. ca 50–70 cm; orient. SSV–JJZ; obr. 28:5.

(d3x) Útržky dalších půdorysů ve formě kratších paralelních žlábků, většinou téže orientace, severně a západně od předchozího. Obr. 28:1–5.

LIT: Vokolek – Zápotocký 2009, 573–578, obr. 4–8; Zápotocký 2016, 23; Šumberová – Zápotocký 2022, 102, obr. 34.

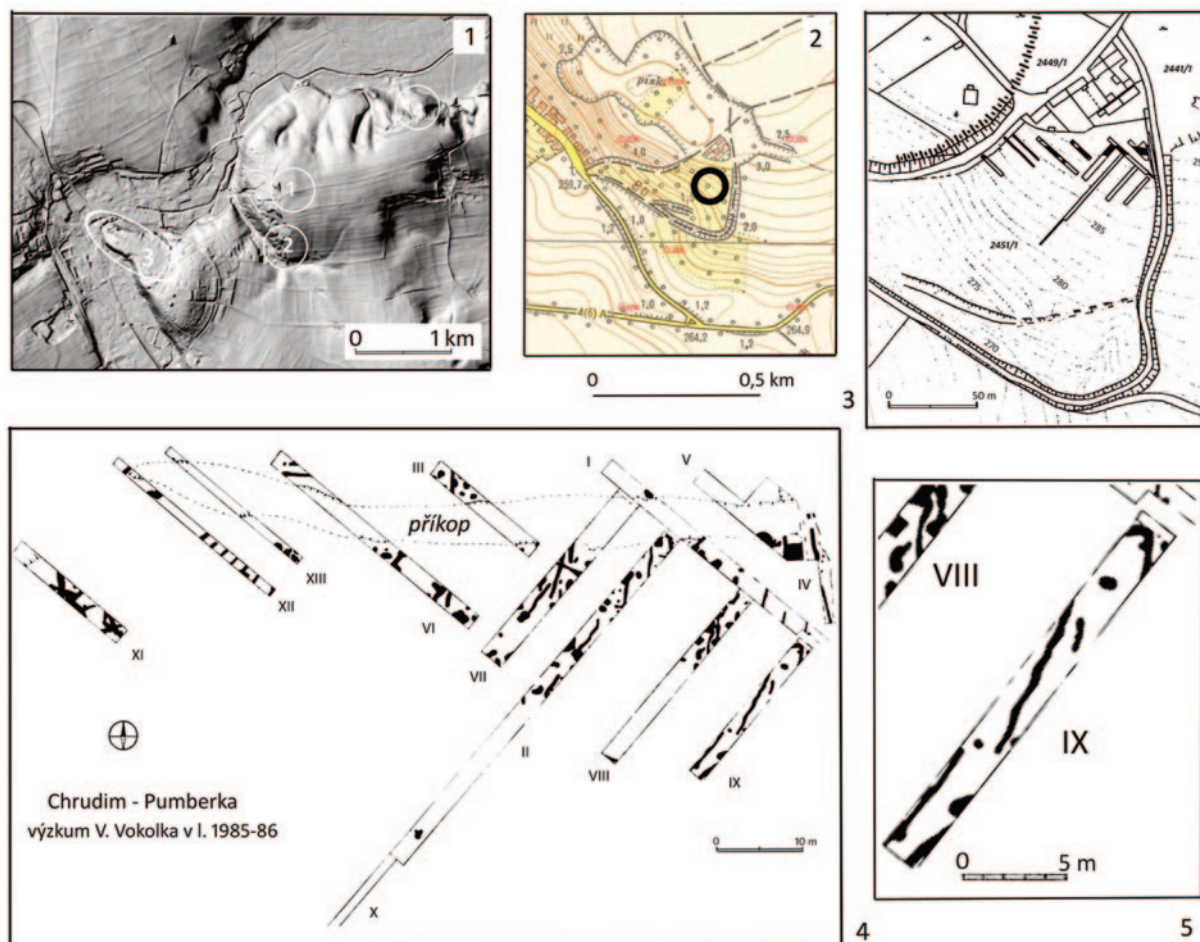
Datování, komentář. O zdejších půdorysech jsme původně uvažovali jako o pozůstatcích obytné zástavby. Později jsme upozornili na dvě nesrovnalosti. Podle úzce trapezovitého tvaru by v úvahu sice připadalo datování do období pozdní k. vypíchané, ta zde ale v nálezech chybí. Ale především: šířka půdorysu ze sondy IX, pouhé tři metry, je na obytnou stavbu malá, uvážíme-li, že šířka domů k. vypíchané neklesá pod 5 m (srv. obdobnou argumentaci I. Pleinerové /1980, 46/ ve prospěch neprofánní funkce klučovského půdorysu; k rozměru domů k. vypíchané srv. Burgert 2019, graf 1, 3, ke standardní šířce domů jordanovské k., vesměs nad 5 m, posledně Šmíd 2009; Kalábek – Kalábková 2020). Nápadný je také nízký stav střepového materiálu, silně fragmentárního a korodovaného, přičemž výraznější podíl zde má jen keramika mladšího lengyelského rázu. Proti interpretaci zdejší polohy jako obytného areálu svědčí, kromě absence sídlištních objektů a minima nálezů sídlištního rázu, také lokace na svažitém terénu a prostorová vazba na hrazený areál na Pumberkách, jehož existenci naznačil příkop, odkrytý na severním okraji zkoumané plochy.

Zdejší polohu proto interpretujeme jako *pohřební areál s torzovitě dochovanými příkopovými půdorysy typu dlouhých mohyl*. Orientace půdorysů a stáří keramiky z kulturní vrstvy nevyklučují jejich dataci do časného eneolitu, do období epilengyelského horizontu. Ze druhé strany je zde zase nápadná podobnost s plány mohylníků velkopolské, malopolské i moravské KNP,¹⁰³ a pak také: odchylku od standardní

zorování nemusí být zcela jednoznačná“ uvádějí Čtverák – Rulř 1989, 21; k nejisté synchronizaci stavby a hrobů též Zápotocký 2016, 24, 43, obr. 24A. Podle plánu a popisu porušila východní strana stavby jámu k. lineární, západní strana stavby jordanovský hrob č. 3 a v proluce mezi jižním koncem východní strany a západním koncem jižní strany stavby byl jako stavební oběť (?) uložen jordanovský hrob č. 8.

102 Podobně i Dobeš 2013, 66; Motyková 2013, 79; Křiřtuf – Turek a kol. 2019, 107.

103 Tamní mohylníky bývají též často založené na svazích obrácených k jihu a sestávají z podobně hustě řazených a relativně úzkých žlabových nebo kamenných ohrazení ve formě trapezovitých, obdélníkovitých či oválných dlouhých půdorysů či mohyl: kupř. Tunia 2006, ryc. 2; Rzepecki 2011, Fig. 9, 31; Šmíd 2003, tab. 47, 48, či na polské straně nám nejbližší pohřebiště tohoto typu u Muszkowic, pow. Ząbkowice Śląskie, ca 120 km na SZ od Chrudimi, nově verifikované pomocí lidarové prospekce (Wojciechowski – Cholewa 2006).

Obr. 28. Chrudim, *d3*. 1 návrší Pumberky na stínovaném reliéfu ZM 1:50000 (1 Pumberky, 2 výzkum, 3 Staré město, ostrožně časně a staroneolitické výšinné sídliště); 2–5 poloha výzkumu V. Vokolka z let 1985–86 na topografické mapě 1:10000, plán sond a detail sondy IX s torzy příkopových půdorysů; podle *Vokolek – Zápotocký 2009*, obr. 5, 6a,b.

rovnoběžkové orientace dlouhých mohyl KNP tu lze dobře zdůvodnit nutností přizpůsobit jejich stavby jižnímu sklonu svahu, jako tomu je na některých moravských či polských lokalitách.

U-typ (apsidální) příkopových ohrazení typu dlouhých mohyl (objekty *d4*, *5*¹⁰⁴)

CHRÁŠŤANY, okr. Kolín

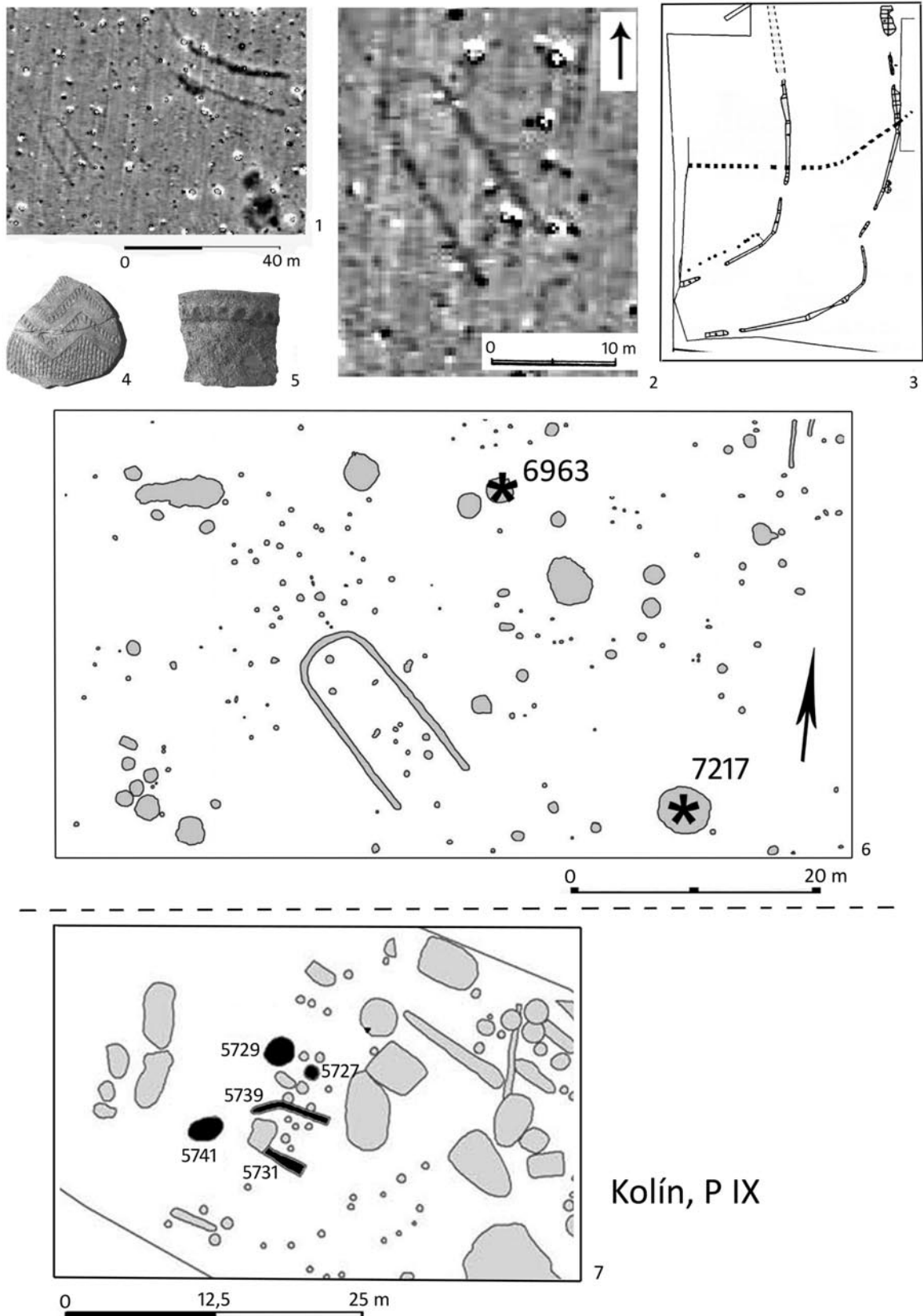
A. Ploché návrší východně od potoka Bylanky, „velká terénní plošina s dalekým výhledem k severu do Polabí a na západ k Českému Brodu“; JZ okraj obce, ppč. 157; 258 m n. m. Zjištěno zde velké časné eneolitické ohrazení oble pravouhelníkového půdorysu o max. rozměrech ca 170 × 140 m, tvořené dvojicí příkopů a datované keramikou „mlado jordanovského až schussenriedského období“ (*Vávra 2011*, 89, 90, obr. 6, 7). *Obr. 29:3–5*. Ca 30 m na JZ od JZ nároží vnějšího příkopu ohrazení zjištěn při geofyzikálním měření (*obr. 29:1,2*):

(*d4*) **Příkopový půdorys U-tvaru**, tj. podkovovitý, zřejmě žlabovitý, k JV otevřený. Rozměry: d. ca 20 m, š. ca 5,5 m; orient. SZ–JV; *obr. 29:2*.

LIT: *Křivánek 2019*, 37 ve shodě s naší interpretací jako „remains of a long barrow“, Fig. 2.

Datování, komentář. Mladší úsek časného eneolitu (?), soudě dle prostorové vazby stavby na časné eneolitické ohrazení.

¹⁰⁴ K dalšímu objektu U-typu, z Kolína, z trasy silničního obchvatu – plochy IX, srv. *kap. 1.3* a *obr. 29:7*.

Obr. 29. 1–5 Chrášťany (Kolín), **d4**. Příkopový půdorys U-typu zjištěný při geofyzikálním měření JZ od nároží časně eneolitického ohrazení (č. 1, 2, dle *Křivánek 2019*, Fig. 2); plán ohrazení a zlomky schussenriedské fáze z prostoru ohrazení (č. 3–5, dle *Vávra 2011*, obr. 6, 7). – 6 Vliněves (Mělník), **d5**. Pískovna, výzkum v l. 1999–2008. Příkopový půdorys U-typu; č. 6963, 7217 hroby baalbersko-michelsberské fáze (*Dobeš – Limburský 2016*, obr. 6). – 7 Kolín (Kolín), silniční obchvat, plocha IX, U-půdorys obj. č. 5731, 5739 (*Šumberová – Zápotocký 2022*, obr. 19 B).

VLINĚVES, okr. Mělník

A. Pískovna jižně od obce, při Z straně silnice do Brozánky. Plocha levobřežní terasy Labe, vymezená na V straně říční nivou, na J straně depresí po zaniklém řečišti; 162–164 m n. m, převýšení nad hladinou řeky ca 10 m. Polykulturní lokalita s nálezy od časného eneolitu do doby stěhování národů, zkoumaná v l. 1999–2008 (ARÚ). Nejstarší osídlení, z mladší fáze jordanovské kultury s prvky starší k. michelsberské, se soustředilo do JV cípu zkoumané plochy. V té době nároží terasy ohradil obloukovitý přerušovaný příkop V-profilu, š. 2,5–4 m. Ohrazená plocha původně široce oválného tvaru, o odhadované ploše ca 200 × 180 m, měřila ca 2,6 ha. V práci M. Dobeše et al. (2016) je na plánu obr. 6 zakreslen ve vzdálenosti ca 130 m na SZ od okraje časně eneolitického příkopu v textu nezmiňovaný objekt:

(d5) Příkopový půdorys úzce podkovovitého tvaru, patrně žlabovitý, k JV otevřený. Rozměry: d. ca 15 m, š. ca 7 m; orient. SZ–JV; obr. 29:6.

LIT: Dobeš et al. 2016, srv. též plány in: Dobeš – Limburský et al. 2013, obr. 54, Dobeš – Limburský 2014, obr. 6.

Datování, komentář. Časný eneolit? S bližšími úvahami v tomto směru je třeba vyčkat na publikaci; zde tento objekt uvádíme pro jeho nápadnou shodu ve tvaru, velikosti, orientaci a vztahu k raně eneolitickému ohrazení s půdorysem z Chráštan (srv. d4).

5.1.2. Dlouhé mohyly rovnoběžkově orientované, staroeneolitické (objekty d6–37)

L-typ (lineární) dlouhých mohyl (objekty d6–12)

BŘEZNO, okr. Louny

A. Pole východně od obce. Plocha při okraji pravobřežní terasové pláně Ohře, na východní straně ohraničená bezejmennou vodotečí; 190–192 m n. m. Polykulturní lokalita, z pohřebních aktivit z období eneolitu zde kromě obou staroeneolitických ohrazení, sloupových půdorysů dvouloďných domů a jam KNP jsou též hroby k. šňůrové a zvoncovitých pohárů. V západní části výzkumu, vedeného v 60.–70. letech minulého století I. Pleinerovou (ARÚ Praha), odkryta dvojice paralelně situovaných, 36 m od sebe vzdálených ohrazení; první zkoumáno v l. 1966, 1969, druhé v l. 1970, 1973–75; obr. 30:

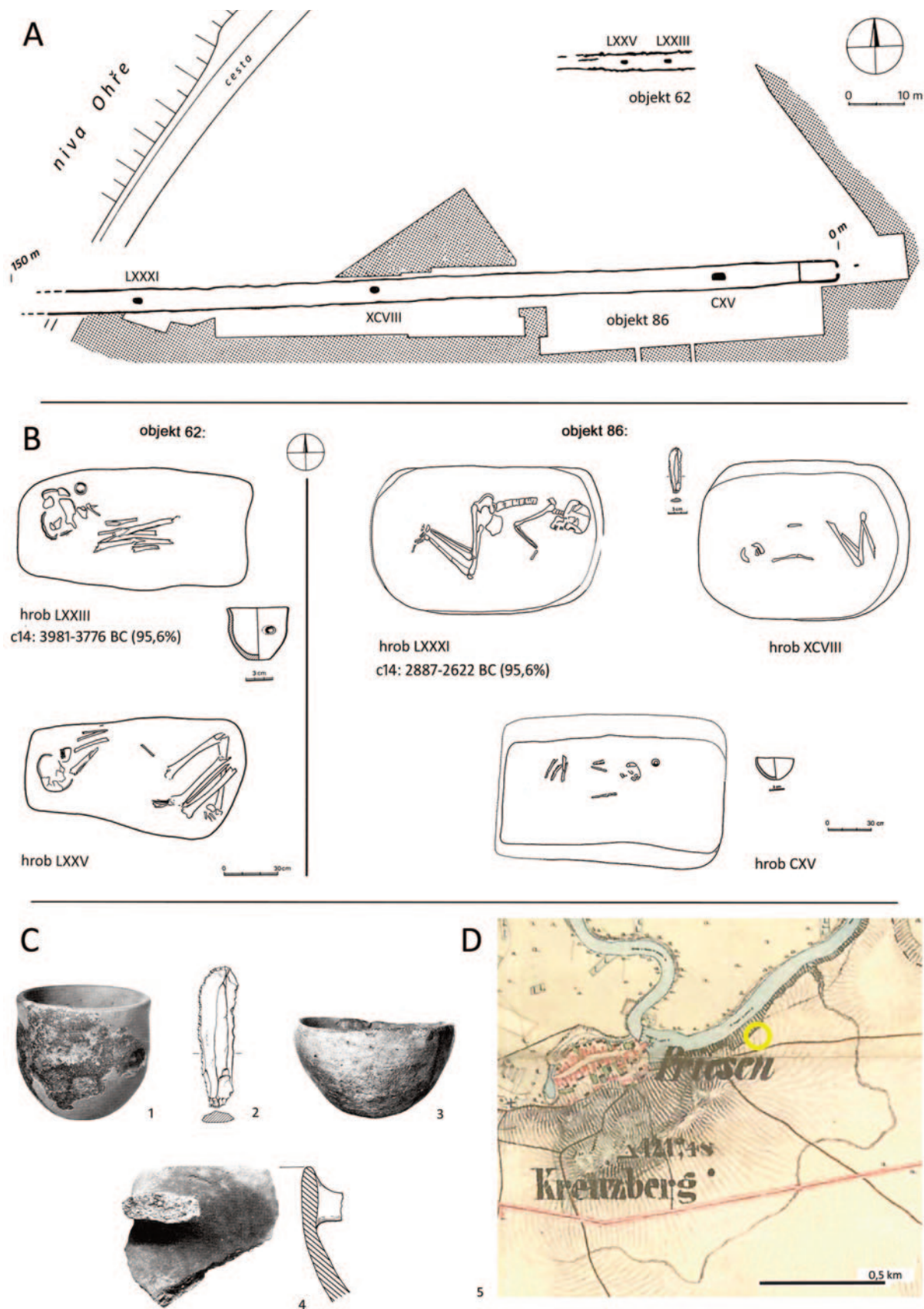
(d6) Příkopové ohrazení obj. 62 (severní): úzce obdélníkové až slabě trapezovité, sestávající ze dvou paralelních žlábků, na obou stranách otevřené, tj. bez dochovaných kratších stěn – a proto nejisté, zda s koncovými komorami. Rozměry: dochovaná délka 24,3 m, šířka 2,5–3,2 m; obvodový žlábek š. v průměru 30–40 cm, hl. max. 30 cm.; orient. V–Z. Na vnitřní ploše dva hroby na podélné ose půdorysu:

Hrob LXXXIII (s kamennou konstrukcí?): kostra dospělého muže ve skrčené poloze na pravém boku, orient. Z–V, tváří k J. Za hlavou pohřbu přídavek: *koflík/pohárek* neprofilovaný, pův. s ouškem (odlomeno), v. 55 mm.

Z kostí pohřbu získáno radiokarbonové datum GrN 8803 – 5090 ± 45 B.P, po korekci 3981–3776 BC (95,4 %). Tento, stejně jako ostatní pohřby z obvodu obou půdorysů, se jevil jako pohřeb v prosté zemi, zde však „dolní končetiny mrtvého byly 15 cm nad hladinou skrývky překryty plochým kamenem. Protože však šlo o hrob mělký, kde předpokládáme možnost poškození orbou, *není vyloučeno, že případné další kameny, pokud by se vyskytovaly ve vyšší úrovni, mohly být při orání rozneseny.*“

Hrob LXXV: kostra dospělého jedince na levém boku, orient. Z–V, tváří k S, bez přídavků; hl. jen 20 cm od hladiny skrývky.

(d7) Příkopové ohrazení obj. 86 (jižní): úzce obdélníkové, extrémně dlouhé. Sestávalo ze dvou paralelních žlabů, na dochované, východní straně končících komorou či „předsíní“, oddělenou přepážkou a končící ploše obloukovitým závěrem se vstupem uprostřed. Východněji, proti vchodu a již mimo ohrazení, zahloubena jáma po „plošším dřevěném sloupu“. Rozměry: dochovaná délka 143,5 m (původní délka neurčena, protože západní konec objektu byl stržen řekou), z toho délka komory 7 m; šířka 4–3,75 m; obvodové žlábků š. 25–30 cm, na V konci š. až 60 cm, hl. 20–25 cm, na V konci hl. 60–75 cm; příčný žlábek komory š. 15–20 cm, hl. 25 cm; šířka vstupu do komory 90 cm; orient. V–Z. Na vnitřní ploše tři hroby ležící na podélné ose půdorysu:

Obr. 30. Březno (Louny), **d6, 7**. Pole východně od obce, výzkum v 60.–70. letech 20. stol. A, B. Příkopová ohrazení obj. č. 62, 86 a kostrové hroby z jejich obvodu. – C. 1–3 pohárek, čepel a miska z hrobů LXXIII, XCVIII, CXV; 4 zlomek džbánů ze severního žlábků obj. 86. – D. Březno na mapě 2. vojenského mapování, poloha výzkumu na SV od písmena „n“ ve slově Priesen. A–C podle Pleinerová 1980.

Hrob LXXXI: kostra starší ženy skrč. na levém boku, orient. V–Z, tváří k J, bez přídavků. Z kostí pohřbu získáno radiokarbonové datum GrN 8802 – 4165 ± 45 B.P, po korekci 2887–2622 BC (95,4 %).

Hrob XCVIII: kostra mladšího jedince skrč. na pravém boku, orient. Z–V, tváří k J. Za hlavou pohřbu přídavek: *čepel* silexová.

Hrob CXV: kostra mladší ženy (?) skrč. na pravém boku, orient. V–Z, tváří k S. Za hlavou pohřbu přídavek: *miska* polokulovitá, v. 50 mm.

Ze severního žlabu: zlomek *džbánu* časně eneolitického typu.

LIT: *Pleinerová 1980; 1981; 1990*, obr. 1 (situační plán časně- a staroeneolitických objektů).

Datování, komentář. Oba půdorysy představují první objev objektů tohoto typu v Čechách, navíc záhy zpracovaný a v širším, evropském kontextu vyhodnocený. Perfektní dokumentace terénní situace, v pozdějších letech už vícekrát podrobněji komentovaná (kupř. *Neustupný 2008b*, 44; *Rzepecki 2011*, 65; posledně *Křišťuf–Turek a kol. 2019*, 108), umožnila autorce postihnout množství poznatků k funkci a konstrukci obou staveb (srv. *kap. 3*).

Pokud jde o *datování staveb*, autorka při hodnocení svého objevu, tehdy naprosto překvapivého a v českém prostředí unikátního, vycházela – kromě analýzy nečetného nálezového materiálu – z paralel v „západní skupině bezkomorových dlouhých mohyl a severní skupině bezkomorových obřích hrobů (Hünenbetten) a hrobů kujavských“, zahrnovaných „do samostatného, tzv. nemegalitického okruhu, který však má těsný vztah k megalitickým nálezům“, kulturně spjatého „s komplexem nálevkovitých pohárů, kulturou windmillhillskou, chassénskou, cortailodskou a michelsberskou“. S předpokladem, že „počátek většího výskytu podobných objektů spadá do konce fáze B a spíše do počátku fáze C severského neolitu“ usoudila – opět zcela v souladu s dnešním stavem této problematiky (!) – že „březenské objekty by svým časovým zařazením patřily mezi nejstarší stavby tohoto druhu.“ S poukazem na radiokarbonové datum z hrobu LXXIII ze severního, kratšího ohrazení obj. 62 – po korekci 3981–3776 BC – kladla obě stavby na přechod od pozdního neolitu do staršího eneolitu, resp. do časného eneolitu (*Pleinerová 1980*, 40, 52). Datace do 40./39.–38. stol. BC ukazuje, přesněji vzato, na počátek staršího eneolitu, v prostředí SZ Čech pak na časový úsek michelsbersko-baalberského horizontu. Druhé datum, z hrobu LXXXI z obj. 86, po korekci 2887–2622 BC (95,4 %), zase dokládá, že menší ohrazení (obj. 62) zůstalo v terénu dochované nejméně do mladšího eneolitu, kdy do jeho obvodu byly uloženy pohřby, dle datace zřejmě k. šňůrové.

Stratigrafické určení existence obou staveb. U kratšího objektu č. 62 je horní časová hranice dána staroúnětickým hrobem č. 74, jenž přetal severní žlábek stavby. Z obdobného důvodu je delší stavba, obj. 86, opět starší, než k. zvoncových pohárů, jejíž hrob č. 102 přetal severní žlábek stavby.

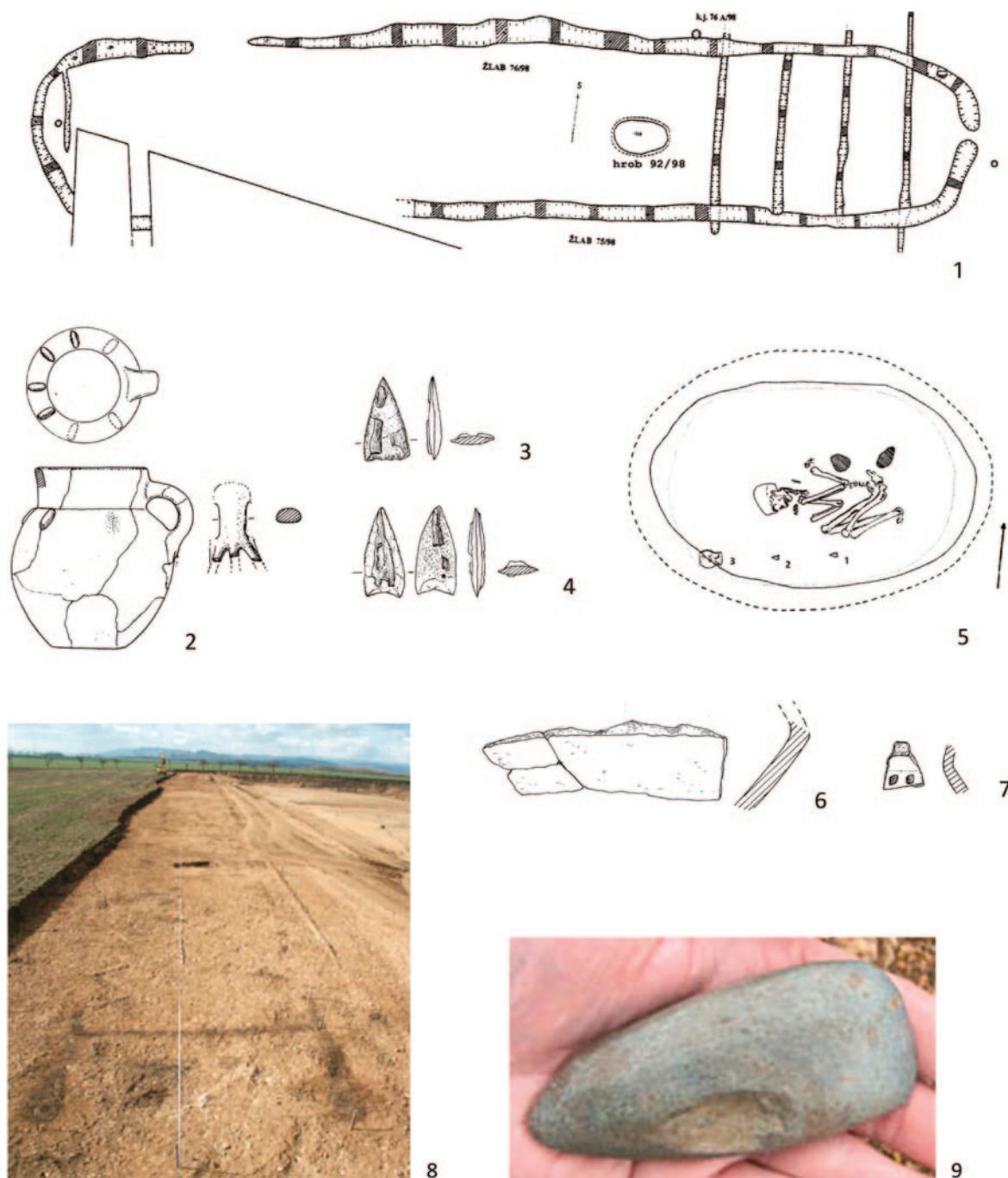
Rekonstrukci původního vzhledu navrhla I. Pleinerová pro jižní stavbu (obj. 86): měla by mít vzhled „ohrazení, vysokého maximálně 120 cm, jehož vnitřní prostor s pohřby kryl zhruba stejně vysoký násep“, opatřeného „předsiní, snad volně stojící, bez náspu“. Na ploše této stavby, v úzkém pásu kryjícím se s jejím půdorysem, byl založen hřbitov k. únětické, čítající 23 hrobů. Jeho lokaci lze dle autorky vysvětlit existencí „terénní vlny, jakéhosi valu, který zbyl po náspu zaniklého obj. 86 a který byl pro únětické pohřby záměrně vybrán.“ (*Pleinerová 1980*, 39); srv. *kap. 4.1.1*.

Paralelní tmavé pruhy v části ohrazené plochy autorka později interpretovala jako „stopy po staré (rituální) orbě, podobně jako v Sarnowu v hrobě 8“ (blíže k nim *Pleinerová 1981*). A zdůraznila, že obě ohrazení jsou sice v zásadě stejného typu, měla však „odlišnou půdorysnou dispozici, větší stavba pravoúhlou, menší mírně trapezoidní“.

CHUDEŘÍN, okr. Louny / ROZTYLY, okr. Chomutov

A. Plocha vysoké pravobřežní terasy Ohře středopleistocenního stáří (III_{1a} dle *Balatka – Sládek 1975*), převýšení nad nivou ca 25 m), ca 275 m n. m. Pískovna mezi oběma obcemi. Polykulturní lokalita, též hrobky k. šňůrové a únětické. Výzkumy od r. 1997 (P. Holodňák, M Žatec). Podle předběžných zpráv zde byly postupně odkryty dva příkopové půdorysy, jeden v r. 1998, druhý v r. 2007:

(d8) Příkopové ohrazení (obj. 75, 76/98) typu dlouhých mohyl: úzce obdélníkové s oběma čelními stranami ploše půlobloukovitými, z nichž strana východní je opatřena ca 40 cm širokým vstupem, před nímž zahloubena kulová jáma. Obvodový žlab je na SZ úseku, ca 6 m od západní obloukovité

Obr. 31. Chudeřín (Chomutov), **d8, 9**. Pískovna, výzkum v r. 1998. 1–7 příkopové ohrazení **d8** s kostrovým hrobem (č. 1, 5), přídavky z hrobu (č. 2–4) a keramika ze záhozu hrobu (č. 7) a z obvodového žlabu (č. 6). – 8, 9 kúlový půdorys ohrazení **d9** a sekera s hrotitým týlem z jeho obvodu, podle *Holodříák 2006*, obr. 32.

strany, v šířce ca 1,5 m rozpojen na způsob vstupu. Také na JZ úseku, zčásti neodkrytém, zdá se ohrazení (druhotně?) přerušené. Na středové ose, blíže k východnímu čelu, zahlouben hrob obj. 92/98. Prostor mezi hrobem a východním apsidálním koncem ohrazení rozdělují čtyři příčné žlábků do čtyř úzce obdélníkových prostorů ca 7 × 2 m (spíše než o samostatné komory /chybí vstupy/ jde o trámy nesoucí prkna podlahy); celkový rozměr takto vzniklého prostoru – předsíně měří ca 10 × 7 m. Krátký žlábek na způsob přepážky – náznak existence západní koncové komory – je též v oblouku západní stěny. Rozměry: d. ca 36 m, š. ca 7 m; obvodní příkop š. ca 60–80 cm, max. 1 m (?); orient. V–Z. *Obr. 31:1.*

Hrob obj. 92/98: oválná jáma 2 × 1,3 m, hl. 110 cm, s kostrou muže ca 30letého v silně skrčené poloze, na pravém boku, orient. Z–V, tváří k J. Před tělem dvě šipky, ca 0,5 m na JZ od lebky džbánky, za zády

a pánvi dvě hručky šedého jílu (*obr. 31:2–5*): *džbáněk* typově starobaalberský (z ca ¼ doplněn): nižší, lehce rozevřené hrdlo, kulovité tělo, ucho ploše válečkovitého profilu, pod ním zachována horní část plastického E-vousu, na podhrdlí se dochovala 4 krátká svíslá žebra (ne zcela symetricky rozložená, pův. počet sedm?), dno ploché, jen oble vymezené; v. 140, o-dm. 82 × 90, d-dm. 60, š. ucha 19 mm; *šipky* sílexové – 2 ks, obě se zbytky tmavého tmelu (smůly?) a dřeva ratiště; d. 43 a 44 mm.

Z výplně hrobu: *mísa?*: 1 zl. h-pl, hrdlo odsazené žlábkovitou rýhou, pod ní linie oble lichoběžníkovitých vpichů (zachované 2 vpichy), *obr. 31:7*.

Z výplně obvodového žlabu východní části ohrazení, úseku V7–V8: *mísa* dvojkónická s hrdlem válcovitým či kónickým? – část, *obr. 31:6*.

(d9) Kúlový půdorys ohrazení typu dlouhých mohyl: úzce obdélníkový, daný dvěma paralelními řadami kúlových jam. Na východní straně ukončen komorou o ploše 4,5 × 3 m, oddělenou kolmou příčkou a přístupnou širokým vstupem. Rozměry půdorysu: d. ca 66 m, š. ca 3 m; orient. V–Z, *obr. 31:8*. Na ploše ohrazení odkryt:

Hrob s kostrovým pohřbem (poloha?), z něhož se dochovaly jen zlomky lebky a kosti nohou; bez výbavy.

V základech komory-„svatyně“ nalezen lidský zub a několik zlomků keramiky. Z míst dřevěného ohrazení při západním konci stavby je kamenná *sekerá s hrotitým týlem*, *obr. 31:9*.

Z této polohy je též *hrob s kamennou dlažbou* vybavený čepovitým sekeromlatem, cf. *kap. 5.2 – k7 Chudeřín*.

LIT: *Holodňák 2006*, 195, obr. 84, 86–89; *Holodňák 2011*; *Zápotocký 2013*, 427, obr. 29:2.

Datování, komentář. První ohrazení spadá dle baalberského džbánku archaického typu z kostrového hrobu do michelsbersko-baalberského horizontu (per. I-1A). U druhého půdorysu nelze vyloučit – s ohledem na nález sekery s hrotitým týlem v základech komory – i vyšší, předbaalberské stáří.

KOLÍN, okr. Kolín

A. Plocha I-9 v severní části silničního obchvatu města, S od křižovatky silnic směrem na Prahu a na Poděbrady. Otevřená, k JV mírně stoupající pláň při okraji levobřežní terasy Labe ca 1 km na JZ od soudobého ústí Pekelského potoka; ohraničena je na V ca 200 m hranou labské terasy, na J zaniklou vodotečí směřující do labské nivy; 206–215 m n. m. Při výzkumu v l. 2008–2010 zde zachyceno intenzivní polykulturní osídlení včetně obytného areálu KNP, z pohřebních aktivit kromě části dvou příkopových ohrazení typu dlouhých mohyl (č. 1, 2, *obr. 32:1*) ještě hrob k. šňůrové a pohřebiště k. únětické.

(d10) Z příkopového ohrazení č. 1, severního, odkryta koncová, západní část v délce 11 m. Stavba vymezená dvěma paralelními žlábkami, široká 6 m a orientovaná delší osou ve směru VJV–ZSZ (v úhlu ca 285°), končila komorou/předsíní s apsidálním závěrem o rozměrech 6 × 5 m, oddělenou od vnitřního prostoru stavby krátkou šikmou stěnou opatřenou úzkým vstupem. Funkci vnějšího vstupu do ohrazení měla ca 2 m široká mezera v severním obvodovém žlábkou, těsně před komorou. Celková délka stavby by teoreticky neměla být delší než 110 m (s ohledem na vějířovité uspořádání s č. 2, při němž se osy obou staveb směrem k východu protínají ve vzdálenosti ca 100 m).

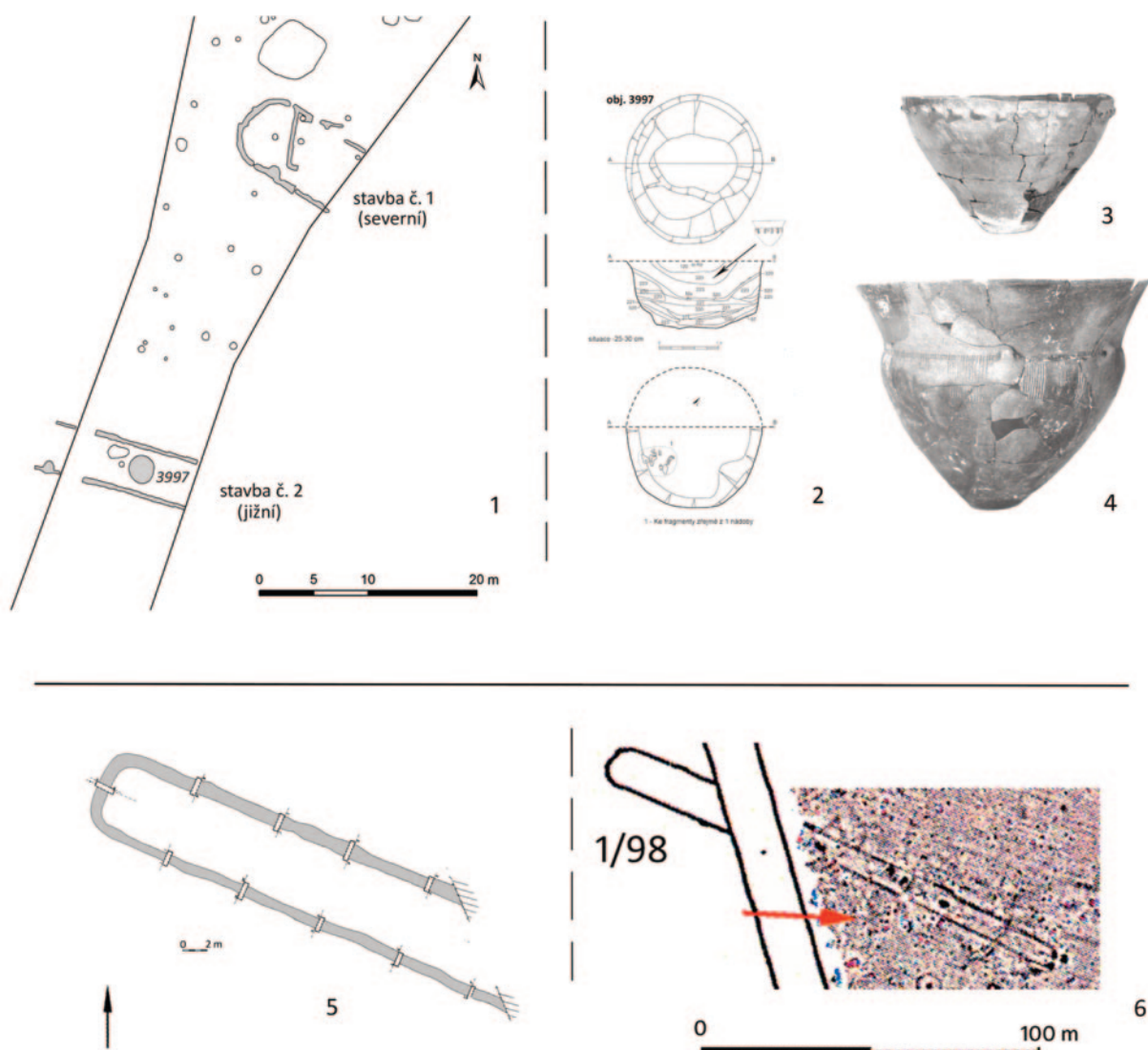
(d11) Z příkopového ohrazení č. 2, jižního, odkryta středová část v délce 13,5 m, proto nejisté, zda s koncovou komorou/komorami. Stavba úzce obdélníkového tvaru, široká 4,1 m, orient. VJV–ZSZ v úhlu ca 305°. Obvodové žlábkou š. 30–40 a 30–50 cm, hl. 20–30 cm. U této stavby je, na rozdíl od předchozí, k dispozici náleзовý soubor určující její stáří, resp. dobu její sakrální funkce:

Sílo/obětní jáma obj. 3997 ve tvaru rozměrné zásobní jámy kruhového půdorysu, zahloubená uprostřed mezi S a J stěnou stavby; dm. 234 × 236 cm, hl. 116 cm (*obr. 32:2*).

Umístění, velikost i nálezy ze záhozu síla – včetně unikátního nálevkovitého poháru moltzowského typu (*obr. 32:4*), svědčícího o kontaktu zdejší komunity s prostředím lokální skupiny KNP na dolním Poodří – dovolují interpretovat tento objekt jako obětní jámu spojenou s pohřební/kultovní funkcí stavby. Velikost síla v poměru k šířce stavby a absence stop po příčné kúlové konstrukci přitom vylučuje existenci „domu kultového“, jenž by prostor síla překrýval.¹⁰⁵

LIT: *Šumberová – Zápotocký 2022*.

105 Ke kultovním stavbám v dlouhých mohylách a jejich interiéru srv. kupř. *Midgley 1985*, 148; *Socha 2015*.

Obr. 32. Kolín, *d10*, *d11*. Trasa silničního obchvatu města, výzkum v l. 2008–2010, plocha I-9: 1 plán s částmi příkopových ohrazení *d10* (č. 1), *d11* (č. 2); 2–4 „obětní“ silo obj. 3997 ze středu půdorysu *d11* a nádoby z jeho záhozu: mísa a nálevkovitý pohár moltzowského typu dolnooderské proveniencie. Podle Šumberová – Zápotocký 2022, obr. 7, 8. – 5, 6. Račiněves-Vražkov (Litoměřice), *d12*. „V kavčinách“, západní část půdorysu odkrytá při výzkumu v r. 1998 (Koutecký 2008, obr. 10) a magnetometricky zkoumaná plocha s východní částí půdorysu (Křivánek 2019, obr. 4).

Datování, komentář. Pro časové určení stavby č. 2 je k dispozici nálezný soubor ze zásovu obětního sila obj. č. 3997, obsahující m. j. též unikátní pohár moltzowského typu dolnooderské proveniencie. Podle složení souboru i typu poháru spadá existence stavby – přesněji doba její funkce jako sakrálního místa – do sířemské fáze baalberského stupně KNP (per. I-3). Dvě data ^{14}C ze zvířecích kostí, jedno z horní vrstvy (3635–3383 BC /97 %/), druhé ze spodní vrstvy sila (3646–3522 BC /96 %/), ukazují shodně na 36. stol. před Kr. Podle vzájemné polohy byly obě stavby, ne-li absolutně, pak jistě relativně současné. Jistá je tedy jejich existence v době sířemské fáze, jejich původ je ale – s ohledem na typ obou staveb – zřejmě starší, předsířemský.

Při úvaze o *vztahu obou ohrazení* jsme vycházeli z jejich směřování a vzájemného odstupu. Mezera mezi nimi se od západu k východu zmenšuje z 27 na 23 m, což ukazuje na *vějířovité uspořádání* půdorysů, dobře známé i z areálů dlouhých mohyl z území jiných skupin KNP.

Otázkou je *vztah staveb k sídelnímu areálu KNP*, na jehož okraji se obě torza nalézala. Keramika ze sídlištních objektů a obětního sila obj. č. 3997 spadá shodně do sířemské fáze. Můžeme proto říci, že

obě stavby v této době existovaly, resp. plnily funkci obětního místa. Vyloučit se však, jak už řečeno, nedá – s ohledem na jejich typ – ani jejich starší založení, před vznikem zdejší osady sířemského stáří.

Otázkou je *existence mohylového náspu* na ploše obou půdorysů. Podle několika terénních indicií jsme nevyločili ani možnost jeho absence. Podobně skeptická odpověď se nabízí ohledně možnosti *dlouhodobé existence a vizuálního dojmu*, jakým obě stavby v krajině působily. Nálezová situace zde nevyklučuje, že svůj neprofánní, sakrální význam mohly ztratit už krátce po zániku sídelního areálu KNP, se vznikem sídelního areálu k. badenské; srv. *kap. 4.1.1 (Šumberová – Zápotocký 2022)*.

RAČINĚVES / VRAŽKOV C, okr. Litoměřice

A. „V kavčinách“, ploché návrší v oblouku potoka Čepele a Radejčinské strouhy, ca 208 m n. m, od východu ničené pískovnou. Polykulturní lokalita, z eneolitu zde hroby k. šňůrové, následně známé mohylové pohřebiště bylanské kultury. Při výzkumu v r. 1998 odkryto (D. Koutecký, ÚAPPSZČ Most):

(d12) Příkopové ohrazení typu dlouhých mohyl, úzce obdélníkové. Část (obj. č. 1/98) o rozměrech 36,4 m (d) × 7 m (š.), odkrytá při výzkumu v r. 1998, ukončena západní čelní stranou se zaoblenými rohy; orient. VJV–ZSZ. Obvodový žlab š. 55–60 cm, hl. 40–45 cm, bez náleží. V této fázi výzkumu konstatováno, že východní část objektu byla zničena stavbou silnice (*obr. 32:5*). V r. 2016 při magnetometrickém měření na polích východně od silnice však R. Křivánek zachytil pokračování objektu. Na snímku se tato východní část půdorysu vyznačuje překvapivou délkou, údajně přes 150 m, a má též apsidální závěr se vstupem a náznakem vnitřních příček, *obr. 32:6*.

Další poznatky přinesl výzkum v srpnu r. 2022, vedený opět – stejně jako v předchozím roce výzkum mohyl u Dušníků (**d19**) a Vražkova (**d34**) – v rámci interdisciplinárního projektu KA ZČU Plzeň (P. Křišťuf) a CTS UK Praha (J. Turek). Podle předběžných zpráv odkryt východní konec půdorysu s obvodovým žlabem přerušeným na způsob vchodu, umožňujícího vstup do „duté komory o rozměrech ca 5,5 × 2 m“. Ca 40 m od východního závěru mohyly odkryt „hlavní pohřeb“: v hrobové jámě ca 3 × 2 m, hl. ca 160 cm uložen pohřeb ve skrčené poloze se souborem kamenných hrotů šípů. Kromě tohoto pohřbu zde odkryt též kostrový hrob s pohřbem ženy k. šňůrové. Celková délka půdorysu nyní udávána na 122 m, šířka 6 až 7 m.

LIT: *Koutecký 2008*, 397, obr. 10; *2010; Zápotocký 2013*, 424, 459, obr. 27:1; 29:1; *Křivánek 2019*, 38, obr. 4c; *Turek 2021*.

R-typ (obdélníkový) dlouhých mohyl (objekty d13–15)

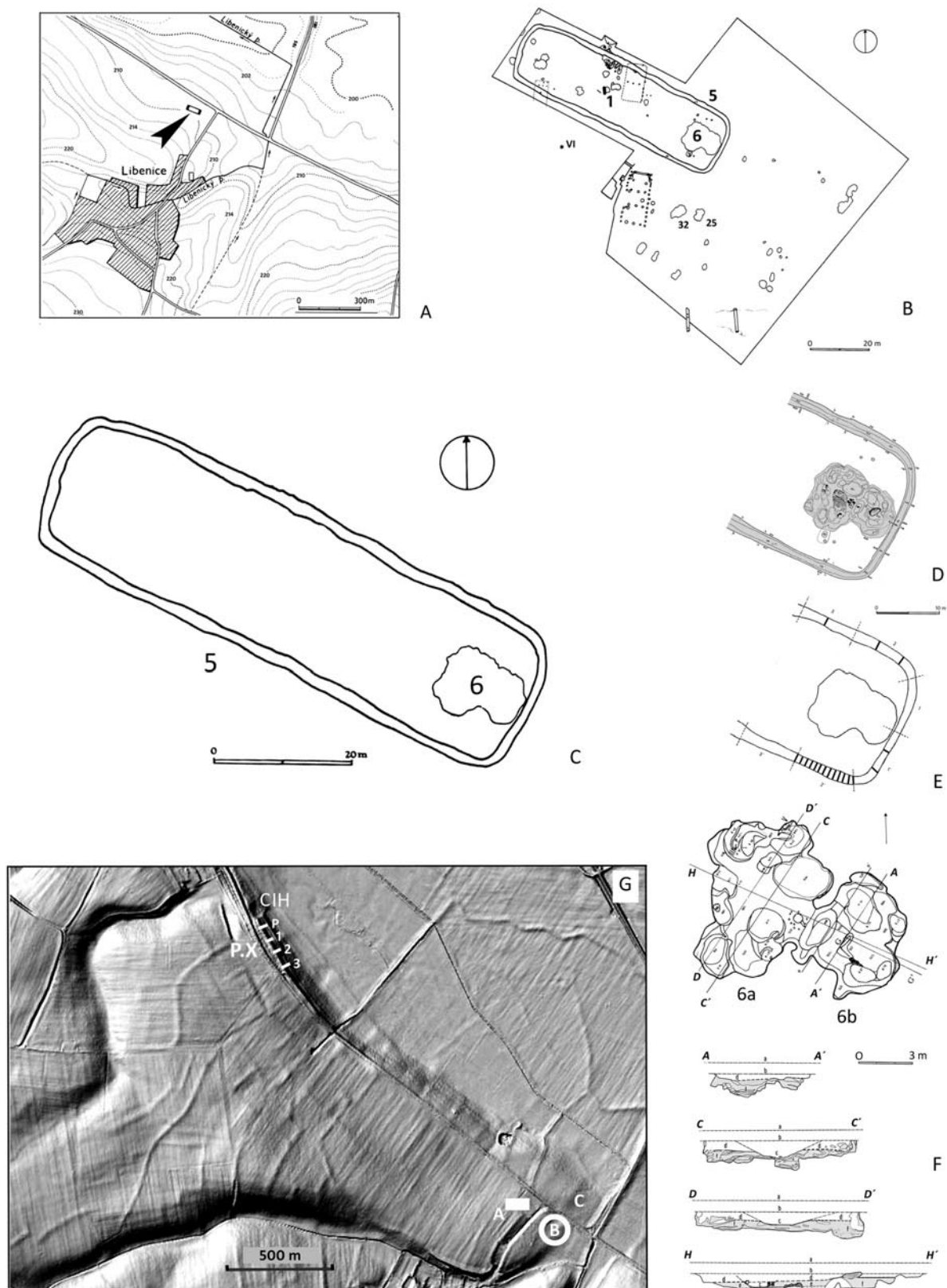
LIBENICE, okr. Kolín

A. Trať „Velký kus“, nároží ploché terciérní labské terasy vybíhající do meandru Hořanského potoka; 208–210 m n. m, převýšení nad labskou inundací ca 10 m. Polykulturní lokalita. Výzkum v r. 1959 na poli č. kat. 249 odkryl komplex sestávající z obdélníkovitého příkopu, jámového objektu a laténského kostrového hrobu (*obr. 33:A–F*).

(d13) Příkopové ohrazení obj. č. 5: obdélníkové se zaoblenými rohy, rozměry: d. 80 m, š. 20 m, s vnitřní plochou ca 1600 m², orient. SZ–JV. Stěny obvodového příkopu šikmé v úhlu ca 45°, dno ploché š. 30–50 cm, dochovaná hl. ca 70 cm od báze ornice, jejíž mocnost včetně podbrázdí měřila 80 cm, pův. hloubka odhadnuta na ca 150 cm. Dochovaná šířka příkopu 50–90 cm, původní odhadována na ca 240 cm. Profil příkopu, zahluobeného do spraše, sledován 24 příčnými profily; konstatováno, že byl vybudován jednotným způsobem, s plochým dnem, beze stop po kulech a s rovnými šikmými stěnami (*Rybová – Soudský 1962*, 93–110). *Soujámí*, obj. č. 6 (*obr. 33:E,F*) při V straně ohrazení bylo původně charakterizováno jako zahluobená stavba oválného půdorysu o rozměrech 11 × 8 m laténského stáří. Podle revizní zprávy z r. 1999, hodnotící stav objektu v době spodního a svrchního zásypu, byly však nejstarším stadiem jámové objekty z období KNP. Až později sem byla umístěna kamenná stěla a v terénní depresi po soujámí postavena ve 2./3. století germánská chata (*Drda – Chytráček 1999*, 186n., 204, Abb. 3).

LIT: *Rybová – Soudský 1962; Drda – Chytráček 1999; Waldhauser 2001; Šumberová – Zápotocký 2022*.

Datování, komentář. Proti původnímu hodnocení celého komplexu jako keltské svatyně, rámované příkopem s kamennou stélou uprostřed, do jehož obvodu byl – současně se svatyní či později – uložen

Obr. 33. Libenice (Kolín), *d13*. A, B. Poloha a plán výzkumu v r. 1959. – C. Komplex příkopového ohrazení typu dlouhých mohyl obj. 5 a jámového objektu obj. 6. – D–F. Objekt 6, půdorys a profily, rozptyl eneolitických střepů v úseku příkopového ohrazení jižně od jámového objektu č. 5. Podle Rybová – Soudský 1965, obr. 20b, 123, plán 1; Drda – Chytráček 1999, Abb. 1–3. – G. Stínovaný reliéf labské terasy mezi jižním úsekem silničního obchvatu Kolína, plochou X-2 (Šumberová – Zápotocký 2022) a libenickou „svatyní“ (P. X: palisáda a příkopy č. 1–3 zachycené na ploše X-2; cih – hliník zaniklé cihelny dle speciální mapy 1:75000 z r. 1913; A–C Libenice, příkopové ohrazení /A/, eneolitické osídlení „v rybníčkách“ /B/ a kostrový hrob KNP /C/).

hrob kněžky (*Rybová – Soudský 1962*), jsme předložili odlišný výklad, podle něhož příkop a jámový objekt prvotně představují dvě integrální části staroeneolitické stavby typu dlouhých mohyl (*Šumbeřová – Zápotocký 2022*). Ze sidelně geografického i krajinného hlediska se jako možnost nabízí kontext stavby se staroeneolitickým hrazeným areálem, zachyceným při stavbě kolínského silničního obchvatu ca 1,5 km na SZ odtud (*obr. 33:G*) a poloha na trase raně středověké trstenické zemské stezky.

POSTOLOPRTY, okr. Louny

A. Poloha „Seník“, štěrkovna ELHA východně od města, ca 200 m n. m. Při okraji levobřežní terasy Ohře, ca 1,5 km přes řeku od katastru Března s trojicí příkopových ohrazení *d6, 7, 16*. Znamé jsou odtud též hrobky k. šňůrové. Výzkum v r. 1997 (J. Blažek, ÚAPPSZČ Most), *obr. 34:1*:

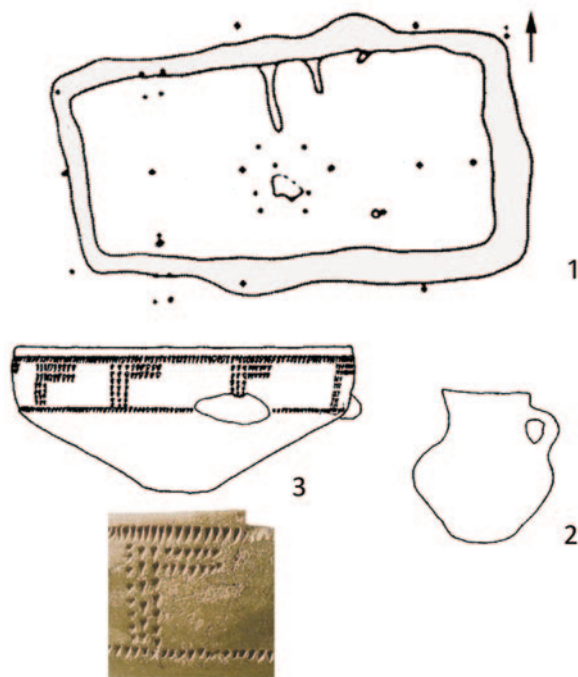
(*d14*) **Příkopové ohrazení** typu dlouhých mohyl: obdélníkové až slabě trapezovité, d. 26 m, š. 14 m; orient. V–Z. Obvodový žlab hl. 50–80 cm, š. (odhadem dle plánu) ca 1–2 m. V centru ohrazené plochy:

Jámový objekt – hrob?, obsahoval nádobu: *džbánek*, *obr. 34:2*.

Ze zásypu příkopu: *mísa* s kolkovanou výzdobou, *obr. 34:3*.

LIT: *Holodňák 2006*, 409; *Gojda 2007*, 19; *Výzkumy v Čechách 2007* (2010), 556; *Neustupný 2008*, 44, *obr. 5:1* (jako k. michelsberská); *Motyková 2013*, 92 (*obr.*); *Zápotocký 2013*, 438; *Křišťuf – Turek a kol. 2019*, 108; k poloze *Blažek 1999*, 193, *obr. 1*.

Datování. Dle keramiky michelsbersko-baalberský horizont, per. I-IA.

Obr. 34. Postoloprty (Louny), *d14*, „Seník“. Výzkum v r. 1997. Příkopový půdorys dlouhé mohyly (č. 1) a nádoby z centrálního objektu – hrobu? (č. 2) a z obvodového příkopu (č. 3); podle *Neustupný 2008*, 44, *obr. 5:1*.

VRAŽKOV, okr. Litoměřice

B. Ploché, k J se svažující návrší při SZ okraji obce, ca 220 m n. m., zjištěno při leteckém průzkumu a ověřeno magnetometrickým měřením v r. 2006:

(*d15*) **Příkopové ohrazení** typu dlouhých mohyl: oble obdélníkovité s oble lomenými rohy; d. 25 m, š. 10 m; orient. V–Z. Bez středového objektu. *Obr. 39:4*.

LIT: *Křivánek 2011*, 44, *obr. 4:6*.

T-typ (trapezovitý) dlouhých mohyl (objekty *d16–34*)

BŘEZNO, okr. Louny

X. Na katastru obce (ca 190 m n. m.) při leteckých průzkumech zjištěno:

(*d16*) **Příkopové ohrazení** trapezovité, s objektem uprostřed; rozměry?; orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 428 dle laskavé informace Z. Smrže z 12. 2011.

Existenci dalšího objektu typu dlouhých mohyl na zdejší katastru, a sice západně od obce, avizuje údaj L Šnajdra ze 70. let 19. stol.:

Dlouhá mohyla (?), d. ca 55 m, v ca 3,5 m, orient. V–Z. Ve zprávě o předslovanském pohřebišti „nad pravým břehem Ohře mezi Postoloprty a Březnem“ uvádí L. Šnajdr (1875, 351), že „na nejvyšším místě pohřebiště toho nacházejí se dvě mohyly; jedna veliká, původně as 2° vysoká, má v základech formu *ellipsy od západu k východu položené* s objemem 75 kroků, druhá menší jen asi loket vysoká, rozoraná, leží od velké několik kroků k jihovýchodu.“ Elipsovitý tvar té větší mohyly naznačuje její staroeneolitické stáří; výška 2 sáhy = ca 3,5 m, délka 75 kroků – ca 55 m.

CTINĚVES, okr. Litoměřice

A. Pole V od kostela sv. Matouše, nároží terasové pláně nad údolím Vražkovského potoka, 244 m n. m. Polykulturní lokalita. Při leteckém průzkumu (M. Gojda) a geofyzikálním měření (R. Křivánek) zjištěno větší čtvercové ohrazení, uvnitř s menším, trapezovitým (*obr. 35:1*):

(d17) Příkopové ohrazení trapezovité, s čelní, JV stranou nepatrně širší. Při výzkumu v l. 2009 a 2010 (ZČU Plzeň) zjištěn V-tvar obvodového příkopu, hl. 60 cm. Rozměry: ca 14 × 11 m, orient. JV–SZ. Ze záhozu příkopu: zlomky zdobené *mísy* k kulovitých amfor.

LIT: *Gojda 2007*, 20, obr. 5; *Křivánek 2007*, 22; *Trefný – Janíček 2008*; *Zápotocký 2013*, 426, obr. 30:2; *Křišťuf – Švejcar – Trefný 2011*, 77, obr. 5:53.

Datování, komentář. Starší/střední eneolit, resp. k kulovitých amfor či starší. O pohřební funkci zdejšího areálu již od eneolitu svědčí „mohyla“ k. šňůrové, jejíž násep byl rozkopán a rozvezen (*Krolmus 1855*, 91; *Sklenář 1992*, 39; *Trefný – Janíček 2008*, 3).

ČÍŽKOVICE, okr. Litoměřice

A. Nevýrazné, k V, do údolí Modly se svažující návrší ca 0,5 km ZJZ od středu obce, 197 m n. m (*obr. 36:1*, poloha na mapě 1:10000 podle Z. Smrže). Při leteckém průzkumu zjištěno:

(d18) Příkopové ohrazení trapezovité, d. ca 35 m, orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 426 (podle informace Z. Smrže z 12. 2011).

DUŠNÍKY, okr. Litoměřice

A. Zvýšená partie pláně středopleistocéni terasy (III_{2a} dle *Balátka – Sládek 1975*) jižně od obce, prostor kóty 224,0 m n. m. (50.4180811N–14.1902725E), *obr. 14B*. Na mapovém portálu www.mapy.cz (vrstva z let 2016/17) a při inspekčních letech identifikováno:

(d19) Příkopové ohrazení trapezovité s dochovaným nízkým mohylovým náspem, d. 86 m, š. 26 m (V) – 17 m (Z), orient. VJV–ZSZ. *Obr. 35:3*. Unikátní a široce popularizovaný výzkum, slibující kromě archeologických dat též množství údajů k rekonstrukci přírodního prostředí, krajiny a půdních procesů, byl zde proveden v srpnu r. 2021 v rámci interdisciplinárního projektu KA ZČU Plzeň (P. Křišťuf), CTS UK Praha (J. Turek) a ČZU Praha (M. Hejčman). Podle předběžných informací byly čtyřmi sondami odkryty vybrané části mohyly, a to tak, že dvě sondy byly vedené napříč příkopem a mohylovým pláštěm, třetí sonda odkryla JV nároží příkopu a čtvrtá prostor širší, čelní stěny v místech předpokládaného kultovního prostoru/svatyně.

V této fázi výzkumu zjištěno, že *těleso mohyly* se dodnes dochovalo do výšky 1,2 m, pod ním zůstal zakonzervován horizont pravěké černozemě. *Obvodový příkop* mohyly je široký přes 2 m a hl. 1,5 m, s černozemním zásepem. V ose mohyly odkryt:

Kostrový hrob: v pohřební komoře ze dřevěných trámů, d. ca 2 m, uložena kostra ca 10letého dítěte, na pravém boku, orient. Z–V, s tváří k J, s přídatky: *džbánek* „staršího baalberského stupně KNP“ (typ?); *šipka kvarcitová*, uložena za zády zemřelého, další šipky v prostoru hrobové jámy.

Kumulace keramických zlomků poblíž východního čela mohyly interpretována jako doklad dlouhodobých ceremoniálních aktivit, trvajících „několik desetiletí až 200 let“. Tomuto odhadu odpovídá i kolovaný ornament při okraji jednoho zlomku na ilustračním snímku, ukazující – podobně jako v případě obětního síla z obj. *d11* Kolín – na období sířemské fáze.

LIT: *Gojda 2019*, 255–256, obr. 5.122; *Turek 2021a–d* a zprávy z denního tisku.

CHLUMÍN, okr. Mělník

A. Pole na SSV okraji obce, plochá ostrožná poloha mezi okrajem levobřežní labské terasy a dolním tokem potoka Černávky; 185 m n. m. (50.2912067N–14.4509233E), *obr. 36:2*. Při leteckém průzkumu zjištěno:

(d20) Příkopové ohrazení trapezovité, rozměry: d. ca 25 m, š. 8 m (V) – 6 m (Z); orient. V–Z.

LIT: *Gojda 2004*; *2019*, 256, obr. 5.123.

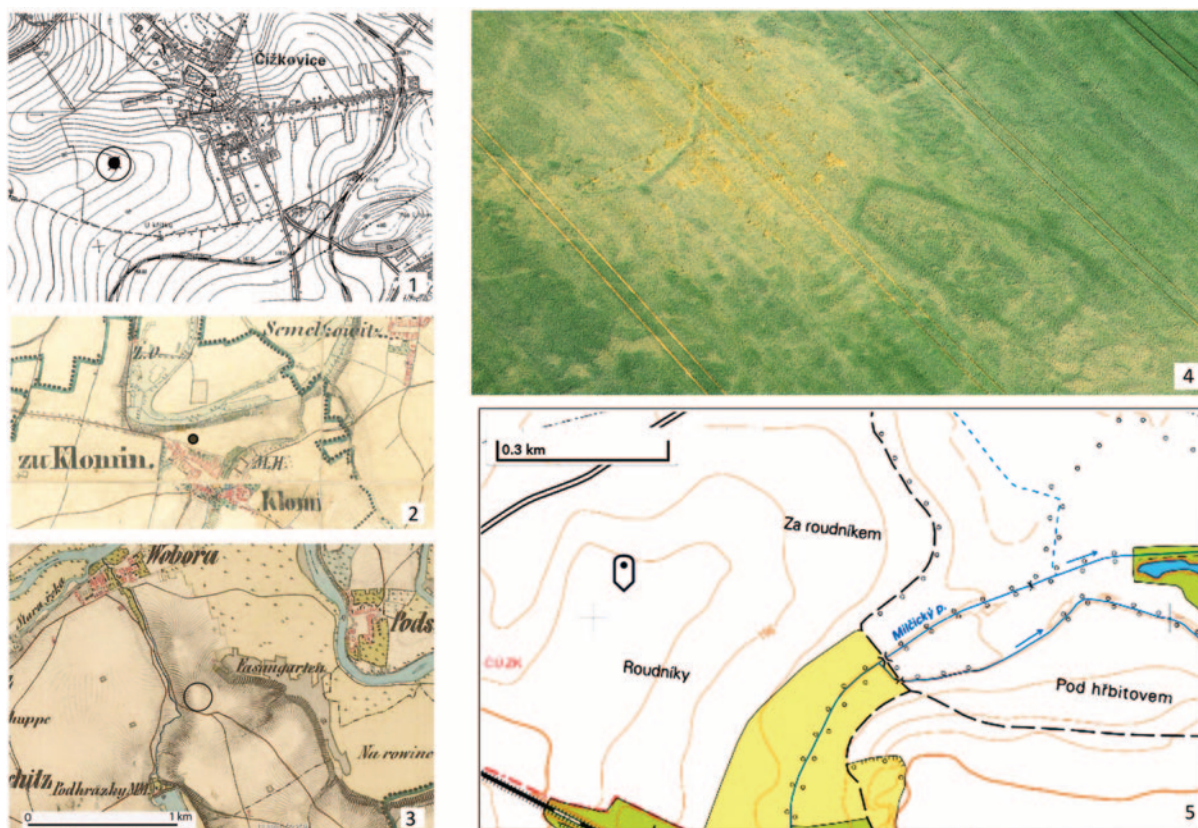

Obr. 35. 1–3 Ctiněves, Nížebohy, Dušníky (Litoměřice), *d17, 24, 19*. Půdorysy dlouhých mohyl na leteckých snímcích z let 2016, 2018; podle www.mapy.cz.

KNĚŽÍVKA, okr. Praha-západ

A. Pole ppč. 384 severně od úvozu cesty z Kněžívky k nádraží Středokluky, trasa silnice I/7, ca 340 m n. m. Mírný JV svah levobřežního návrší v údolí Únětického potoka, převýšení ca 40 m. *Obr. 37:2*. Polykulturní sídelní a pohřební areál, hroby k. bylanské, stěhování národů a raně středověké: *Moucha – Pleslová-Štiková 1987, 46; Řídký – Smejtek 2007, 23*. Výzkum 23. 10. – 1. 12. 1961, zaměřený na odkryv „stavby“, zjištěné krátce před tím A. Knorem, provedl bylanský tým ARÚ (B. Soudský) a zpracoval J. Rulf (1979):

(*d21*) **Příkopové ohrazení** trapezovité (obj. 1) se třemi stranami přímými, čtvrtou, východní stranou rozšířenou uprostřed v oble obdélníkovitou apsidu. Jednotlivé strany objektu jsou dle nálezkové zprávy čj. 1379/79 charakterizované jako „zídka z opukových kamenů sázených do podloží užší stranou“ s max. šířkou 40 cm, přičemž dochovaná výška kamenů nepřesahovala 20–40 cm (z poloviny nad a z poloviny pod úroveň sprašového podloží). Podle pozorování A. Knora (zpráva čj. 4574/61) však „vyznačení půdorysu stavby není z lomového kamene, ale jde o oblé desky posbírané v blízkosti naleziště“. Podle posudku B. Soudského pak „mezi opukovými kameny stavěnými povětšinou nastojato byly zuhelnatělé zbytky dřevěných sloupů. Uvnitř objektu nebyla pozorována žádná vzpěra ... z čehož jednoznačně vyplývá, že nejde o stavbu, tedy budovu, nýbrž o místo vymezené dřevěnou hradbou“ (srv. Rulf 1979, 380,

Obr. 36. Lokace dlouhých mohyl v krajině: 1 Čížkovice (Litoměřice), **d18**; 2 Chlumín (Mělník), **d20**; 3 Obora (Louny), **d26**; 4, 5 Milčice (Nymburk), **d23**, podle informací Z. Smrže (č. 1, 3) a M. Gojdy (č. 2, 4, 5, srv. *Gojda 2019*, obr. 5.123, 5.124).

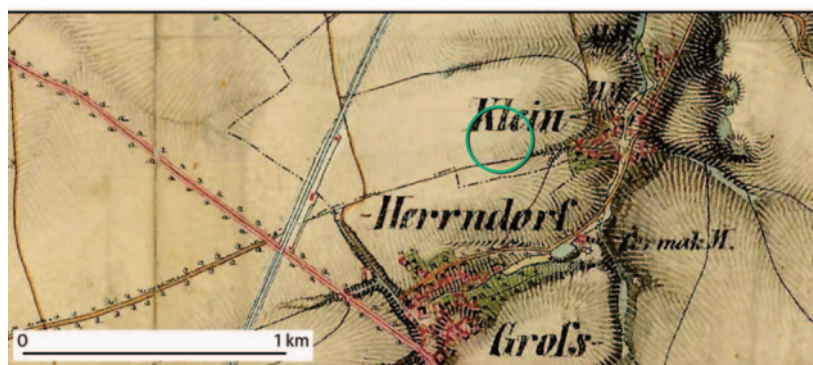
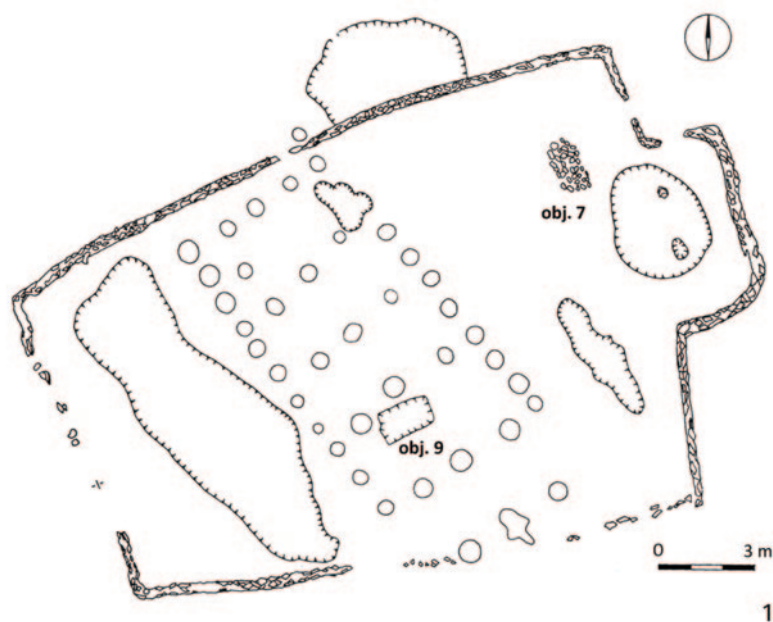
383, pozn. 1; *Motyková 2007*, 469, pozn. 1¹⁰⁶). Stejně jako u ostatních zde uvedených trapezovitých půdorysů by se tak i v případě Kněživky jednalo o konstrukci složenou ze základových žlábků určených pro stěny tvořené dřevěnými sloupy, zde navíc utěsněné opukovými kameny. Rozměry ohrazení: délka stran 21 m (S), 17,5 m (J), 14,5 m (V), 10 m (Z); apsidální výběžek 5–6 × 2,5 m; celková plocha 290 m². Orientace: VSV–ZJZ. Bez nálezů. *Obr. 37:1*.

Z osmi objektů zjištěných na ploše ohrazení přináleželo šest ke kúlovému půdorysu domu k. lineární (obj. 2–6, 8). Zbývající dva nedatované objekty funerálního rázu souvisejí se značnou pravděpodobností s primární funkcí příkopového ohrazení:

Kamenná dlažba se zbytky kostrového pohřbu? (objekt 7): „Oválný shluk na plochu kladených kamenů, orientace SZ–JV, d. 1,75 m, š. 0,95 m, hl. 0,15 m (výška nad úroveň spraše 10 cm). Výplň: hnědozem silně promíšená spraší. Nálezy: mezi kameny roztroušeny lidské kosti.“ (*Rulf 1979*, 372).

Kostrový hrob (objekt 9). Obdélníková hrobová jáma o rozměrech 1,6 × 1,05 m s mírně sešikmenými stěnami, dno 1,35 × 0,8 m, hl. 1,4 m, orient. VSV–ZJZ. Z *kostrového pohřbu* na dně v ZJZ části objektu se dochovala „lidská lebka temenní částí obrácená na JZ, obličejovou na JV“ – tj. za předpokladu, že tělo bylo uloženo ve skrčené poloze, což je dle rozměru hrobové jámy zřejmé, spočívalo na pravém boku, orient. ZJZ–VSV, s pohledem k JV (dle polohy lebky). Ve VSV části objektu na dně se našly *dvě kompletní kostry zajíců* (*Lepus europeus*). Výplň objektu černozemní, na povrchu se „skupinkou kamenů“. *Nálezy*: z horní vrstvy zasypu (0–20 cm) je bronzová jehlice s rourkovitou hlavicí (d. 97 mm) k. únětické, z hlubších vrstev mazanice, ulita, 2 atypické střípky. J. Rulf (*1979*, 372, 378) hrob datoval jako „snad mladší

106 Jde o posudek B. Soudského na rkp. článku A. Knora pro AR (srv. čj. 1379/79 v archivu ARÚ). Význam tohoto stavebního detailu podtrhuje J. Rulf, když dodává: „Důležitý je poznatek o zbytcích sloupů v destrukci (je to první a jediná zmínka o nich v dochované dokumentaci).“

Obr. 37. Kněžívka (Praha-západ), d21. Trasa dálnice D7, výzkum v r. 1961. Příkopové ohrazení (č. 1, podle Rulf 1979, obr. 1), jeho přibližná poloha na mapě 2. vojenského mapování (č. 2). Příbuzné půdorysy s čelní obdélníkovitou apsidou z Posálí (č. 3, 4 Milzau, Mösthinsdorf podle Schunke 2016, Abb. 7a, c).

než k. únětická: cf. jehlici v zásypu“, k čemuž V. Moucha a E. Pleslová-Štiková (1987, 45) připomínají, že jehlice „hrob ovšem nedatuje, protože ... ležela v druhotné poloze“, a navíc, což je podstatné, „směr osy hrobu neodpovídá orientaci, která byla u hrobů ve starší době bronzové v Čechách obvyklá.“

LIT: Rulf 1979, 370–384, 469–471.

Datování, komentář. Pro časové zařazení ohrazení je jediným přímým dokladem jeho superpozice s jámovým objektem č. 3, patřícím k. lineární. Této kultuře náleží – zčásti jistě, zčásti s pravděpodobností – též nálezy z dalších objektů. Jako eneolitická, resp. „KNP?“, je J. Rulfem taxovaná jen keramická intruze z povrchové vrstvy severního laloku objektu č. 2 – stavební jámy zahloubené podél západní strany pětiřadového kulového půdorysu domu k. lineární (obj. č. 8).¹⁰⁷ Eneolitického stáří (KNP?) by mohl být i s touto keramikou nalezený zlomek *bulavy* ze železitého křemence (dm. 69 mm, v. 40 mm, dm. vývrtu 17/14 mm).

¹⁰⁷ Podle Rulfova popisu jde o zlomky tří nádob, z nichž dvě nejsou tvarově rekonstruovatelné. Části třetí nádoby (27 zl.), zdobené „svazky vertikálních rytých linií“, z níž „rekonstruováno ploché páskové ucho s nasazením při ústí (v. ucha 45 mm, š. 25 mm, dm. ústí 80 mm)“, jsou patrně z kofliku (nevyobrazeno; Rulf 1979, 371).

Unikátní trapezovitá „stavba“ vzbudila hned po svém objevu značnou pozornost.¹⁰⁸ V diskusi o jejím stáří a účelu přitom převážila dvě řešení, výstižně formulovaná již J. Rulfem (1979, 382): „První, pravděpodobnější: Jde o pravěký, blíže nedatovatelný, kultovní objekt (cf. obj. 7 – obětiště?; rituálně výjimečný hrob – obj. 9), ke kterému doposud neznáme bližší analogie. Druhé, méně pravděpodobné: Jde o kamennou základnu lehké dřevěné, středo- či raně novověké stavby neznámého účelu anebo (podle A. Knora) o pozůstatky sakrálního objektu (kostelíka) z doby stěhování národů.“

Pro *dataci ohrazení* do období KNP je nejzávažnější indicií jeho trapezovitý tvar. Tímto směrem uvažoval též J. Rulf (1979, 38), kterého ale srovnání s polskými kujavskými mohylami či s objekty ze „stavebně různorodé oblasti severo- a západoevropských megalitů“, též s ohledem na absenci přímých analogií, nepřesvědčilo. Dnes je ale můžeme vcelku bez námitek přijmout. Tvarem i velikostí a orientací se zdejší objekt řadí k půdorysům typu C, přesněji k variantě C1 (s nepřerušným obvodem) dle dělení, jež pro tuto formu pohřebních monumentů KNP navrhuje S. Rzepecki (2011). Znamé jsou především z Posáli, z prostředí středoněmecké KNP, kde též převažují objekty obdobné, tj. střední délky (11–30 m: srv. Rzepecki 2011, Tab. 2, 3). Navíc je odtud z leteckých průzkumů R. Schwarze známa též varianta s obdélníkovitým přístavkem nasedajícím na čelní, východní stranu, jež odpovídá oble obdélníkové apsidě „kostelíka“ z Kněživky (Schunke 2016, 131, Abb. 7); obr. 37:3,4.

Datace *kostrového hrobu obj. č. 9*, ležícího „přibližně v centru stavby“, přesněji uprostřed její délky, ale ca 2 m blíže k J straně ohrazení, je sporná (srv. výše). Centrální poloha hrobu souvislost se stavbou spíše podporuje.¹⁰⁹ Pro kontext hrobu a ohrazení hovoří navíc: (1) shodná orientace jejich podélné osy; (2) poloha kostry Z–V na pravém boku, s pohledem na jih, jež odpovídá ritu staršího eneolitu, resp. druhé z „Hauptorientierungsgruppen“ baalberské KNP dle Fischer 1956, ale též orientaci mužských pohřbů k. šňůrové!; (3) absence přídavků, jež je u pohřbů KNP, na rozdíl od k. šňůrové, běžná. Zajímavostí je dvojice koster zajíců na dně VSV partie hrobové jámy (přídavek, či z recentní nory?).

LIŠANY, okr. Louny

X. Na katastru obce (ca 200 m n. m.) zjištěno při leteckém průzkumu:

(d22) Příkopové ohrazení trapezovité; rozměry?, orient. V–Z.

LIT: Zápotocký 2013, 428 dle informace Z. Smrže z 12. 2011.

MILČICE, okr. Nymburk

A. Pole ca 1,5 km Z od obce, mírně zvýšené levobřeží Milčického potoka, 198 m n. m. (50.1075917N–14.9651647E). Při leteckém průzkumu zjištěno:

(d23) Příkopové ohrazení trapezovité; rozměry: d. 36 m, š. 20 m (V)–11 m (Z); orient. JV–SZ (obr. 36:4,5).

LIT: Gojda 2019, 256, obr. 5.124.

¹⁰⁸ První interpretaci navrhl A. Knor, který stavbu během průzkumu začátkem října r. 1961 objevil. V rkp. článku pro AR usoudil, že by mohla představovat – dle kontextu s pohřebištěm z doby stěhování národů – základy raně křesťanské svatyně. Tuto možnost zamítl již v posudku uvedeného článku B. Soudský, jenž stavbu – s představou, že „jde o rituální ohradu s apsidou, hrobem a dvěma žárovišti uvnitř ... mající analogie v Dánsku“ – datoval dle jehlice z obj. 7 do doby únětické kultury. Následně Rulf 1979, 379; Moucha – Pleslová-Štiková 1987, 46; Řídký – Smejtek 2007, 24; Smejtek 2011, 14 vesměs poukazovali na její nejistou dataci. Podrobněji se otázkou výzkumu, dokumentace a závěrů zabývala až K. Motyková (2007). Rozhodně popřela v té době opět zvažovanou možnost, že by se zde jednalo o základy ariánského kostela z doby stěhování národů (Droberjar 2002, 345; Salač ed. 2008, 191) a přiklonila se k recentnímu stáří stavby. Zmiňuje též dojem, jímž na ni prohlídka objektu v létě r. 1962 zapůsobila: „viděla jsem, že opravdu nemůže jít o základy domu, ale ani velké stodoly“. Připomíná také, že v provinciálním prostředí jsou kostely řešeny na pravouhelníkovém půdorysu, přičemž „lichoběžníkovitý tvar není znám a apsidy bývají nejčastěji půlkruhové.“

¹⁰⁹ Podobné odchylky v lokaci hrobů vůči podélné ose jsou u příkopových ohrazení středoněmecké KNP běžné (kupř. Rzepecki 2011, Fig. 48–51, 55, 58, 59).

NÍŽEBOHY, okr. Litoměřice

A. Při západním okraji pláně středopleistocénní terasy (III_{2a} dle *Balatka – Sládek 1975*), ca 215 m n. m. (50.4163819N–14.1758086E), objeveno při leteckých průzkumech a na leteckých snímcích (*obr. 13A; 14B*):

(d24) Příkopové ohrazení trapezovité, vymezené příkopem š. ca 1,5 m; rozměry: d. 48 m, š. 22 m (V) – 15 m (Z); orient. V–Z. Podle magnetometrického měření R. Křivánka (2008) je prostor ohrazení v terénu dosud patrný jako „výrazná tmavá půda na mírně vyvýšeném terénu rovné terasy, tvořené zde výrazně písčitymi a světlejšími půdami“, přičemž na vnitřní ploše detekováno několik anomálií. Navíc „geo-elektrický odporový průzkum potvrdil nízkými odpory odlišnou vnitřní výplň ohrazení, kde lze proto očekávat nikoli rozoranou kamenitou, ale spíše jílovitější (či také popelovitou) výplň.“ Autor proto usuzuje, že objekt měl původně tvar hliněného trapezovitého náspu ohraničeného sloupy, bez použití kamene. Zároveň upozorňuje, že na rozdíl od jiných objektů tohoto typu, objevených při leteckých průzkumech, tento postrádá centrálně umístěný bod, jenž by indikoval hrob či pohřební komoru.

Velmi zřetelně se tento půdorys projevil na leteckém snímku z extrémně suchého roku 2018, zde ale s dvojicí tmavých kruhových skvrn (hrobů, jam?) symetricky umístěných blíže západní strany objektu (*obr. 35:2*).

LIT: *Gojda 2007*, 20; *Křivánek 2008*, 389, obr. 4; *Zápotocký 2013*, 425, obr. 30:4; *Gojda 2019*, 236, obr. 5.125–5.126.

Komentář: Staroeneolitickou nálezovou situaci mikroregionu Nížebohy–Dušníky doplňují další tři lokality téhož stáří: (a) hrob s kamennou dlažbou **k18** Nížebohy B, původně, s ohledem na nápadně mělké uložení, též mohylový, odkrytý v r. 1962 ca 600 m JV odtud; srv. *kap. 2.2*; (b) nález koflíku, zřejmě z hrobu, z prostoru mezi Nížebohy a Přestavlkou (*dto.*); (c) trapezovitý půdorys **d19** Dušníky na zvýšené ploše jižně od Dušník, ca 1,1 km východně odtud, srv. *obr. 14:B*.

NOVÁ VES, okr. Mělník

A. Poloha „K Sazené“, ca 0,5 km SZ od obce, jižní svah náhorní pláně, ca 230 m n. m. (50.3165708N–14.2975197E); při leteckých průzkumech objeveno:

(d25) Příkopové ohrazení trapezovité; rozměry: d. 26 m, š. 13 m (V) – 8 m (Z); orient. V–Z. Objekt je též dobře patrný na leteckém snímku ze suché sezóny r. 2018 (*obr. 39:1*).

Na existenci minimálně dvou ohrazení typu dlouhých mohyl v této poloze lze soudit podle zprávy o geofyzikálním měření v r. 2021 (*Křivánek 2021*), dle které uprostřed rozsáhlého pole na pláni SZ od obce zachycena „2 různá lichoběžníková příkopová ohrazení narušená plynovodem nebo rozoranými mezemi. En/pravěk?“ (otázka je, zda jedno z nich není totožné s **d25**).

LIT: *Gojda 2019*, 256, obr. 5.127; *Křivánek 2021*, 9.

OBORA, okr. Louny

A. Ca 1 km JJV od obce, SZ nároží náhorní pláně terasy středopleistocénního stáří (terasy V_{2g} dle *Balatka – Sládek 1975*) nad pravým břehem Smolnického potoka; 198 m n. m. (*obr. 36:3*, poloha dle Z. Smrže); při leteckých průzkumech objeveno:

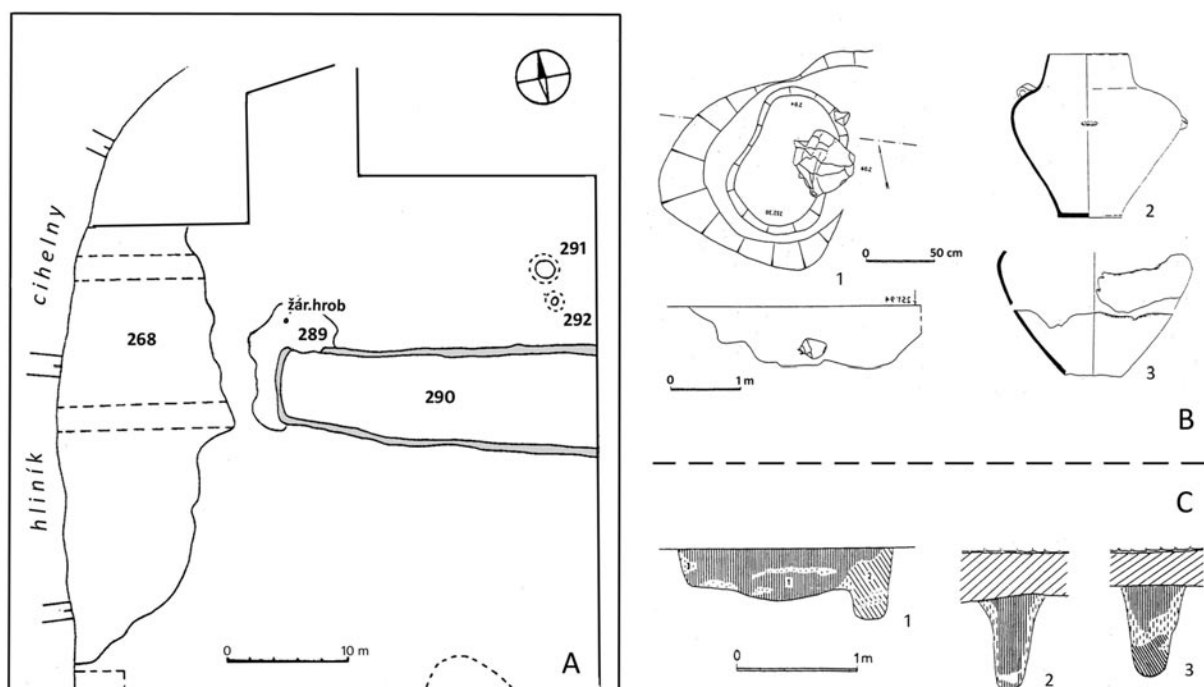
(d26) Příkopové ohrazení trapezovité; rozměry: d. ca 20 m, š. ca 12 m; orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 426 dle informace Z. Smrže z 12. 2011.

PLOTIŠTĚ, okr. Hradec Králové

A. Cihelna, ppč. 1/1, 1/2, 10, 16. Plochá sprašová návěj na pravém břehu Labe, 253 m n. m. Výzkum V. Vokolka (KM Hradec Králové) v l. 1989–91 západně od výzkumu z l. 1961–70, oddělený od něj ca 90 m širokým neprozkoumaným pásem. Kromě dvou únětických sil a části kúlového půdorysu domu patrně k. vypíchané zde byl odkryt komplex, sestávající ze dvou objektů: žlabu obj. č. 290 a jámy obj. č. 289 (*obr. 38*):

(d27) Z příkopového ohrazení trapezovitého tvaru (obj. č. 290), vymezeného souvislým žlabem, dochována západní část. Odkryty obě podélné strany, severní a jižní, a lehce obloukovitá západní strana,

Obr. 38. Plotiště (Hradec Králové), **d27**. Cihelna, výzkum v l. 1989–91. Západní část příkopového ohrazení: A. plán výzkumu; B. 1–3 objekt 289 a nádoby ze žárového hrobu; C. 1–3 profily objektů 289, 290; podle *Vokolek 1993*, obr. 2–5.

tvořící apsidální závěr stavby. Žlab, široký 30–45 cm, měl stěny téměř kolmé, dno víceméně rovné, hl. až 120 cm od hladiny výzkumu, tj. 150 cm od úrovně dnešního povrchu, přičemž „na profilech i při horizontálním začištění bylo patrné, že ve žlabu byly umístěny těsně u sebe svíslé kúly, tvořící tak palisádovou stěnu“. Výplň žlabu šedohnědá, v horní, zásypové partii černá, mimo několika atypických střípků bez nálezů. Vnitřní plocha stavby byla prázdná, bez objektů. Rozměry dochované části ohrazení: délka 26 m, šířka západní strany 7 m, k východu se půdorys rozšiřoval na 9,4 m; orient. VJV–ZSZ (*obr. 38:A,C*).

Západní čelo příkopového půdorysu lemoval *jámový objekt* (obj. 289), dle profilu mladší než žlab půdorysu; nepravidelným tvarem připomínal stavební jámu – hliník. V laloku při severní stěně příkopového ohrazení nalezen *žárový pohřeb* *obr. 38:B*. Sestával z amfory se zbytkem žárového pohřbu, překryté spodkem jiné nádoby. Amforu po rekonstrukci datoval V. Vokolek do baalberské KNP s odkazem na analogické tvary z Makotřas.¹¹⁰

LIT: *Vokolek 1993*.

Datování, komentář. Starší (?) stupeň KNP. Podle V. Vokolka (1993, 9) stavba stála osamocená, na periferii eneolitického sídelního areálu.

POSTOLOPRTY, okr. Louny

X. Na katastru obce (ca 200 m n. m.), zjištěno při leteckém průzkumu:

(d28) Příkopové ohrazení trapezovité; rozměry?, orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 428 dle informace Z. Smrže z 12. 2011; patrně totožné s oble trapezovitým půdorysem snímkaným v témže roce M. Gojdou, srv. archiv ARÚ č. C-DL-201100843 – Postoloprty lok. 1.

SKUPICE, okr. Louny

A. Poloha „Na cikáni“, vysoká terasová plošina v meandru Ohře (středopleistocenní terasa V₁ dle *Balátka – Sládek 1975*, převýšení ca 40 m), mezi řekou a potokem Hasinou, ca 1 km Z od obce; 220 m n. m. Při SZ nároží plošiny (50.3363919N–13.6843025E) zjištěno při leteckém průzkumu (*obr. 39:5–7*):

¹¹⁰ *Pleslová-Štiková 1985*, tab. 62, 63.

(d29) Příkopové ohrazení oválně trapezovitě; rozměry: d. 17 m, š. 12 m (V) – 9 m (Z); orient. VSV–ZJZ.
LIT: *Gojda 2019*, 256, obr. 5.128.

STAŇKOVICE, okr. Louny

X. Na katastru obce (ca 210 m n. m.) zjištěno při leteckém průzkumu:

(d30) Příkopové ohrazení trapezovitě; rozměry?, orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 428 dle informace Z. Smrže z 12. 2011.

ŠKRLE, obec Bílenec, okr. Chomutov

X. Na katastru obce, zjištěno při leteckém průzkumu:

(d31) Příkopové ohrazení trapezovitě; rozměry?, orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 428 dle informace Z. Smrže z 12. 2011.

ÚDLICE, okr. Chomutov

X. Na katastru obce (ca 280 m n. m.) zjištěno (jako Údlice 3) při leteckém průzkumu:

(d32) Příkopové ohrazení trapezovitě, d. 20 m, orient. V–Z.

LIT: *Zápotocký 2013*, 428 dle informace Z. Smrže z 12. 2011.

VELEMYŠLEVES, okr. Louny

X. Na katastru obce (ca 250 m n. m.) identifikováno na družicovém snímku:

(d33) Příkopové ohrazení trapezovitě; rozměry: d. ca 55 m, š. ca 25 m; orientace?

LIT: *Gojda – John 2009*, tab. 6.

VRAŽKOV, okr. Litoměřice

A. Poloha „Křížek“ při okraji vysoké pravobřežní terasy potoka Čepele nad Průšovým mlýnem (převýšení ca 25 m), ca 1 km SV od okraje obce, ca 222 m n. m. Ohrazení zjištěno již při leteckých průzkumech, a navíc též magnetometricky ověřeno. V r. 2021, krátce po výzkumu mohyly v Dušníkách (srv. **d19**), zkoumáno v rámci interdisciplinárního projektu KA ZČU Plzeň (P. Křišťuf, J. Turek) a ČZU Praha (M. Hejzman):

(d34) Příkopové ohrazení trapezovitě; rozměry: d. 31 m, š. 11 m (V) – 6 m (Z), orient. V–Z. Na leteckých snímcích uprostřed ohrazené plochy je patrný oválný objekt. *Obr. 39:3*. Podle předběžných zpráv zde během devítidenního výzkumu v r. 2021 odkryty, kromě obvodového žlabu, dva hroby, situované v ose stavby:

Hrob 1 s vnitřní dřevěnou konstrukcí, s kostrou dospělého jedince na pravém boku, tváří k J, orient. Z–V, bez přídavků.

Hrob 2 s vnitřní dřevěnou konstrukcí, silně poničený orbou, obsahoval dislokovaný kostrový pohřeb provázený nádobou k. únětické.

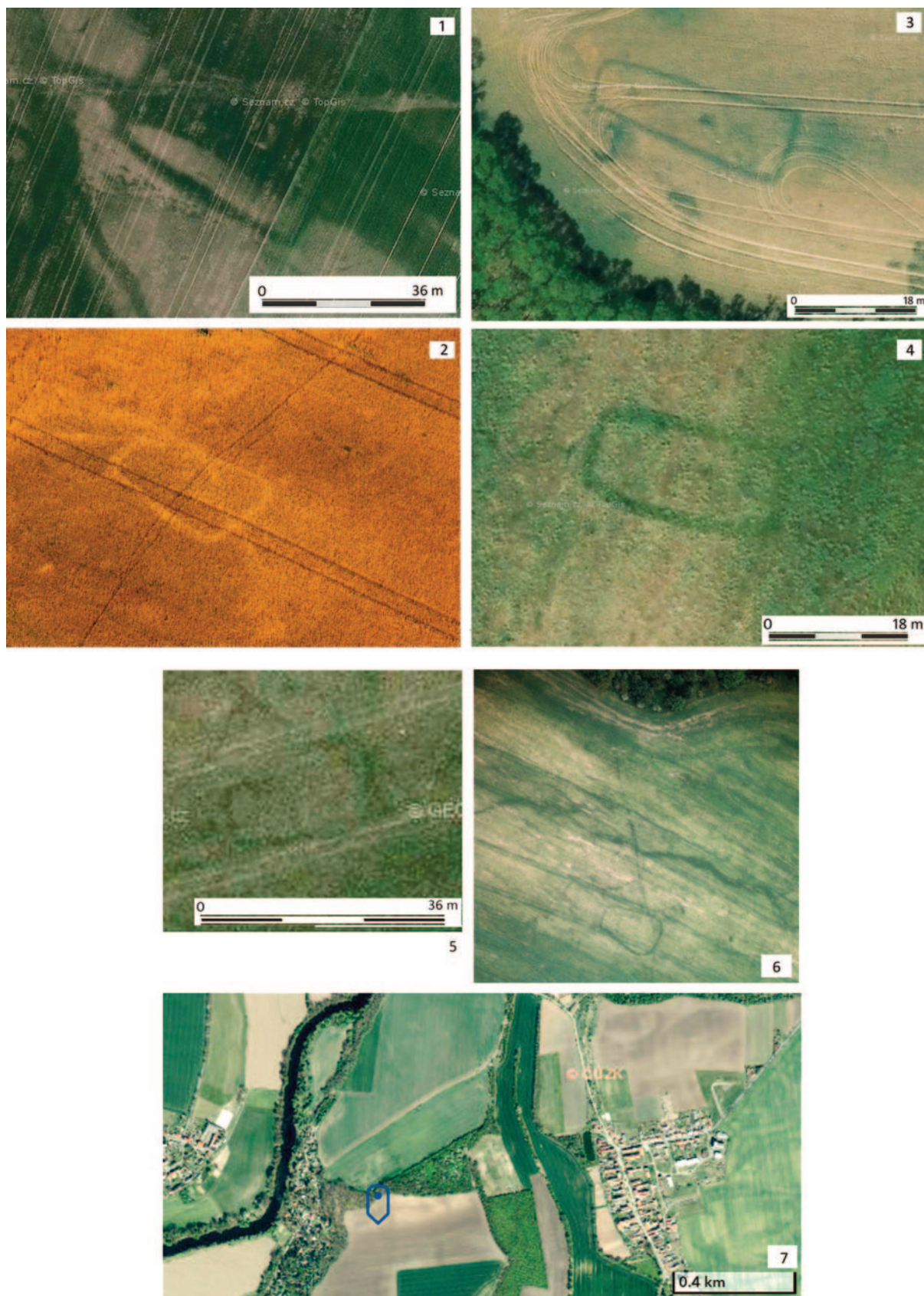
LIT: *Gojda 2007*, 19; *Křivánek 2011*, 44, obr. 4:7; *Zápotocký 2013*, 425; *Gojda 2019*, 256, obr. 5.129; *Turek 2021c*.

Datování. V ohrazení **d34** odkrytý *hrob 1*, bez milodarů, je zřejmě primární, staroeneolitický. *Hrob 2* k. únětické opět svědčí o viditelné existenci této dlouhé mohyly a její funkci jako pohřebního místa ještě ve starší době bronzové.

C. srv. Račiněves/Vražkov, pole na levobřeží potoka Čepele, ca 1,5 km V od obce, kde tamní **příkopové ohrazení d12**, úzce obdélníkovité, extrémně dlouhé (d. 122 m), zčásti již odkryté při výzkumu v r. 1998, pokračuje dle magnetometrického měření dále na katastr Vražkova.

LIT: *Gojda 2007*, 20; *Křivánek 2007*, obr. 2; *Křivánek 2011*, 44, obr. 4:6; *Zápotocký 2013*, 426.

Komentář. Z katastru obce jsou nyní známé celkem čtyři pohřební objekty KNP: kromě výše uvedeného trapezovitěho ohrazení **d34** z polohy Vražkov A je to obdélníkovité ohrazení **d15** z polohy Vražkov B, lineární ohrazení **d12** z polohy Račiněves/Vražkov C na levobřeží potoka Čepele, ca 1,5 km V od obce, a čtvrtý, **k32**, z kategorie kamenných hrobek, z polohy Vražkov D – tratě Dílouny, s pohřebním

Obr. 39. Příkopová ohrazení na leteckých snímcích z let 2016, 2018: 1 Nová Ves (Mělník), *d25*; 2 Postoloprty X (Louny), *d28*; 3, 4 Vražkov A, B (Litoměřice), *d15, 34*; 5–7 Skupice (Louny), *d29*. Podle www.mapy.cz a z průzkumů M. Gojdy (srv. *Gojda 2019*, obr. 5.128).

areálem s nejistou datací (KNP/ŠK?, popelnicový hrob z mladšího stupně KNP; srv. *kap. 5.2*). Otázkou je jejich vzájemný vztah. Tři z nich, A, B a D, leží zhruba na jedné linii SZ–JV směru, dlouhé ca 1,5 km, souběžné s hranou pravobřežní terasy potoka Čepele. Tradice dlouhodobě užívaného pohřebního areálu je zde prokázána u polohy D a výzkumem z r. 2021 též u polohy A.

S-typ (čtvercovitý) dlouhých mohyl (objekty *d35–37*)

ČACHOVICE, okr. Chomutov

A. Široký, plochý hřbet mezi údolími dolního toku Lužického potoka a Ohře, ca 0,5 km J od potoka a ca 0,5 km na SZS od hřbetu Čachovického vrchu; ca 280 m n. m., *obr. 40B*. Výzkum v l. 1980–82 (expozitura ARÚ Most). Polykulturní lokalita, z eneolitu zde kromě tří hrobových skupin k. šňůrové (59 hrobů) a pohřebiště k. zvoncovitých pohárů (21 hrobů) odkryto:

(d35) Příkopové ohrazení obj. 95 typu dlouhých mohyl: nepravidelně trapezovité (úhly nejsou pravé a strany jsou různě dlouhé), s ostrými rohy. Šířka obvodového příkopu 0,75–1,3 m, hloubka 60 cm, s černou, kompaktní výplní, přičemž bahnitě vrstvičky při stěnách „svědčí o rychlém zaplavování“. Rozměry: 23,3 m (S) – 24,9 m (J) – 13,8 m (Z) – 15,3 m (V); orient. VJV–ZSZ. Bez nálezů. *Obr. 40A*.

LIT: *Neustupný – Smrž 1989; Zápotocký 2013*, 427, *obr. 30:3*.

Datování, komentář. Pro eneolitické stáří objektu hovoří jeho prostorová vazba na pohřební areály k. šňůrové a zvoncovitých pohárů. Je zřejmě starší než pozdně šňůrový hrob 69, ležící v těsné blízkosti vnější hrany příkopu, takže podle autorů „je neolitický nebo eneolitický, nejpozději asi pochází ze střední nebo mladší fáze kultury se šňůrovou keramikou“ (*Neustupný – Smrž 1989*, 288). Na dataci do období KNP ukazují středoněmecké paralely (srv. *kap. 1.4.2*).

SOBĚSUKY, okr. Louny

A. Pravobřežní terasa Ohře (pleistocén, riss) SZ od obce, ppč. 79/1, ca 245 m n. m. Pískovna, poloha III. Polykulturní lokalita, též sídlištní objekty a hrobky KNP, kupř. jáma obj. 1005 s pohřbem jedince ve skrčené poloze, u dna jámy pozůstatky několika jedinců v neanatomickém uspořádání, či kostrový hrob obj. 1209, dětský, „obsahující v mělké jamce celý nálevkovitý pohár.“ Zdejší poloha je zároveň polykulturním pohřebním areálem s hroby k. šňůrové, zvoncovitých pohárů, únětické i z mladších období (latén, říms), výzkum M Žatec od r. 1985 (ved. P. Holodňák). V sezóně 1986 zde odkryto:

(d36) Příkopové ohrazení obj. č. 1000/86: čtvercovité, vymezené žlábkem o rozměrech 45 × 47 m; orient. ?.

LIT: *Holodňák 1989*, 180; *1991*, 428, 430, *obr. 1* (mapa).

Datování, komentář. Podle P. Holodňáka objekt náleží s velkou pravděpodobností KNP, nicméně „vzhledem k nedostatku typického keramického materiálu je datování žlábků problematické“.

ŽATEC, okr. Louny

A. Poloha Macerka, sídliště Jih III/1, Husova ul.; plocha při okraji náhorní pláně pleistocénní terasy (riss), převýšené ca 50 m nad nivou Ohře, ca 260 m n. m. Výzkum M Žatec v r. 1988 (R. Holodňáková):

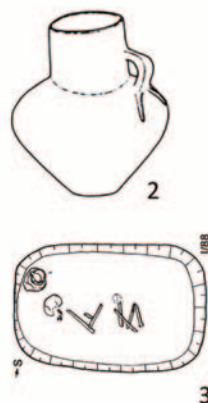
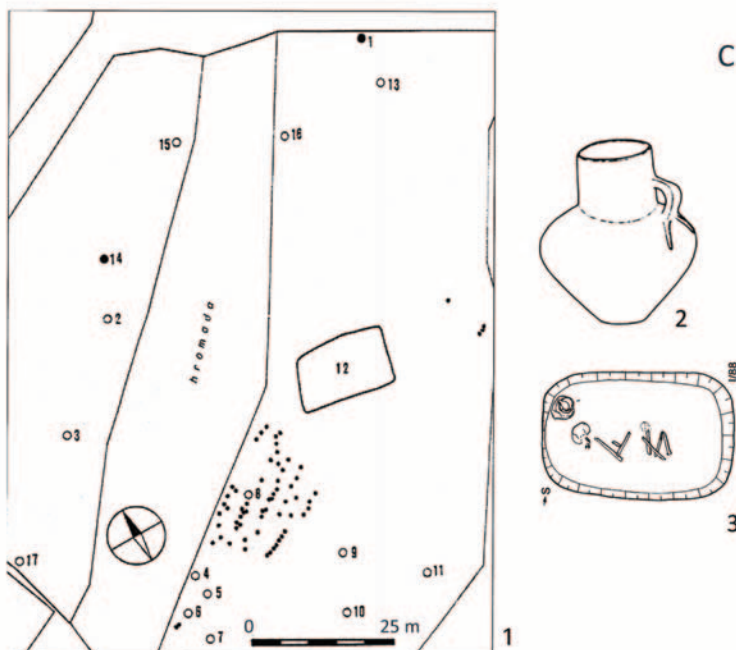
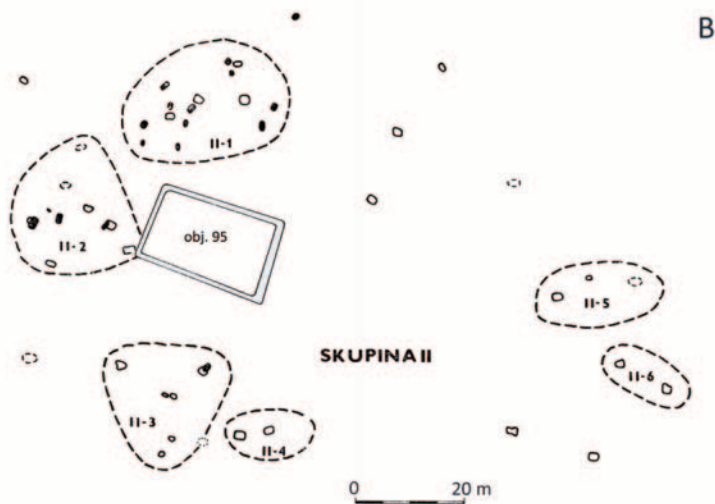
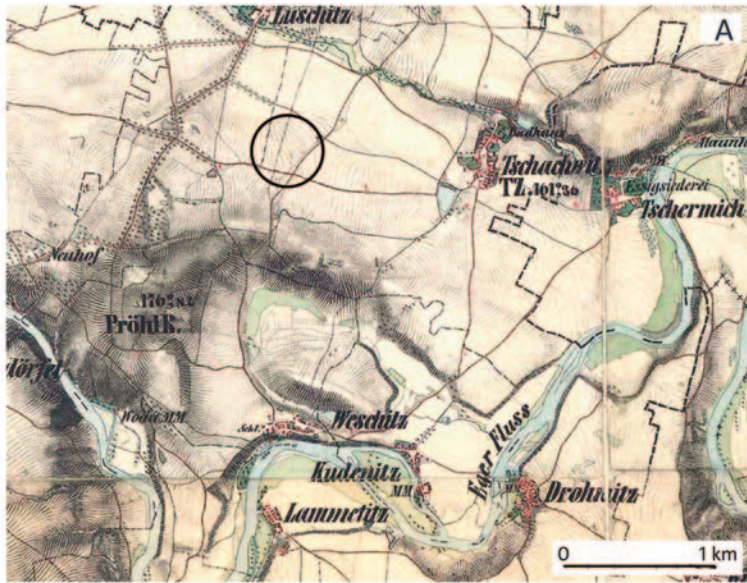
(d37) Příkopové ohrazení obj. č. 12 nepravidelně čtvercovité resp. široce obdélníkovité; profil žlabu vanovitý se šikmými stěnami a rovným dnem, hl. 24–34 cm. Rozměry: 16 m (J) – 17,8 m (S) × 9,1 m (Z) – 10 m (V); orient. V–Z. *Obr. 40:1*.

LIT: *Holodňáková 1992*, 173–174; *Holodňák 2006*, 44–46, 94, 409, *obr. 25, 26*.

Datování, komentář. Podle tvaru a nálezového kontextu jde nejspíše o objekt z období KNP. Indicií pro to jsou, kromě středoněmeckých baalberských paralel, též dva hroby KNP odkryté v jeho blízkosti:

Hrob obj. č. 14, ca 40 m na SZ od ohrazení. Kostrový pohřeb, uložený na pravém boku, orient. Z–V, tváří k J. Za lebkou: džbán baalberského typu (*obr. 40:2,3*).

Hrob obj. č. 1, ca 50 m na SV od ohrazení. V rozích hrobové jámy kúlové jamky. Kostrový pohřeb nedospělého jedince (poloha?), za lebkou a před koleny umístěné „nádoby KNP“ (tvarů?); orient. JZ–SV (dle *Holodňák 2006*, 409).

Obr. 40. A, B. Čachovice (Chomutov), **d35**, výzkum v l. 1980–82. Příkopové ohrazení a skupiny mladoeneolitických hrobů; podle Neustupný – Smrž 1989, obr. 3 a poloha na mapě 2. vojenského mapování. – C. Žatec (Louny), **d37**, „Macerka“, výzkum v r. 1988. 1 plán výzkumu; 2 příkopové ohrazení obj. 12; 3 kostrový hrob se džbánem baalberského typu obj. 14; podle Holodňák 2006, obr. 25.

5.2. Hrobky kultury nálevkovitých pohárů s kamennou konstrukcí

(objekty **k1–32**, tab. 3, obr. 41–66)

BRANDÝS nad Labem, okr. Praha-východ

A. „V livách“, nevýrazná potoční pánev na SZ od města. Při stavbě silnice do Brázdimi prokopána „malá vlna“ – zřejmě jde o prostor východně od soutoku Záhořské svodnice s pravobřežní bezejmennou vodotečí (obr. 41:4), ca 200 m n. m. V r. 1890 v místech, kde už dříve byly zničeny hroby k. únětické, kopal J. L. Pič (NM Praha) s přáteli. Severně od silnice odkryli:

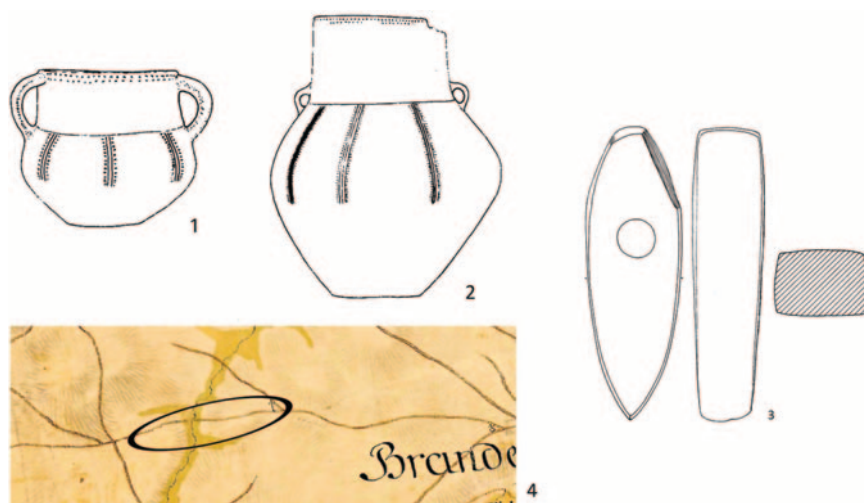
(**k1:1,2**) *Dva kostrové hroby překryté kamennou dlažbou, „kamenným kuzelem“*. Podle původní zprávy se jednalo o „dvoji obložení kamenné, tak rozplizlé, že ležel kámen vedle kamene v šíři 3–3,40 m.“

(**k1:1**) *První hrob*: „Začali jsme rozbíratí západněji položený hrob, ale dlouho nemohli jsme přijíti na pohřeb. Teprve na konci kamenné vrstvy nalezli jsme k severní straně střepy rozmačkaných nádob pohromadě, podle pak ležel kamenný mlat provrtaný (tab. XIX. č. 28.) 14 cm dlouhý. Z kostry, která asi 10 cm. pod vrstvou kamene v hlíně ležela od s.-j., tak že nádoby s mlatem nalézaly se u nohou, na severní, hlava pak na jižní straně, zbylo jen něco málo: kousky lebky, necelá ramenní kost, od těla směrem k východu ležící, tak že ruka patrně k hlavě byla zdvižena, pak stehenní a holenní kost, též k východní straně v úhlu položené. Z těchto nepatrných zbytků kostry šlo nicméně se vší určitostí najevo, že kostra ležela hlavou k jihu, nohama k severu, na pravém boku, nohama skrčenými a rukama pod hlavu složenými“ – tedy J–S, tváří k V.¹¹¹ Přídavky (obr. 41:1–3): *džbán dvojuchý*, orn. pod okrajem dvojřádek vpichů, na těle svislé dvojlinky obtečkované, v. 90 mm, NM Praha inv. č. 6724; *amfora dvojuchá*, orn. pod okrajem dvojřádek vpichů, na těle svislé trojlinky obtečkované, v. 295 mm, NM Praha inv. č. 14713; *sekeromlat kamenný s obloukovitým tělem* (typ R I-1), d. 165 mm, NM Praha inv. č. 10023 (v inventáři NM vše jako „Brázdim, V livách“).

(**k1:2**) *Druhý hrob* odkryli jsme rovněž, ale mimo několik střepů nenalezli jsme ničeho, neboť i kostra byla na dobro setlelá.“

LIT: Pič 1890–92, 409, t. 19:21, 27, 28; 1899, 189, t. 6:21,27,28; Stocký 1926, 176, t. 105:17 jako Brandýs n. L.; Zápotocký 1992, 303, Taf. 69:10–12 (jako Brázdim); Vokolek 2007, 13, obr. 1:1–3 (jako Brázdim).

Datování, komentář. Hrob 1 spadá dle přídavků do mladšího stupně KNP. Protože 1. hrob byl „západněji“, ležely oba hroby zřejmě na V–Z ose (dlouhé mohyly?), bohužel bez udání rozměrů.

Obr. 41. Brandýs nad Labem (Praha-východ), **k1**. Poloha V livách, výzkum J. L. Piče v r. 1890. 1–4 výbava a přibližná poloha kostrového pohřbu krytého kamennou dlažbou; podle Pič 1899, t. 6:21, 27, 28; Zápotocký 1992, Taf. 69:10–12 a mapy 1. vojenského mapování.

¹¹¹ Později o tomto hrobu informuje jako o „*kamenným kuzelem* překrytém“ hrobě, jenž „jediný starší uprostřed většího pohřebiště u Brandýsa ... kdež při kostře skrčené nalezen kamenný mlat, amfora a malá nádobka, obě v páskách píchanou a rýhovanou ozdobou opatřené (tb. VI. č. 21, 27, 28)“ (Pič 1899, 72). K výskytu poledníkové orientace pohřbů v mladším stupni KNP srv. kap. 2.2.4.

Píčovská poznámka k poloze prvního hrobu, že „ležel při samé silnici, tedy v bezprostředním sousedství s hroby dříve při stavbě silnice nalezenými, při nichž vyskytly se bronzové výše zmíněné“, tj. hroby k. únětické, svědčí o existenci déleodobého polykulturního pohřebního areálu. Ještě výmluvnější je v tomto směru jeho údaj z r. 1899, v němž o tomto hrobě píše jako o „jediném starším uprostřed většího pohřebiště“.

DOBROMĚŘICE, okr. Louny

A. Pískovny na západním okraji obce, mezi silnicí do Lenešic a okrajem levobřežní terasy Ohře; plocha terasy středopleistocenního stáří (VII₂ dle *Balatka – Sládek 1975*), 186 m n. m. Polykulturní lokalita, pohřebiště z eneolitu (KNP, ŠK, ZP) a k. únětické, též sídlištní objekty KNP; *obr. 42*.¹¹²

a) Hajšlova pískovna „stará“. Nálezy z ppč. 85/1, 2 a 84, „vesměs nádoby z konce mladší doby kamenné a starší doby bronzové“, už dříve získávány do lounského muzea a do sbírky arch. Hiekeho z Loun. První hroby zde zkoumal jednatel ARÚ pro okres Louny p. V. Kučera z M Louny až při dokončování těžby na ppč. 84, ca 160–180 m severně od okraje terasy. Při západním okraji této parcely zkoumány v r. 1940 čtyři kostrové hroby, náležející KNP (č. 1), k. zvoncovitých pohárů (č. 2 z 21. 8.) a k šňůrové (č. 3 z 27. 9.), čtvrtý neurčen (jáma?), všechny v prosté zemi.

Kostrový hrob č. 1 (z 20. 7. 1940), v prosté zemi. Ve hl. 30 cm kostra ve skrčené poloze, na levém boku, s mírně příkrčenými koleny, orient. Z–V, tváří k S, u nohou: *koflík* s kónickým hrdlem a páskovým uchem, v. 8 cm, M Louny inv. č. 1574; *obr. 42:4*.

b) Hajšlova pískovna „nová“ na ppč. 78/1, jižně od předchozí, podél okraje terasy Ohře.

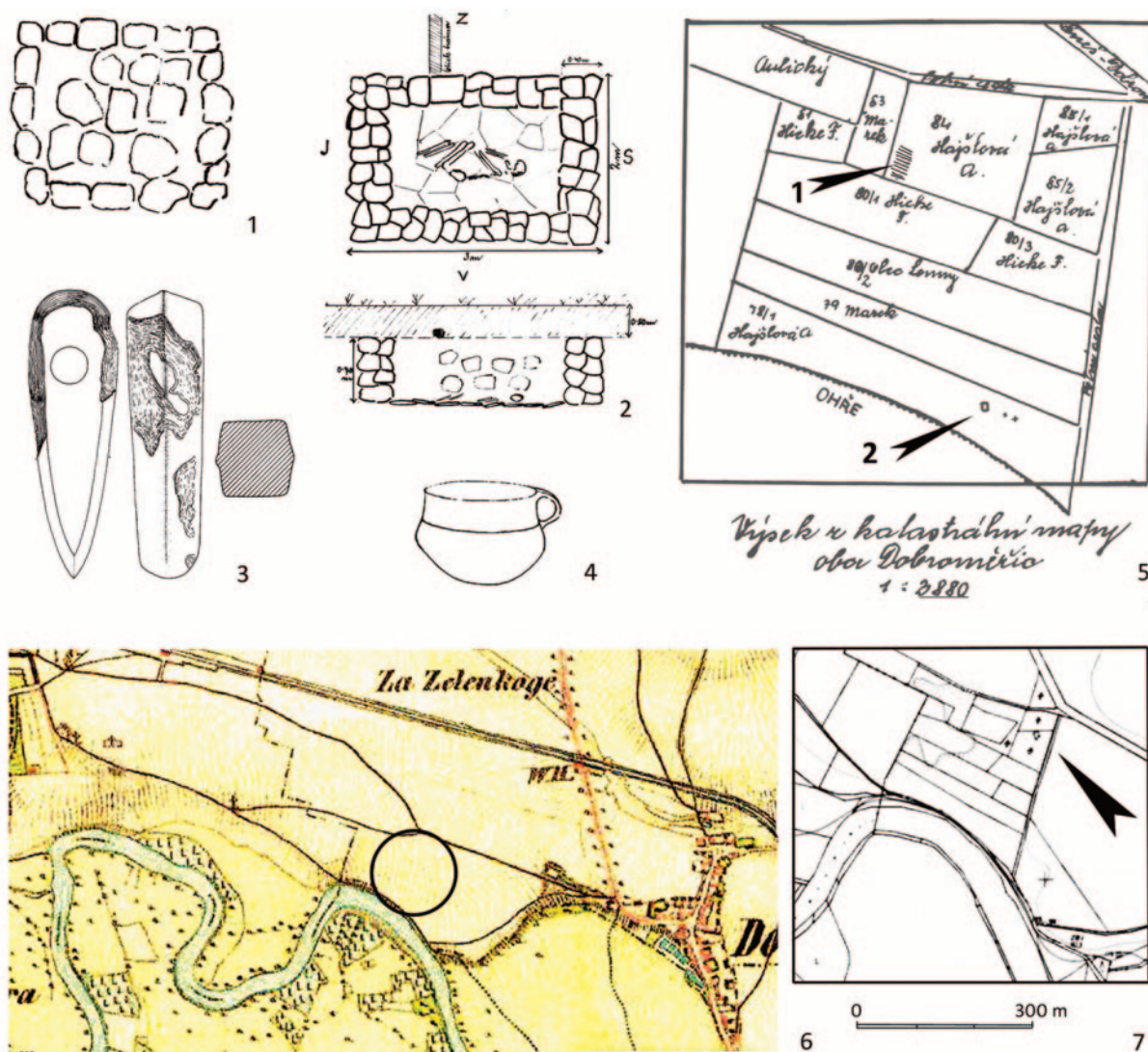
V l. 1940–41 zde V. Kučera zkoumal či registroval celkem osm kostrových hrobů:

(k2:1) Kostrový hrob č. 1, s čtvercovou dlažbou, odkrytý před 22. 10. 1940. Dělníci při odkrývání hrobu č. 2 V. Kučerovi oznámili, že „v sousedství ... odkryli zvláštní kamennou konstrukci, kterou bohužel rozrušili před mým příchodem. Místo i kameny mi ukázali a mohl jsem z jejich vyličení usoudit, oč asi šlo: Balvany značné velikosti bylo v téže hloubce, jako výše jmenovaný hrob /tj. hrob I z 22. 10. 1940/, ohraničeno čtvercové místo 2 × 2 m, balvany byly též uprostřed /viz nákres, tj. dlažba či kryt/. Dělníci tvrdili, že prý uvnitř zcela nic nebylo, až při podrobnějším dotazování udali, že tam našli nějaké zcela nepatrné kůstky prý zvířecí ... střepů by si povšimli, neboť je mám již dosti vycvičené.“ V. Kučera tehdy soudil, že jde o únětický hrob bez milodarů, což později opravil na „kulturu nordickou“, srv. níže. *Obr. 42:1*.

Kostrový hrob č. 2 (z 22. 10. 1940), v prosté zemi, „v hl. 0,45 m „kostra v poloze přísně skrčené ... nohy přitaheny až k hrudi“, na levém boku, orient. Z–V s tváří k J, bez přídavek, s dodatkem, že „z prozkoumaného hrobu se zachoval lebečný vrchlík dlouhé úzké lebky“.

(k2:2) Kostrový hrob č. 3, s kamennou konstrukcí – obdélníkovým rámem, dlažbou a krytem (z 26. 11. 1940). Dle zprávy V. Kučery čj. 5350/40 z archivu ARÚ „v hl. 0,5 m pod ornici ... výkop ukázal, že je to pravidelná a opravdová prehistorická hrobka se skrčenou kosterou. Byla velmi pečlivě zbudovaná z opuky, kterou podle žlutého zbarvení s červeným nabíháním posuzují zdejší dělníci za hrádeckou. Hrádek je v Sudetech za Ranskou horou, asi 6 km od Dobroměřic. Půdorys hrobky měl tvar téměř pravidelného obdélníka o rozměrech 2 × 3 m. Stěny, široké 40 cm a vysoké 70 cm, byly skládány ve velmi pravidelnou zeď, podlaha vydlážděna plochými plotnami (30 × 40 cm). Na této podlaze ležela kostra ve skrčené poloze, hlavou k severu, nohama k jihu, obličejem k západu. Z kostry se zachovalo velmi málo, poněvadž ve zdejší půdě ztlučují kosti velmi rychle. Nad touto konstrukcí byla pravděpodobně jakási stříška z trámků a větví, neboť se zachovaly stopy po kůlech. I tato stříška byla asi zatížena balvany, které se provalily dovnitř hrobu a zavalily kosteru. Všechny kameny, kterého zde bylo použito, mohl vážit asi 12 až 14 q. Podivné je, že tento nebožtík, pro něhož byla zbudována tak nákladná hrobka, neměl při sobě jediného milodaru, ač byl průzkum proveden velmi opatrně.“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku,

112 K akcím ve „staré“ dobroměřické pískovně po r. 1953: *Koutecký 2006*, 28, obr. 1. Z výzkumu v r. 1967 je odtud silo s významným souborem keramiky staršího stupně KNP (*Koutecký 1969*, tab. II; *Zápotocký 2013*, 401, obr. 14). Tzv. „nová“ pískovna, s výzkumy z let 1969–1972, se nacházela ca 1,5 km na JV odtud, též při okraji risské terasy, a i tam byl zachycen sídelní areál KNP, tentokrát s objekty sířemské fáze (*Smrž – Zápotocký 1980*).

Obr. 42. Dobroměřice (Louny), k2. Hajšlovy pískovny. Hroby s kamennou konstrukcí ze záchranných akcí V. Kučery v l. 1940–41. 1–3 kostrové hroby č. 1, 3, 5 z „nové“ pískovny. – 4 koflík z kostrového hrobu č. 1 ze „staré“ pískovny. – 5 výšek z katastrální mapy: 1 „stará“ pískovna na ppč. 84, 85; 2 „nová“ pískovna na ppč. 78/1, značky: čtverec – hrob č. 3, křížky – hroby č. 1, 2. – 6, 7 poloha pískoven na mapě 2. vojenského mapování (naznačena kruhem) a na katastrální mapě, zde s polohou kulturně blíže neurčených kostrových hrobů zničených v r. 1941 při těžbě na ppč. 79 (naznačena šipkou). Obr. 1–5, 7 dle Kučera 1940/41.

orient. S–J, tváří k Z. K otázce dřevěného zastřešení: podle H. Ritter (1944, srv. pozn. 18), to měly být dva trámy, na plánu hrobu je zakreslen jeden. Obr. 42:2.

V závěru zprávy o tomto hrobu V. Kučera upozorňuje, že „poslední tři nálezy, učiněné v nové Hajšlově pískovně (srv. výše), jsou v řadě a dají se tedy v tomto směru předpokládati nové objevy.“ Dodává, že „kamenná konstrukce, o níž se zmiňuji v posledním hlášení /tj. kostrový hrob č. 1/, byla podle mínění dělníků, kteří ji rozebrali za mé nepřítomnosti, také podobným hrobem /jako hrob č. 3/, ač prý ne tak pěkně vybudovaným“.

Kostrový hrob č. 4 (z 5.12.1940), v prosté zemi; ve hl. 70 cm kostra ve skrčené poloze na pravém boku, orient. Z–V, tváří k J, bez přídatků.

(k2:3) Kostrový hrob č. 5, s kamennou konstrukcí – obdélníkovým „obložením“ (ze dne 25. 4. 1941), „V hl. 80 cm pod povrchem narazili dělníci na kamenné obložení, podle něhož se dalo předpokládat, že je v místě hrob. Zjištěno skutečně dosti pravidelné obdélníkové obložení kostrového hrobu o rozměrech 2,1 × 1,2 m. Uvnitř ležela úplně zetlelá kostra, z níž zbylo jen několik nepatrných kústek. Přesná poloha

nemohla být tedy zjištěna vůbec, pouze z kamenného obložení je jasné, že hlavou směřovala k východu a nohama k západu. V horní části hrobu nalezen kamenný provrtaný mlat nordického typu – není tedy jisté, zda při dně, jako přídavek, nebo na povrchu kamenné konstrukce, jako druhotně deponovaný votivní dar: *sekeromlat* s obloukovitým týlem, typ R I-1, profil b1, v týlu náznak žebra, šedočerný, d. 172 mm, M Louny 1753; *obr. 42:3. (Zápotocký 1992, 303, Taf. 69:14).*

(k2:4) Kostrový hrob 6, s nedbalým kamenným „obložením“ (ze dne 25. 4. 1941) „byl ve vzdálenosti čtyř metrů (tento rozestup hrobů je ve všech případech zdejších skoro stejný, tj. vždy asi 4 m od hrobu předešlého. Ve stejné hloubce, tj. asi 80 cm ležela skrčená kostra v nedbalém kamenném obložení. Byla orientována hlavou k jihu, nohama k severu, obličejem k východu. Milodary nalezeny žádné, pouze ve svrchním hrobovém zásypu se objevilo několik bezvýrazných střepů rázu pozdně neolitického, které jsou ostatně roztroušeny téměř po celém pozemku.“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku, orient. J–S, tváří k V.

Další dva hroby, hlášené odtud v r. 1941, patří k únětické:

(1) *kostrový hrob* ze dne 14. 7. 1941, tváří k V, orient. J–S, před hlavou 3 nádoby;

(2) *kostrový hrob* s 1 nádobkou (ÚK?) zničen v blízkosti předchozího hrobu.

(c) Rozšíření těžby na ppč. 79 v r. 1941. Se skrývkou tam započali v prvních měsících roku, když půda byla ještě promrzlá. Tehdy tam zničeno *pět hrobů* (dat.?) ve stržených zmrzlých blocích hlíny, „bez možnosti výzkumu.“ Podle dělníků „šlo o kostrové hroby, jak se zde vyskytovaly“, zdá se tedy, že se jednalo opět jen o hroby v prosté zemi. Do M Louny se z těchto hrobů dostalo „pouze několik nevýrazných střepů, opět rázu pozdně neolitického.“

LIT: *Kučera 1940/41; V. Kučera, zprávy č. j. 4342/40, 4586/40, 2377/41 v archivu ARÚ.*

Datování, komentář. V *Hajšlově staré pískovně* (ppč. 84, 85/1, 2) nalezené čtyři kostrové hroby byly všechny v prosté zemi. Z nich hrob č. 1 (Z–V, tváří k S) spadá, dle typu koflíku *obr. 42:4*, do mladšího stupně KNP. Hrob č. 2 patřil k zvoncovitých pohárů a hrob č. 3 k šňůrové, čtvrtý hrob neurčen.

V *Hajšlově nové pískovně* (ppč. 78/1) byly kamennou konstrukcí opatřené čtyři hroby, č. 1, 3, 5 a 6. Z nich jediný, hrob č. 5, obsahoval – nejisto zda jako přídavek nebo jako votivní dar druhotně vložený do kamenné konstrukce během stavby či po jejím dokončení – *sekeromlat* s obloukovitým týlem, typický pro mladší stupeň KNP. Zbývající tři hroby, č. 1, 3 a 6, byly bez nálezů. V. Kučera původně o všech těchto hrobech soudil, že pocházejí „z konce neolitu, nebo snad i z doby kultury únětické“. Po nálezů hrobu č. 5 považoval už všechny hroby s kamennou konstrukcí za „nordické“ a jako o „nordických“ se o nich zmiňuje i H. Ritterová (1944).¹¹³ Pro datování oněch tří hrobů bez milodarů, č. 1, 3 a 6, do období KNP by mohla paradoxně svědčit, jako už v jiných podobných případech, právě absence milodarů. Ta je totiž zároveň argumentem proti jejich vřazení do k. únětické.¹¹⁴ Nejistotu v tomto směru vnáší ale orientace pohřbů. U hrobu č. 1 ji neznáme, ale u hrobů č. 3 a 6 je explicitně udána jako poledníková, což by ukazovalo buď na období k. zvoncovitých pohárů či únětické, spíše však na skutečnost, že v mladším stupni KNP původní rovnoběžková orientace těl už nebyla závazným pravidlem (srv. č. *k1* – Brandýs n. L. a *kap. 2.2.4*).

Zbývající dva hroby, č. 2 a 4, byly v prosté zemi a bez přídavků, podle rovnoběžkové orientace pohřbů proto v úvahu přichází buď KNP, nebo k. šňůrová.

Lokace hrobů s kamennou konstrukcí (k2:1–4) na zdejší lokalitě je z krajinného hlediska zajímavá. Podle zpráv a mapky V. Kučery hroby ležely vesměs ve východní části ppč. 78/1, tedy na ploše sledující

113 Hrob č. 5 popisuje jako „eine gut angelegte Steinkiste, deren Boden mit einer regelmässigen Steinpflasterung versehen war. Auf dem oberen Teil der Steinpackung sollen die Spuren von zwei aufgelegten Pfosten vorhanden gewesen sein, die an ein Totenhaus deuten“.

114 Jak též *Pleinerová 1966, 370, 372*: „Z téže polohy (č. kat. 78-1 a ze sousední parcely č. kat. 79) je uváděno několik hrobů s kamennou konstrukcí, avšak bez milodarů, které by umožnily jejich datování (zprávy čj. 2377/41 a 5350/40 archiv AÚ Praha). Byly nalezeny v r. 1940. Máme sice podrobný popis jedné z těchto hrobek, prý obdélníkové o nezvykle velkých rozměrech 2 × 3 m, s dlážděným dnem a se stopami po trámech, jež držely horní kamenný kryt, únětické kultuře však neodpovídá popsaná orientace pohřbeného – skrčenec, pravý bok, hlava k západu, obličej k jihu a částečně jakoby k zemi.“ Jako jediný únětický hrobový nález odtud uvádí kostrový hrob ze dne 14. 7. 1941 se třemi nádobami.

hranu levobřežní pleistocénní terasy Ohře. Tři z nich jsou na mapce *obr. 42:5* zakreslené blíže k severní hranici parcely, ca 50–80 m od hrany terasy. Nacházely se tak v poloze bezesporu nápadné, při okraji říční terasy, s rozhledem na širokou rovinu říční nivy (*obr. 42:6*). Navíc jejich seřazení do jedné linie blízké rovnoběžkovému směru, jak jsou zakreslené na Kučerově mapce, navozuje opět, jako už v jiných podobných případech, možnost, že původně mohly být součástí jedné stavby či ohrazení typu dlouhých mohyl.

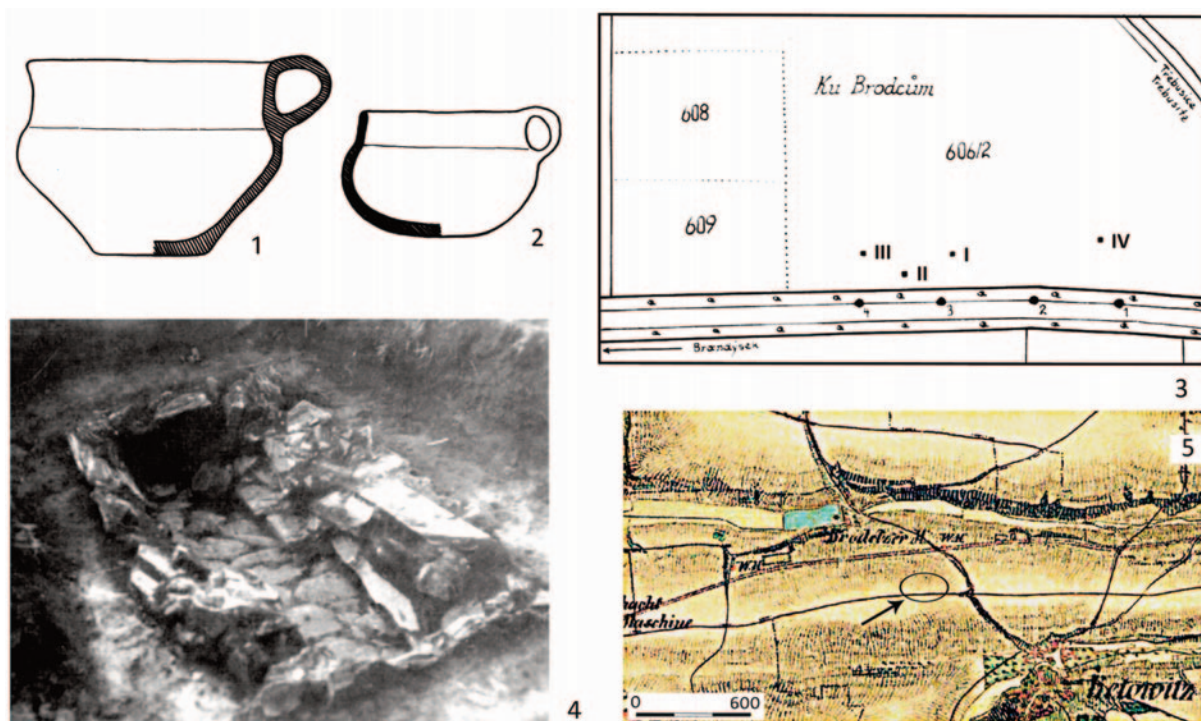
Zdejší *polykulturní pohřební areál*, prostorově navazující na skupinu kamenných hrobek, musel být, soudě dle zpráv o hrobových nálezech z obou pískoven pí Hajšlové, značně rozsáhlý. Podle rozptylu náhodně zachraňovaných nálezů by sahal od okraje terasy ca 250 m k severu až po polní cestu do Lenešic (*obr. 42:7*).

Užíván byl prokazatelně od mladšího stupně KNP přes období mladoeneolitických pohárových kultur až do starší doby bronzové.¹¹⁵

DŘETOVICE, okr. Kladno

A. „Ku Brodcům“ či „U Brodec“ na SZ od obce, pole p. Čtrnáctého ppč. 606/2, při severní straně býv. silnice do Brandýska. Náhorní pláň mezi údolím Týneckého a Dřetovického potoka, 295 m n. m (*obr. 43:5*). Hluboká orba zachytila na tomto i sousedních polích tři skřínkové hroby a v jejich bezprostřední blízkosti sídlištní jámu „i jiné stopy současného osídlení“. Výzkum A. Knor (ARÚ) v r. 1942:

(*k3:1*) **Skřínkový hrob 1** s kostrovým pohřbem dospělého jedince, zničený orbou, po které „na povrch pole vyhozeny zlomky desek břidly spolu se zlomky lebky dospělého člověka.“ V těsné blízkosti kulturní jámy a při ní dvě či tři menší desky břidly šikmo postavené, zřejmě zbytek východního čela hrobu. „Dle toho, byla-li skříňka obdélníkovitá, byla uložena delší osou ve směru západ–východ /autor chybně: jih/ a kostra v ní spočívala tímže směrem, uložená na pravém boku. Tomu by nasvědčovalo i to, že zlomky lebky z tohoto hrobu byly nalezeny na samém západním okraji pruhu vyoraných břidlicových desek.“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku, orient. Z–V, s tváří na J. Bez přídavků.

Obr. 43. Dřetovice (Kladno), **k3**. Poloha Ku Brodcům, výzkum v r. 1942, skřínkové hroby č. 1–3. Koflíky z hrobu č. 2 (1, 2), výsek z katastrální mapy (3) a snímek kostrového hrobu č. 2 (4) podle Knor 1943; 5 výřez z mapy 2. vojenského mapování s polohou hrobů (naznačena šipkou).

115 Sr. Hájek 1968, 19; Buchvaldek 1967, 135; Pleinerová 1966, 370.

Na okraji východního čela hrobu 1: *jáma kotlovitá*, dm. 130–140 cm, hl. 85 cm, výplň světle šedočerná; „z výplně jen 2 střepy a několik menších desek břidly v růz. výši od ústí ke dnu.“, v ústí jámy „tlum zvířecích kostí – pravděpodobně část těla“. NM Praha př. č. 104/42.

(k3:2) Skříňkový hrob 2 s kostrovým dětským pohřbem. Ve žlutce podbrázdí se ve hl. 35–40 cm rýsovala hrobová jáma obdélníkovitá, 170 × 90 cm, uprostřed rozšířená na 105 cm, dno ve hl. 75 cm; orient. delší osou S–J. Kamenná skříňka sestavena ze svislých desek, d. až 60 cm, š. až 40 cm, silných až 10–12 cm, slabě zapuštěných pod úroveň dna, jehož dlažba sestávala ze slabších desek o síle 5–6 cm (vše břidla). Kryt hrobu se nedochoval, dle autora se zdá, že neexistoval. Vnitřní prostor skříňky, hl. 65–70 cm, vyplněn sytě černou hlinou. V JZ rohu, ca 5 cm nad dnem, stál džbán s menším džbánkem uvnitř, na hranici jižní a střední třetiny dna nalezen „sporý zbytek slabě končetinové kosti (asi z ruky). Dětský pohřeb ... patrně na pravém boku skrčeně, hlavou k jihu, nohama k severu, takže dvojice džbánek stála za hlavou.“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku, orient. J–S, tváří k V. Použitou horninou zde je výhradně břidla. *Obr. 43:4*. – Přidavky (NM Praha inv. č. 58991–2, *obr. 43:1,2*): *koflík* mísovité: hrdlo vyšší, válcovité se slabě rozevřeným okrajem; ucho široké, páskové, jen lehce převýšené nad okraj; dno ploché; v. 105 mm; *koflíček* miskovitý: hrdlo nízké, válcovité až slabě kónické; ucho široce páskové, podle A. Knora „s okraji zhora napříč rýžkovány. Podobně rýžkovan i okraj hrdla vlevo ucha“ (tuto výzdobu ale inv. karta NM nezmiňuje), dno oblé; v 60 mm.

(k3:3) Skříňkový hrob 3 s kostrovým dětským pohřbem. Obdélníkovitá skříňka 80 × 60 cm, orient. delší osou ZJZ–VSV. Stěny tvořila vždy jediná deska břidly, dno vydlážděno menšími zlomky břidly. Vrchní strana skříňky ve hl. 25 cm („orbou zasaženy jen vršky desek, které byly pluhem odříznuty“), dno ve hl. 50 cm, „takže hrob byl jen slabě zapuštěn do žlutky podbrázdí“. Kryt skříňky se nedochoval. Na dlažbě dna u ZJZ čela zbytky lebky, u protějšího zbytky nohou „dítěte ve stáří 3–4 let, uložené skrčeně na pravém boku, hlavou k jz, nohama k vvs. Hrob byl bez milodarů.“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku, orient. ZJZ–VSV, tváří k JJV.

Ca 60–70 m východně od hrobu č. 3 (odhadem dle Knorova plánu *obr. 43:3*):

Jáma(?). Z hl. 45–55 cm „shluk střepů“ badenské kultury „se zlomkem kamenné suroviny na nástroje a se zlomkem kamenného nástroje“, NM Praha př. č. 105/42.

LIT: *Knor 1943* a jeho zpráva čj. 6886/47 v archivu ARÚ.

Datování, komentář. Hroby č. 1 a 3 byly bez přidavků. Miskovité koflíky z hrobu č. 2 určil A. Knor jako k. kanelovanou (badenskou), typově ale patří spíše mladší KNP (tuto dataci nevyklučuje ani poledníková orientace pohřbu), *obr. 43:3,4*.

Záchranná akce A. Knora zde zachytila zřejmě torzo pohřebního areálu, původně mohylového, z období KNP, jehož prostor poté zaujal sídelní areál k. badenské. Trojice skříňkových hrobů zde tvořila nerovnou linii Z–V směru, dlouhou ca 50–60 m (hrob č. 2 byl od hrobu č. 3 vzdálen 27 m a vzdálenost mezi hroby č. 1 a 2 lze odhadovat též na ca 30 m, srv. plán *obr. 43:3*), což se zdá příliš, než abychom mohli uvažovat o jejich původní vazbě na těleso jedné dlouhé mohyly.

Z krajinného hlediska je prostředí zdejší lokality – náhorní pláň na široce plochém, táhlém hřbetu mezi údolními dvou potoků – opět výrazně dominantní polohou, s možností vizuální kontroly širokého okolí.

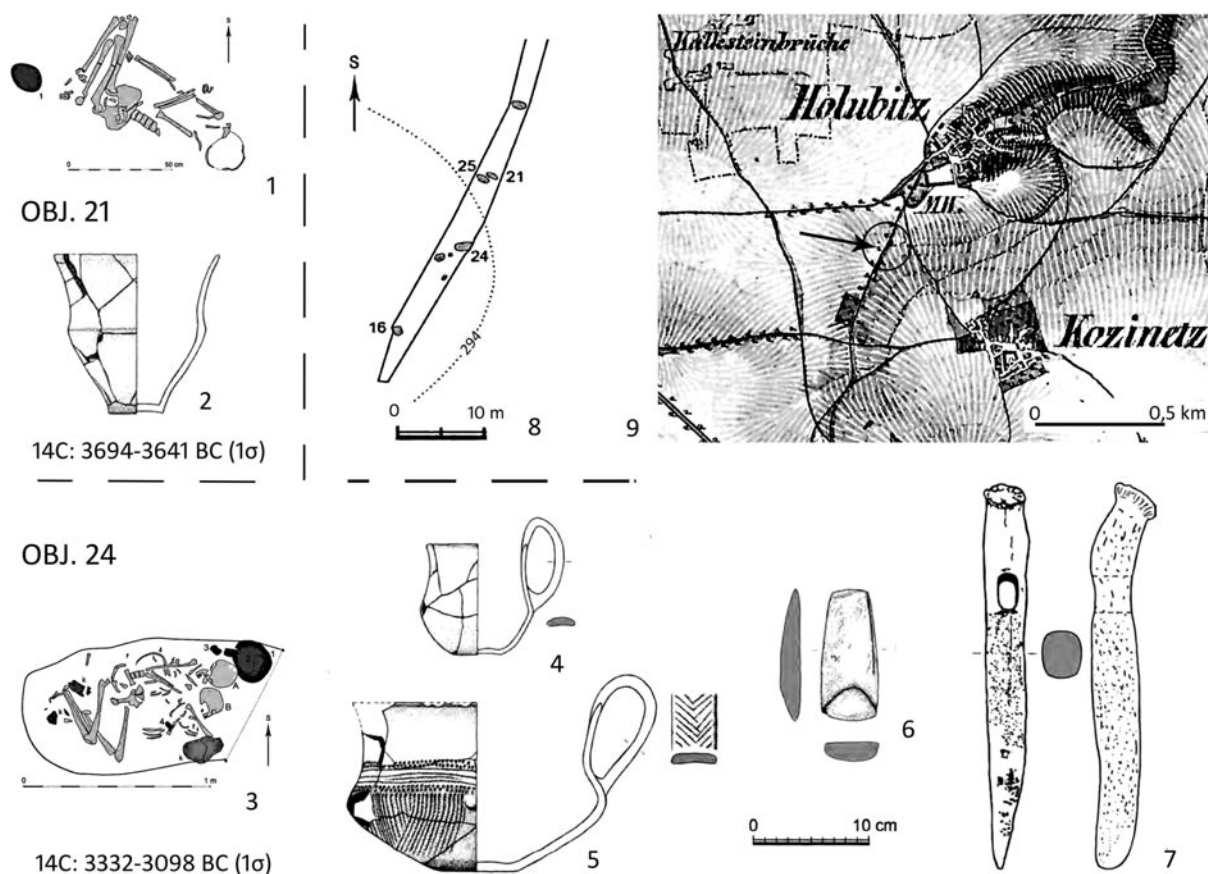
HOLUBICE, okr. Praha-západ

A. JZ okraj obce, k východu exponovaný nevýrazný hřbet na severním okraji pramenné pánve Holubického potoka mezi Holubicemi a Kozincem; 293–295 m n. m (*obr. 44:9*). Polykulturní lokalita, kromě eneol. hrobů (KNP, badenská k.) i hroby k. únětické a štítarské fáze k. knovízské. Výzkum na ploše komunikační a inženýrské sítě obytné zóny OMS 19 v r. 2008.

Kostrový hrob KNP, objekt č. 21, uložen v podorniční vrstvě, proto obrys hrobové jámy nezjištěn. Kostra ženy ca 30–40leté, silně skrčená na levém boku, tváří k SV, orient. SZ–JV (*obr. 44:1*). Přídavek (ca 20 cm Z od chodidel kostry): *nálevkovitý pohár*, v. 135 mm, *obr. 44:2*.

Z osteologického vzorku ¹⁴C datum CRL-15611: 4879±36 BP = 3684–3641 BC (1σ).

(k4) Kostrový hrob k. badenské, objekt č. 24, **s kamenným závalem?** V hrobové jámě obdélníkové, 130 × 70, hl. 15–20 cm, uloženy dvě kostry, A, B: A. žena, 40–50 let, z kostry B jen torzo těla: žena?, 30–55

Obr. 44. Holubice (Praha-západ), **k4**. 1, 2 kostrový hrob obj. 21 (v prosté zemi) s nálevkovitým pohárem a ^{14}C -datací do 37. stol. př. Kr.; 3–7 kostrový hrob badenské kultury obj. 24 se zbytkem kamenné konstrukce?; 8, 9 poloha výzkumu na plánu a na výřezu z mapy 2. vojenského mapování.

let, obě na levém boku, s tváří k J, orient. V–Z. V jihovýchodní části hrobové jámy se nacházel větší kámen, „z odkryté situace však jednoznačně nevyplývá, že by oba pohřby byly pův. překryty kamenným závalem“. – Přidávky (v SV rohu, za lebkou pohřbu A: dvě do sebe vložené nádoby, při nich sekeromlat; u pohřbu B v místě hrudníku teslice): *koflík* s převýšeným páskovým uchem, zdobený kanel. orn., v. těla 145 mm, *obr. 44:5*; *džbánek* s převýšeným uchem, nezdobený, v. těla 95 mm, *obr. 44:4*; *sekeromlat* parohový s oválným nasadním otvorem, d. 333 mm, *obr. 44:7*; *teslice* spilitová, d. 115 mm, *obr. 44:6*.

Z osteo-vzorku ^{14}C datum CRL-15612: 4486 ± 36 BP = 3347–3030 BC (1 σ).

LIT: *Dobeš et al. 2018*.

Datování, komentář. Podle přidavků a radiokarbonových dat spadá hrob obj. 21 do doby staršího stupně KNP (per. I-2, 3), hrob obj. 24 do klasického stupně k. badenské.

Oba hroby, velmi mělce uložené, se dochovaly zřejmě proto, že zdejší pozemek byl dříve dlouhodobě užíván jako sad. Autoři předpokládají, že zde byl zachycen „zbytek pohřebního areálu, který byl založen již v období KNP (obj. 21) a který zřejmě měl podle analogií podobu mohylníku. Ten byl obdobným způsobem využíván i následně, z dochovaných situací byly dokumentovány hroby klasického stupně k. badenské (obj. 24) a k. únětické (obj. č. 16).“

Z prostorového vztahu mezi trojicí hrobů (hrob obj. 24/BAD ležel ca 10 m a hrob obj. 16/ÚK ca 25 m na JJZ od hrobu obj. 21/KNP) je zároveň zřejmé, že v případě, že by zde stál pohřební objekt typu dlouhé mohyly KNP s V–Z orientací, pak by hroby mladších kultur (badenské, únětické) ležely už mimo jeho obvod, jižněji.

HOŘÍN, okr. Mělník

A. „Na pískách“, též „Bílé břehy“, mezi silnicí do Vrbna a svahy k nivě; 158 m n. m. Pole J. Plátka st. ppč. 267 na V straně nevýrazné vyvýšeniny, proříznuté v l. 1902–5 plavebním kanálem. Při výzkumu halštatského žárového pohřebiště v r. 1898 (B. Čermák):

(k5) Hrob č. XVII, *skřínkový hrob žárový s kamenným obložením* „dobře opatřený obložením, oblázky i opukovými kameny, kryl nádobu tab.III:10. Hrob byl pobořen a nádoba jen náhodou zachována.“ Přídavky (NM Praha inv. č. 14729–14731): *nálevkovitý pohár* mísovitý, na plecích čtyři dvojice svislých krátkých žeber; v. 188 mm; *džbán* zdobený, dochoval se z něj jen zlomek s páskovým uchem, zachov. v. 85 mm; *přeslen* kónický, dm. 70 mm.

LIT: Čermák 1901; Stocký 1926, 177, t. 87:14; Sklenář 1999, 37–48, obr. 1:1 (poloha hrobu: „hrob knp – mohyla?“); Zápotocký 2013, 446, t. 4:17,18.

Datování, komentář. Typ poháru a džbánu řadí hrob do mladšího stupně KNP. Indicií původně mohylové úpravy je zde prostorová vazba na mladší pohřební areály, zde z doby k. únětické a halštatské.

HOSTIVICE, k. ú. Litovice, okr. Praha-západ

A. Severní okraj býv. Haklovy cihelny, jižně od silnice Praha – Karlovy Vary, ca 370 m n. m. Prostor rozsáhlého sídelního areálu KNP, situovaného na jižním okraji a svahu sprašové návěje, mezi údolími Jenečského a Litovického potoka, mezi Litovicemi a Hostivicemi (Pleinerová 2002, Fig. 1). Výzkum v r. 2004, J. Hložek. Podle předběžné zprávy zde byl v severní části zkoumané plochy, u hrany hliníku bývalé cihelny odkryt:

(k6) *Kostrový hrob s kamenným závalem/vrstvou* (objekt č. 1). „V pravidelné obdélné hrobové jámě o rozm. 340 × 130 cm, hl. 25–35 cm byly pod kamenným závalem uloženy ostatky dospělého jedince na pravém boku, hlavou k jihu,“ přičemž „*hrobová výbava ... byla uložena v kamenném závalu nad skeletem.*“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku, orient. J–S, tváří k V. – Přídavky: *sekeromlat s obloukovitým týlem* (tj. R-typu); *silicitový úštěp*.

LIT: Hložek 2005.

Datování, komentář. Podle sekeromlatu hrob spadá do mladšího stupně KNP. Zpráva o něm, byť předběžná, eviduje důležitý moment pohřebního ritu KNP – totiž že sekeromlat nemusel být přídavkem, ale votivním darem, deponovaným až během či po dokončení stavby hrobky. Navíc jde o další případ poledníkové orientace pohřbů z období mladší KNP (srv. kap. 2.2.4).

CHUDEŘÍN, okr. Louny

A. Pískovna. Polykulturní lokalita (srv. kap. 5.1.2, d8, 9 – Chudeřín – Roztyly). V dubnu r. 2016 zde byl kromě deseti hrobů k. šňůrové odkryt při výzkumu žateckého muzea (P. Holodňák):

(k7) *Kostrový hrob s kamennou obdélníkovitou dlažbou*. Podle novinové zprávy a laskavé informace autora výzkumu měla hrobová jáma o rozměrech 340 × 220 cm, orient. Z–V, „dno pečlivě vydlážděné kameny, nadzemní část kamenné hrobky byla zřejmě již v minulosti rozorána zemědělci. Původně mohla být nad ní navršena i rozměrná mohyla. V hrobě byly zjištěny jen zlomky lidské lebky s če-

Obr. 45. Chudeřín (Louny), k7. Pískovna, výzkum v r. 2016. Kostrový hrob s kamennou konstrukcí: 1 sekeromlat, 2 snímek hrobu; podle zprávy P. Holodňáka pro server www.novinky.cz.

listí a poblíž položený skvostný kamenný sekeromlat.“ Poloha pohřbu, dle polohy lebky: na pravém boku, orient. Z–V, tvář k J, sekeromlat položen za tělem tak, že osa předpokládané rukojeti směřovala šikmo k severní straně dlažby. Podle foto *obr. 45:2* měla dlažba, složená z několika desítek drobných a středně velkých kamenů, nepravidelně obdélníkový tvar. Příklad: *sekeromlat* kamenný s čepcovitým tělem, typ K I A-3, d. ca 20 cm; *obr. 45:1*. M Žatec.

LIT: P. Holodňák, zpráva pro server www.novinky.cz.

Datování: sířemská fáze KNP (per. I-3).

JENŠTEJN, okr. Praha-východ

A. „Na Vartu“, široká plochá sprašová ostrožna vysunutá do údolí Jenštejnského potoka. Kamenolom ing. Čermáka na poli kat. č. 58 (v severní části ostrožny), 230 m n. m. Polykulturní lokalita, ze záchranných výkopů L. Hájka též sídlištní objekt mladší k. lengyelské a kostrové hroby k. lengyelské (1) a KNP (1):

(k8) Kostrový hrob skřínkový, zčásti zničený (zachycen v profilu pískovny); obdélníkový. š. 120 cm, d. ?, hl. včetně ornice 60 cm. Dle L. Hájka „kolem hrobových stěn byly rozestavěny větší kameny, které tvořily skříňku. Ta byla uvnitř vyplněna rovněž kameny a černou hlinou. Kostra byla skoro úplně zetlelá a zachovaly se z ní pouze dvě kostičky, a to patrně stehenní a holenní, podle nichž lze předpokládati, že kostra ležela na pravém boku, hlavou k JJZ, nohama k SSV a obličejem patrně k JV. U nohou stál džbán, kolem něhož byly kameny postaveny tak, že byl v jakési skřínce, kryté větší plochou deskou. Zachoval se celý. Pouze tím, že kameny byly postaveny na nohu a zetlením se posunuly poněkud níže, byl tlakem krycí desky udrčen okraj.“ Příklad: *Džbán* jednouchý, ucho páskové, po stranách pupíky, orn. hrdlo odsazené linií rytých trojúhelníků, na plecích rytá, široce trojúhelníkovitá obrvená klikatka; v 128 mm. NM Praha inv. č. 49098 - „nordický kostrový hrob I. /7.7.1932/“.

LIT: *Hájek 1934–5; Zápotocký – Dreslerová 1996*, 53, obr. 1 (mapa).

Datování: mladší stupeň KNP.

KAMÝK, obec Velké Přílepy, okr. Praha-západ

A. „Pole p. Ženiška u vily p. Pfeifera“ na JV úpatí návrší Hájnice v údolí Podmoránského potoka, ca 315 m n. m. (polohu cf. *Smejtek – Vojtěchovská 1998*, 10, obr. 1:7,8). Z výzkumu A. Stockého (NM Praha):

(k9:1) „Z hrobu se skrčenou kostrou s kamenným obložením“ resp. „v plochem hrobě zavaleném kamenným“, bez dalších údajů. Příkladky: *kulovitý mlat – bulava* kamenná; *spirálka* měděná ve zlomcích. NM Praha inv. č. 18371–2 s údajem: „Skrčená kostra na poli p. Ženiška. Kamenné obložení. Skrčení neúplné“.

X. Ze starších výzkumů (J. Felcmana?),

(k9:2?) Z hrobu, nejisté, zda s kamenným závalem: *sekeromlat* kamenný s obloukovitým tělem, typ R I-2, s nedokončeným vývrtem, d. 157 mm, vývrt dm. 20 mm, drsný povrch – polotovar; NM inv. č. 399514 s nápisem „Kamýk“, se štítkem „hrob 64“ a s pozn.: „Kamýk (upřesnit)“, *obr. 62:5*.

LIT: *Stocký 1926*, 113, 177, t. 105:15 – nordické sídliště (střepe nálevkovitých pohárů) a hroby (provrtná kamenná koule, sekeromlat). K hrobu s bulavou: *Ehrich – Pleslová-Stiková 1968*, 210 (jako KKA?); *Berounská 1987*, 36 (jako KNP); *Dobeš 2013*, 78 (jako mladší KNP/ŠK).

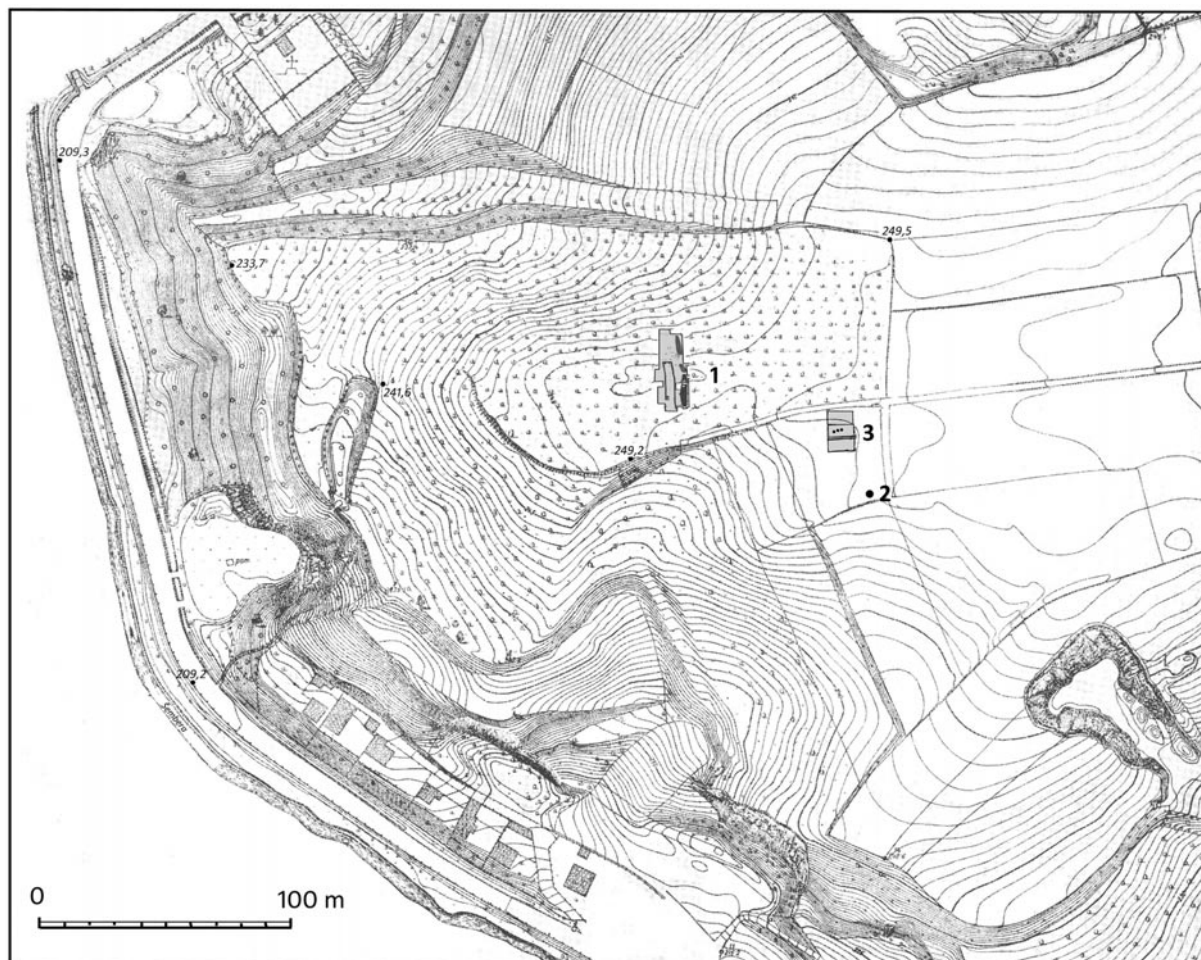
Datování: první hrob – starší/střední eneolit, druhý hrob – mladší stupeň KNP. Zvláštností je zde použití sekeromlatu ve stadiu polotovaru, nejasné zda primárně, jako přídatku, nebo druhotně, jako votivního daru; podobným případem je sekeromlat z *i10* – Litoměřic.

KLUČOV, okr. Kolín

B. „Na skále“, východní, náhorní partie pseudoostrožny, ca 248 m n. m. K poloze, výzkumu a příkopovému ohrazení typu dlouhých mohyl v obvodu časně eneolitického hrazeného areálu na vrcholové partii návrší srv. Klučov A – obj. *d1* v *kap. 5.1.1*.

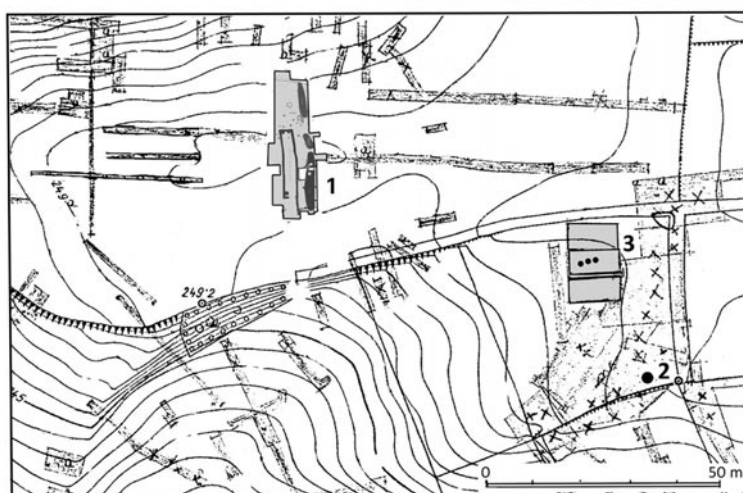
Staroeneolitické osídlení na hradišti dokládají, kromě keramiky KNP z kulturní vrstvy, kostrové hroby ze sond č. 90 a 97.¹¹⁶ Zlomky pohárů s kolkovaným ornamentem (k nim už *Štiková 1955*, 42)

¹¹⁶ Hrobovými nálezy KNP mohly být i dva ojediněle nalezené kamenné sekeromlaty: Z *prostoru hradiště* pochází sekeromlat s obloukovitým tělem typu R I/III A (d. 115 mm) z období mladší KNP (*Zápotocký 1992*, 304, Taf.

A

B

Obr. 46. Klučov (Kolín). Návrší Na skále, výzkum J. Kudrnáče v l. 1949–58. 1 sonda č. 1 s časně eneolitickým příkopovým půdorysem typu dlouhých mohyl **d1** a s přerušovaným příkopem; kostrové hroby KNP v sondách č. 90 (2) a 97 (3 – **k10**); podle Kudrnáč 1970, příloha H.

a zásobních hrnců s okrajovou lištou (*obr. 47:5; 48:6–10*) jako doklady sídlištního prostředí jsou, stejně jako zmíněné kostrové hroby, z míst ca 60–80 m východně od časně eneolitického hrazeného areálu. Hrobové nádoby spadají do staršího stupně KNP, zdobené zlomky pohárů ze sídlištní vrstvy do jeho mladší, síremské fáze a ojediněle nalezený sekeromlat (cf. níže) je z mladšího stupně KNP.

69:5). – Z polohy „Na hlinkách“, návrší vzdáleného ca 2 km ZSZ od hradiště, pochází sekeromlat s obloukovitým týlem (typ R II-2) mladší KNP, vyoraný zde na poli p. Židlického v r. 1946; M Český Brod č. 27935; Zápotocký 1992, 309, Taf. 76:10. *Obr. 72:6.*

Kostrové hroby KNP ze sond č. 90 a 97 z let 1957 a 1958 dokumentuje nálezová zpráva a k dispozici je též antropologický posudek (*Kudrnáč 1959b; Palečková 1959*).¹¹⁷ Pro úplnost zde uvádíme též popis osamocené prvního hrobu, uloženého v prosté zemi:

Kostrový hrob ze sondy č. 90 (z r. 1957) odkryt u kontrolního pásu C-C' a částečně i pod ním; *obr. 47: 6,7*. Hrobová jáma široce oválného tvaru, orient. SV–JZ, vyplněná černošedou hlínou, na profilu d. 127 cm, zapuštěná ca 40 cm do rostlého terénu „pod eneolitický povrch“, tj. ca 85 cm pod úroveň dnešního povrchu, přičemž JV okraj hrobové jámy porušila hradištní jáma-pec obj. 28. Skelet dospělé ženy ve skrčené poloze na pravém boku, orient. SV–JZ, s tváří k SZ. Přídavkem je koflík, získaný zřejmě z porušené partie hrobu, a tedy z prostoru za lebku či za zády zemřelé: *koflík* s vyšším, slabě kónickým hrdlem, široce páskové ucho nasazeno na okraj, v. 95 mm, *obr. 47:7*.

Datování: dle tvaru koflíku baalberský stupeň KNP.

Našeho tématu se týkají až zbývající tři hroby, jejichž uspořádání naznačuje existenci dalšího *objektu typu dlouhých mohyl* na klučovském návrší (tím prvním, takto interpretovaným, je obdélníkovité ohrazení časně eneolitického stáří *d1* ze sondy č. 1, srv. *kap. 5.1.1*); *obr. 47:1–5; 48:1–10*:

(k10:1–3) Trojice kostrových hrobů v sondě č. 97 (na ose dlouhé mohyly?) odkryta na JZ od vnější brány mladšího slovanského příkopu, mezi starším a mladším slovanským příkopem, uprostřed západní poloviny sektoru B. Ornice o síle 25 cm zde kryla tmavě hnědošedou vrstvu ca 30 cm mocnou, s nálezy v horní části hradištními, v dolní části „eneolitickými“, přičemž odlišit od sebe oba horizonty bylo obtížné. Podloží je tu šterkopísek říční terasy, přičemž zde, v sektoru B, kryla ve hl. 10 cm pod povrchem celou plochu ještě rzivá písčitohlinitá vrstvička ca 10 cm silná, promíšená uhlíky a popelem, vzniklá rozvezením a rozoráním slovanského valu. U JZ rohu sektoru B zachycena u kontrolního pásu I-II část hradištní jámy (*Kudrnáč 1959b*, 203–205); *obr. 48:1,2*.

(k10:1) Západní hrob (objekt č. 30), *se zbytkem kamenného krytu*, *obr. 48:5*. Na značně zetlelé kostře, uložené na „eneolitickém povrchu“¹¹⁸ ve hl. 38 cm pod dnešním povrchem, položeno několik kamenů, přičemž velikost a tvar hrobové jámy se nedaly určit. Kostra mladé ženy v silně skrčené poloze na pravém boku, tváří k JZ, orient. SZ–JV.¹¹⁹ Při horní části kostry jako přídavky: části *dvou nálevkovitých pohárů*: jeden štíhlý, ostře profilovaný, druhý širší, s hrdlem měkce nasazeným, *obr. 47:3,4*.

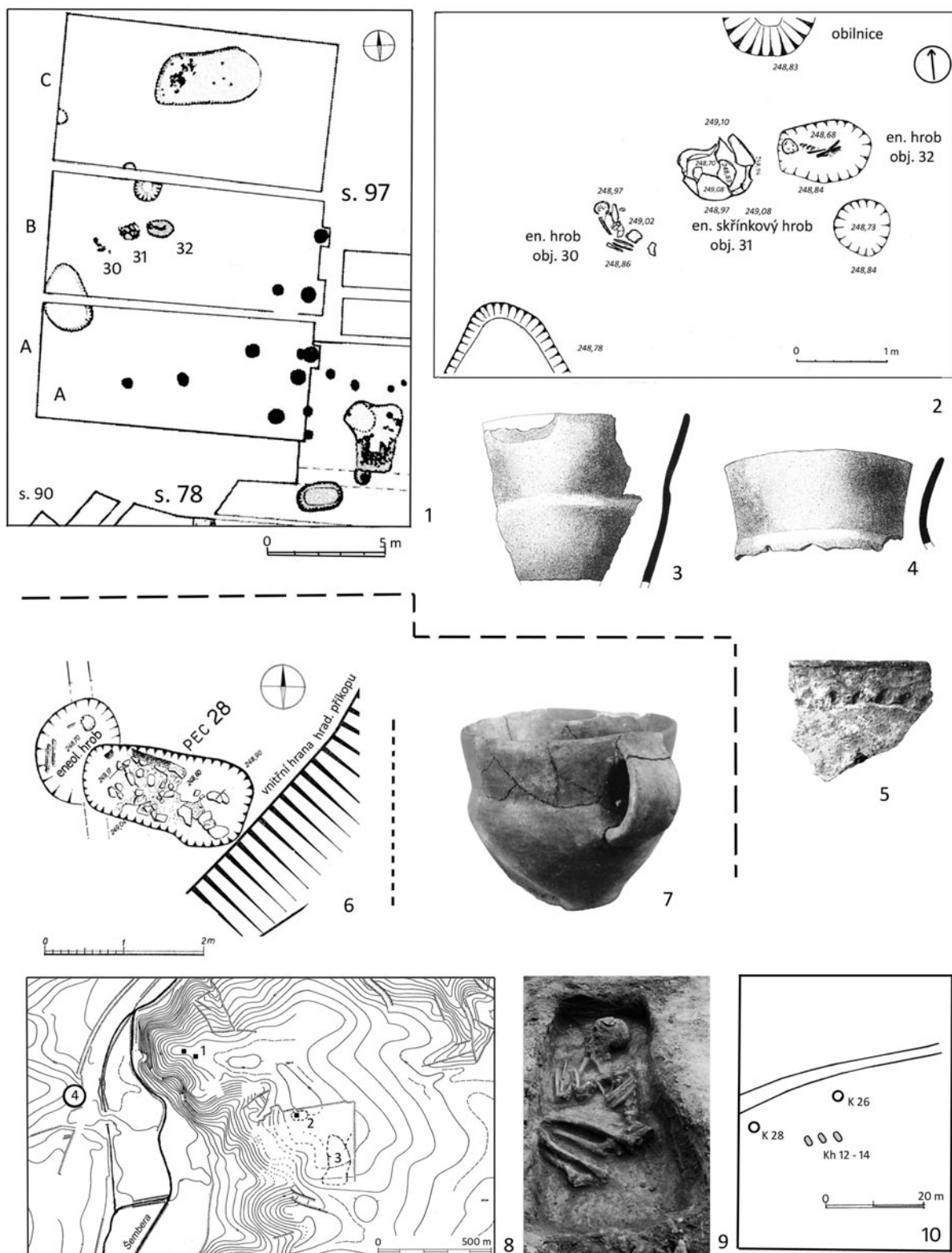
(k10:2) Prostřední hrob, skřínkový (objekt č. 31), *obr. 48:3,4*. Skříňka o rozměrech ca 80 × 60 cm, sestavená ze šesti plochých kamenů zelenavého slepence, nejspíše křídly, místy, zvláště na severním kameni, s načervenalými skvrnami, které podle dr. Suka z ÚÚG vznikly patrně opálením. Svrchní deska překrývala pohřeb: Silně zetlelá kostra dítěte (dle antropol. posudku jen fragmentární pozůstatky obratlů, žeber, kostí horních a dolních končetin malého dítěte, inf III) uložena ve skrčené poloze na pravém boku, tváří k J, orient. Z–V, a opět v úrovni původního povrchu. Bez přídavků. Ve skřínce se kromě pohřbu vyskytlo několik uhlíků a dno menší nádoby v hlíně nalepené na západní kámen skříňky. Další střepy eneolitického rázu byly v hlinité výplni skříňky, z nich jeden se vyznačoval bradavkovitým výčnělkem. U kostry se vyskytla též jedna drobná opálená kůstka. Nálezy z výplně hrobu dle inv. seznamu: 66 „eneolitických“ střepů, 1 opálený kámen, 20 kamenů (nezjištěno).

Východní hrob v prosté zemi (objekt č. 32), *obr. 48:2 vpředu*. Oválná jáma Z–V, 107 × 70 cm, zahlobená ca 22 cm do hrubozrnné písčitohlinité říční terasy; dno jámy ca 65 cm pod dnešním povrchem a ca 25 cm pod původní úrovní. Kostra na pravém boku, mírněji skrčená než předchozí a rovněž značně zetlelá; ruce pokrčené na hrudi, orient. Z–V, tváří k J. Dle antropol. posudku „fragmentární pozůstatky téměř celé kostry malého dítěte (inf III). Celková stavba kostry je infantilní“. U jejího boku byl pazourkový úštěp se zbytky pryskyřice (dle určení chemika ARÚ dr. J. Pelikána). U kostry se našlo též několik

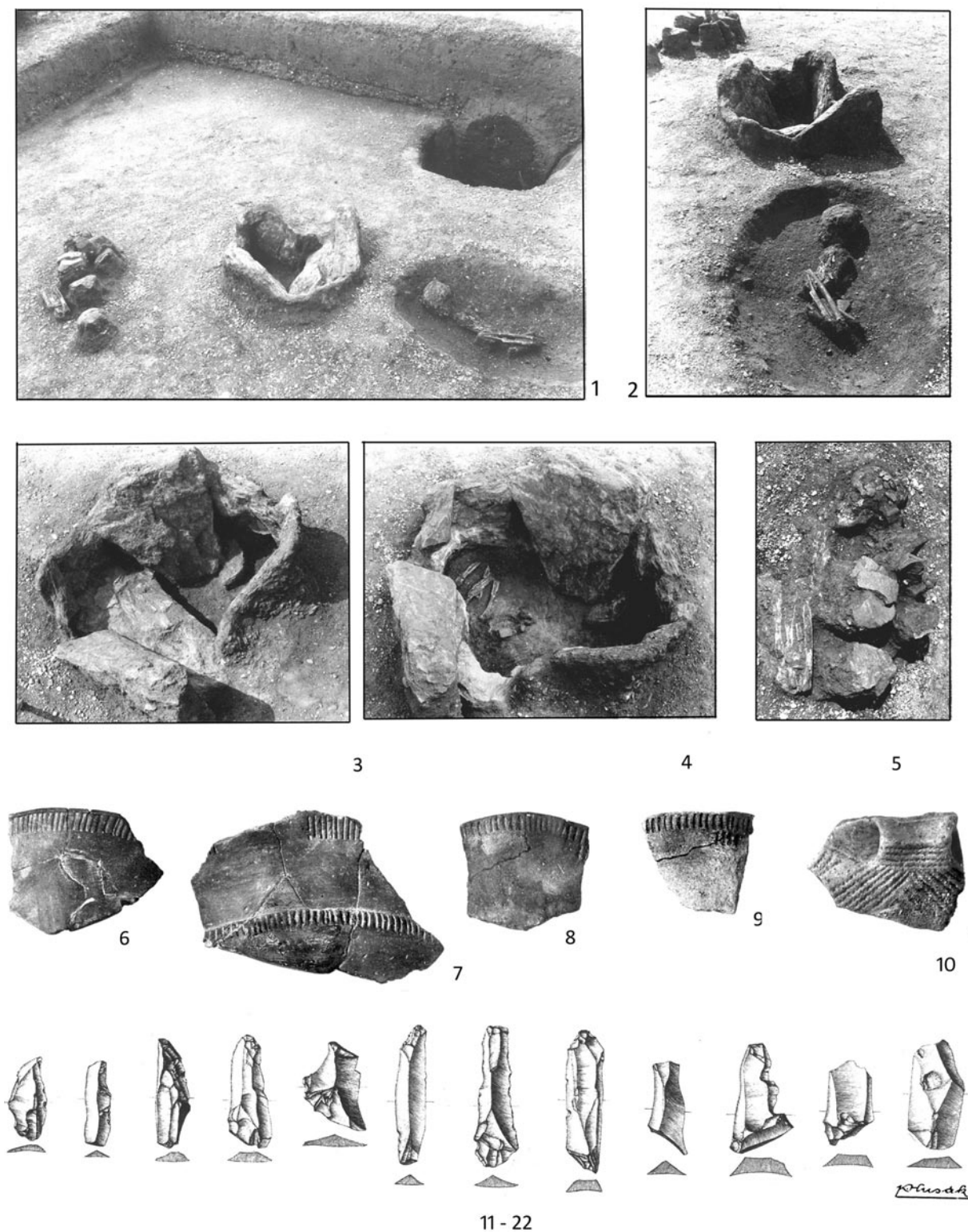
¹¹⁷ Zmínka o trojici hrobů ze sondy č. 97 se objevila jen v souvislosti se záchrannou akcí v místní písčité v r. 1969 (*Kudrnáč 1972*). Další tři kostrové pohřby odkryté během výzkumu hradiště – jeden ze sondy 23 a dva uložené na dně sila č. 2 v sondě č. 89, patří k únětické.

¹¹⁸ Termínem „eneolitický povrch“ míněn zřejmě spodní horizont kulturní vrstvy, silně zde ca 30 cm.

¹¹⁹ Dle antropol. posudku H. Palečkové (1959): „Fragmentární pozůstatky lebky mladé ženy (juv/ad). Glabella a arcus ploché, čelo klenuté a kolmé, kořen nosu úzký. Stavba lebky gracilní s odpovídajícím svalovým reliéfem. Alveolární prognatismus.“

Obr. 47. Klučov (Kolín). Návrší Na skále, výzkum v l. 1957–8. Kostrové hroby obj. č. 30–32 v sondě 97 (**k10**): 1, 2 plány sondy a hrobů; 3, 4 zlomky nálevkovitých pohárů z kostrového hrobu 30; 5 okraj zásobního hrnce z vrstvy u skřínkového hrobu 31. – Kostrový hrob v sondě 90/57: 6 plán hrobu, porušeného peci obj. č. 28 z doby hradištní; 7 koflík. – 8 eneolitické lokality na katastru Klučova: 1 Na skále, dlouhá mohyla s raně eneolitickým příkopem v sondě 1 a kostrové hroby v sondách 90, 97; 2, 3 pískovna Na vrchu, v SV části pískovny trojice skřínkových kostrových hrobů, ve střední části pískovny středoneolitický sídelní areál (k. řivnáčská, k. kulovitých amfor) s pohřebištěm k. šňurové; 4 sídelní areál k. řivnáčské. – 9, 10 trojice kostrových hrobů v SV části pískovny Na vrchu: skřínkový hrob č. K h14 a plánek nálezů (K h12–14 kostrové hroby, K 26, 28 jámy k. řivnáčské). Podle Kudrnáč 1959b, 1970.

Obr. 48. Klučov, *k10*. Návrší Na skále; výzkum v l. 1957, 1958, sonda 97. Kostrové hrobky č. 30–32: 1 hrobky č. 30–32, za nimi silo z doby hradištní (pohled od JV); 2 dto, pohled od východu, hrobky obj. 32–31–30; 3, 4 skříňkový hrob č. 31 s horní deskou a po jejím sejmutí, s odkrytým kostrovým pohřbem; 5 kostrový hrob č. 30. – Z kulturní vrstvy: 6–9 zlomky nálevkovitých pohárů s kolkovanou výzdobou sířemské fáze KNP, 10 zlomek k. kulovitých amfor, nalezený „180 cm na sever od profilu III–IV v hl. 35 cm“; 11–22 štípaná industrie. Podle *Kudrnáč 1959b*.

zlomků eneolitických nádob. Nálezy z výplně hrobu dle inv. seznamu: 3 eneol. střepy, 1 pazourek (nezjištěno).

Stopou *předchozího sídlištního prostředí KNP* těchto míst je střep zásobního hrnce s okrajovou lištou *obr. 47:5*, nalezený u lebky kostry v západním hrobě, a 88 „eneolitických“ střepů a 1 pazourek z „výplně hrobu“ (nezjištěno).

Datování, komentář. Ze tří pohřbů patřil jeden, západní, mladší ženě, zbývající dva – střední (skřínkový) a východní – dětem ve stáří inf. III. Ženu ze západního hrobu provázely dva nálevkovité poháry, dochované ve fragmentech (*obr. 47:3,4*). Tvarově se první pohár hlásí do staršího stupně KNP, druhý pohár není blíže datovatelný. U dítěte ze třetího hrobu se nacházel ústěp, podle stop po pryskyřici patrně ve funkci nože. S příslušností ke KNP souhlasí i rovnoběžková orientace pohřbů.

Nápadnými znaky této trojice hrobů je jejich *mělké uložení a seřazení do jedné linie rovnoběžkového směru*. Podle uložení na původním, „eneolitickém“ povrchu nebo jen nepatrně pod jeho úrovní, prakticky bez hrobové jámy, soudil už J. Kudrnáč, že byly *původně kryté mohylou*. Ze vzdálenosti mezi lebkou západního hrobu a okrajem východního hrobu, v délce 3 m, pak odvodil, že pokud by celou trojici kryla jedna společná mohyla, musel by její průměr měřit minimálně 5 m. Seřazení hrobů do jedné linie ZJZ–VSV směru navíc naznačuje, že tvar mohylového náspu mohl být též protáhlý v rovnoběžkovém směru *na způsob dlouhých mohyl*.¹²⁰ Absence mohylového náspu je tu odůvodnitelná vícenásobným následným osídlením ostrožny, během něhož mohl být hlinitý materiál z tělesa mohyly využit kupř. na valy slovenského hradiště.

Podle četných zlomků z výplně všech tří hrobů byl tento prostor primárně částí sídelního areálu ze zatím blíže neurčitelného období KNP (nálezy dosud nezpracovány).

Z blízkosti klučovského hradiště Na skále je známa ještě jedna situace, interpretovaná jako primárně mohylová. Jde o trojici pohřbů z polohy *Klučov-pískovna*, jejich příslušnost ke KNP je ale sporná.¹²¹

KOSTELEČ nad Labem, okr. Mělník

A. Dvůr cukrovaru. Plocha při okraji vysoké labské terasy mezi Zlonínským a Mratínským potokem, 175 m n. m; *obr. 49:3*. Polykulturní lokalita, z eneolitu zde též sídlištní nálezy KNP, známý je odtud soubor keramiky západní KKA (posledně *Dobeš 1998*, 142) a hroby k. zvoncovitých pohárů a k. únětické

120 Na tuto okolnost upozornil už v r. 1963, s odkazem na ústní informaci J. Kudrnáče, V. Moucha (1963, 133), s poukazem na podobnost se situací na žernoseckém pohřebišti: „V blízkosti staroeneolitických sídlištních objektů objevil J. Kudrnáč skupinu tří staroeneolitických hrobů uložených v řadě za sebou ve směru od východu k západu. Zemřelí, orientovaní od východu k západu, leželi v těchto hrobech v přísně skrčené poloze na pravém boku. Jeden z klučovských hrobů byl skřínkový. Hroby se vyznačovaly nápadnou chudobou inventáře, podobně jako tomu bylo ve Velkých Žernosekách. Je pozoruhodné, že i rozložení hrobů v rovnoběžkovém směru se shoduje s rozložením hrobů ve Velkých Žernosekách.“

121 *Klučov-pískovna* v poloze „Na vrchu“, JV od hradiště „Na skále“. Na SZ okraji pískovny, na hranici ppč. 420–421 a jižně od polní cesty do Hořan byla v r. 1969 zachycena (*obr. 47:8–10; Kudrnáč 1972; Zápotocký – Kudrnáč 2008*, 42, foto 2):

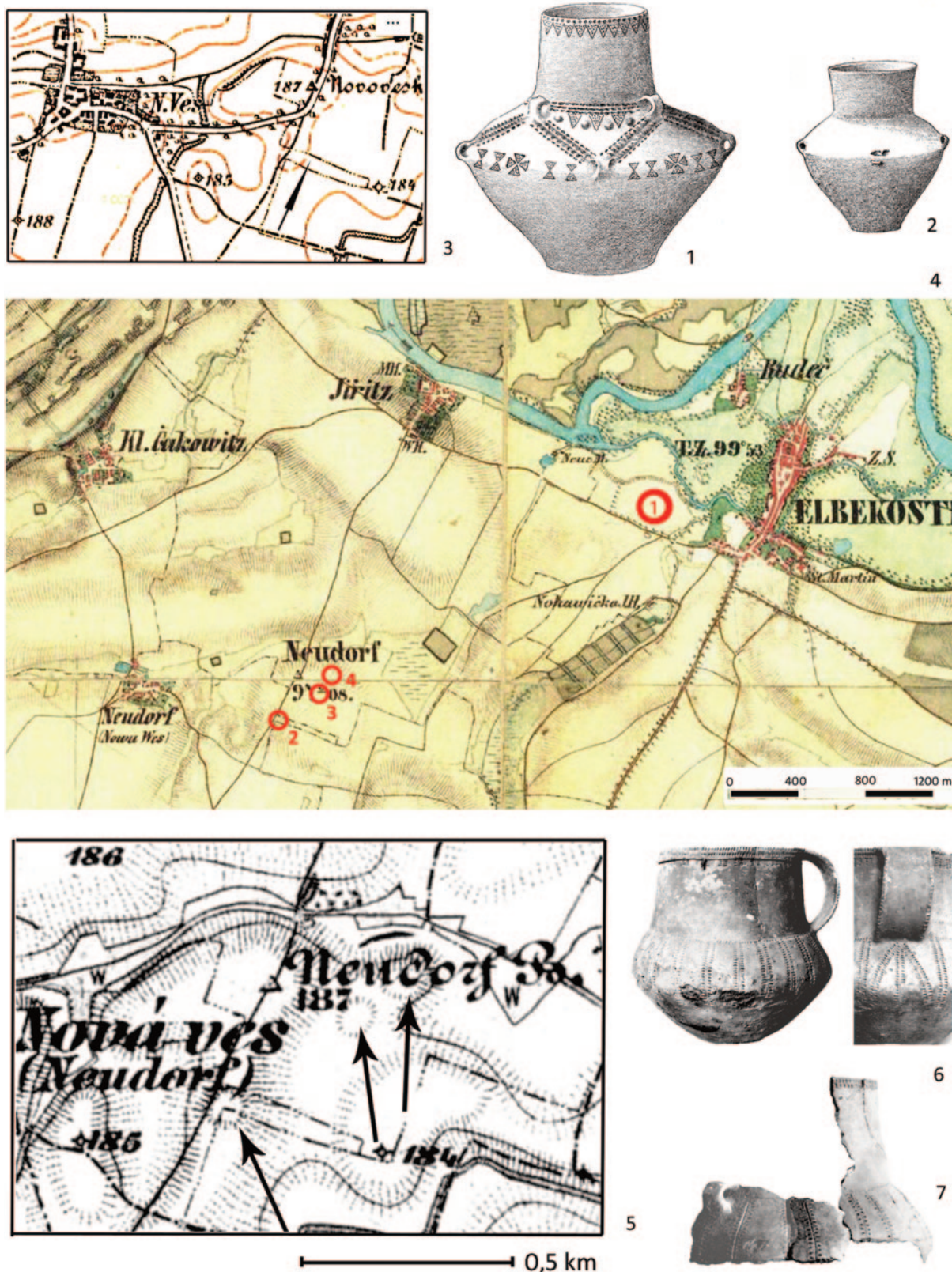
Trojice kostrových hrobů. Hroby, vzdálené od sebe jen několik metrů, tvořily řadu Z–V směru (*obr. 47:10*). Prozkoumat se podařilo pouze hrob východní:

Skřínkový hrob č. h14. Obdélníková jáma 117 × 45 cm, zahlobená jen ca 50 cm (22 cm ornice, ca 30 cm spraše). Boční stěny, dno i kryt hrobu tvořily desky z permského pískovce. Kostrový pohřeb mladé ženy (ad. I) uložen ve skrčené poloze na pravém boku, JJV–SSZ, s pohledem na V, bez milodarů; *obr. 47:9*.

Zbývající dva hroby, h12 a h13, obsahující též pohřby ve skrčené poloze, zničil buldozer.

Datování, komentář. Prvotní datace do doby KNP (*Kudrnáč 1972*) není jistá. Při úvaze o mohylovém náspu kryjícím tyto hroby autor vycházel z analogické situace, zjištěné na klučovském hradišti, ca 420 m odtud (srv. Klučov B). Hroby z pískovny však mají, na rozdíl od hrobů z hradiště, poledníkovou orientaci. Při dataci proto v úvahu přichází více kultur praktikujících pohřby v kamenných skřínkách se S–J orientací – tedy kromě KNP (srv. *kap. 2.2.4*) ještě k. řivnáčská, kulovité amfory, zvoncovité poháry či únětická kultura, event. i k. badenská. Sídelní areály k. řivnáčské a kulovitých amfor se přitom nacházely v těsné blízkosti na JV odtud, v prostoru pískovny (*Zápotocký – Kudrnáč 2008*, *obr. 20*).

Dlouhé mohyly a kamenné hrobky kultury nálevkovitých pohárů – nejstarší monumentální pohřební stavby...

Obr. 49. 1, 2 Kostelec nad Labem (Mělník), **k11**. Cukrovar, nález z r. 1892. Z hrobů s kamennou konstrukcí: 1, 2 amfory mladší a starší KNP. – 4 poloha hrobů s kamennou konstrukcí v Kostelci n. L. (č. 1 areál cukrovaru) a mohyl u Nové Vsi (č. 2 mohyla **k20** z r. 1912, č. 2, 3 pravděpodobné mohyly dle mapy obr. 5) na mapě 2. vojenského mapování. – 3, 5–7 Nová Ves (Praha-východ), Novoveský vrch („Na homolí“): 3 pole ppč. 171 na ZM 5000; 5 mohyla **k20** na ppč. 171 z r. 1912 (č. 1) a dvojice mohyl (?) na mapě 3. vojenského mapování 1:25000; 6, 7 džbán a fragment amfory mladší KNP. – 1, 2 podle *Píč* 1899, t. 38:1,3.

(*Sklenář 1982*, 137–139 se starší lit.). Při hloubení kanálu pro odvod kalů („Schwammkanal“), nález z r. 1892:

(k11:1) Hrob (mohylový?, žárový?) s kamennou konstrukcí („Steinpackung“). Nález byl už vícekrát publikován (srv. *Sklenář 1982*, 137, zde starší lit.), též pro výjimečnou ornamentaci amfory. Pouze původní Weinzierlův zápis (Fundprotocolle V, 8) však dosvědčuje, že hrob byl opatřen kamennou konstrukcí a snad i mohyloou: „Diese /reichverzierte Amphore Nr. W 1216/ stand *im einen Hügelgrab? mit Steinpackung*, umgeben von sieben kleinen Napfurnen, im dieselbe war Asche u. diese selbst mit Brandasche gefüllt. Brandgrab. Im Inneren lagen 3 Feuersplitter Nr. 1217a u. im ... Nähe lag der unvollendete Hirschhornhammer Nr. 1219, die oberen, geglätteten Hirschhornnacken Nr. 1220 u. das kleine roh geknätete Schüsselchen Nr. 1218. Gefunden 1892 im Hofe der Zuckerfabrik beim Baue eines Schwammkanales, in der Tiefe von 1 m. Geschenk d. Herrn Dr. Rud. Bunzl, Horoměřice, 28. 3. 1894“: *amfora osmiuchá* (4 ucha na výduti, 4 na nasazení hrdla), orn. okraj oboustranně přesekávaný, trojice přesekávaných tenkých lišt horizontální (mezi horními uchy) a cikcaková (mezi horními a spodními uchy), mezi horními uchy navíc řádek drobných pupíků střídaných s rytými trojúhelníky vyplněnými vpichy, mezi uchy na výduti řádek rytých symbolických značek tvaru přesýpacích hodin a maltézských křížků; v. 285 mm. M Teplice st. inv. č. W 1216, *obr. 49:1*.

Další přídavky nezjištěny: „kleine Urne, graph. mit Henkel (abgebrochen); 3 Feuersteinsplitter; kl. Napf – Schüsselchen, roh; Hirschhornhammer aus einer kräftigen ... stange mit rund ausgemaiselten Schaftloche; Hirschhornende, dreizackig, geglättet, mit Bearbeitungsspuren.“ M Teplice st. inv. č. W 1217–1220, př. č. 126-3 až 6/78, kamenné artefakty se dle záznamu 126-c/78 nedochovaly,

(k11:2) Hrob (žárový?, s kamenným obložením?). Dle R. v. Weinzierla (Fundprotocolle V, 8, srv. výše): „In der Nähe /předchozího hrobu/ war ein zweites Grab, welches *unter denselben Verhältnissen* eine unverzierte Amphore, nebst kleinen Beigefässen enthielt (Landesmuseum? Prag).“ Nádoba z tohoto hrobu je zřejmě totožná s amforou, darovanou do NM z Kostelce n. L. bez bližších údajů o dva roky později, v r. 1894, prof. J. Štolbou: *amfora čtyřuchá* baalberského typu; v. 174 mm. NM 14726, *obr. 49:2*.

LIT: R. v. *Weinzierl*, Fundprotocolle V, 8; *Weinzierl 1895a*, 42, Taf. 4, 5; v této první publikaci popisuje kostelecký nález jako „zwei Brandgräber“ a nezmiňuje kamenné obložení; *Píč 1899*, 208, t. 38:1.3 zase uvádí zdobenou amforu v soupisu sídliště s pozn. „obsahovala prý kosti spáleného těla“; *Stocký 1926*, 101, t. 96:2; *Zápotocký 1956*, 543, *obr. 231:2*; *Budinský 1981*, 78; *Sklenář 1982*, 137; *Dobeš 1998*, 142.

Datování, komentář. První hrob spadá do mladšího stupně KNP, přičemž za zmínku stojí, že bohatě zdobená amfora se symbolickými značkami z jeho výbavy patří k nejkrásnějším exemplářům keramiky tohoto období z Čech. Druhý hrob je, dle typu amfory, ze staršího, baalberského stupně této kultury.

Z prostoru cukrovaru jsou známy též hrobové nálezy k. kulovitých amfor, zvoncovitých pohárů a únětické. Jde tedy opět o polykulturní pohřební areál, jehož tradice počíná ve starším stupni KNP.

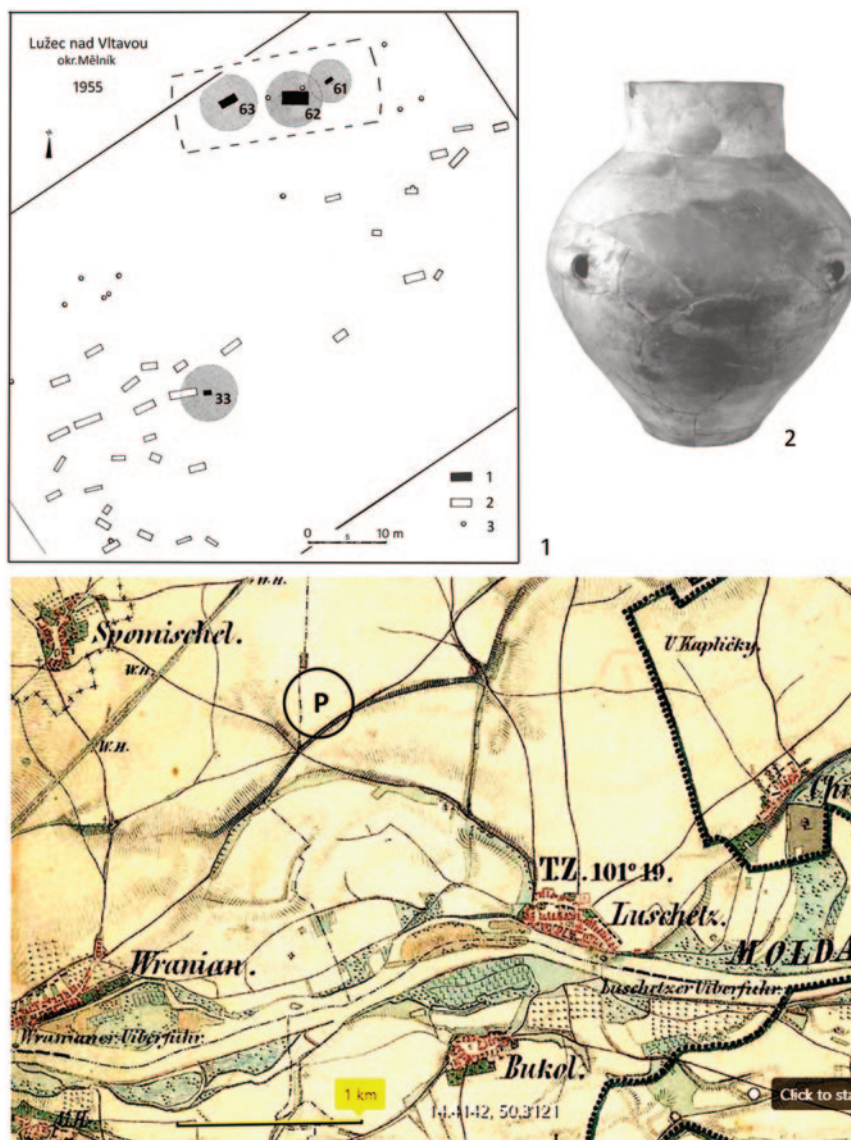
LUŽEC nad Vltavou, okr. Mělník

A. Pískovna Lužec/Vraňany, kat. území Lužec ppč. 501; 165 m n. m. Štěrkořská terasa VIIb, krytá souvrstvím ornice a černozemě o síle 70–100 cm. „Návrší na pískové terase nad inundací Vltavy, těsně nad vltavským kanálem“ s dalekým rozhledem do všech stran.¹²² Polykulturní lokalita, z pohřebních aktivit je odtud, kromě větších pohřebišť z d. římské a stěhování národů, známa skupina hrobů KNP a žárové hroby z mladší d. bronzové. Stopy sídlištních aktivit od k. lineární, z eneolitu zde k. badenská, k. kulovitých amfor a šňůrová, poté od starší do střední d. bronzové. Výzkum 10.–11. 1955 a 6.–9. 1956 (O. Kytlicová, ARÚ Praha); *obr. 50; 51*.

Z výzkumu v r. 1955 (dle *Kytlicová 1959a*, 6–9):

(k12:1) Hrob obj. č. 33 „byl *částečně zavalen kameny*“. Z pohřbu narušeného skryvkou se zachovalo jen několik dlouhých kostí z nohou; uložen ve hl. 40 cm od povrchu ornice, hrobová jáma nezřetelná

¹²² Autorka tento rys výslovně zdůrazňuje: „Zvýšená poloha umožňuje široký rozhled do kraje, na jih na vltavský kanál a dále na tok Vltavy, které uzavírají vesničku Lužec, směrem východním je pohled na Mělník a mělnickou rozhlednu, na severu je patrný za vraňanským nádražím Říp a pohled na západ uzavírají první stavení obce Vraňan.“

Obr. 50. Lužec nad Vltavou, k12. Pískovna Lužec/Vraňany, výzkum v l. 1955–56. 1 Plán výzkumu v r. 1955 s hroby č. 33, 61–63; 2 zásobní amfora (v. 65 cm) z jámového objektu č. 16; 3 poloha pohřebiště na mapě 2. vojenského mapování. 1, 2 podle Kytlicová 1959a,b.

(mocnost ornice a černozemě 70 cm). Orientace osy pohřbu: V–Z (dle plánu obr. 50:1). Bez přidavků. Obr. 51:1.

Hrob obj. č. 61 v prosté zemi. „V ručně skrývané sondě bylo při odstraňování černozemě naraženo na lebeční kosti.“ Z kostry, uložené v silně skrčené poloze na pravém boku, v hl. 70 cm a přímo na podloží, se zachovaly jen zlomky lebky s obličejovou částí, předloktí obou rukou s dlaněmi u tváře a úlomky nohou. Orientace osy pohřbu (dle plánu obr. 50:1) SV–JZ, s tváří k SZ. Bez přidavků. Obr. 51:2.

(k12:2) Hrob obj. č. 62 s kamenným rámem. „Při ručním skrývání sondy č. XIII bylo naraženo na skupinu kamenů. Při dalším rozšíření sondy byl odkryt hrob o rozměrech 320 × 185 cm. Hrob měl kamenné obložení 80–50 cm široké z valounů a mírně otlučených kamenů místního původu, které byly naskládány v jedné až dvou vrstvách, takže tvořily téměř pravidelnou obrubu. Povrch kamenů byl v hloubce 40 cm a sahal až k ornici. Kameny byly uloženy na neporušeném podloží. Při vybírání vnitřní části hrobu bylo zjištěno, že také vnitřek hrobu neporušil podloží. V jednom rohu ležela značně poškozená amfora, která sahalo až do výše povrchu kamenů, a v téže výši byl kamenný sekeromlat. Kostí v hrobě nebyly vůbec zjištěny, nejspíše byly stráveny půdou.“ Orientace osy hrobu V–Z (dle plánu obr. 50:1). Obr. 51:7,8. Přidavky: *amfora* dvojchá s válcovitým hrdlem, dno – náběh na nožku, v. 210 mm, obr. 51:5; *sekeromlat* s obloukovitým týlem a podélným žebrem, typ R II-2, d. 145 mm, obr. 51:6.

Hrob obj. č. 63 v prosté zemi. „V bezprostřední blízkosti hrobu č. 61 a 62 se zřetelně rýsovala hrobová jáma obdélníkovitého tvaru o rozměrech 220 × 100 cm. Měla sytě černou výplň. V hrobové jámě nebylo

kromě drobného atypického střípku zjištěno nic. Hloubka hrobu činila 110 cm od povrchu ornice.“ Orientace osy pohřbu SV–JZ (podle plánu *obr. 50:1*). Bez přídavek.

Z výzkumu v r. 1956 (dle *Kytlicová 1959b*, 5–7):

Hrob obj. č. 73 v prosté zemi. V hl. 30 cm kostrový pohřeb porušený orbou, „hlavně horní část těla a lebka, lépe byla zachována spodní část těla. Nohy byly přísně pokrčeny, kostra spočívala na pravém boku.“ Bez přídavek. *Obr. 51:3*.

Hrob obj. č. 77 v prosté zemi. „V bezprostřední blízkosti římského hrobu č. 76 byly kosterné pozůstatky malého dítěte uložené ještě v černozemi ... v příkrčené poloze na pravém boku hlavou k jihu, tváří k východu. Z kostry se zachovaly zbytky lebky, zuby, žebra, zlomky pánve a nohou.“ Poloha pohřbu tedy: na pravém boku, orient. J–S, tváří k V. Bez přídavek. *Obr. 51:4*.

(k12:3) Hrob č. 89 s kamenným obložením ve tvaru kruhu (dětský?, žárový?). „Těsně nad povrchem podloží v hl. 45 cm byla zjištěna hrobová jáma, která se jen nepatrně zahlubovala do podloží. Hrobová jáma byla při obvodu vymezena valouny sestavenými do kruhu. Kosterné pozůstatky se nezachovaly, byla zde pouze při jedné straně uložena amforka.“ *Obr. 51:10*. Přídavek: *Amfora* dvojchá s hrdlem odsazeným od těla nevýraznou rýhou, ucha obě široce pásková, okraj odorán, zachov. v. 125 mm, *obr. 51:9*.

Pozn.: odhadované rozměry hrobu (ca 1 m) a tvar kamenného obložení nevylučují možnost, že by kromě dětského kostrového hrobu zde mohlo jít o hrob žárový.

Hrob č. 90 v prosté zemi. „Bezprostředně u hrobu č. 89 byl hrob 90, který se jevil na podloží jako pravidelný obdélník s tmavou výplní. Do podloží byl zahlouben 15 cm. Z pohřbu se zachovala jen nepatrná tříšť kostí. Podle polohy zubů a některých úlomků kostí se zdá, že nebožtik ležel na levém boku a měl milodary u hlavy.“ *Obr. 51:13*. Přídavky: *džbánek* s válcovitým hrdlem a páskovým uchem, na plecích orn.: svislé obrvené rýhy, na podhrdlí mezi nimi rytá klikatka, v. 105 mm, *obr. 51:11*; *džbán–konvice* s vyšším kónickým hrdlem a páskovým uchem, na plecích orn.: rytá obrvená klikatka, na uchu dva dvojřádky vpichů, u spodního kořene ucha pův. dva pupky (zachov. jeden), v. 233 mm, *obr. 51:12*.

ULOŽ: ARÚ; NM Praha.

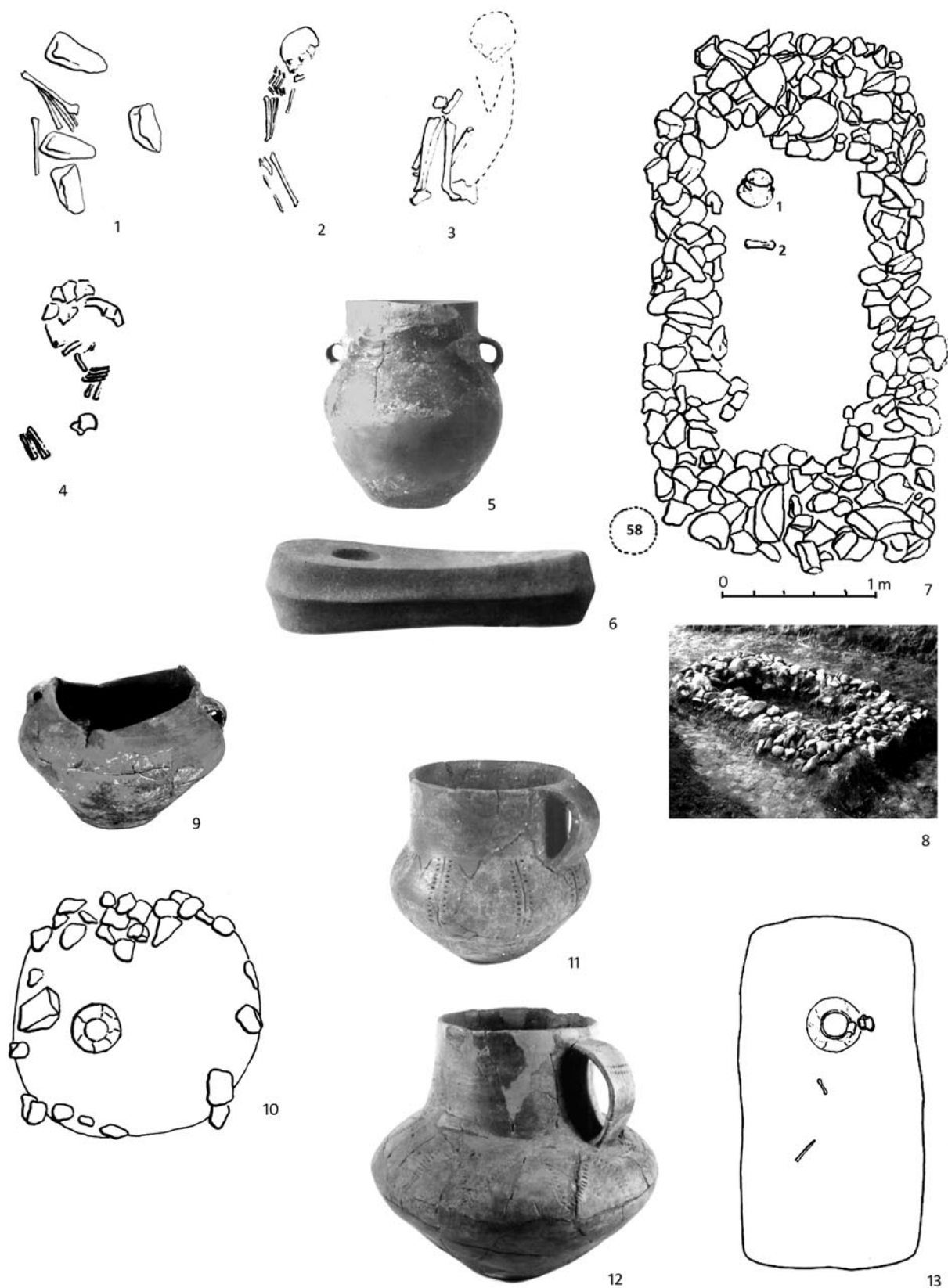
LIT: *Kytlicová 1959a,b; 1966; 1970; Justová 1968*, 150–152; *Sklenář 1982*, 227; *Zápotocký 1992*, 304; *Korený – Kytlicová 2007*.

Datování, komentář. Přídavky z výbavy tří hrobů ukazují na mladší stupeň KNP. Na stejné stáří usuzujeme i u zbývajících pětice hrobů bez výbavy, což je zdůvodněno v závěrečné zprávě slovy, že „další nálezy hrobů se salzmündskou keramikou ukázaly, že je možno důvodně považovat všechny nálezy pohřbů se skrčenými kostrami, zjištěné výzkumem v r. 1955 i v r. 1956 a které byly bez milodarů, za součást jednoho pohřebiště“ (*Kytlicová 1959b*).

Celkový počet hrobů byl zřejmě vyšší, než oněch osm zachráněných, srv. konstatování ze zprávy o sezóně 1955, že „je zřejmé, že hrobů zde bylo více. Tím, že většina hrobů je bez milodarů a že kostry jsou silně stráveny půdou, je zjevné, že některé hroby se nezachovaly vůbec a není možno i vyloučit, že i při pečlivém sledování práce buldozeru byly některé opomenuty“ (*Kytlicová 1959a*). A později: „je možno s určitostí předpokládat, že i když hroby salzmündské a římské nebyly zachráněny snad všechny, přesto byla získána jejich většina, takže ani mapa jejich rozšíření není tímto chvatným způsobem příliš zkreslena“ (*Korený – Kytlicová 2007*, 392).¹²³

Mělkost hrobů je zde nápadným znakem, jímž také autorka zdůvodňuje svůj předpoklad, že „hrobů zde bylo více“, protože „byly velmi mělké, většinou uloženy ještě v černozemi nebo zahloubeny jen ne-

123 K poloze, podmínkám a metodě výzkumu cf. *Kytlicová 1959a; Korený – Kytlicová 2007*, 392: „Výzkum salzmündského a římského pohřebiště zde byl obtížnější, protože tyto hroby se nacházely buď ještě v černozemi, nebo těsně na šterkopiskovém podloží.“ Tím zde je „hrubý písek znečištěný jílem a tmavší zemí, krytý humusovitými vrstvami mocnými 70–100 cm, jejichž odstranění manuální skrývkou bylo vyloučeno. Byla jsem proto nucena provést odkryv horních vrstev až k podloží za pomoci buldozeru. Situace byla však komplikována tím, že do podloží byly zahloubeny pouze hroby pohřebiště z doby stěhování národů a objekty sídlištní; hroby pohřebiště římského a hroby eneolitické byly uloženy velmi mělce, ještě v humusovitých vrstvách nebo těsně nad podložím.“

Obr. 51. Lužec nad Vltavou (Mělník), **k12**. Pískovna Lužec/Vraňany, výzkum v l. 1955–56: 1–4 kostrové hroby č. 33, 61, 73, 77; 5–8 hrob č. 62 s kamenným obložením; 9, 10 hrob č. 89 s kamenným obložením; 11–13 kostrový hrob č. 90; podle Kytlicová 1959a,b (hroby jsou rovnoběžkově orientované).

patrně do podloží“, navíc „kosterný materiál byl u všech velmi špatně zachovaný, v některých hrobech s milodary se kostry nezachovaly vůbec“ (Kytlicová 1959b).

Úprava hrobů. Z osmi zachráněných byly kamennou konstrukcí opatřeny tři hroby, obj. č. 33, 62 a 89, zbývajících pět spočívalo v prosté zemi.

Orientace hrobů a pohřbů měla být u všech hrobů s pohřby ve skrčené poloze podle závěrečné zprávy shodná – tedy ve zhruba rovnoběžkovém směru. Nicméně při popisu hrobu č. 77 je výslovně uvedeno, že pohřeb ležel hlavou k jihu, tváří k východu (Kytlicová 1959b).

Poloha pohřebního areálu a rozmístění hrobů. Zdejší pohřebiště je situované na zvýšené poloze při okraji levobřežní vltavské terasy, v poloze „s dalekým rozhledem do všech stran“. Jako zajímavou skutečnost uvádí O. Kytlicová na více místech, že eneolitické hroby se zde vyskytovaly ve skupinách. „Velká prozkoumaná plocha umožnila poznat zajímavý charakter pohřebiště eneolitického, z něhož osm zachráněných hrobů bylo rozptýleno po jednotlivých hrobech nebo malých skupinkách po celé ploše,“ jinde pak, že „hroby na pohřebišti tvořily malé skupinky, které byly od sebe značně vzdáleny,“ přesněji: „les tombes de la civilisation Salzmünde au nombre de 8 étaient dispersées par groupes de 2–3 sur une grande partie de la surface fouillée“ (Kytlicová 1959a,b; 1966, 204).

Otázka staveb typu dlouhých mohyl. Bohužel jsou z osmi registrovaných hrobů do plánu zaneseny jen čtyři z r. 1955 (Korený – Kytlicová 2007, 412), srv. obr. 50:1. Hrob č. 33, s kamenným závalem, zde leží osamocený. Od zbývajících tří hrobů jej dělí vzdálenost ca 35 m. Dislokace této trojice hrobů č. 61–63 je nápadná: seřazené jsou do linie zhruba Z–V směru, dlouhé ca 15 m, tak, že v jejím středu leží nejlépe dochovaný i vybavený hrob zdejšího pohřebiště, „náčelnická“ kamenná hrobka č. 62 (se sekeromlatem a amforou). Asi 5 m západně od hrobky je poničený hrob č. 61 s pohřbem v prosté zemi, a ca 3 m východněji hrob č. 63 s nápadně velkou hrobovou jámou (220 × 100 cm), oba bez přídavků. Podle vztahu k mladším hrobům, z doby římské a stěhování národů, autoři usuzují, že tyto „salzmündské“ hroby byly kryté mohylami kruhového půdorysu. Nám ovšem zdejší situace evokuje případy z jiných zde registrovaných pohřebních lokalit KNP, kde podobné řazení hrobů do linie rovnoběžkového směru bereme za indicii konstrukcí typu dlouhých mohyl. S ohledem na „malé skupinky hrobů“, zmiňované ve zprávách O. Kytlicové pak není vyloučeno, že kromě této jedné zde mohly být ještě další.¹²⁴

Významnou otázkou řešenou na příkladu zdejší situace je vztah mohyl KNP k pohřebištím z mladších období, zde konkrétně z doby římské a stěhování národů (Korený – Kytlicová 2007, 412); k tomu srv. kap. 3.2.2.

Otázka existence sídliště KNP. Z plochy výzkumu je uváděno osídlení z různých období (z neolitu/časného eneolitu, k. šňůrové, starší a střední d. bronzové a k. bylanské), ne však ze staršího eneolitu, z období KNP. Jen ze sezóny 1955 je zaznamenán objekt sídlištního rázu tohoto stáří, leč s výhradou, že tak „byl předběžně nazván obj. č. 15, není však vyloučeno, že patří k pohřebišti, zejména když na blízku nebyly zjištěny jiné eneolitické sídlištní objekty“ (Kytlicová 1959a, 8):

Objekt č. 15 – bagrem zasažená jáma, ve které „byla zapuštěna celá velká zásobnice, další nádoby ani úlomky jiných zde zjištěny nebyly“: *amfora* čtyřhraná s válcovitým hrdlem, s uchy na výduti, v. 655 mm, obr. 50:2.

Datování: síremská fáze až mladší stupeň KNP.

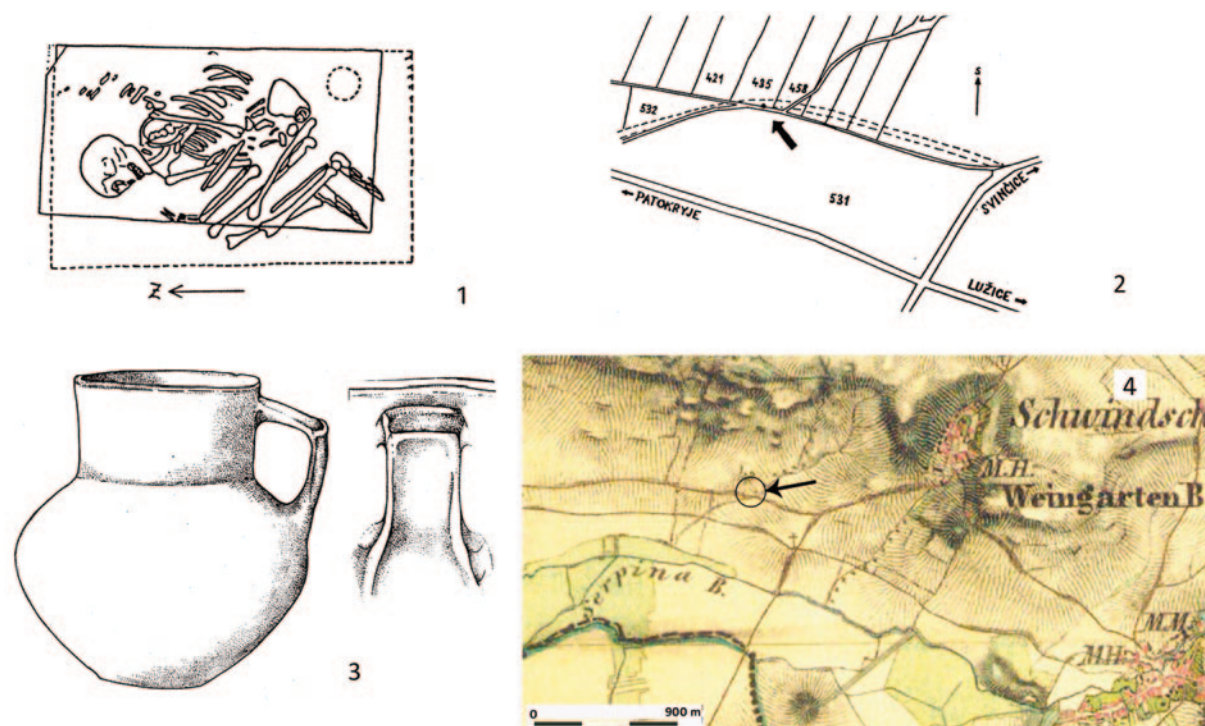
LUŽICE, okr. Most

A. Pole ppč.435 na nevýrazném návrší v údolí Lužického potoka, ca 0,5 km severně od jeho toku, 225 m n. m. Stavba silniční přeložky u křižovatky JZ od Svinčic, výzkum 18.–21. 8. 1944 (W. Stössel, R. Giesecke z teplického Amt für Vorgeschichte a G. Laube z M. Bilina). Obr. 52:2,4 podle mapy 2. vojenského mapování, Lužický potok je zde veden jako Srpina:

(k13) Kostrový pohřeb v kamenné skřínce (obr. 52:1). Obdélníková skřínce 130 × 75 cm, sestavená ze čtyř plochých znělčových desek a dvěma dalšími deskami překrytá, hl. 75 cm. „Das Grab war unberührt, die beiden Deckplatten aber abgeschoben.“ Kostra v silně skrčené poloze, poloha: na pravém

¹²⁴ Ojedinelý nález dalšího sekeromlatu s obloukovitým týlem z katastru obce by mohl být v tomto směru též indicií (dar R. Klavíkové z r. 1907; NM Praha inv. č. 9996: *Stocký 1926a*, 178, t. 105:6; *Zápotocký 1992*, 304, Taf. 71:4).

Dlouhé mohyly a kamenné hrobky kultury nálevkovitých pohárů – nejstarší monumentální pohřební stavby...

Obr. 52. Lužice (Most), **k13.** Pole ppč. 435, výzkum v r. 1944. Skřínkový hrob: plán a poloha, džbán baalberského typu (1–3 podle Zápotocký 2013, obr. 16); 4 poloha hrobu na mapě 2. vojenského mapování naznačena šipkou.

boku, orient. Z–V, tváří k J; u nohou nádoba: džbán baalberského typu: ucho široce páskové, pravouhle zalomené, š. 37 mm, se dvěma téměř svislými vousy, v. 177 mm, M Teplice č. A20C (fond M Bílina inv. č. 2337). Kostra a kamenné desky byly předány původně též do M Bílina (nezjištěno), obr. 52:3.

LIT: Stössel – Giesecke 1944, zpráva z 8. 11. 1944, M Teplice; Váňa 1950 a Zápotocký 1956, 546, obr. 230:5 pod lokalitou „Svinčice“ a s chybnou kresbou džbánu; Zápotocký – Muška 1999, 14, obr. 11; Zápotocký 2013, obr. 16.

Datování: síremská fáze staršího stupně KNP (per. I-3).

MAKOTŘASY/STŘEDOKLUKY, okr. Kladno

Sídelní areál KNP u Makotřas, okrajem zasahující na katastrální území sousedních Středokluk, je obecně známý objevem dvou příkopových ohrazení, staršího obloukovitého a mladšího čtvercového z doby síremské fáze KNP, a také nápadně vysokým počtem pohřbů uložených v sídlištních objektech (Pleslová-Štiková 1985). Extramurální hroby, tj. hroby situované vně čtvercového ohrazení, jsou odtud hlášené ze tří míst (obr. 53:2, č. 1–3). První, s osamoceným hrobem v kamenném obložení, zachytil výzkum vedený v r. 1961 na trase dálnice D7 (ved. A. Knor, E. Pleslová-Štiková, ARÚ Praha), při JV nároží čtvercového ohrazení:

A. Makotřasy, pole ppč. 588/1. Ca 28 m na JV od jihovýchodního nároží mladšího, čtvercového ohrazení a ca 22 m od příkopu staršího, obloukovitého ohrazení, na jeho vnitřní ploše, ca 300 m n. m. (obr. 53:2, č. 1):

(k14:1) Hrob se dvěma dětskými pohřby, kostrovým a žárovým, s kamennou obdélníkovou dlažbou/krytem a rámem (obj. 46). Pod kamennou dlažbou oble obdélníkového tvaru 1,7 × 1,2 m, ZJZ–VSV, uprostřed propadlou, odkryt na sprašovém podloží spočívající kamenný rám, na V straně otevřený, sestavený – stejně jako dlažba – ze středně velkých kamenů. V kamenném rámu části dětské kostry (infans II), poloha: na levém boku, orient. Z–V, tváří k S; bez přídavků. Východně od kostry: spálené kosti lidské (infans II) a zvířecí (1 kost hovězí). Bez přídavků. Obr. 10:8.

LIT: Pleslová-Štiková 1985, 47, Fig. 4, 14, Pl. 86:1,2.

Zbývající dvě polohy, B – Středokluky ppč. 132 a C – Makotřasy ppč. 422, z nichž na první jsou též dva hroby se zbytky kamenné konstrukce, leží při hranici katastrů Makotřas a Středokluk, ca 600 a 800 m na JZ od čtvercového ohrazení a ca 200 a 380 m od linie staršího (obloukovitého) ohrazení (*obr. 53:2, č. 2,3*). Zkoumal je na přelomu 20.–30. let min. století K. Žebera, dochované informace k nim jsou však bohužel neúplné. Podle deníkových záznamů, doplněných ústními informacemi, je v 60. letech pracně rekonstruovala E. Pleslová, zůstaly však torzovité a ne zcela spolehlivé (*Pleslová-Štiková 1985, 14–15, 82–83, Tab. 11*):

B. Středokluky, pole p. Holoubka ppč. 132. Nevýrazný plochý, úzký ostroh Z–V směru na severní, levobřežní straně údolí Dolanského potoka, na jižní straně spadající k potoku, na severu do mělkého úvalu se zaniklou vodotečí; ca 302 m n. m, převýšení nad údolním dnem ca 5 m; *obr. 53:2, č. 2*. Úzký pás Holoubkova pole se táhl při jeho jižní straně. V r. 1929 či později zde K. Žebera prozkoumal skupinu ca 10 objektů zachycených orbou. Kromě sídlištních jam k. vypíchané a 2–3 jam KNP zde odkryl též tři kostrové hroby této kultury. Dva z nich, hroby č. 1, 2, ležely při sobě, třetí (obj. č. 4) opodál:

(k14B:1) Hrob č. 1 v prosté zemi, se dvěma pohřby, kostrovým a žárovým. Pravoúhlá hrobová jáma 215 × 80 cm, hl. 20 cm, orient. V–Z. Blíže k J stěně menší pravoúhlá prohlubeň hl. 44 cm s kostrou skrčenou na levém boku, orient. Z–V s tváří k S. Pod nohama pohřbu kruhovitá plocha (circular spot) se spálenými kostmi lidskými (dospělý muž – maturus, dle posudku J. Chochola /in: *Pleslová-Štiková 1985, 136/* nápadně malé a drobné postavy) a zvířecími (capra/ovis). Přidávky (poloha neudána, NM Praha inv. č. 107833–34, 107837, 115042–44): *koflík* s nízkým rozevřeným hrdlem, v. 75 mm, *obr. 53:7; miskovitá nádobka* kónická, v. 37 mm, *obr. 53:8; hmoždířovitá nádobka* ledabytle modelovaná, v. 57 mm, *obr. 53:9; kovová (měděná?) destička*, dle inv. záznamu „zlomek bronzového plechu zdobený vybijeným ornamentem ve tvaru úhlopříček, patina temně zelená; rozměry 5,2 × 4 cm“, dle E. Pleslové-Štikové (*1985, 15*) „rectangular copper plaque ca 4 × 5 cm, with 2 diagonal beaten decoration lines and rolled up edges“ (k pravosti a dataci nálezů skepticky *Dobeš 2013, 103*), *obr. 53:10, 54:1; z náhrdelníku* deset *korálek*, dm. 8 mm, a jeden trubičkovitý *korál* oble dvojkónický, d. 28 mm, vše z vápencovité hmoty /sázavského? mramoru, *obr. 53:11,12; z náhrdelníku* psí/vlčí *zuby* provrtané i neprovrtané (dle inv. zápisu „náhrdelník z vlčích zubů s okrouhlým otvorem, za perly slouží špičáky a stoličky, některé poškozené, stoličky většinou neprovrtané), počet ?, *obr. 53:13*.

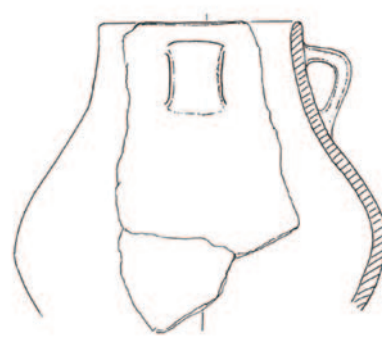
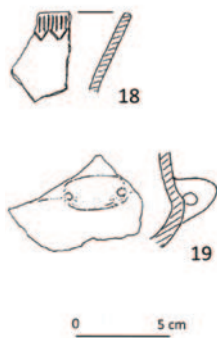
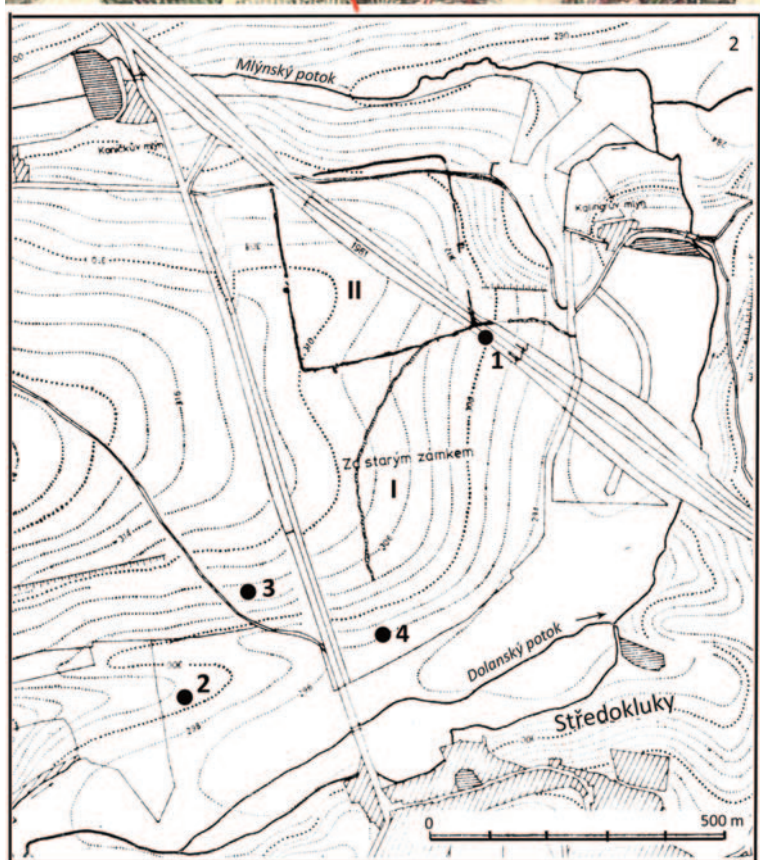
(k14B:2) Kostrový hrob č. 2 s kamenným rámem. Pravoúhlá hrobová jáma d. ?, š. 75 cm, hl. 22 cm, orient. V–Z, po obvodu kameny. Kostra ve skrčené poloze na pravém boku, orient. V–Z s tváří k S. U hlavy a nohou nádobky (NM Praha inv. č. 115045–46): *nálevkovitý pohár*, zachována část těla se spodkem hrdla; zachov. v. 85 mm, *obr. 53:15; koflík* miniaturní; v. 52 mm, *obr. 53:14*.

(k14B:3) Kostrový hrob č. 3 (obj. č. 4) *se zbytkem kamenné konstrukce?* Pravoúhlá hrobová jáma 265 × 120 cm, hl. 14 cm (+ 22 cm humus), u S okraje dva kameny; orient. V–Z. Kostra ve skrčené poloze na levém boku, orient. Z–V, s tváří k S. U kolen a chodidel dvě nádobky (NM Praha inv. č. 115047–48): *nálevkovitý pohár* s olámaným okrajem hrdla; zachov. v. 67 mm, *obr. 53:17; koflík* s vyšším, válcovitým, jen lehce rozevřeným hrdlem; v. 60 mm, *obr. 53:16*.

LIT: *Pleslová-Štiková 1985, 15, Pl. LXI:2,5–7,9,12,13*.

C. Makotřasy, pole ppč. 422 (*obr. 53:2, č. 3*). Jižní svah údolí Dolanského potoka, ca 200 m na SV od předchozí polohy. Také zde tehdy K. Žebera odkryl skupinu hrobů v prosté zemi, jež tu pro možný kontext se sousedními lokalitami KNP též registrujeme. Ku třem z nich se dochoval stručný záznam:

Obr. 53. Makotřasy/Středokluky (Kladno), **k14**. 1 Prostor sídelního areálu KNP na mapě 2. vojenského mapování (šipkou označena poloha pole – úzké ostrožny kat. č. 132 na katastru Středokluk). – 2 stejný prostor na plánu z monografie E. Pleslové-Štikové (*1985, Fig. 3*, doplněno): I, II starší (obloukovité) a mladší (čtvercové) příkopové ohrazení, č. 1–3 hrob obj. 46 a hrobové skupiny na ppč. 132 (Středokluky) a ppč. 422 (Makotřasy), č. 4 pole ppč. 395/1 se sídlištními objekty z výzkumu L. Hájka v r. 1935. – 3–6 keramika z hrobů č. 3 (3, 4), 6 (5) a 8 (6) z ppč. 422. – 7–17 výbava hrobů č. 1 (7–13, č. 10 měď, 11, 12 mramorové korály, 13 zvířecí zuby), 2 (14, 15) a 3 (16, 17) z ppč. 132 (Středokluky). – 18–23 keramika z jámy II z výzkumu L. Hájka na ppč. 422 (Makotřasy).

k14C:1. *Kostrový hrob č. 3.* Oválná hrobová jáma 142 × 94 cm, hl. 21 cm, orient.?, s kostrovým pohřbem vybaveným jednou (či dvěma?) nádobami (NM inv. č. 115040–41): dva *koflíky*, v. 122 a 55 mm, *obr. 53:3,4*.

k14C:2. *Kostrový hrob č. 6* s pohřbem vybaveným jednou nádobou (NM inv. č. 115038): *koflík* se slabě převýšeným uchem, v. 92 mm, *obr. 53:5*.

k14C:3. *Kostrový hrob č. 8* s pohřbem vybaveným nádobkou a ozdobami (nezjištěny): *koflíček* s oblým dnem a lehce převýšeným páskovým ouškem, na jeho horní plošce 5 rýžek, v. 50 mm, NM inv. č. 115039, *obr. 53:6*; *kovová (měděná?) spirálka*, dm. ca 40 × 10 mm; *korál* bikonický, provrtaný, z vápence (sázavského?), d. ca 30 mm; *ulita*, *Unio* sp.?

LIT: *Pleslová-Štiková 1985*, 14–15, Pl. LXI:1,3,8,11; *Dobeš 2013*, 78.

Datování, komentář. Podle horizontálně stratigrafických situací a „předběžných závěrů“ rozdělila E. Pleslová-Štiková (1985, 120–123) vývoj zdejšího sídelního areálu KNP na fáze Makotřasy I = doba funkce staršího ohrazení, obloukovitého, event. i starší;¹²⁵ II = doba funkce mladšího ohrazení, čtvercového; III = doba po zániku čtvercového ohrazení. Podle stávající chronologie by fáze Makotřasy I odpovídala předsiřemské až siřemské fázi a fáze Makotřasy II, III pouze siřemské, tj. konci staršího stupně KNP (per. I-3).

K dataci hrobů vně čtvercového ohrazení:

Osamocený dvojhrob k14:1 z ppč. 588/1, od JV nároží čtvercového ohrazení, by spadal – pokud by určující byl prostorový vztah k tomuto ohrazení – do siřemské fáze. Stejně tak možná je ale jeho souvislost se starším (obloukovitým) ohrazením, v jehož obvodu, ca 22 m od linie příkopu, se nacházel.

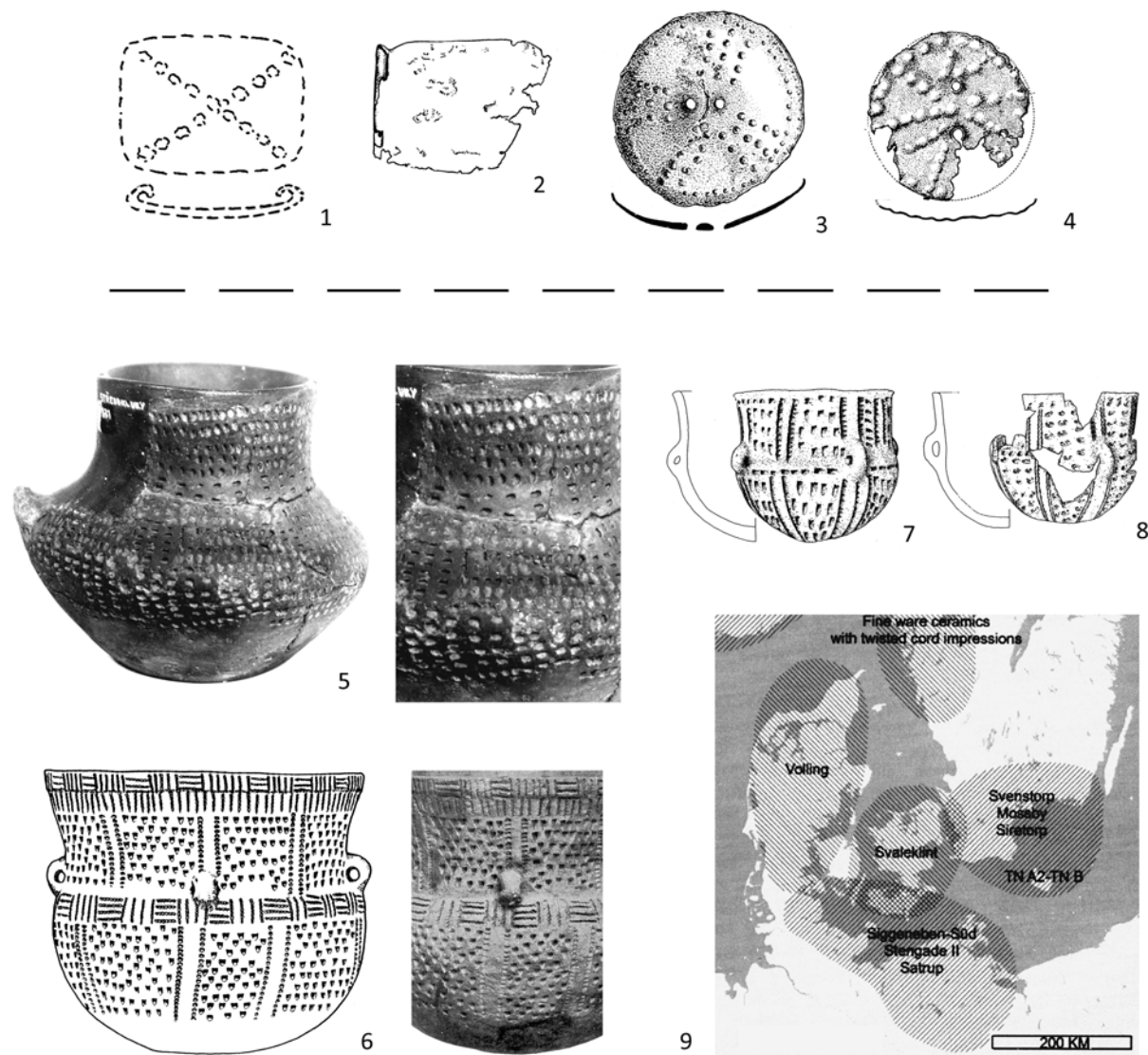
Hrobové skupiny ze Středokluk, ppč. 132 a Makotřas, ppč. 422. Pro původní existenci *mohylového násypu* nad trojicí hrobů *k14B:1–3* z ppč. 132 hovoří kromě nepatrného zahloubení do podloží (hl. 14–22 cm + ca 22 cm ornice) též strategická lokace při konci zvýšeného ostrohu nad potočným údolím. Pokud jde o datování, většinu z 11 nádob z výbavy obou hrobových skupin tvoří *koflíky* (7 ks, srv. typář keramiky in: *Pleslová-Štiková 1985*, Fig. 20). Jejich datace není jednoznačná, paralely pro ně nacházíme kromě siřemských též v souborech starších i mladších. Nejistou indicií pro předsiřemské stáří jsou obě miniaturní nádobky z hrobu č. 1 z ppč. 132 (*obr. 53:8,9*), s analogiemi v podobně formovaných drobných nádobek z obou březenských dlouhých mohyl (*obr. 30:C1,3*), Naopak přítomnost *měděné destičky* (*obr. 53:10; 54:1*) v témže hrobě datování do siřemské fáze podporuje.¹²⁶

Výbava hrobů a nadregionální kontakty lokality. Mimořádný význam dává první hrobové skupině *hrob k14B:1* se dvěma pohřby, kostrovým a žárovým, a s bohatou výbavou. Kromě tří nádobek a měděné ozdoby, v českém prostředí unikátní, k ní patřily i dva náhrdelníky, jejichž odlišné materiálové složení (mramor versus zvířecí zuby) zřejmě odráželo rozdílnou společenskou pozici pohřbených – navíc byl ten „chudší“ z nich, dle posudku dospělý muž, „nápadně malé a drobné postavy“. Podobně i ve druhé skupině vyniká jeden z hrobů, *k14C:3* (č. 8), svou výbavou: kromě nádobky je zde opět měděný předmět – spirálka, a navíc korál ze sázavského (?) mramoru.

Nadprůměrná výbava pohřbených z obou skupin je v souladu s představou o vyšší společensko-ekonomické úrovni zdejší komunity v době II. a III. sídelní fáze. Tomu odpovídají i doklady *nadregionálních kontaktů*, získané během výzkumu v r. 1961. Patří k nim (a) nálezy deskovitého silexu, exportovaného sem na vzdálenost minimálně 200 km z bavorských ložisek, (b) typické altheimské tvary džbánů ve zdejší keramice, známé až dosud jen z této lokality, a (c) stopy místního zpracování výcho-

125 Že sprašové návrší se čtvercovým ohrazení bylo osídleno už před siřemskou fází, naznačuje jedno ze dvou zdejších radiokarbonových dat (*Pleslová-Štiková 1985*, 117), získané ze sila obj. 29, situovaného v prostoru mladšího a vně staršího ohrazení: GrN 7102: 4870±60 BP = 3788–3523 (95 %) BC.

126 *Měděná destička*, jak její podobu rekonstruuje dle inv. popisu, je tvarem i rozměry téměř shodná s fragmentem destičky z Altheimu, eponymní lokality bavorské altheimské kultury, jež je ale nezdobená (*Drieheaus 1960*, 23, Pl. 34:8). Na vzájemnou podobnost poukázala již E. Pleslová-Štiková (1985, 117), zároveň s upozorněním na dlouhý výskyt destičkovitých ozdob s vybitou výzdobou, od k. jordanovské po KNP. Pro motiv překřížených linií nacházíme paralely v paprskovitých motivech aplikovaných na kruhovitých destičkách – „slunečních symbolech“, datovaných s větší či menší přesvědčivostí od staršího až do mladšího eneolitu (*Klassen 2000*, 197n, u nás *Moucha 1981; Dobeš 2013*, 98, 103).

Obr. 54. 1–4 Měděné obdélníkovité a kruhovitě destičky – „sluneční symboly“: 1 Středokluky, hrob 1 (srv. obr. 53:10; 2 Altheim; 3 Hřivice; 4 Rude. Podle: Driehaus 1960, Pl. 34:8; Moucha 1981, obr. 1; Randsborg 1970, Abb. 1. – 5–9 Paralely k výzdobě džbánu obr. 53:20 v jutské nemegalitické skupině C/Volling; 6 Vesterby; 7, 8 Rustrup; 9 lokální skupiny severní KNP v per. EN Ib. Podle: Becker 1947, Pl. XV:1; Andersen 1994, Abb. 21; Sørensen 2014, Fig. V.46.

doalpské mědi typu Mondsee. Všechny tři indicie styků s cizím prostředím spadají do doby síremské fáze a všechny ukazují na jih, na bavorské Podunají a východoalpskou těžební oblast. Svědčí o dálkové směně, jež musela být – už proto, že se odrazila i v hrncířské produkci – zřejmě rozvinutá a pravidelná (Pleslová-Štiková 1985, 123; Pleiner – Rybová eds. 1978, 241; Dobeš 2013, 100). V souvislosti s otázkou interkulturní komunikace je zde ještě další, zatím nepovšimnutý doklad dálkových kontaktů Makotřas, tentokrát s evropským severem:

Severský import/imitace z Makotřas: džbánek s výzdobou ve stylu dánské skupiny Volling

Na stejné poloze jako obě výše uvedené hrobové skupiny, jen o ca 250 m východněji, zhruba v prostoru linie staršího (obloukovitého) ohrazení, prokopal v r. 1935 L. Hájek na poli V. Rákose ppč. 395/1 dva sídlištní objekty KNP (obr. 53:2, č. 4): jámu I – kruhovitě silo a jámu II – pravouhlou „chatu“ o rozměrech 320 × 210 cm, s plochým dnem, hl. 30 cm (Pleslová-Štiková 1985, 16, Pl. 61:2,4,10). Obsahovaly keramiku síremské fáze, včetně „altheimských“ džbánů, pro zdejší lokalitu specifických (obr. 53:18–23). Z běžného tvarového spektra této fáze se jedna z nádob na první pohled vymyká:

Džbánek jednouchý esovitého profilu (fragment, z ca 1/3 doplněn): hrdlo válcovité, s oblým okrajem, měkce nasazené na nízké, široké tělo s výraznou horní výdutí (spodek i dno doplněny); z páskového ucha zachován jen spodní kořen na max. výdutí. Výzdoba je složena z výrazných vpichů svisle oválných, horizontálně oválných až oble dlátovitých a oble čtvercovitých, jamkovitých. Uspořádané jsou na hrdle do dvou horizontálních pásů po 2–3 liniích, od výzdoby těla oddělených dvojlinií řídkých horizontálně kladených dlátkovitých vpichů. Tělo od podhrdlí až pod výduť kryjí svislá pole jamkovitých vpichů oddělovaná svislými liniemi horizontálních dlátkovitých vpichů. Povrch jemně hlazený, hnědý/černý. Výška (po doplnění) 96 mm, o-dm. 70 mm; NM Praha inv. č. 49871; obr. 53:20; 54:5.

Džbánek, chronologicky nevýrazného tvaru, představuje svou výzdobou v prostředí české, a pokud vím i celé jižní skupiny KNP, solitér. Analogie k jeho svérázné výzdobě, co se motivů a techniky týče, nacházíme v prostředí KNP až v jedné z lokálních jihoskandinávských skupin. Jde sice o analogie geograficky hodně vzdálené, při bližším srovnání ale vcelku přesvědčivé. Konkrétně se jedná se o *skupinu Volling*, vyčleněnou C. J. Beckerem (*Becker 1948*, 141, Fig. 30), jenž ji jako „jutskou nemegalitickou C-skupinu“ datoval do mladší fáze severského staršího neolitu (= Dolmenzeit, per. EN Ib). Název Volling pro ni použil později T. Madsen (*Madsen – Petersen 1984*). A právě v keramice mladší fáze této skupiny shledáváme paralely pro ornamentační prvky a motivy aplikované na džbánek z Makotřas. Na dánských exemplářích to jsou svislá pole vyplněná výraznými jamkovitými vpichy, oddělovaná hladkým páskem lemovaným dvěma svislými liniemi širokého brázděného vpichu (obr. 54:6–8), event. jen jednou linií (kupř. *Becker 1948*, Fig. 20). Výzdoba našeho džbánu převzala především techniku kombinace hlubokých vpichů různého tvaru, zatímco motiv svislých pásů je zde uplatněn jen na těle, splývá, a svislé linie, oddělující jednotlivá pole, nejsou provedeny technikou brázděného vpichu, ale horizontálních obdélníkovitých vpichů.

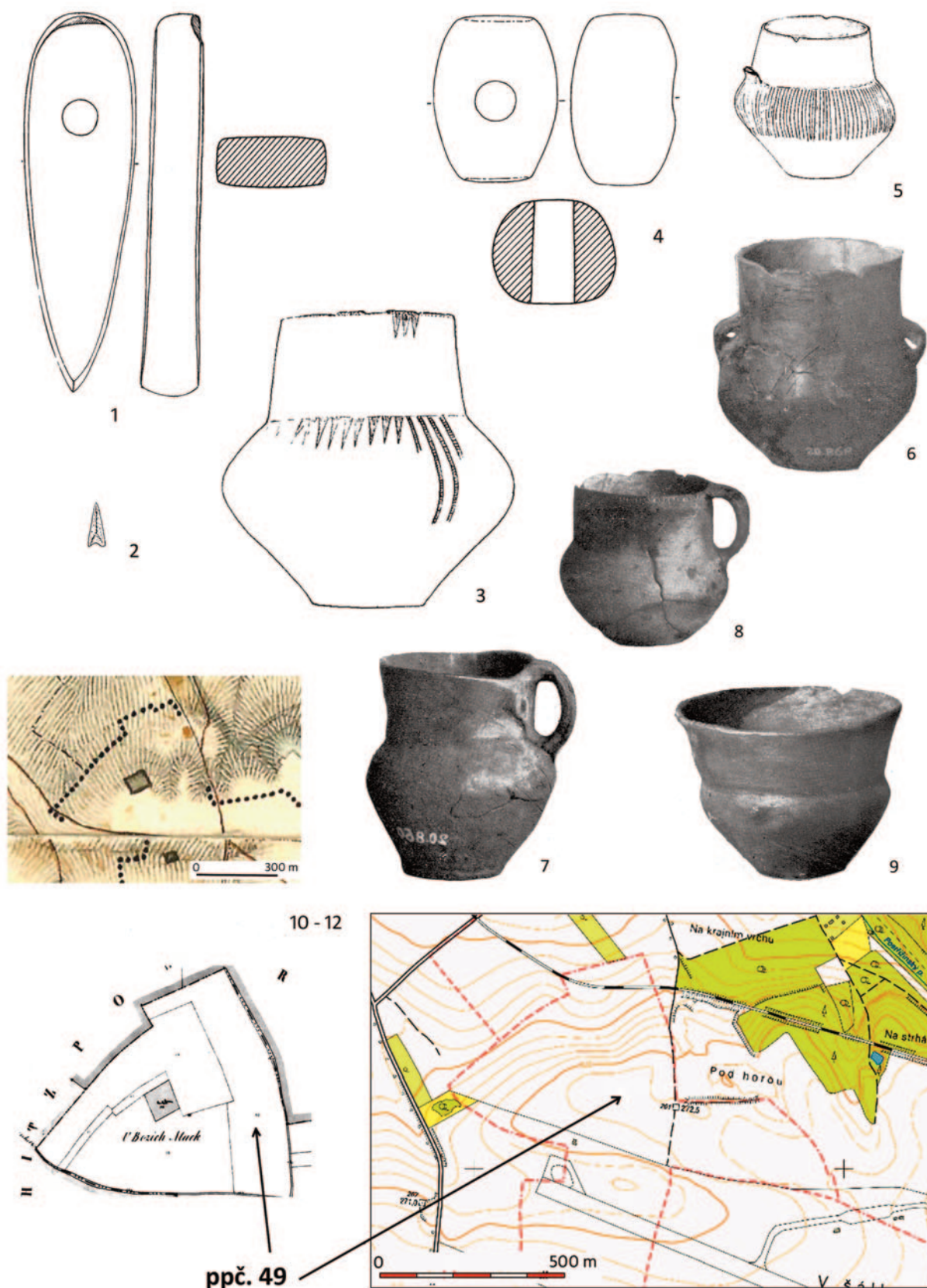
Skupinu Volling kladl Therkel Madsen původně do per. EN Ib, spolu se skupinami Fuchsberg a Virum (ty jsou ale dnes řazené do per. EN II). Nověji se počítá s její existencí po celé období severského staršího neolitu, per. EN I–II (*Madsen 1994*, Abb. 3, 4), s těžištěm v per. EN Ib. V tomto horizontu by měla být paralelní s dalšími třemi skupinami, východodánskou skupinou Svaleklint, jihošvédskou skupinou Svenstorp a kontinentální skupinou Satrup, a rozšířena kromě Jutska i na dánské ostrovy (*Sørensen 2014*, 112, Fig. 5.46); obr. 54:9.

Při srovnání s dánskými vzory se výzdoba džbánu z Makotřas jeví na první pohled jako zjednodušená a ledabyly provedená, rustikální. Vede nás k představě, že hrncíř či hrncířka podobně zdobenou nádobu někdy viděl a zde, ve středních Čechách, ca 600–800 km od její dánské vlasti, se ji snažil napodobit. S takovým výkladem rámcově souhlasí i časové určení této události. Šířemskou fázi baalberského stupně klademe obvykle do intervalu před 3400 BC, a podobně, resp. před r. 3500 BC, datovala severskou per. EN Ib Magdalena Midgley (*1992*, 219). Podle posledních návrhů by tato perioda měla spadat již do let 3800–3600 BC (*Sørensen 2014*, 112, Fig. 1.2; *Müller 2019*, Fig. 6), což by pak, převedeno na naše poměry, podporovalo počátek šířemské fáze do 36. stol. BC (srv. tab. 1).

MÁSLOVICE, okr. Praha-východ

A. „U božích muk“, při okraji náhorní pláně svrchně křídové zdibské terasy ca 1,5 km S od obce. Pole velkostatku ppč. 49, ca 272 m n. m. (obr. 55:10–12). Výzkum v r. 1921 (ved. A. Stocký, praehist. oddělení NM Praha).

(k15) Pohřebiště: osm hrobů s kamennou konstrukcí různého typu (skříňky, obložení, dlažba, kryt, kruh), z hrobů č. 1 a 5 z každého ca 8 m³ kamene. Podle první zprávy zde byly „rozkopány dělníky dva skříňkové hroby kostrové s kamenným obložení“ a z nich získán soudkovitý mlat, sekeromlat a střepy dvou džbánů (= hroby I, V dle inventáře NM). Při výzkumu zde poté „nalezeno na téměř poli šest dětských skříňkových hrobů, v nichž nalezeny 4 džbány a 1 nálevkovitá miska“ (*Stocký 1923*, 133). Později též autor udává, že zde byly „tři velké hroby skříňkové pod zemí a zavaleny mohutnými kameny (z jednoho hrobu 8 m³ kamene) a pět dětských skříňkových hrobů z tenkých opukových desek, opřených zevně kamením. Vespod byly vždy ploché kameny a každý hrob byl překryt opukovou deskou. Kostry byly skrčené a nalezena při nich keramika „bernburská“, tj. amfory, džbány zdobené svislými trojúhelníky a třásněmi, kanelované nádoby a široké, nálevkovité misky. Orientace byla nepravidelná.“ (*Stocký 1926*,

Obr. 55. Máslovice (Praha-východ), *k15*. Poloha U božích muk, ppč. 49, výzkum v r. 1921. Pohřebiště, osm kostrových hrobů s kamennou konstrukcí. Přidavky z hrobů č. 1 (1–3), 2 (6), 3 (7), 4 (8), 5 (4, 5), 7 (9) podle *Stocký 1926*, poloha na mapě 1:25000 třetího vojenského mapování (10), katastrální mapě (11) a ZM 1:10000 (12).

114). Údaje v inventáři NM se vztahují jen na sedm hrobů s přídávky (osmý hrob byl patrně bez výbavy?), a jsou v tomto směru ještě stručnější:

(k15:1) Kostrový hrob 1 „v kamenném obložení a kamenném kruhu“, podle Stockého (1926a, 112) jako „*skřínkový*, rozkopán dělníky“. Přídávky: *džbán/amfora* (část) s vyšším kónickým hrdlem, orn. pod okrajem linie vpichů a úzké, svislé šrafované trojúhelníčky, na plecích skupiny obdobných šrafovaných trojúhelníků střídané se svislými úzkými žebříčkovými dvojlínkami, v. 330 mm, *obr. 55:3*; „*džbáneček*“ (chybí); *sekeromlat* kamenný s obloukovitým týlem, typ R II-1, d. 178 mm, *obr. 55:1*; *šipka* sílexová trojúhelníkovitá se zataženou bází, „žlutavé barvy, krásně retušovaná“, d. 35 mm, *obr. 55:2*; *čepel?* – „tříška kamenná“ ze stejné horniny, d. 72 mm.

(k15:2) Kostrový hrob 2, „dětský, v kamenném obložení, kostra úplně zetlelá“, podle Stockého (l. c.) jako „*skřínkový*, kostra úplně setlelá“. Přídavek: *amfora* dvojchá s vyšším válcovitým hrdlem, nezdobená, v. 112 mm, *obr. 55:6*.

(k15:3) Kostrový hrob 3, *dto.* Přídavek: *džbánek* s lehce prohnutým válcovitým hrdlem, páskové ucho slabě převýšené nad okraj, nezdobený, v. 115 mm, *obr. 55:7*.

(k15:4) Kostrový hrob 4, *dto.* Přídavek: *džbán* s válcovitým hrdlem, ucho páskové, orn.: přesekávaný okraj, v. 85 mm, *obr. 55:8*.

(k15:5) Kostrový hrob 5, bez bližších údajů, „17 m na západ od hrobu I“, přičemž z údajů A. Stockého vyplývá, že jde o jeden z oně již zmíněné trojice velkých hrobů *s kamenným závalem* (srv. výše). Přídávky: *džbánek* (část) s kónickým hrdlem, orn. na plecích jemné svislé rýhy, v. 115 mm, *obr. 55:9*; *soudkovitý mlat* kamenný, d. 79 mm, *obr. 55:4*.

(k15:6) Kostrový hrob 6, bez bližších údajů. Přídavek: *džbán* s páskovým uchem a slabě kónickým hrdlem (ve střepech), orn. pod uchem „rytý pásek vroubený vpichy“.

(k15:7) Kostrový hrob 7, „dětský v kamenném obložení“. Přídavek: *nálevkovitý pohár* mísovitý, orn.: přesekávaný okraj, 4 pupíky na plecích, v. 93 mm, *obr. 55:9*.

Uložení: NM Praha inv. č. 20864–74.

(k15:8) Kostrový hrob bez výbavy?, srv. výše.

LIT: Stocký 1923, 133; 1926, 114, 178, tab. 90:1–9; sekeromlat: Zápotocký 1992, 305, Taf. 77:13–17.

Datování, komentář. Dle keramiky a sekeromlatu mladší stupeň KNP.

Otázkou je bližší *lokace pohřebiště*. Pole ppč. 49 má totiž tvar ca 600 m dlouhého pásu táhnoucího se podél východní hranice severního výběžku obecního katastru. Leží tak zčásti na vrcholové plošině pláně, zčásti na jejím severním svahu (*obr. 55:10–12*). Za této situace bychom polohu zdejšího mohylníku hledali logicky na jižní, náhorní partii parcely. Z krajinného hlediska jde v tom případě o místo stejně nápadné, jako je tomu u nedalekých mohyl na katastrech Odolené Vody, Panenských Břežan a Dolínku – tedy při severní hraně zdíbské terasy, se širokým výhledem na dolní Povltaví (*obr. 13A*).

Pokud jde o *kamenné konstrukce*, Albin Stocký je popisuje jako „kamenné obložení“, „zával mohutnými kameny“ či „kamenné obložení a kruh“, přičemž termíny „obložení“ a „skřínka“ užívá jako synonyma. Odhadovaná kubatura kamene ze závalu obou hrobů se zbraněmi – 8 m³ kamene z jednoho hrobu – zároveň ukazuje na jejich značné rozměry, srovnatelné s nymburskou mohylou.

Nejasné je *rozmístění hrobů*. Jediný údaj, který je v tomto ohledu k dispozici, udává vzájemný odstup a směr obou hrobů se zbraněmi, totiž že hrob č. 1 (se sekeromlatem) ležel 17 m východně od hrobu č. 5 (se soudkovitým mlatem) – což obojí, jak vzdálenost, tak směr, nevylučuje existenci jedné dlouhé mohyly. Této možnosti by neodporovala ani věková skladba pohřbů, šesti dětských a dvou dospělých osob.

MOST, okr. Most

A. Východně od města (ca 1/2 km), při levém břehu Biliny (ca 230 m n. m.), nález z r. 1865 (dle informace E. Cori, knížecího úředníka Lobkoviců):

(k16) Kostrový hrob „skřínkový“. Ve hl. ca 2 m kostrový pohřeb. – Přídávky: „*nádoby*“ – typ a počet?; *sekeromlat* kamenný s obloukovitým týlem, podélným žebrem a „spuštěným“ (rozšířeným?) břitem, tj. R-typ neurč. varianty, z „hadce“, d. 120 mm; „*dlátka pazourková*“, tmavě šedé, d. 61, šířka ostří 54 mm. Uložení?

Oba kamenné nástroje se původně dostaly do sbírky hraběte Czernina na zámku v Petrohradu (ne-
zjištěny), „ostatní zničeno už při nálezu“.

LIT: *Šnajdr 1891*, 12; *Sklenář 1992*, 145, zde starší údaje.

Datování: dle sekeromlatu mladší stupeň KNP.

MRADICE, okr. Louny

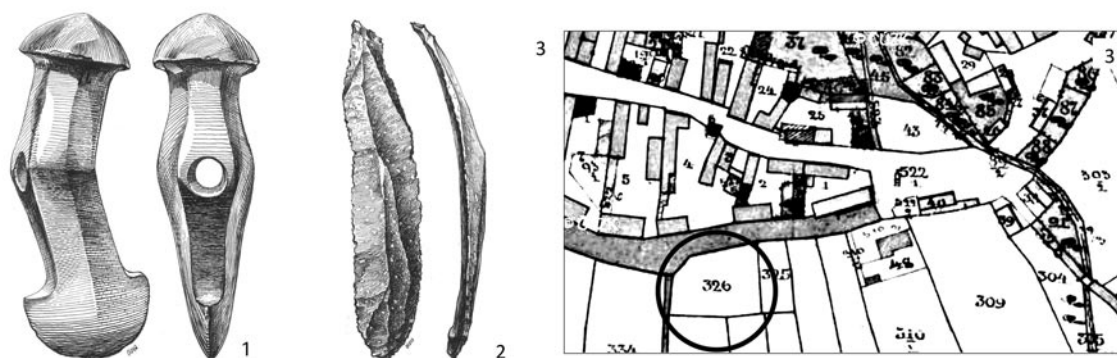
A. „Za školou“ („Beim Dorf Brückl“), pole ppč. 326 při JV okraji obce, ca 150–200 m J od okraje pravobřežní
pleistocénní terasy Ohře (riss); 194 m n. m (*obr. 56:3*). Nález z r. 1890:

(k17) Hrob (?) s kamennou konstrukcí neurčitého typu (Steinpackung). Podle inv. údaje: „Grab. Im
J. 1890 vom Gemeindevorsteher W. Pelz auf Parz. 326 gefunden, nahe beim Schlosse (westl. Ortsausgang)
in SW Richtung im einer Menge von grossen Steinen (Steinpackung). Die Knochen wurden nicht beachtet.
Durch den Schulleiter W. Löschner in Mraiditz vom Gem. Vorsteher Pelz angekauft am 12. 8. 1903.“
Přidavky: *sekeromlat s čepcovitým týlem*, typ K IA-3, hornina zelenavě šedočerná, d. 188 mm, *obr. 56:1*;
čepel tmavě šedá, bíle kropenatá, surovina – *świeciechowský silex*, d. 183 mm, *obr. 56:2*.

Ulož.: M Teplice inv. č. HK 12599–600 (168-10,11/78).

LIT: *Weinzierl 1904*, 25–26, Taf. 1:1; *Stocký 1926*, 178; *Budinský 1981*, 31; *Zápotocký 1992*, 269, Taf.
37:4,5.

Datování, komentář. Typ dokonale formovaného čepcovitého sekeromlatu řadí hrob do sířemské
fáze (per. I-3). Výjimečnou hodnotu dává mradickému nálezu navíc druhý dochovaný přídavek, a zároveň
v českém prostředí unikátní import: čepel, vyrobená ze suroviny těžené na střední Visle, ca 500 km
odtud (*Vencl 1971*, 81; *Balcer 1975*).

Obr. 56. Mradice (Louny), **k17**. Poloha Za školou, nález z r. 1890. Z hrobu s kamennou konstrukcí: se-
keromlat (1) a čepel ze *świeciechowského silexu* (2), poloha na katastrální mapě (3). Č. 1, 2 kresba
akad. malíře prof. J. Olexy.

NEUMĚŘICE, okr. Kladno

A. „Nade vsí“, ca 1 km J od obce. Náhorní pláň mezi údolím Knovízského a Slatinského potoka. Pole
V. Srpa ppč. 585, ležící „na zcela rovném terainu ... mezi četnými lány úrodných rolí ... ve výměře 8 jiter“,
nález z r. 1893; 260 m n. m. (*obr. 57:3*).

(k18) Dlouhá mohyla(?) s kostrovými hrobky s kamennou konstrukcí neurčitého typu. V r. 1893 zde
byl „vyorán mocný balvan pískovcový“, pod nímž „shledány zcela zetlelé lidské kosti a porušené ná-
dobky“. V r. 1894 navštívil místo nálezu J. Felcman a konstatoval, že „v délce as 30 a v šíři as 20 kroků,
jevilo temněji zbarvenou ornici. Kamenný balvan znovu vyzvednut a pátráno pod ním se vsí pozorností,
ale mimo několik střípků z nádobek a nepatrných zbytků kostí lidských nedalo se nic více zjistiti,
neboť původní uložení zcela již bylo porušeno. Kostra ležela 1 m. hluboko pod povrchem. Vedle tohoto
hrobu uhodili jsme na shluk kamenů menších, z části i kolmo stavěných; avšak nějaké známky po
pohřbu nenalezeny. Pan Srp sdělil nám, že před lety vyoral poblíže tohoto hrobu podobný balvan ka-
menný a tolikéž kosti pod ním, z čehož by se dalo na druhý hrob určitěji souditi. O poloze koster nebylo
lze ničeho se dověděti.“ Ze střepů sestaveny dvě nádoby: *nálevkovitý pohár* s vyšším, ostře nasazeným,

Obr. 57. Neuměřice (Kladno), **k18**. Poloha Nade vsí, nález z r. 1893. Z dlouhé (?) mohyly s kostrovými hroby s kamennou konstrukcí: 1, 2 nálevkovitý pohár a koflík, 3 poloha na ZM 10000.

široce rozevřeným hrdlem, v. 130 mm, NM Praha inv. č. 18442, *obr. 57:1*; koflík s nízkým, měkce nasazeným hrdlem, z ucha dochován jen spodní kořen na výdutí, v. 64 mm, NM Praha inv. č. 18443, *obr. 57:2*.

LIT: *Felcmann 1896*, 457, obr.; *Stocký 1926*, 178, tab. 87:11.

Datování, komentář. Podle tvaru poháru spadá hrob nejspíše do mladší fáze baalberského stupně (per. I-3). Že se zde jednalo o pohřební objekt typu dlouhé mohyly, to naznačuje rozdíl mezi délkou a šířkou oné „temněji zbarvené ornice“, měřící 30 × 20 kroků (tj. ca 24 × 15 m), a také zmínka o dalším pohřbu, též uloženém „pod balvanem“.

Z krajinného hlediska jde opět o polohu topograficky nápadnou – náhorní pláň mezi dvěma údolím, s nabídkou dalekého výhledu (*obr. 15A*).

NÍŽEBOHY, okr. Litoměřice

B. Stará pískovna při SV okraji obce severně od silnice do Roudnice, při okraji náhorní pláně straškovské terasy, ppč. č. 118, ca 210 m n. m. (Nížebohy A, srv. *kap. 5.1.2, d24, obr. 58*); výzkum M Litoměřice, 18.–19. 10. 1962:

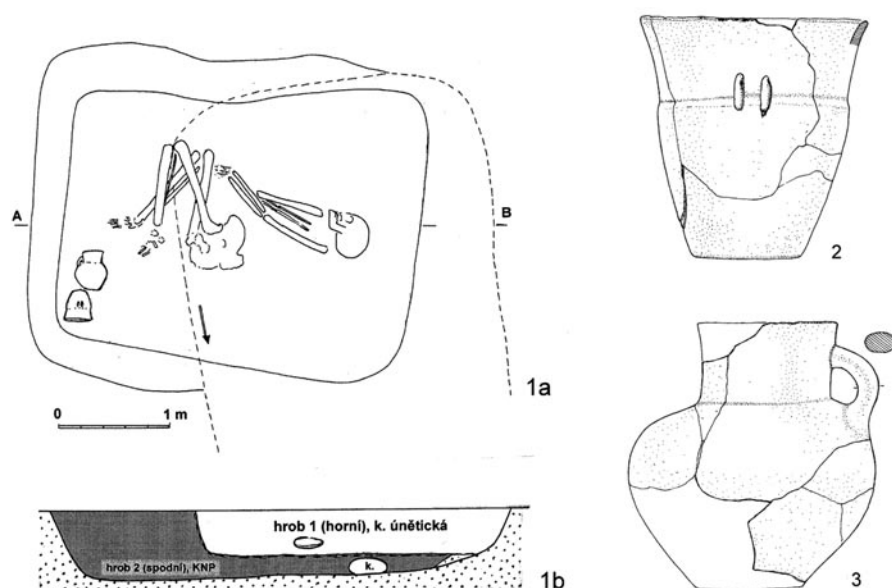
(k19) Kostrový hrob krytý kamennou dlažbou, zčásti překrytý hrobem k. únětické. Při odebrání hlíny na okraji pískovny narazil místní občan p. Vanča na velké kameny a poté na shluk nádob k. únětické, jichž vyzvedl celkem devět. Teprve když zpozoroval zlomky lebky, zastavil práci a nález ohlásil muzeu. Následně zde odkryty pozůstatky dvou kostrových pohřbů:

Svrchní hrob kultury únětické. Hrobová jáma 135–140 × 245 cm tvaru úzkého lichoběžníku se zaoblenými rohy, S–J, zahloubená pouhých 22 cm pod ornici, mocnou zde 48 cm. Výplň hrobu: sytý šedočerný jemný písek, který měl v místech kostních zbytků, kolem kamene i v celé zbývající, dosud neporušené části výplně intenzivní fialové zbarvení. Podloží: hnědavě žlutý jemný písek terasy IIIb-straškovské. Z devíti únětických nádob nalezených p. Vančou bylo údajně sedm nádob *pod kameny dlažby a dvě nad nimi*. Z kostry tu p. Vanča našel jen stehenní kosti. Při našem výzkumu jsme našli ještě jeden velký balvan v původní poloze při jižní straně hrobu a u něho na dvou místech zlomky kalvy, ležící zčásti v míse, a dále tři koflíky. Ca 40 cm severně od zbytků kalvy se nacházely ještě v původním uložení dva zlomky dlouhých kostí. Kostra byla tedy orientována J–S, s lebkou spočívající v míse. Podle antropol. posudku J. Chochola (čj. 4744/73 v archivu ARÚ) patřila staršímu jedinci věkového stupně *maturus–senilis*, patrně robustnější postavy. Mezi kostmi předanými k rozboru se však našlo též pět volných zubů, které svým slabým funkčním otřením a drobností nepatří k předchozímu pohřbu, ani jedinci ze spodního hrobu KNP, a naznačují tak, že v hrobě bylo původně uloženo více těl.

Kamenná dlažba. Z části vybrané p. Vančou bylo vyzvednuto 13 velkých balvanů o průměru 30–50 cm, složených na způsob dlažby nad celou jižní polovinou svrchního, únětického hrobu.

Spodní hrob KNP, zčásti krytý výše uvedenou kamennou dlažbou. Dle nálezové zprávy „byl více než z poloviny překryt jižní částí únětického hrobu; zůstal nepoškozen přesto, že jeho dno leželo o pouhých 10 cm hlouběji. Hrobová jáma široce obdélníkového půdorysu, š. 150–155 cm, d. původně ca 180–190 cm, zahloubená 30–32 cm do písčitého podloží. Výplň i podloží shodné jako u hrobu I.

Obr. 58. Nížebohy (Litoměřice), **k19**. Stará pískovna, ppč. 118, výzkum v r. 1962. Spodní hrob, původně krytý kamennou dlažbou: 1 půdorys a profil hrobu, 2, 3 nálevkovitý pohár a džbán baalberského typu; podle Zápotocký 2013, t. 14.

Kostra dospělého muže¹²⁷ zůstala neporušená, i když z více než z poloviny ležela pod hrobem I k. únětické, s vrchlíkem lebky prakticky v úrovni dna svrchního hrobu. Uložena byla na pravém boku, hlavou k Z, nohama k V, s pohledem k jihu. Pravá ruka při hrudi byla ohnuta v lokti tak, že její dlaň sahala pod dolní čelist. Levá ruka ležela volně natažená směrem ke kolenu pravé nohy. Nohy značně pokrčené, stehenní kosti v pravém úhlu k ose těla, úhel holeně k stehenní kosti ca 30 stupňů. V SV rohu hrobové jámy stály těsně vedle sebe dvě nádoby: *nálevkovitý pohár* s hrdlem měkce nasazeným na tělo s téměř nezatelnou horní výdutí, na nasazení hrdla dvě protilehlé dvojice svislých krátkých žeber, v. 153 mm, *obr. 58:2*; *džbán* baalberského typu s válcovitým hrdlem slabě prohnutě rozevřeným, tělo s výraznou oblou výdutí, ucho ploše válečkovité š. 20 mm, v. 178 mm, *obr. 58:3*.

Ulož.: M Litoměřice inv. č. 8191–2.

LIT: Zápotocký 2013, 456, obr. 43:1,2.

Datování, komentář. Archaické typy poháru a džbánu datují spodní hrob do staršího úseku baalberského stupně (per. I-2). Otázkou je stratigrafická pozice kamenné dlažby, odstraněné bohužel již před výzkumem. Ze skutečnosti, že dle nálezu „kryla“, resp. byla rozsahem omezena jen na jižní část svrchního, únětického hrobu, se zdá, že překrývala většinu plochy hrobové jámy s pohřbem KNP. Jejím primárním účelem by tak bylo překrytí spodního hrobu baalberské KNP. Nápadná je zároveň malá hloubka objektu, naznačující, že prostor s oběma hroby včetně kamenného závalu byl původně chráněn mohylovým náspem.

X. Z katastru obce je znám ještě jeden nález časově odpovídající předchozímu hrobu, dle stavu dochování bezpochyby též hrobové provenience: *koflík* baalberské KNP; M Litoměřice inv. č. R 113; Zápotocký 2013, 457, obr. 43:3.

Do sbírky býv. roudnického muzea se dostal někdy před r. 1914. Jeho nález napovídá, že eneolitických pohřebních lokalit bylo na katastru obce více. Indicií v tomto směru je ostatně též dvojice pozdně eneolitických (protoúnětických) nádob, opět evidentně hrobové provenience (NM Praha inv. č. 6784–85),

127 Podle antropologického posudku J. Chochola (archiv ARÚ čj. 4744/73) se z hrobu KNP dochovala „značně poškozená lebka s dolní čelistí a defektní postkranální skelet. Mozkovna dlouhá (186), obličej středně vysoký (120?), horní obličej vysoký (75?), nos chamaerhinní (52,8?). ... Obličej hranatý, mesognathní, výrazně profillovaný. Očnice nízká a hranatá, kořen nosu široký a hluboký, nos silně prominující, zygomatica vysedlá. Dolní čelist kolébavá, vysoká, se šikmými, dlouhými a úzkými rameny. Zuby silně funkčně otřené, skus klešťovitý. V chrupu dva kazy. Postkranální skelet středně robustní, absolutně velký, reliéf svalových úponů mohutně vytvořený. Platymerie (75,0), platyknemie (55,8). Určení: Plně dospělý muž (věkový stupeň maturus) cromagnoidního antropologického typu s některými primigenními prvky.“

darovaná roudnickým starostou E. Špindlerem z prostoru „mezi Nížebohy a Přestavlkou“, tedy odkudsi jihovýchodně od obce.

NOVÁ VES u Prahy, okr. Praha-východ

A. „Novoveský vrch“, či „Na homoli“, pole ppč. 171 východně od obce. Nízké návrší na pláni mezi potoky Zlonínským, Měšickým a vodotečí, jež je levobřežním přítokem Mratinského potoka; 50°12'59.45"N, 14°33'06.46"E; 187 m n. m.; *obr. 49:3–7*.

(k20) *Mohyla s hroby s kamennou konstrukcí neurčitého typu* (ca 15 m³ kamene) jako součást mohylníku. Podle zprávy správce brandýského muzea J. Plicky věnoval dne 22. 5. 1912 rolník p. Řepka z Nové Vsi do muzea amforu a dvě mísy k kulovitých amfor. Tyto byly nalezeny „v mohyle na Novoveském vrchu n. m. 187 m (parc. č. 171), lidově zvaném Na homoli. Mohyla měla značné rozměry a střed byl patrně propadlý. Zbudována byla z balvanů dioritu nebo buližníku, jež byly na sebe nastaveny do výše 2 m. Kámen toho druhu se na těchto místech nevyskytuje a byl tam asi dopraven od rozhraní katastrů Zlonína a Čakoviček. Celkové množství činilo dle odhadu asi 15 m³. Byl-li pohřeb kostrový či žárový se nedalo zjistit, s určitostí lze jen říci, že kostra či jiné větší kosti se tam nenalezly. Je však více pravděpodobné, že hroby byly žárové, čemuž by nasvědčovalo to, že miska č. 3 byla porušena na dně kopáním, stála tedy dnem vzhůru. Snad příkrývala misku menší, v níž nalezeny dva lidské zuby. Mimo těchto celých nádob bylo na místě zanecháno větší množství střepů, tak že nádob jistě původně bylo více. MUDr. Zítek daroval také z Nové Vsi džbán (*obr. 4*), jeho naleziště se blíže nepodařilo zjistit.“

Ze čtyř nádob vyobrazených J. Plickou náležeji tři, darované p. Řepkou, k kulovitých amfor (srv. *Dobeš 1998*). O čtvrté – džbánu salzmündského typu – uvádí, že jej muzeu daroval MUDr. Zítek a že je také z Nové Vsi, jeho naleziště se však blíže nepodařilo zjistit: *džbán* s vysokým kónickým hrdlem, orn. pod okrajem dvojlínie vpichů, na ni zavěšené krátké rýhy oboustranně obcárkované, hrdlo odsazeno linií vpichů a od ní spuštěné svislé rýhy oboustranně obcárkované, v. 200 mm, *obr. 49:6*.

Části další nádoby téhož stylu a výzdoby z Nové Vsi, ale opět bez bližších údajů, byly ve sbírce býv. muzea v Kostelci n. L. (dnes v M Brandýs n. L.): *amfora* dvojchá s vysokým kónickým hrdlem (2 fragmenty), orn. pod okrajem dvojlínie vpichů, na těle řídce rozložené svislé, oboustranně obtečkované linky, pův. ve sb. M Kostelec n. L., *obr. 49:7*.

Ulož.: M Brandýs n. L. inv. č. 66-69/524, 530, 525, 643.

LIT: *Axamit 1921, 226; Plicka 1926; Stocký 1926, 178, t. 84:4, 5; 94: 10, 12; 106: 29; Stocký 1927, obr. 3; Dobeš 1998, 142.*

Datování, komentář. Džbán a amfora, typologicky i výzdobou téměř shodné, tvořily bezpochyby jednu hrobovou soupravu, původem z této, event. z některé už dříve zde zničených mohyl (srv. níže). Zdejší pohřební areál dle obou nádob tedy existoval již v mladším stupni KNP a nádoby k kulovitých amfor z mohyly z r. 1912 jsou z výbavy (jednoho či více) mladších pohřbů. Také údaj o kubatuře kamenných balvanů – 15 m³ – z mohyly z r. 1912 bychom v českém prostředí spojovali spíše s KNP; naopak udávaná výška 2 m se pro toto období zdá enormní a naznačuje tak druhotné navyšování mohylového náspu.

Púdorys mohyly, situované na samém západním konci pozemku ppč. 171, je zachycen sklonovými šrafy ve tvaru kroužku o poloměru ca 70–80 m (!) na mapě 1:25000 třetího vojenského mapování z let 1869–87. Jiné dva kroužky zhruba stejné velikosti, indikující *dalsí dvě mohyly*, jsou zakreslené na SV od té první, z ppč. 171. Vzdálené jsou od ní ca 400 a 150 m (měřeno od jejich středů). Všechny tři takto naznačené mohyly jsou seřazené do jedné linie JZ–SV směru, dlouhé ca 550 m. Představují zřejmě *torzo mohylníku* situovaného na náhorní pláni Novoveského vrchu (*obr. 49:5*), jehož posledním dochovaným článkem byla právě ona mohyla z ppč. 171, planýrovaná v r. 1912. K likvidaci těch zbývajících dvou muselo dojít, soudě dle data mapy, někdy během poslední čtvrtě 19. století.¹²⁸ Důležitým mo-

128 Mohyly v Nové Vsi zmiňuje J. Axamit (1921, 226) při úvaze o „nordické“ mohyle na Stříbrníku, kde dodává, že „snad i nádoby v brandýském muzeu z Nové Vsi chované vyzvednuty byly z hrobu podobného /tj. jako mohyla na Stříbrníku, pozn. autora/, ač jsem o jejich provenienci mnoho nevěděl. Pro jejich původ hrobový svědčila by jejich zachovalost.“ Podrobněji o mohyle informuje až J. Plicka (1926). A. Stocký (1926a, 178, t. 84:4,5;

mentem pro naše téma je skutečnost, že půdorysy všech tří zdejších mohyl byly - dle mapového záznamu – kruhové.

NYMBURK, okr. Nymburk

A. Ul. Na příkopě ppč. 63, 64. Mírný severní svah nízkého městského návrší, ležícího na pravém břehu Labe (převýšení nad nivou ca 5 m), ca 50 m severně od centra středověkého města, kostela sv. Jiljí; 190 m n. m, obr. 59:3. Polykulturní výšinná lokalita, z eneolitu zde sídlištní a hrobové nálezy KNP, sídliště k. řivnáčské, dětský hrob k. šňůrové? (hrob č. 2, srv. níže). Při výzkumu poděbradského muzea (K. Motyková, H. Sedláčková) v l. 1994–95 byl zkoumán:

(k21) Skříňový hrob v masivním obdélníkovém kamenném obložení typu dlouhé mohyly, zčásti porušený středověkými objekty (obr. 59:1a–e). Výzkum, vedený v komplikovaných podmínkách středověké zástavby, poskytl až dosud nejkvalitnější informace o tomto typu pohřebních staveb české KNP. Vedoucí výzkumu K. Motykové, jež si byla významu zdejšího objevu od počátku vědoma, vděčíme navíc za prosazení zakonzervování celého objektu a jeho zpřístupnění veřejnosti formou pavilonu „Pravěká mohyla“.

O průběhu celé akce informují tři texty, jež se v detailech místy doplňují a korigují (Motyková 1998; 2013a,b). V prvním roce byl sondou 6 × 26 m, vedenou podél východní strany ppč. 63, odkryt vlastní objekt – hrob s masivním kamenným obložení, v roce následujícím pak výzkum rozšířen o 8 × 8 m k západu na plochu tzv. rampy.

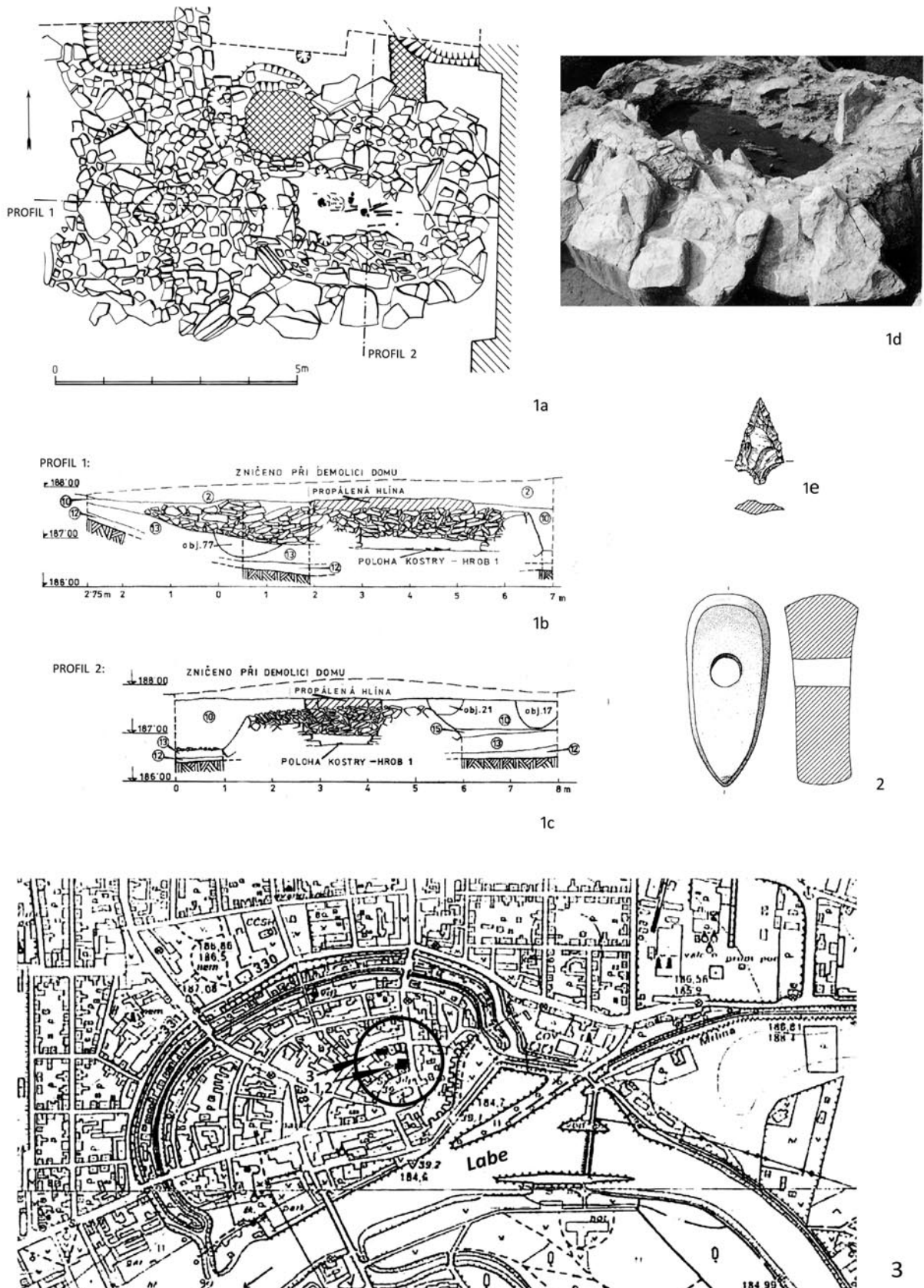
Stratigraficky nejstarší půdní horizont zde tvořila tmavá až černá kulturní vrstva neolitického stáří. Na ni nasedala poněkud světlejší tenká vrstva s drobným opukovým šterkem. „Z této úrovně vyrůstal kamenný plášť mohyly, složený z velkých opukových balvanů.“ Vlastním tělesem mohyly bylo *masivní obdélníkovité obložení rámujeící kamennou skříň*, jež tvořila vrstva opukových kamenů/bloků „z více či méně šikmo poskládaných kamenů o celkové šíři 200 cm“, přičemž „obvodové balvany byly obzvláště mohutné ve východní polovině“. Celkové rozměry kamenného obložení: 520 × 650 cm, výška 80–100 cm (dle profilů obr. 59:1b,c).

Skříňový hrob s kostrovým pohřbem obj. 1 (obr.59:1a) v centru kamenného obložení měl podobu kamenné skříně obdélníkového půdorysu 2,5 × 1,15 m, sestavené ze svisle postavených deskovitých opukových kamenů různé velikosti. Po obvodu obou delších stran se dochovaly „velmi slabě patrné zbytky zetlelého dřeva“, resp. „stopy dřevěné konstrukce ze dvou užších kůlů, které ji podpíraly a byly na dvou místech rozpoznatelné dle černé uhlíkaté výplně“; autorka proto soudí, že „vnitřní část byla původně obložena dřevem, jak naznačovaly zcela ztrouchnivělé zbytky při dně, které naznačovaly použití nějaké formy rakve nebo bedny.“ Hrobovou komoru vyplňovala šedohnědá hlína s příměsí drobné opuky a nejspodnější část nad zbytkem kostry kryla hlinitá černohnědá vrstva o síle 10–25 cm. Svrchu komoru kryly „menší ploché kameny, uložené vesměs vodorovně“.

Pozoruhodným stavebním detailem je *oddělený prostor v západní části skřínky*, tedy za hlavou pohřbu, zjištěný „při postupném očištění kamenné konstrukce a vybírání obsahu hrobové komory“. Vyplněn byl hlínou s vrstvami drobných kamenů. „Ačkoli popsána úprava působila jako záměr něco oddělit, nic ve výplni této části mohyly nalezeno nebylo. To ovšem nevylučuje původní uložení čehokoli z organické látky, tedy archeologicky nerozpoznatelného.“

Kostrový pohřeb patřil dle zbytků, nalezených v neanatomické poloze ve středu kamenné skřínky, dospělému jedinci, patrně muži gracilní postavy ve stáří 40–50 let. Uložen byl původně v mírně skrčené poloze na pravém boku, orient. Z–V, s pohledem na J, bez milodarů. S ohledem na stav pohřbu autorka

94:10,12; 106:29) vyobrazuje z Nové Vsi pět artefaktů uložených v M Brandýs n. L.: tři nádoby k. kulovitých amfor, džbán mladší KNP a omlětý sekeromlat oble pentagonálního půdorysu, nejspíše k. šňůrové, s údajem „hrob?“. Jinde zaznamenává polohu mohyly (Stocký 1926b, obr. 3 – srv. obr. 13B). Obě výše zmíněné nádoby mladší KNP, džbán a amforu (ve zlomcích), uložené původně v býv. muzeu v Kostelci n. L., evidovala ve své diplomní práci též E. Janská (1956) a tam jsem je tehdy také fotografoval. K mohyle v souvislosti s k. kulovitých amfor srv. Pleslová-Štiková 1967, 55; Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 210 a posledně Dobeš 1998, 142, který ji uvádí jako jediný dosud známý případ mohylového hrobu k. kulovitých amfor z Čech.

Obr. 59. Nymburk, k21. Staré město, ul. Na příkopě; výzkum v l. 1994–95. Mohyla se skřínkovým hrobem v obdélníkovém kamenném obložení: 1a–e půdorys a profily, šipka z jámového objektu 77 a snímek hrobu od JV. – 2 sekeromlat z hrobu č. 3, odkrytého v r. 1992 ca 50 m na SZ od mohyly. – 3 eneolitické hroby na území Starého města: 1, 2 mohyla a hrob č. 2 (dle ^{14}C -data k. šňůrová), 3 hrob č. 3 se sekeromlatem mladší KNP. Podle Motyková 1998; 2013b.

zvažuje i druhotné otevření/vykradení hrobu, a vyloučit nelze ani další možnosti, včetně exkarnace,¹²⁹ a ovšem i rozptýlení ostatků zvěří ještě před zhroucením krytu skřínky.

Poté, co zjištěno, že těleso mohyly pokračuje na sousední ppč. 64, výzkum v r. 1995 se zaměřil na západní sousedství mohyly, kde na ploše 8 × 8 m odkryta:

Kamenná „rampa“ s obětní (?) jámou. Konstrukce rampy navazovala na západní okraj obdélníku kamenného obložení ve stejné šířce, tj. 5,2 m, dlouhá byla ca 4 m. Severní okraj rampy porušila středověká jímka. Rampu tvořilo „několik vrstev plochých kamenů, které se směrem dále na západ zužují ve vrstvu jednu“. Z jejich uspořádání autorka usoudila, že „tato úprava působí záměrným dojmem a představuje zřejmě začátek jakési přístupové rampy, směřující nad hrob v kamenné skříní od západu.¹³⁰ Po jejím skrytí zde „jeden velký středový kámen přikrýval svým okrajem jámový objekt“:

Jáma (objekt 77), protáhle oválného půdorysu o rozměrech 125 × 70 cm se šedohnědou hlinitou výplní, byla zahloubená do podloží. Kromě kostí ovce/kozy a blíže neurčeného hlodavce obsahovala též *silexovou šípkou* s trnem, *obr. 59:1e*. S ohledem na polohu jámy (ca 3 m západně od skřínkového hrobu, na jeho středové ose) a její obsah (zvířecí kosti a šíp) autorka nevyklučuje, jistě právem, její neprofánní funkci.¹³¹

Mohylový násep – otázka výšky a celkového vzhledu. Celá konstrukce mohyly včetně skřínky a kostrového pohřbu „začíná ve stejné výškové úrovni (ca 186,75 m n. m.) a sice v horní partii vrstvy paračernozemě“, ca 3,5–4 m nad úrovní labské nivy, na povrchu vyššího nivního stupně. Spocívá na souvrství tmavé až černé paračernozemě neolitického stáří překryté tenkou světlejší vrstvou s drobným opukovým šterkem. Nad kamennou konstrukcí se zčásti dochovala vrstva, interpretovaná jako zbytek *obdélníkového mohylového násypu o předpokládaných rozměrech ca 9 × 5 m* (Motyková 2013b, *obr. na s. 109, 111*). Podle řezu při Z okraji sondy z r. 1994 „bylo zřejmé, že pro hlinitý násyp překrývající těleso mohyly (*obr. 59:1c*, vrstva 10) byly použity starší sídelní vrstvy z okolí. Obsahovaly zlomky keramiky z mladší a pozdní doby kamenné a velmi malé hrudky mazanice a drobných uhlíků“. Hliněný násep mohyly se „mnohem výrazněji zachoval na bocích, kde doléhal na obvodovou konstrukci z velkých kamenů o síle až 40 cm.“ O původní výšce hliněného násypu v jeho středové partii autorka soudí, že mohl být ještě o 50–60 cm vyšší a dosahovat „přibližně do 188,00 m n. m.“, tj. ca 1 m nad povrch kamenné vrstvy (srv. příčný a podélný profil *obr. 59:1b,c*). Celkové odhadované výšce mohyly ca 1,5 m odpovídá i obrazová rekonstrukce objektu jako *relativně nízkého oble obdélníkového kvádru* (*obr. 12C*).

Střed kamenné konstrukce nad skřínkovým hrobem kryla hlinitá vrstva s převahou vodorovných kamenů o délce nejčastěji 20–40 cm a na ní ležící *vrstva do červena přepálené kompaktní hlíny* nepravidelně obdélníkovitého tvaru. O ca 10 cm výše už byl povrch ve středověku i novověku silně porušený

129 „Velmi špatně zachované zbytky lidských kostí ležely v hloubce 1,25 m od dnešního povrchu a po vypreparování působily dojmem druhotného porušení. Přesněji řečeno, stav kosterních pozůstatků neodpovídal tomu, že byl do komory uložen mrtvý krátce po smrti a s jeho ostatky už dále nebylo nijak nakládáno. Tento stav mne na začátku přivedl na myšlenku, že původní hrob *mohl být vykraden* nebo že mohlo jít o *pozůstatky více jedinců*, kdy starší byl poněkud odsunut, aby mohl být prostor využit pro pohřeb další. Při vybírání nebyl však žádný druhotný zásah rozpoznatelný. ... Nebyly objeveny ani žádné přidané předměty, které by mohly pomoci s odhalením charakteristiky pohřbené osoby. Dle polohy zachovaných zbytků kostry a šedivě se rýsujících a rozpadajících se dalších částí v jejich okolí, bylo však možno přibližně rekonstruovat polohu jednoho dospělého skeletu ve skrčené poloze, na pravém boku, hlavou k západu.“ Úvahu o možné exkarnaci opírá autorka o skutečnost, že „skelet byl poskládan v značně pokročilém stadiu rozkladu a dokonce intencionálně rozlámán. Části lebky byly u pasu a jiné u holenní kosti a malé kousky, včetně zubů v rituální poloze v západní části hrobové komory. Dokonce bylo možno ze zbytků dlouhých kostí odvodit, že kostra byla původně svázána do skrčené polohy, jak ostatně bylo v této době obvyklé.“ (Motyková 2013a; 2013b, 135).

130 Podle autorky tato „na mohyly na západní straně bezprostředně navazující plošina vzbuzuje představu vymezeného prostoru pro shromáždění pozůstalých. Nelze však ani vyloučit, že mohlo jít o úpravu pro další pohřby, které sem však už nakonec uloženy nebyly z nějakého, nám neznámého, důvodu.“ (Motyková 2013b, 130).

131 Podle autorky zde mohlo jít o pozůstatek pohřebního ceremoniálu. „Nálezy i v půdorysu zvláštní oválný tvar vyvolával představu, že byla vyhloubena uvedeným způsobem proto, aby se do ní mohl uložit luk s šípem a menší potravinový úlovek. Délka jámy a její tvar odpovídá velikosti luku, jak je známe ze sledované doby z rašelinišť v Německu, nebo i z neolitických nástěnných kreseb např. ze španělské jeskyně nedaleko Vallorty.“

a recentně zplanýrovaný. Zatímco v první zprávě je přepálená vrstva interpretována jako zbytek středověké pece, po revizi dokumentace došla autorka k závěru, že tato vrstva, prostírající se „nad skříňkou s kostrovým hrobem ... daleko spíše souvisela s mohylou a představuje pozůstatek nějakého většího ohně, planoucího nad ní“. (Motyková 1998, 12, obr. 3; 2013a,b, 130).

LIT: Motyková 1998; 2013a; 2013b.

Datování, komentář. Ze vzorku kosti pohřbu ze skříňkového hrobu obj. 1 získáno ^{14}C -datum: Hv 21174: 4660±130 BP, po kalibraci 3630–3140 BC (Motyková 2013b, 127), jež odpovídá období od sířemské fáze do průběhu mladšího stupně české KNP (per. I-3 – II).

Eneolitický pohřební areál na území Starého města – otázka rozsahu a stáří. O jeho existenci na ploše mírného severního svahu městského návrší svědčí kromě mohyly ještě další dva hroby eneolitického stáří, nalezené v její blízkosti:

Hrob č. 2, zahlučený do „eneolitické sídelní vrstvy“ ca 6 m jižně od hrobu č. 1, a tedy prakticky při samém okraji předpokládaného mohylového náspu. Obsahoval pohřeb dítěte v silně skrčené poloze, Z–V, s pohledem k J, bez přídavek. Podle ^{14}C -data (4175±145 BP, po kalibraci 2915–2500 BC) by měl náležet k k. šňurové.¹³²

Hrob č. 3, odkrytý v r. 1992 ca 50 m na SZ od mohyly, na ppč. 69, byl porušený příkopem z mladší doby bronzové. Pohřeb v něm měl mít „stejnou rituální polohu“ jako pohřeb obj. 1 z mohyly – tedy Z–V s pohledem na jih. Vybaven byl sekeromlatem, datujícím jej do mladšího stupně KNP: *sekeromlat* kamenný s obloukovitým tělem typu R I-2, d. 120 mm, obr. 59:2; Motyková 1998, 21, obr. 6 vlevo dole.

Rozmístění těchto tří hrobů napovídá, že eneolitický pohřební areál při severním okraji městského návrší se nacházel jižně od linie příkopu z doby bronzové, tedy *uvnitř* takto hrazené plochy (obr. 59:3). Jeho počátky spadají prokazatelně do doby sířemské fáze až mladšího stupně k. nálevkovitých pohárů (mohyla s hrobem obj. 1: per. I-3 – II; hrob č. 3: per. II), následně zde, dle data z hrobu č. 2, pohřbíváno ještě v mladším eneolitu, v době k. šňurové. Pak ale překvapuje, že pohřební tradici zdejší polohy nepřerušilo řivnáčské osídlení, časově spadající do intervalu mezi KNP a k. šňurovou, jež zde mělo být údajně též intenzivní i rozsáhlé, navíc charakteru výšinného sídliště (Zápotocký 2000, 178; Motyková 2013b, 156–160).

POLERADY, okr. Most

A. Zahrada ing. Dolobko ppč. 556 na návrší nad pravobřežím údolí Srpiny (převýšení ca 25 m), ca 0,5 km na SV od obce; ca 240 m n. m.; obr. 60:3. Výzkum 30. 4. 1942 (R. Giesecke, Amt für Vorgeschichte Teplice).

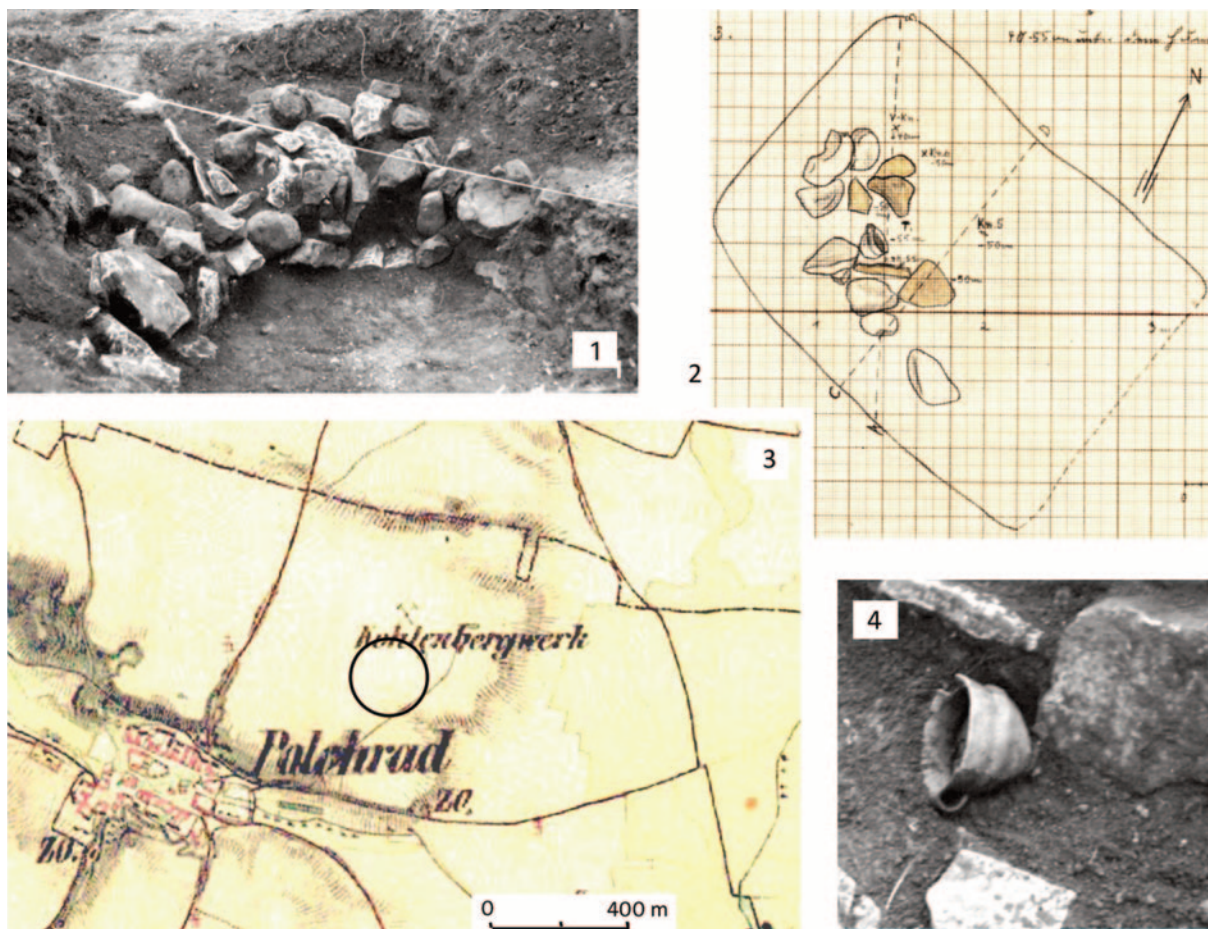
(k22) Hrob s kamenným krytem, dlažbou. Porušený byl při zahradních pracích, během nichž už byl vyzdvižen „eine grosse Anzahl von Basalten und Sandsteinplatten“; obr. 60:1,2. Hrob měl tvar obdélníka o rozměrech 220 × 170 cm, hl. 55 cm, orient. SZ–JV. Jeho zával (Steinpackung) sestával z čedičových kamenů ležících vedle sebe i přes sebe jak kolem kostry, tak jako zátěž na pískovcových deskách kryjících hrob svrchu. Ty byly rozlámané a šikmo zapadlé do hrobové jámy, zatímco čedičové kameny „auf, unter und neben ihnen lagern.“ Pískovcové desky tvořily jednak kryt hrobu, jednak jimi bylo vydlážděno dno hrobu, čedičové kameny byly použity na zával hrobu.

Z kostrového pohřbu (orientace?) se našly dvě silně zvětřené kosti a další zlomky též v západní části hrobu, „ebenfalls konnten Vogelknöchelchen geborgen werden.“ Při západním rohu na dně hrobu nalezen vedle svíslé pískovcové desky převrácený koflík, střep z jiné nádoby ležel na povrchu hrobu: *koflík* s vyšším nálevkovitým hrdlem, páskové ucho slabě převýšené, M Most inv. č. 669, obr. 60:4.

LIT: R. Giesecke, zpráva čj. 7962/52 v archivu ARÚ.

Datování: starší/mladší KNP.

¹³² Motyková 1998, 11, 13, 21, obr. 2 spojuje hrob č. 2 s osídlením k. řivnáčské, na této poloze též „poměrně hojně zastoupené“.

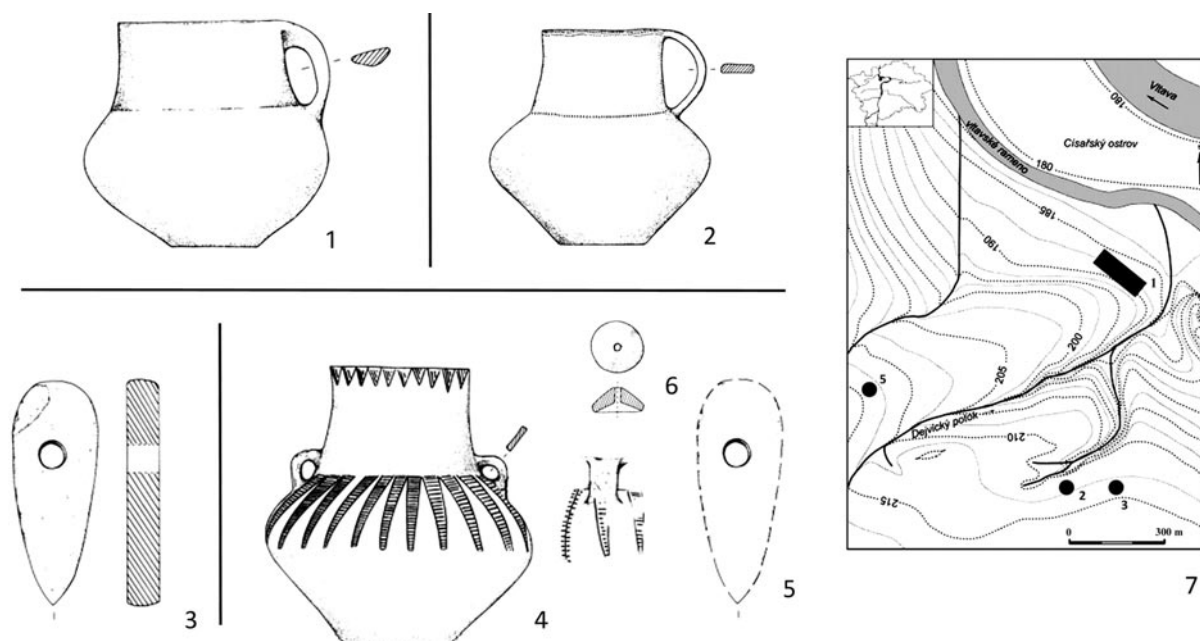
Obr. 60. Polerady (Most), k22. Návrší SV od obce, výzkum 30. 4. 1942. Hrob s kamenným závalem: 1, 2, 4 snímek a plán hrobu, detail snímku s koflíkem KNP; podle Giesecke 1952. – 3 poloha hrobu na mapě 2. vojenského mapování.

PRAHA-BUBENEČ, okr. Praha 6

A. Mauthnerova přádelna v dnešní Papírenské (tehdy Piettově) ulici. Plocha na okraji spodní levobřežní terasy Vltavy, při soutoku s Dejvickým potokem, ca 188 m n. m (obr. 61:7, č. 1). Výzkum a záchranné akce J. A. Jíry v l. 1900–1901.

(k23) **Pohřebiště** se 13 kostrovými hroby, z nichž část byla opatřena **kamenným krytem, obložením, závalem, mohylou?** Při stavbě továrny se zde J. A. Jírovi v l. 1900–1901 „podařilo odhalení pohřebiště se skrčenými kostrami. Některé pohřby byly uloženy jen v pouhé zemi, jiné byly *pokryty jedním neb několika většími kameny, konečně některé kostry byly kamením úplně obloženy a zakryty*. U nohou mívaly obyčejně džbánček. Milodary byly nalezeny pouze dvakrát: jednou na krku kostry dva korálky a závěs podobný provrtanému kamennému mlatu. Vše bylo vyrobeno z jakési bílé masy. Jinde v hrobě s amforou, uloženou za hlavou kostry, byl položen na tváři kostry kamenný nožik.“ Na profilu výkopu J. A. Jíra pozoroval pod ornici popelovitou kulturní vrstvu z doby římské, přičemž hroby KNP ležely přibližně v hl. 1 m. „Při hrobech, které celé zavaleny kameny, bylo možno pozorovati, že hrobová krytina vystupovala v podobě pahrbků do vrstvy provinciálně římské. Soudím proto, že hroby byly mohylami, v I. až IV. stol. po Kristu ještě dobře na povrchu zřetelnými.“ (Jíra 1910, 169). K poloze a způsobu výzkumu – zčásti se jednalo pouze o záchranu přídatků z porušovaných hrobů – srv. podrobně Dobeš – Kostka – Likovský 2011, zde též popis a celková analýza pohřebiště. Kamenným závalem byly ze třinácti zde evidovaných hrobů opatřeny dva, hroby č. 12 a 13 (popis dle Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 144):

(k23:1) **Kostrový hrob č. 12 s kamenným obložením** (č. M12/01, z r. 1901). Podle výpovědi lidí ze stavby: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, s kamenným obložením („kamením

Obr. 61. Praha 6-Bubeneč, **k23, 24, i12.** Mauthnerova přádelna, výzkum a záchranné akce v l. 1900–01. Pohřebiště mladší KNP, ze třinácti kostrových hrobů zde dva, č. 12, 13, s kamennou konstrukcí. 1, 2 džbány z hrobů č. 12, 13. – Bučkova ul., z hrobů mladší KNP, z nich dva s kamenným obložením: 3 sekeromlat z hrobu č. 1, 4–6 přídávky z hrobu č. 4. – 7 Poloha pohřebiště v Mauthnerově přádelně (1), hrobů v Bučkově ul. (2, 3) a hrobu **i12** od Zemědělského výzkumného ústavu (5), k němu srv. obr. 72:8. Podle Dobeš – Kostka – Likovský 2011.

obložený“). Přídavek: *džbán* nezdobený, v. 137 mm, MMP inv. č. M 1127 (P 2737), obr. 61:1.

Z kostry „část lebky, temeno“; věk: dospělý, pohlaví: neurčitelné.

(k23:2) Kostrový hrob č. 13 s kamenným závalem (č. M13/01, z r. 1901). Výzkum J. A. Jíry dne 15.3.1901: „kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, s kamenným závalem. Džbánek byl uložen u nohou pohřbu. Antropologický materiál předali lidé ze stavby až 23. 3. 1901“. Přídavek: *džbán* zdobený pod okrajem a na rozhraní hrdla a plecí 1 či 2 řádky šikmých vpichů, v. 175 mm, MMP inv. č. M 1128 (P 2738), obr. 61:2.

Kosti lidské (nedochovaly se).

LIT: Jíra 1910; Stocký 1926, 178, t. 93:9,13; Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 144, obr. 4; 6:1,7.

Datování: mladší stupeň KNP.

B. Bučkova ulice, dnes Roosveltova, v okolí křížení s ul. Charlese de Gaulla. Plocha při okraji náhorní pláně středopleistocénní dejvické terasy ca 600 m jižně od předchozí lokality; ca 212 m n. m (obr. 61:7, č. 2,3). Z let 1914–1920 je odtud známo čtyři či pět hrobů mladší KNP, z nich dva byly opatřeny kamenným závalem (popis dle Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 148–149).

Bučkova ulice – její pokračování v poli poblíž čerpací stanice, tj. dnešní Rooseveltova ul., v okolí křížení s ul. Charlese de Gaulla:

(k24:1) Kostrový hrob č. 1 (B1) s kamenným obložením („dále ve směru ulice jeví se při pravé straně kamenné obložení, upomínající na nordické hroby u Mauthnerů“), narušený při výkopových pracích. Přídávky (předané 7. 11. 1914 J. A. Jírovi dělníky): *sekeromlat* kamenný s obloukovitým týlem, typ R II-1, d. 160 mm, obr. 61:3 (nedochoval se); *nádoba(y)?*: k výbavě hrobu měla patřit ještě keramika, údajně zajištěná pracovníky Národního muzea.¹³³

LIT: Stocký 1926a, tab. 93:33; Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 148, obr. 7:3, 13:4.

¹³³ Podle deníku J. A. Jíry: „7. 11. Nordický hrob, bez mého vědomí a proti mému přání, kopali zde dva lidé a částečně kryt otevřeli, našli *kamenné kladivo*. 9. 11. Přišli páni z Musea, sebrali mé střepy, přehrabali nordický hrob a vykopali předúnětickou jámu. Co více nevím. Nešel jsem tam již vícekrát.“ (dle Dobeš – Kostka – Likovský 2011, 148).

Parcela architekta Petrůka, tj. dům čp. 516 v dnešní Českomalínské ul. č. 27:

(k24:2) Kostrový hrob č. 4 (B4) s kamenným obložením, „snad původně *kamenná mohyla*“. „Řez vedený kolmo kamením tohoto hrobu upomínal živě na tvar proříznuté houby (hříbu). Kde na řezu houby jest nožka, tam v hrobě byly kameny s pohřbem podspod, kde pak hlavička houby, tam nad hrobem kamenný náhrobek podobného tvaru“, resp. hrob opatřen „mohylovitým kamenným krytem“. Přidávky: *amfora* dvojchá, zdobená pod okrajem a na plecích rytými vyplňovanými trojúhelníky, v. 200 mm, MMP inv. č. A 925 (st. č. PJ 190 = st. č. M 1015), *obr. 61:4; sekeromlat/soudkovitý mlat?* („kamenné kladivo“), MMP st. inv. č. PJ 190 – nedochoval se; *šípky* silexové, 3 ks., MMP, inv. č. A 928 (st. č. PJ 190) – nedochovaly se; *přeslen* kónický s oble konkávní podstavou, dm. 53 mm, v. 22 mm, MMP inv. č. A 927 (st. č. PJ 251 = st. č. M 1017), *obr. 61:6*.

LIT: *Stocký 1926*, t. 93:32,33; *Dobeš – Kostka – Likovský 2011*, 147–149, *obr. 7:3,5*.

Datování, komentář. Hroby z obou lokalit pocházejí z mladšího stupně KNP. Topograficky je mezi nimi ale nápadný rozdíl. Pohřebiště v Mauthnerově přádelně se nacházelo při úpatí levobřežní dejvické terasy, prakticky při okraji říční nivy (187 m n. m.), zatímco hroby z Bučkovy ul. a hrob se sekeromlatem ze Zemědělského výzkumného ústavu (*kap. 5.3.4*), vzdálené od Mauthnerů ca 600 a 800 m, leží o ca 30 m výše (ca 212–215 m n. m.), při okraji náhorní pláně dejvické terasy.

PRAHA – DOLNÍ CHABRY, okr. Praha 8

A. Cihelna p. Malinského, či „cihelna u hřbitova“. Poloha ca ½ km SZ od kostela a ca 150 m V od hřbitova, na mírném J svahu nad údolím Dražanského potoka (určena dle zprávy Sl. Vencla čj. 4506/66 v archivu ARÚ), ca 260 m n. m. Při kopání jámy pro vodní nádrž, výzkum 19. 7. 1931 (NM Praha).

(k25) Kostrový hrob skřínkový, zčásti porušený. Hrobová jáma obdélníková, 170 × 70 cm, s černou výplní, hl. ca 1 m. „Vrstvy rozhašené opuky, ohraničující pravidelně hrob se stran i na spodku dávají tušiti, že hrob byl původně obložen a podložen tenkými opukovými deskami.“ Kostra statného dospělého muže v silně skrčené poloze na pravém boku, ruce složené na hrudi, orient. SV (hlava) – JZ, obličejem k Z, s pozn. „nutno vytknout silné skrčení nohou“. Za hlavou stála, dle údajů dělníků, nádoba: *džbán* nezdobený, hrdlo kónické, páskové ucho široce prozhlábnuté; v. 157 mm; NM inv. č. 42673.

LIT: *Neustupný 1932*.

Datování: mladší stupeň KNP.

PŘEROV nad Labem, okr. Nymburk

A. „Při silnici na JZ straně vesnice“, tj. kdesi na pláni jižně od okraje levobřežní terasy Labe, ca 180 m n. m. V roce 1891 zde našel ředitel p. Požarecký:

(k26) Kostrový pohřeb pod kamennou vrstvou. Kostra ve skrčené poloze uložena „téměř cele setlelá pod vrstvou polního kamení.“¹³⁴ Přidávky: *sekeromlat* kamenný s obloukovitým týlem, typ R II-1, d. 170 cm, *obr. 62:1; džbán* zdobený ve zlomcích. NM Praha inv. č. 14734–5, *obr. 62:2–4*.

LIT: *Píč 1892*, 409–410, t. 17:13–16; *Píč 1899*, 198, t. 4:13–16; *sekeromlat: Zápotocký 1992*, 306, Taf. 79:5–8.

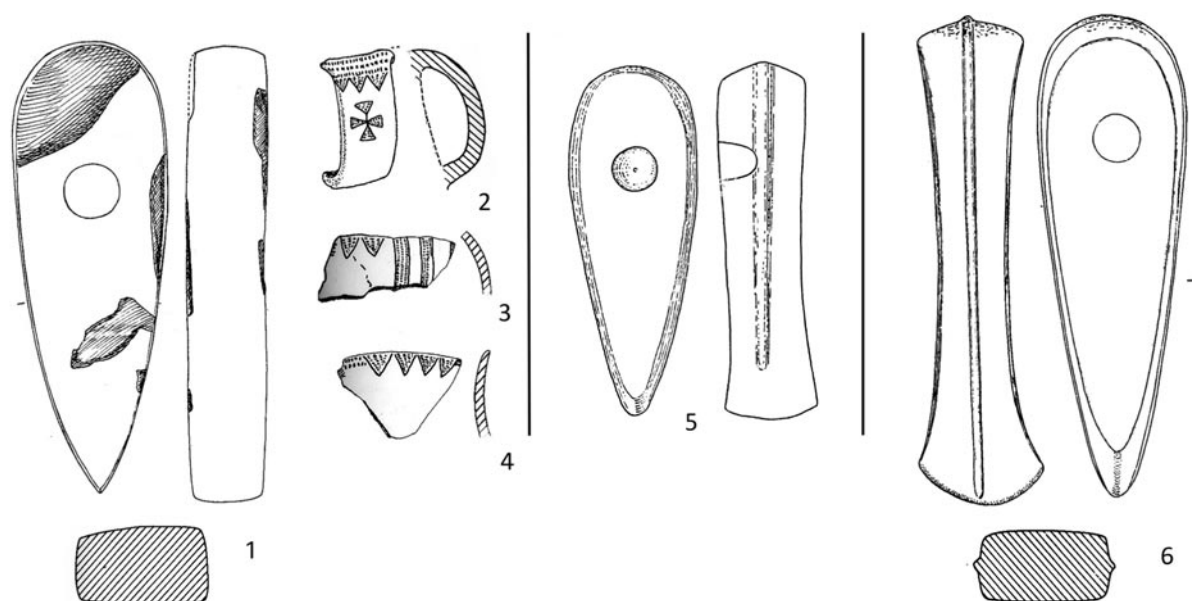
Datování: mladší stupeň KNP.

SVOJŠICE, okr. Kolín

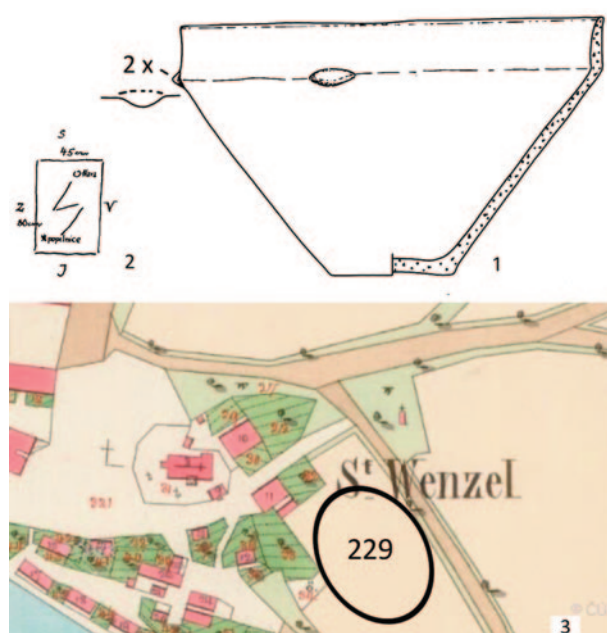
A. Pole ppč. 229 mezi potokem Bečvarkou, v těchto místech rozšířenou do Svojšického rybníka, a silnicí do Zásmuk, „blíže sochy sv. Václava“, tj. v severní části pole; dnes východní část obce, ca 280 m n. m.; *obr. 63:3*. Mírný západní svah při hraně potočního údolí. V březnu r. 1923, při orbě:

(k27) Kostrový hrob skřínkový. „V mohutné kamenné skřínce, přikryté těžkými rulovými plotnami, ležela dobře zachovaná kostra mladého individua s neporušenou mísou za pánví.“ Na kostře „dobře znatelné stopy tuberkulosního zánětu dřene kostní, kterým pohřbený trpěl a který způsobil jeho před-

134 Později, podobně jako u hrobu z Brandýsa, J. L. Píč (1899, 72) dodává: „Něco kamene, patrně též *kuželovitě narovnaného* vyskytlo se i při ojedinělé kostře u Přerova, kdež nalezen kamenný mlat a zlomky nádoby zdobené... tb. IV. č. 13–16.“

Obr. 62. Sekeromlaty z hrobů mladší KNP s kamennou konstrukcí: 1–4 Přerov nad Labem (Nymburk), **k26**; 5 Kamýk (Praha-západ), **k9**; 6 Újezd nad Lesy (Praha-východ), **k29**. Podle *Piř 1899*; *Zápotocký 1992*; č. 5 dle skicy z inventáře NM Praha.

Obr. 63. Svojsice (Kolín), **k27**. Pole na východním okraji obce, nález z r. 1923. Kostrový hrob skříňkový: 1, 2 skica hrobu a mísa z jeho výbavy, 3 poloha dle mapy stabilního katastru.

časnou smrt.“ (*Dvořák 1936, 26*). Rozměry hrobu: d. 120, š. 60, hl. 60 cm (podle náleze, majitele pole F. Kruliše), podle zprávy a plánku učitele místní školy J. Černíka ale byl hrob poněkud menší (45 × 80, hl. 50 cm) a „kamennými plochami (mimo spodek) uzavřen a vrchní desky pokryty vrstvou hlíny asi na 25 cm. Nalezena byla lužická nádoba skoro úplně zachovalá až na porušený okraj a několik úlomků nádob.“ Obvod skříňky tvořily (dle připojeného náčrtku *obr. 63:2*) čtyři desky, kostra uložena ve skrčené poloze na levém boku, orient. S–J s pohledem k V, s mísou za patami pohřbu, v JZ rohu skříňky. Přídavek: mísa s nízkým válcovitým hrdlem a kónickým spodkem, na max. výduti dva asymetricky, blíže k sobě posazené horizontální oválné pupky, p. přešestěný, v. 140–150 mm, Kolín inv. č. 3435, *obr. 63:1*.¹³⁵

LIT: J. Černík a anonym (J. A. Jíra?), zprávy čj. 220/23, 229/23 v archivu ARÚ; *Stocký 1926, 172, t. 59:1* jako „kostrový hrob kultury jordanovské“; *Dvořák 1936, 26, 148*, též jako „jordanovská“.

Datování, komentář. Starší stupeň KNP.

F. Dvořák (*l. c.*) zmiňuje tento nález v souvislosti s hroby baalberské KNP z Vrbčan a Hradenína, jež on tehdy určoval jako jordanovské. Jordanovské k. by zde odpovídala i poledníková orientace pohřbu, ovšem typ mísy s asymetricky posazenou dvojicí pupků ukazuje na tvarový repertoár KNP.

¹³⁵ V kolínském muzeu dle poválečné inventarizace jako „Vrbčany“, podle negativu NM č. 1295 a Stockého tab. 59:1 jde ale o mísu ze svojsického hrobu.

Existenci *pohřebního areálu* v této poloze dokládá údaj z Černíkovy zprávy, že v blízkosti hrobu „před léty při stavbě silnice, která vede mimo jmenované pole č. 229 (loňského roku ještě panské) nalezeny hroby a kosti pohřbeny na hřbitově.“

TEPLICE-Prosetice, okr. Teplice

A. Pražská ul., u bývalé plynárny, kat. č. 82/2, 82/7 (dříve Prosetice). Mírně k JZ svažité plocha mezi úpatím Písečného vrchu (Stefanshöhe), při levém břehu Bystrice/Teplického potoka; ca 210 m n. m. Tři hrobové nálezy, postupně odtud předávané v letech 1903 a 1905 do M Teplice, pocházejí zřejmě z jednoho pohřebiště:

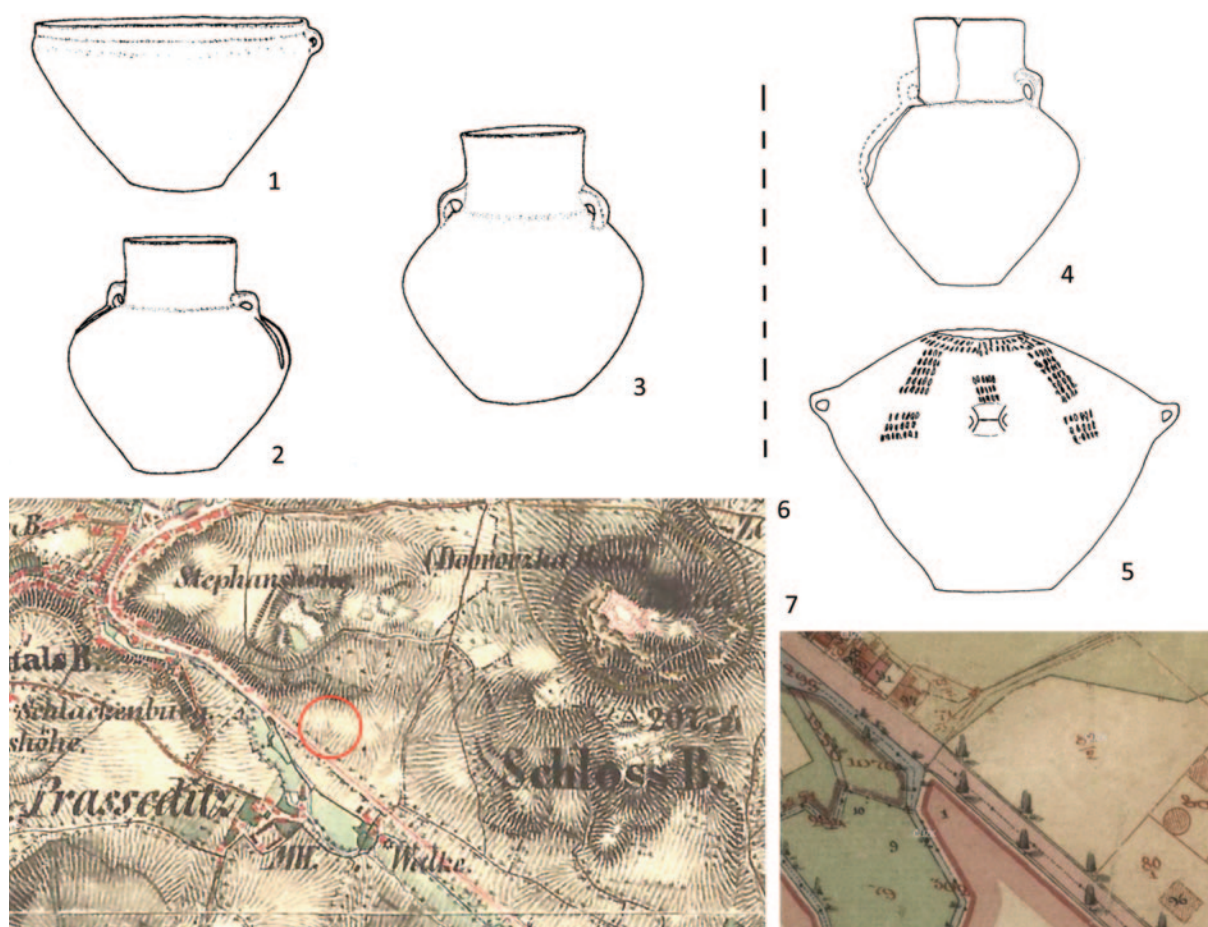
Pole kat. č. 82/2 „vor der Gasfabrik, am Südabhang der Stefanshöhe ausgeackert“. Dne 18. 9. 1903 daroval odtud pekař W. Kastl „z kostrového hrobu, rozrušeného na pozemku Clary-Aldringenů začátkem září 1903“: *džbán* baalberského typu, v. 215 mm, M Teplice inv. č. HK 12681.

Pozemek kat. č. 82/7 „nächst der Strasse auf dem Bauplatz des Herrn F. Wodniansky“. V r. 1905 odtud daroval F. Wodniansky dne 7. 4. amforu (HK 13276) a dne 11. 4. amforu a mísu (HK 13277–8):

Z hrobu se skrčenou kostrou: *amfora* dvojchá baalberského typu, ucha oble kolínkovitě zalomená, v. 201 mm, M Teplice inv. č. HK 13276, *obr. 64:3*.

(*k28*) Z hrobu se skrčenou kostrou „mit Steinpackung an der Kopfseite, östliche Orientierung“, tj. s V–Z orientovaným pohřbem: *mísa* s nízkým svislým okrajem odsazeným od kónického těla, na lomu výdutě krátké ouško (pův. dvě); v. 138 mm, M Teplice inv. č. HK 13278, *obr. 64:1*; *amfora* dvojchá baalberského typu, ucha kolínkovitě zalomená s V-vousy, v. 186 mm, M Teplice č. HK 13277, *obr. 64:2*.

LIT: Weinzierl 1906, 35, Abb.6; Zápotocký 2013, 463, obr. 46:1–3; Budinský 2015, 193 (zde starší lit.).

Obr. 64. Teplice (Teplice), *k28*. Pražská ul.: 1–3 nádoby z hrobů (též s kamennou konstrukcí) z l. 1903 a 1905; 4, 5 nádoby, předané do Národního muzea bez nálezových údajů před r. 1914; 6, 7 poloha polí kat. č. 82/2, 7 na mapě 3. vojenského mapování a na katastrální mapě.

Datování, komentář. Starší stupeň KNP, amfora obr. 65:5 z fáze I-3. Inventární údaj, že amfora z r. 1903 byla vyorána, naznačuje mělkost hrobu a tím též pravděpodobnost mohylového náspu.

Muzejní inventáře sice hovoří o dvou, resp. třech hrobech, ale zničených jich zde tehdy, na počátku 20. stol., bylo zřejmě více. Soudíme tak podle toho, že v té době, před r. 1914, se jako nálezy z Teplic objevují další dvě cele zachované nádoby baalberského typu: *dvojuchá amfora*, obr. 64:4; *čtyřuchá amfora* bez hrdla, zdobená svislými pásy z řádek vpichů, obr. 64:5; obě daroval do Národního muzea p. F. Cajthaml (NM inv. č. 14712, 14727).

LIT: *Zápotocký 2013*, 464, obr. 46, tab. 20.

Jinou indicíí mohylníku na katastru Prosetic je zpráva z r. 1866, že zde při zarovnávání louky byl rozkopán „pahrbek“ s kostrovým hrobem obloženým velkými kameny, s kostrou s obličejem k V a menšími nádobami, z nichž jedna („s 2 provrtanými protilehlými oušky“) se zachovala; dat.? (*Sklenář 1992*, 205).

ÚJEZD nad Lesy, okr. Praha-východ

X. Z katastru obce, s inv. údajem: „nordická kamenná mohyla(?)“; dar obecního úřadu v r. 1934:

(k29) *Z mohyly s kamennou konstrukcí (?)*, bez bližších údajů: *sekeromlat* kamenný s obloukovitým tělem, typ R II-2, profil c1 (s bočním žebrem), hornina zelenavě šedá až černá, povrch původně leštěný, zrnitě korodovaný, d. 180 mm, NM Praha inv. č. 43934, obr. 62:6.

LIT: *Axamit 1915*; *Zápotocký 1992*, 305, Taf.79:14.

Datování: mladší stupeň KNP.

VELIKÁ VES u Prahy, okr. Praha-východ

A. Poloha „U vápenice“ (později, dle Stockého, „Na višňovce“ či „Višňovka“), pole při jižní straně silnice do Odolené Vody. Slabě zvýšený výběžek mírného východního svahu vybíhající směrem k ca 300 m odtud tekoucímu Korycanskému potoku; 200 m n. m. Obr. 65:10–12. V r. 1889 lokalitu prohlédl J. L. Pič a o dva roky později, dne 17. 8. 1891, zde vedl výzkum:

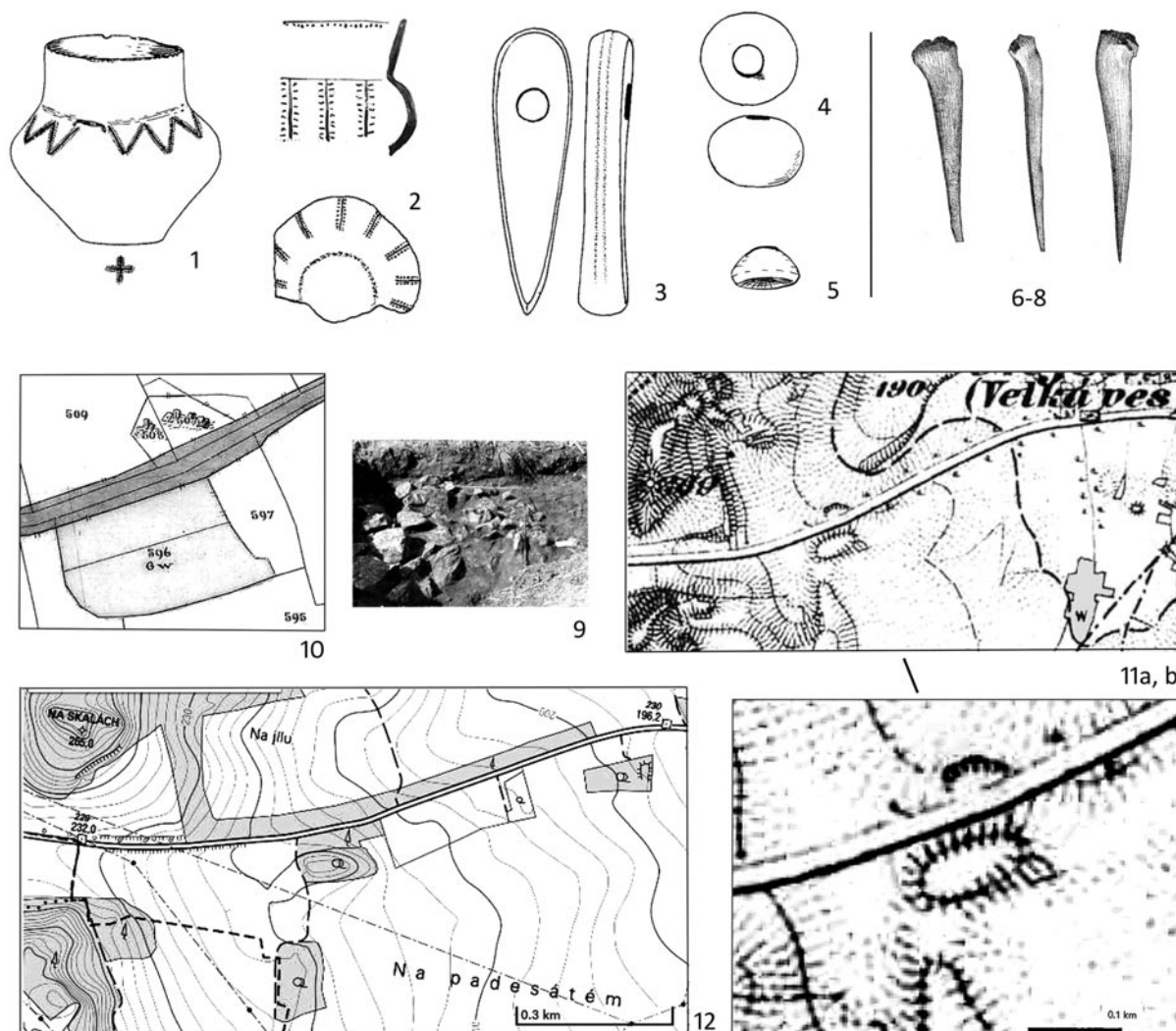
(k30) *Dlouhá mohyla s hroby s kamennými konstrukcemi neurčitého typu*. Podle původní zprávy J. L. Piče (1892a, 403–405)¹³⁶ tu „na poli p. Josefa Šustru poblíž nové silnice do Vodolky vedoucí, hned za vápenným lomem rozeznati lze docela jasně širokou mohylu asi 1'5 m. nad okolním polem se zvedající a charakterisovanou pěknou černou prstí, kdežto okolní pole mají půdu silně štěrkem míchanou. Na pokraji této prsti vykopal p. Šustr před 12 lety též několik bílých kolmo postavených kamenných ploten, jež mu při orání vadily ... V mohyle této byly tři hroby kamenem obložené. Dva z těchto hrobů, protože kámen téměř na povrch vystupoval, majitel asi před 4 roky vykopal.“¹³⁷

136 V jiném článku z téhož ročníku Památek stav krátce charakterizuje slovy: „ve Velké Vsi v jedné mohyle nalézaly se tři rozplizlé, kamenné kužele, pokrývavší tři kostrové pohřby (*Pič 1892b*, 268). Také dvě pozdější verze (b, c) se od té první, kterou považujeme za primární (tj. *Pič 1892a*), v detailech liší:

Verze b) *Pič 1899*, 73: „U Velké Vsi vykopal jsem uvnitř kamenného kruhu skříňku z obrovských balvanů /= **hrob 3/**, které co do velikosti by se porovnati mohly s kameny dolmenů, ačkoliv od dolmenů lišilo se ústrojí hrobů u Vel. Vsi nedostatkem vrchního kamene a malým vnitřním prostorem, tak že pohřeb sestávající ze skrčené kostry člověka a kostry jalovice položen byl podle skříňky; v jiné skřínce /= **hrob 1/** v témže kruhu nalezena byla provrtaná kamenná koule pěkně hlazená a krásně profilovaný mlat (tb. IV. č. 4 a 5) a k tomu střepy s ozdobou čárkovaně píchanou.“

Verze c) *Pič 1899*, 199: „Velká Ves. Při cestě k Vodolce u vápenice velká mohyla, někdy kamennými a kolmo postavenými deskami vápennými ohrazená, s hroby uprostřed. V **prvém hrobě** pod velkými balvany 3 kostry s.–j. na zádech položené; u nich pěkně profilovaný sekyromlat, pěkně hlazená koule kamenná provrtaná, přeslen (skleněný korál?) a střepy nádob se starší ornamentikou; v **druhém hrobě** milodarů nebylo. **Třetí hrob** byl nepravidelný: z ohromných balvanů stvořena skříňka z.–v, v délce 80, v šířce 40 cm., ale pohřeb byl vedle skříňky; kostra s.–j. byla položena polosedě na kostře jalovice sz.–jv. ležící; podle koster nalezena 4 šídla. – Tb. IV. č. 1–5. Zemské museum. – Dr. J. L. Pič, Památky XV, 403, XVII.“

137 Následují řádky informující o podmínkách výzkumu, provázeného zájmem úřadů i veřejnosti: „Tak stály věci, když jsem na vyzvání tajemníka okresního výboru karlínského p. Fr. Zákrejse přede dvěma roky pohřebiště to

Obr. 65. Velká Ves (Praha-východ), **k30**. Poloha U vápenice či Višňovka, výzkumy v l. 1891 a 1919. Dlouhá mohyla s kamennými konstrukcemi neurčitěho typu: 1–5, 6–8 hrobky č. 1, 3 z výzkumu v r. 1891 (podle *Piř 1899*); 9 snímek kamenného závalu z výzkumu v r. 1919 (z archivu NM Praha: ARÚ č. j. 2458/42). – 10–12 poloha dle mapy stabilního katastru (10), mapy 1:25000 třetího vojenského mapování (11a, b) a ZM 1:10000 (12).

(k30:1) „*První hrob* podoby okrouhlé v průměru asi 9 kroků byl složen z velikých balvanů do hloubi asi 1'5 m. a kryl tři kostry od severu k jihu dle sdělení na zádech položené.¹³⁸ Při jedné kostře nalezen pěkný sekromlat ... mimo to nalezena bílá koule hlazená (s leskem mramorovým) provrtaná ...dále nalezen prý skleněný emailovaný koral (?) a přeslínek a konečně dvě nádoby v střepích, z nichž jedna ornamentovaná.“ Přidavky:¹³⁹ *džbán*ek s vyšším rozevřeným hrdlem, tělo s výraznou střední výdutí, orn. svíslé linie oboustranně obtečkované, d-dm. 40 mm; NM Praha inv. č. 14737, *obr. 65:1*; *džbán* s vyšším kónickým hrdlem, tělo s horní výdutí, orn. na plecích oboustranně obtečkovaná klikatka, na dně oboustranně obtečkovaný kříž, v. 160 mm, NM Praha inv. č. 14738, *obr. 65:2*; *sekeromlat* kamenný

navštívil. Při opětné návštěvě letos na jaře obdržel jsem od p. Šustry mlat i kouli pro sbírky musejní (nádoby byly prý svého času odevzdány p. prof. Smolikovi, vřetenko a koral se stratily) a smluvil jsem se s p. Šustrem, že po žních kamení z pole vyberu a co nalezu, že Museu připadne. Stalo se tak 17. srpna 1891 ve společnosti p. K. Siedka, řed. cukrovaru v Mratině, a občanů Velkoveských.“

138 Podle A. Stockého (1926a, 113) se jednalo o „hrob skříňkový“.

139 A. Stocký (1926a, t. 90:10–25,29,30) z hrobu 1 vyobrazuje kromě džbánu č. 2 (s klikatkou) a zlomků džbánu č. 1 ještě omylem zlomky dalších zdobených nádob, část z nich z hrobu z Přerova n. Lab. (srv. *obr. 62:2–4*).

s obloukovitým týlem, typ R II-2, profil c1, d. 175 mm, NM Praha inv. č. 10016, *obr. 65:3*; kulovitý mlat – bulava kamenná, hlazená, dm. 65 mm, dm. vývrtu 22 mm, NM Praha inv. č. 4736, *obr. 65:4*; „přeslen (skleněný korál?)“ dle *Pič 1899*, 199, údajně ztracen, snad NM inv. č. 37849; dm. 36 mm, darovaný F. Jirákem, *obr. 65:5*.

(k30:2) „V druhém hrobě, též okrouhlém, 7 kroků v průměru, nalezena pouze kostra beze všech přídavek“.

(k30:3) Třetí hrob zůstal „netknutý“ a k jeho odkryvu Pič přistoupil po dohodě s majitelem pole o dva roky později. Popis tohoto hrobu nedovoluje jednoznačný výklad, proto opět text původní zprávy (*Pič 1892a*, 404–405): „Nejprve odkryta jest černá hlína z kamene, který ve zvláštní formě kladen byl: veliké balvany kolmo postavené kladeny byly od východu k západu v délce 8 m., tak sice, že při východní straně od třetího kamene, velikého to balvanu, kameny kladeny byly dvěma řadami tak, že mezi nimi povstala prostora 80 cm. dlouhá, 40 cm. široká hlinou naplněná, po obou stranách pak nakladeny ještě kameny nižší čili položené na ploché straně, pak následovaly zase balvany po jednom. Dle tohoto tvaru soudil jsem, že pohřeb bude ve skřínce zmíněné uložen, ač poloha od z.–v. nesouhlasila s ostatními pohřby. Když však kámen odebrán a hlína prokopána nenalezena ani stopa pohřbu. Nechal jsem tedy odvaliti kameny při severní straně a tu nalezena konečně 1 m. pod povrchem kostra hlavou (téměř úplně setlelou) k severu, nohami k jihu polo sedě, polo leže pochovaná. Pod touto kostrou, jen částečně zachovalou, ležela kostra asi dvouleté (soudě podle růžků) jalovice neb býčka s hlavou k severozápadu, předními nohami poněkud dále k jihovýchodu, tělem k jihu položeným; kostra dobytčete ležela částečně v prohlubíně asi 40 cm. do vrchní skály vydlabané. U předních nohou jalovičky ležela 4 šidla kostěná kolem 15 cm. dlouhá (tab. XVII). Pohřeb tento zajisté jest zvláštní, i nevím, zdali onu zvláštní polohu kostry (polo sedě polo leže) nemám přičísti částečně té okolnosti, že mrtvola položená na spolupochované dobytče při setlení posledního z polovice dostala se do položení nižšího.“ Přidavky: šidla kostěná: 4 ks., s kloubovými hlavicemi, „hrubě provedená“, d. 132, 122, 118, 84 mm, NM inv. č. 14739-42, *obr. 65:6–8*.

O třicet let později uvádí A. Stocký ve zprávě o výzkumech v l. 1919–20 a následně i ve své studii o únětické keramice v Čechách (*Stocký 1921*; 1927, 9–11), s odkazem na údaje J. L. Piče (*Pič 1892a*, 402; 1899, 196), že „hroby nordické“ se na zdejším katastru našly na dvou polohách, na „Višňovce“ a na „Vysoké mezi“ – ta je na mapce *obr. 13B* zakreslena jižně od Višňovky, při cestě do Čenkova, a o tamních „nordických“ nálezech informace chybí. A „Višňovka“ pak překvapivě odpovídá – aniž by tato skutečnost byla připomenuta – podle uvedené mapky i slovní lokace¹⁴⁰ místu Pičovy mohyly „Na vápenici“. Stocký tuto polohu popisuje jako „malé, táhlé návrší“ či „táhlý pahorek zvaný Na višňovce, porostlý křovím a několika stromy“, kde na východním konci vrcholku, blíže k Velké Vsi, nalezeny při sázení stromků „střepey předúnětických nádob. Zakopli jsme v těch místech a našli jsme opět *velký plný kamenný kruh*.¹⁴¹ Mezi kameny byly *hroby se skrčenými kostrami*, ovšem již značně rozrušené kopáním dolíků pro stromky. V hlíně mezi kameny nalezena provrtaná koule a oblý sekyromlat s příčným žebérkem a několik střípků z *nordického džbáněčku* — *nepochybně z rozrušeného hrobu*. V hlíně z okolí jámy vykopané p. uč. Hromadou jsme sebrali mnoho drobných střípků, jež se podařilo slepiti a spojit s větším střepem předúnětické nádoby, odevzdaných nám panem m. r. Panochou.“ (*Stocký 1921*). Později odtud zmiňuje již jen šestici nádob ze starounětického hrobu rozrušeného pp. statkářem Ulrychem a učitelem Hromadou při sázení stromu (*Stocký 1927*, 10, tb. II. č. 1–6). Ve sbírce Národního muzea jsou z jeho výzkumu dva soubory, jeden, včetně sekeromlatu, náležející mladší k. šňůrové (ve zprávě z r. 1921 označený jako „nordický“), druhý z kostrového hrobu starší k. únětické.¹⁴²

140 „Po levé straně silnice z Velké Vsi do Odoleny Vody ... za vápenkou“ (*Stocký 1926b*, 16).

141 Těto situace se zřejmě týká snímek „Nordická k., Velká Ves (Praha ven.), č. neg. NM A 341“, zachycující okraj kamenné vrstvy – srv. *obr. 65:9* dle karty č. j. 2458/40 v archivu ARÚ. Další snímky z výzkumu v r. 1923 dokumentují hroby k. únětické.

142 První soubor (zlomek 1 či 2 džbánů, sekeromlat, bulava – NM inv. č. 16529–533: *Buchvaldek 1967*, 154) s pozn. „vlastní výzkum na Višňovce“, druhý soubor (šest nádob NM inv. č. 19175, 19184–6, 19188–9) s pozn. „na vršku při silnici vedoucí k Vodolce, zv. na višňovce nalezeny dva velké, z hrubých kamenů složené kruhy, vy-

LIT: *Píč 1892a*, 403–405, t. 17; *týž 1892b*, 268; *týž 1899*, 73, 199, t. 4:1–5; *Stocký 1921*; *týž 1926*, 180, t. 90:10–29, 105:11, 106:23; *týž 1927*, 9–11; *Janská 1956* (v soupise lokalit mladší KNP upozornila na odchylky v Píčově popisu terénní situace); hroby k. šňůrové: *Buchvaldek 1967*, 154; k bulavě: *Berounská 1987*, 36, obr. 10:8; k sekeromlatu: *Zápotocký 1992*, 307, Taf. 80:1–10.

Komentář. Za místo Píčova i Stockého výkopů můžeme jednoznačně označit pozemek kat. č. 596, ležící, ve shodě s údaji obou, při jižní straně silnice do Odolené Vody, ca 80 m přes silnici vzdálený od parcely s lomem – Píčov „Vápenice“. Pozemek obdélníkovitého tvaru o max. rozměrech ca 150 × 50 m je na mapách z 19. a 1. pol. 20. stol. označován jako „GW“ (Gebüsch, Wiese, t. j. trvale neobdělávaný), ve Stockého době višňový sad – Višňovka. Na listu 2. vojenského mapování je v těchto místech jazykovitá vyvýšenina, na mapě 1:25000 třetího vojenského mapování z let 1869–1887 zakreslená již jako přesněji měřitelný pahorek úzce oválného tvaru s delší osou ve směru ZJZ–VSV, o rozměrech ca 100/110 × 50 m (*obr. 65:11a,b*). Na mapách 1:5000 a 1:10000, s hustšími vrstevnicemi, má terén v těchto místech ráz vyvýšeniny ca 70 × 40 m, situované na zvýšeném, k východu vyběhající jazykovitém výběžku (*obr. 65:12*).

Z porovnání kusých archeologických informací – kupř. údaje, že u 3. hrobu dle Píčov zprávy z r. 1891 dosahovala řada velkých balvanů délky 8 m – s terénní situací, jak ji zachytila výše jmenovaná verze mapy 3. vojenského mapování, tak docházíme k závěru, že Píčem zkoumaná „široká mohyla“ a Stockého „táhlý pahorek“ představují původně jednu staroeneolitickou **dlouhou mohylu**, náhodnými výkopy vícekrát zasaženou. S ohledem na její délku, odhadem ca 70 m, i výšku, dle J. L. Píče (*1892a*) ca 1,5 m – a ovšem i na třicetiletý časový odstup mezi oběma akcemi, nepřekvapuje, že oba badatelé nepoznali, že zkoumají jeden objekt, sice stejný, ale zřejmě na různých místech (Stocký udává výslovně „na východním konci vrcholku“). A podstatnou roli hrál také tehdejší stav poznání, ani ve snu nedovolující počítat s možností, že by mohyla u nás mohla mít takovýto tvar a rozměry – s fenoménem dlouhých mohyl se v české archeologii počítá až po r. 1980, po I. Pleinerové objevu březenských mohyl.

Datování. Dochované nálezy a zaznamenané situace ukazují na *tři až čtyři časové horizonty pohřbů*. Výbavou nejstarší je Píčov hrob č. 1 se sekeromlatem z mladšího stupně KNP. Druhý horizont tu patrně reprezentuje hrob č. 3, s pohřbem jedince zčásti spočívajícího na jalovici. Dosavadní poznatky o zvířecích hrobech ve střeoevropských poměrech ukazují nejspíše na k. kulovitých amfor, nevylučují ale ani období mladší KNP a badenské kultury.¹⁴³ Třetí a čtvrtý časový horizont pohřbů představují hroby k. šňůrové a staroúnětické.

Velikost a typ mohyly ovšem naznačují její vyšší, předsalzmündské stáří. Tvarem a rozměry odpovídá R-typu dlouhých mohyl – obdélníkovým, dle délky 4. třídy – velmi dlouhým (srv. *kap. 2.2.3*). Otázkou je, zda a nakolik dosavadní terénní úpravy a výkopy už stačily zasáhnout i podloží mohyly – tedy horizont, v němž by se mohly ještě dochovat primární hroby, z doby jejího založení.

VELKÉ ŽERNOSEKY, okr. Litoměřice

A. Kamenolomy na JV okraji obce. Polykulturní výšinná lokalita při okraji náhorní plochy opukové tabule na pravobřeží Labe (převýšení nad nivou ca 15 m), se širokým výhledem na lovosické Polabí a Milešovské středohoří, ca 160 m n. m; *obr. 66:1–5*. Výzkumy v l. 1891–1909 M Teplice (R. v. Weinzierl, A. Pobel).

(k31) Pohřebiště s hroby opatřenými kamennými konstrukcemi různého druhu, z nichž část je interpretována jako součást pohřebních staveb typu **dlouhých mohyl**. Při snímání nadložních vrstev v kamenolomech zde zachráněno dle V. Mouchy (*1963*) „celkem 61 hrobů a objektů obsahujících lidské kostry nebo jejich pozůstatky ... z nich 40 patřilo k. únětické, jeden (hrob č. 27) k. šňůrové a jeden (hrob č. 33/II) skupině baalberské.“ Ze zbývajících 19 hrobů, vesměs akeramických, přiřkl V. Moucha baalberské

plňující celý vrcholek návrší. Mezi kamením vnitřního kruhu nalezen kostrový hrob předúnětický. Obsahoval pouze nádoby ležící těsně při kostře. Kopal řed. A Stocký a Dr. J. Schráníl 17. 9. 1919“.

¹⁴³ Ke zvířecím pohřbům srv. už *Fischer 1956* či *Behrens 1964*, k hovězím obětem salzmündské KNP srv. *Pleinerová 2002*, k pohřbům s dobytčaty (též na nich ležících) v mladší KNP *Koch 2009*; badenské na území českých zemí známy zatím nejsou (*György 2013*).

skupině na základě detailního rozboru ještě dalších 11 hrobů. Pohřby v nich byly uloženy vesměs na pravém boku, čtyři s orientací V–Z a s pohledem k S (hroby č. III, IV, XI, XX), pět s orientací Z–V a s pohledem k J (hroby č. VI, VIII, 32, 38, 39), jeden JZ–SV s pohledem k JV (č. XIII), jen v případě hrobu č. 47, též s rovnoběžkovou orientací, není poloha kostry známa.

Všechny hroby – s výjimkou hrobů č. 32 a 57 – byly opatřeny kamennou konstrukcí, srv. *obr. 66:4,5*. Detailně je popisuje *Moucha 1963*, 128, 130, zde proto jen ve zkratce *forma kamenné konstrukce* a výbava:

hroby III, XI, XIII: skříňkové, s vnitřním prostorem ca 0,5m²,

hrob IV: oválná hrobová jáma „obklopená kameny“,

hrob VI: oválná hrobová jáma „kameny překrytá a obložená“,

hrob VIII: oválná hrobová jáma „obstavená kameny“,

hrob XX: hrobová jáma „kameny obložená“,

hrob 38: hrobová jáma překryta kam. deskou,

hrob 39: hrobová jáma kameny „překrytá a obložená“,

hrob 47: obdélníkovitá hrobová jáma překryta kam. deskou.

Pokud jde o *výbavu akeramických hrobů*, pět bylo zcela bez přídavků, v šesti přídavky:

hrob č. VIII – zvířecí kosti (vepře);

hrob č. XIII – škeble (*Unio* ?) a 2 neolitické střepy;

hrob č. 32 – sílexový nástroj;

hrob č. 38 – sílexový nástroj;

hrob č. 39 – kroužek z mušloviny, závěsek z kančího klu;

hrob č. 57 – sílexová sekerka, sílexový nůž, kamenný brousek a tlouk (*Klopfer*), kančí kel, kostěné hroty, dlátka a roubík (*Knebel*), vše dnes nezvěstné.

Dvanáctý, *hrob č. 33/II*, byl vybaven dvěma nádobami (*obr. 66:3*): *džbán* baalberského typu, ucho páskové s plast. vousy tvaru širokého U, z nich jeden ukončený pupíkem, v. 112 mm; *amfora* čtyřuchá baalberského typu, ucha posazená nad max. výdutí jsou slabě zdvižená, v. 235 mm. M Teplice.

LIT: *Weinzierl 1904; Zápotocký 1956*, 546, Abb. 231:13,14; *Moucha 1963; Křišťuf 2004; Křišťuf – Švejcar 2013*, 599–617; *Zápotocký 2013*, 424, 466, tab. 21:1–9 s lit. k eneolitickému osídlení lokality; *Křišťuf – Turek a kol. 2019*, 118.

Datování, komentář. Starší, baalberský stupeň KNP. V *Moucha (1963, 133)* vytkl hlavní rysy zdejších akeramických hrobů baalberské KNP. Pohřby chráněné kamennými konstrukcemi různých forem leží v přísně skrčené poloze, na pravém boku a v rovnoběžkovém směru, s pohledem směřujícím zčásti na sever, zčásti na jih, přičemž nápadným rysem je chudoba či absence výbavy a malé rozměry hrobového prostoru. Zároveň upozornil na rovnoběžkové seřazení části z nich (s poukazem na podobné uspořádání hrobů z Klučova – pískovny, srv. *obr. 47:8–10*).

Podrobněji se zdejší situací zabýval P. Křišťuf (*Křišťuf 2004; Křišťuf – Švejcar 2013*): jedenáct akeramických hrobů rozdělil do tří skupin, jež spojil s možností existence *dlohých mohyl*. Maximálně pravděpodobná je tato interpretace u skupiny A, složené z pěti hrobů (hr. III, IV, VI, VIII, XI) seřazených na linii V–Z směru. Za předpokladu, že tato linie markuje osu dlouhé mohyly, jejíž součástí mohla být i Weinzierlem dokumentovaná kamenná vrstva Z–V směru, event. i příčná zídka poledníkového směru, pak by minimální délka této mohyly dosahovala ca 30–35 m (*obr. 66:1*).

VRAŽKOV, okr. Litoměřice

(*k32*) Poloha D – Dilouny, pole ppč. 112 na mírném J svahu při V okraji obce; ca 215 m n. m. Podle zběžné dokumentace geologa prof. Čenka Zahálky (*obr. 66:6*) zde byl v r. 1893 zasažen pohřební areál, jehož součástí byly *kostrové hroby s kamenným obložením/rámem, dlažbou*, zčásti nejspíše kulturní příslušností (KNP/ŠK?), zčásti únětické, a také *žárový hrob mladší KNP* v prosté zemi (*obr. 66:7,8*).

LIT: *Zahálka*, sine; *Zápotocký 2013*, 467, obr. 47, tab. 23:3.4).

Datování, komentář. mladší? stupeň KNP; ke vzájemnému vztahu poloh Vražkov A–D srv. *d34* – Vražkov.

5.3. Staroeneolitické mohyly podle indicií

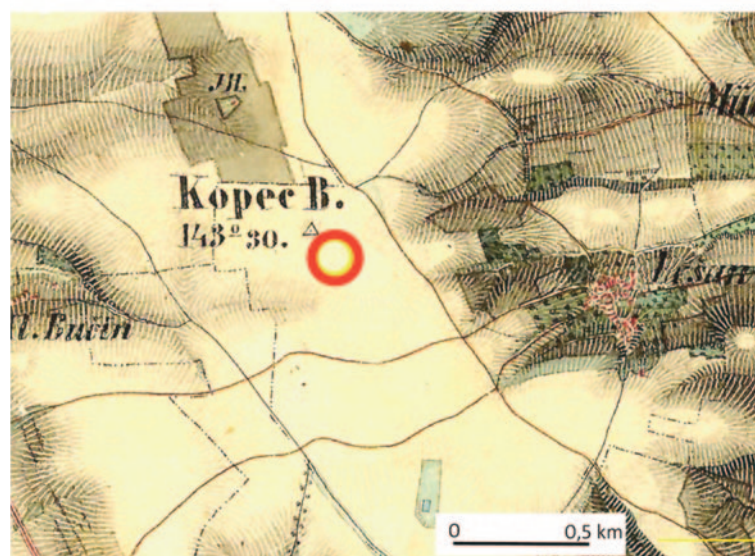
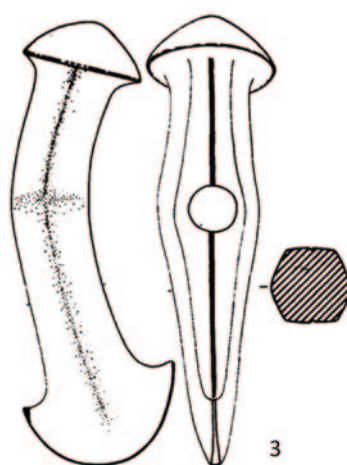
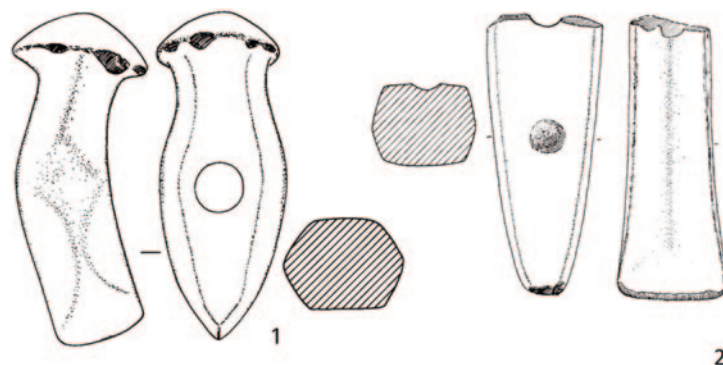
(objekty *i1–i2*, tab. 6, obr. 67–72)5.3.1. Sekeromlaty KNP s nálezovým údajem „z mohyly“ a „V kopcích“ (objekty *i1–i3*)**DOLÍNEK, okr. Praha-východ**

A. Poloha „V háji“ (patrně odpovídá poloze „Malý háj“ SZ od obce, kde na Stockého mapce *obr. 13B* je zakreslena skupina čtyř mohyl s označením „Ú“ – únětické); ca 275 m n. m. V r. 1885 muzeu daroval A. Panýrek, správce panského statku v Dolínku (u J. L. Píče s pozn.: „dvě mohyly (v háji), kamenný mlat pěkně profilovaný“:

(*i1*) Z hrobu pod mohylou neurčitěho typu: *sekeromlat* kamenný s čepcovitým týlem, typ KIA-1, profil b1, hornina šedozelená, černě skvrnitá, d. 137 mm, dm. vývrtu 22–24 mm, NM inv. č. 10059, *obr. 67:1*.

LIT: *Památky archeologické 13*, č. 8 z r. 1886, 381 („z mohyly v Dolínkách“); *Píč 1899*, 135, 192, obr. 33 (z Vodolky); *Stocký 1926*, 176, t. 106:22; *Zápotocký 1992*, 268, Taf. 37:3.

Datování, komentář. Podle typu *sekeromlatu* jde o hrobový nález ze sířemské fáze staršího stupně KNP. Topograficky výrazná poloha při severním okraji zdíbské terasy.¹⁴⁴

Obr. 67. 1 Dolínek (Praha-východ), *i1*, Poloha V háji, před r. 1885. Z mohyly. – 2 Praha-Libeň, *i3*, „Č. 234“; nález z r. 1919. Z mohyly. – 3–5 Lešany (Mělník), *i2*. Poloha V kopcích, nález z r. 1888, z mohyly?: čepcovitý *sekeromlat* starší KNP a poloha pole kat. č. 319 na katastrální mapě a na mapě 2. vojenského mapování.

144 Další dvě polohy podobného jména jsou na mapě stabilního katastru z r. 1842 ale též na jih a jihovýchod od obce (Za Klokočkou v háji, K Březenskému háji).

LEŠANY, okr. Mělník

A. Poloha „V kopcích“ ca 1 km SZ od obce – vrcholová partie Lešanské plošiny, náhorní pláně mezi údolím Vltavy a Bakovského potoka, převýšené téměř 110 m nad hladinou Vltavy, tekoucí ca 2 km V odtud. Pole st. kat. č. 319, ležící dle mapy stabilního katastru ca sto metrů na JV od kóty Kopec, 272 m n. m (obr. 67:4,5).

(i2) Z hrobu, dle pomístního jména „V kopcích“ krytého původně *mohylou*, daroval muzeu v r. 1888 majitel pole Fr. Vlk z čp. 27 sekeromlat. Podle J. Smolíka byl sekeromlat nalezen „se střepinami pohromadě v hrobě na poli u Lešan, kterému se v kopcích říká, ačkoli na ten čas žádných pahorků tam není“. Přidavky: *sekeromlat* kamenný s čepcovitým týlem, typ K IA-3, profil b3, hornina světle zelenavá, bíle a černě skvrnitá, d. 208 mm, dm. vývrtu 22–23 mm, NM inv. č. 10057, obr. 67:3; *zlomky nádoby*, dle popisu nejspíše *poháru* či *džbánu* s „wióreckým“ motivem na okraji („střepy nádoby šedé, okraj zdoben vodorovným pásem svislých rýžek a klikátkou pod ním“), nezjištěny.

LIT: *Smolík 1888*, 415, 417; *Stocký 1926*, 178, t. 106:21; *Schránil 1928*, Taf. 12:3; *Filip 1948*, obr. 29:13; *Sklenář 1982*, 181 (zde s původním údajem z korespondence J. Smolíka a starší lit.); *Zápotocký 1992*, 269, Taf. 37:1; *Fenc 2013*, 41 s poukazem na nápadný krajinný ráz polohy.

Datování, komentář. Také tento hrobový nález je datovaný do sířemské fáze (per. I-3), zde kromě sekeromlatu navíc i nádobou s výzdobným motivem typickým pro toto období.

Polohou je i tento hrobový nález, stejně jako předchozí, z místa topograficky výrazného – z vrcholové partie Lešanské plošiny, náhorní pláně mezi údolím Vltavy a Bakovského potoka. Poloha s dalekým výhledem, umožňujícím přehlédnout prakticky celý horizont, od Prahy přes Podřipsko po Mělnickou kotlinu (cf. *Fenc 2013*, 41).

PRAHA-LIBEŇ, okr. Praha 8

X. Intravilán, poloha nezjištěna.

(i3) Z *mohyly*? Podle inventárního údaje: „Libeň (Praha), č. 234. Mohyla(?) na zádvoří /sic!/. 23. 9. 1919“ do muzea darována či koupena: břitová polovina kamenného *sekeromlatu* s obloukovitým týlem (typ R I/IIIA-2, profil b1), na jedné z ploch jamka = započatý vývrt plným vrtákem; hornina hnědavě šedá, světle skvrnitá, zachov. d. 116 mm, NM Praha inv. č. 19200, v kolonce „fond“ uvedena „sb. Pecenkova“; obr. 67:2.

LIT: *Zápotocký 1992*, 305, Taf. 72:3.

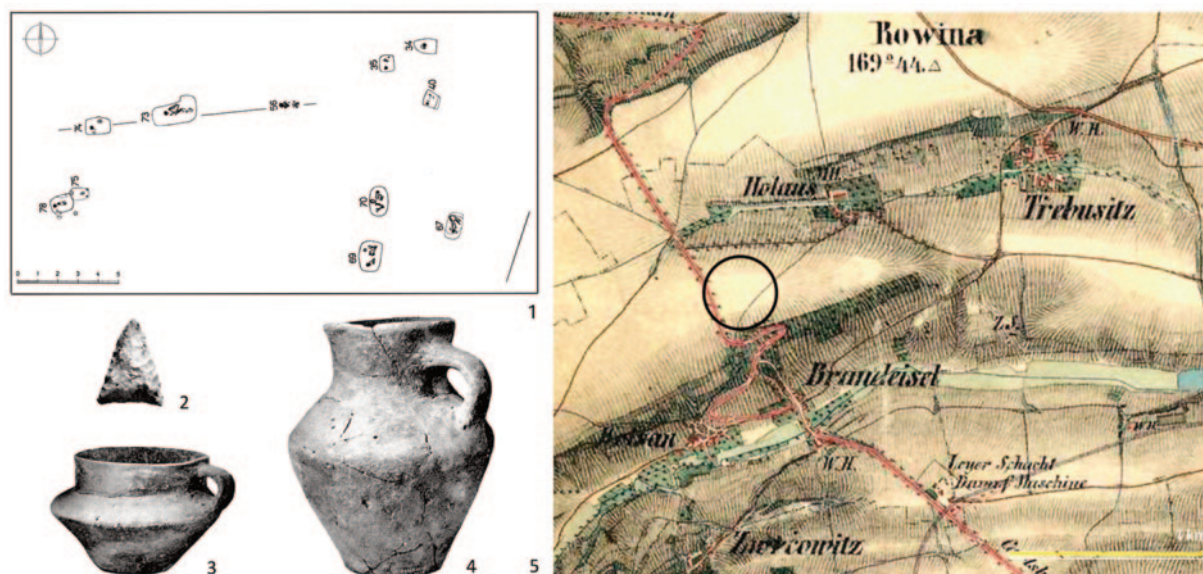
Datování, komentář. Polohu tohoto „mohylového“ nálezu, typem sekeromlatu datovaného do mladšího stupně KNP, bohužel neznáme.

5.3.2. Staroeneolitické mohyly indikované prostorovým vztahem hrobů KNP k pohřebním areálům mladších pravěkých kultur (objekty i4–7)

BRANDÝSEK, okr. Kladno

A. Pískovna na ppč. 399 severně od obce. Temeno plochého hřbetu Z–V směru mezi širokým údolím Týneckého potoka a mělkým bočním snížením, protékaným vodotečí směřující od Z přes Holousy na Třebusice; ca 325 m n. m. (obr. 68:5). Polykulturní lokalita, pohřební areál z eneolitu (kromě KNP zde ještě k. šňůrová a zvoncovitých pohárů), mladší d. římské a raného středověku. Výzkum v l. 1955–58 (O. Kytlicová, AÚ Praha).

(i4) *Pohřebiště s primární mohylou z období starší KNP?* Ze 30 eneolitických hrobů náleží jediný, hrob č. 73, starší KNP. Další hrob, č. 56, je bez přidavků a podle ritu by mohl patřit jak KNP, tak k. šňůrové. Ze zbývajících 28 hrobů náleží 6 hrobů k. šňůrové a 22 hrobů k. zvoncovitých pohárů. Jejich vzájemný poměr zvažovala již O. Kytlicová (1960, 471), včetně možnosti, že by hrob baalberské KNP mohl patřit „na samý počátek vzniku pohřebiště“. L. Šmejda (2001), v příspěvku primárně zaměřeném na možnost existence kaple v centru zdejšího raně středověkého pohřebiště, už o sekvenci pohřebních aktivit KNP–ŠK–ZP nepochybuje. V případě hrobu č. 73 považuje, s ohledem na možný prostorový kontext s hrobem 56, navíc za velmi pravděpodobné, že „byl kryt nějakou konstrukcí (mohylovým náspem?)“

Obr. 68. Brandýsek (Kladno), **i4**, pískovna na ppč. 399, výzkum v l. 1955–58. 1 JZ část eneolitického pohřebiště: hroby č. 73 KNP, č. 56 KNP?, ostatní hroby k. šňůrové a zvonc. pohárů; Z–V linie – osa předpokládané dlouhé mohyly. – 2–4 Výbava hrobu č. 73 starší KNP. – 5 Poloha pískovny na mapě 2. vojenského mapování. 1–4 podle Kytlicové 1960, obr. 1, 16.

protáhlého tvaru (tzv. dlouhou mohylou)¹⁴⁵, jež by pak rozměry odpovídala kratší z březenských mohyl. Zřejmě ale nesoudí na její delší trvání, protože při rekonstrukci situace v mladším eneolitu (Šmejda 2001, 501, obr. 5) už zde počítá jen s mohylami kruhového půdorysu.

Na výřezu z plánu pohřebiště *obr. 68:1* se na linii Z–V směru, indikující jednu *dlouhou mohylu*, však nacházejí ne dva, ale tři hroby, kromě č. 73 a 56 ještě hrob č. 74:

Hrob č. 73, dat. starší KNP: dospělý/starší muž (mat.–sen.) na pravém boku, Z–V, tváří k J. Přidavky: *džbán* baalberského typu, v. 197 mm, *obr. 68:4*; *koflík* s výraznou trojčlennou profilací (nízké válcovité hrdlo, tělo s ostře lomenou horní výdutí, krátké nepřevýšené páskové ucho, v. 90 mm, *obr. 68:3*; *šipka* sílexová, trojúhelníkovitá, d. ?, *obr. 68:2*.

Hrob č. 56, dat. KNP/ŠK: dospělý muž (mat.) na pravém boku, Z–V, tváří k J, bez přidavků.

Hrob č. 74, dat. starší k. šňůrová: dítě, na pravém boku, Z–V, tváří k J; přidavky: pohár, amfora.

U všech tří hrobů je shodná jak pozice pohřbů (Z–V na pravém boku, tváří k J), tak nápadná mělkost hrobových jam (u hrobů č. 73 a 74 jen 15–22 a 19 cm do podloží, v hrobě č. 56 pohřeb ležel těsně pod ornici). Odstupy mezi nimi měřily ca 2 a 3,5 m, celkovou délku středové osy takto předpokládané dlouhé mohyly bychom tak odhadovali minimálně na 12–15 m.

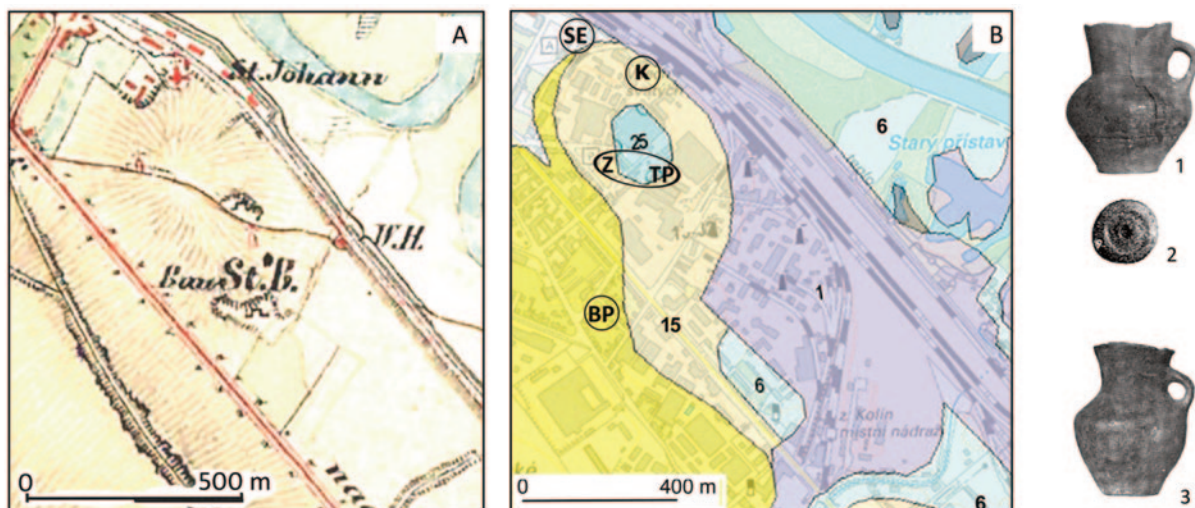
LIT: Kytlicová 1960; Šmejda 2001.

Datování: starší stupeň KNP.

KOLÍN, okr. Kolín

B. Poloha Hroby na Kutnohorském předměstí (Kolín A: srv. **d10, 11** v *kap. 2.1*). Nevýrazné návrší, zčásti labská terasa, zčásti skalnatý hřbet západně od soutoku Labe s potokem Polepkou; 202–209 m n. m., převýšení nad úroveň labské nivy max. 15 m (*obr. 69A*). Polykulturní lokalita, z eneolitu zde kromě KNP zachycena ještě pozdní k. vypíchaná/mladší lengyelská, jordanovská?, řivnáčská, šňůrová a zvoncovité poháry.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Pro eneolit srv. Hájek 1968, 38; Vávra 1981, 6; Buchvaldek 1982, 12–14; Rulf 1983, 82; Zápotocký 2000, 175 (jako eneolitické výšinné sídliště); za bližší informace o charakteru této polohy vděčím kol. Jiřímu Hralovi.

Obr. 69. Kolín – Kutnohorské předměstí, *i5*, Poloha Hroby. A návrší s kostelem a dvěma lomy na mapě 2. vojenského mapování. – B plocha s trojicí lokalit s eneolitickými hrobovými nálezy (KNP, ŠK, ZP), dle Geovědní mapy 1:50000, ČGS 2019: 1 navážka; sedimenty: 6 nivní, 7 smíšený, 12 písčito-hlinitý; 15 navátý písek; 16 spraš, sprašová hlína; 25 písek, štěrk; K – kostel Věch svatých, Z-TP (Zengrova ul. – tovární pole ppč. 1661). – 1–3 džbány a přeslen z hrobů č. 15 (3) a 16 (1, 2) starší KNP. Podle *Dvořák 1931*, obr. 10, t. 3:12,17; *Šumberová – Zápotocký 2022*, obr. 40A,D.

(i5) Pohřebiště s primární mohylou z období starší KNP? Hrobové nálezy ze staršího a mladšího eneolitu (KNP, ŠK, ZP) jsou známé ze tří míst při jižní straně náhorní plošiny v centru návrší (= poloha Z-TP na *obr. 69B*):

Ze skalnaté výspy Na katovce (pole ppč. 1661/1) se starší nálezy dostaly do Národního muzea (kupř. *Stocký 1926*, tab. 113:1–18), později zde kopal F. Dvořák. Z let 1904–1924 je odtud evidováno 20 kostrových hrobů v prosté zemi, z nich osmnáct s přídatky k zvoncovitých pohárů. Existenci staršího pohřebního horizontu z doby KNP naznačují zbývající dva hroby, vybavené džbány baalberského typu:

Hrob č. 15 o rozm. 148 × 96, hl. 94 cm, dětská kostra ve skrčené poloze orient. údajně S–J na pravém boku, tváří k V, za lebkou jako přídavek: *džbán* baalberského typu, v. 125 mm, *obr. 69:3*.

Hrob č. 16 o rozm. 102 × 104, hl. 118 cm, s chatrně zachovalou skrčenou kostrou ženy, přičemž „rozměry hrobu i uložení kostí svědčily o pohřbení kostry vsedě“; orientace neudána. V SZ rohu jako přídavek džbán a přeslen, při J straně (jako přídavek?) zlomek svoru: *džbán* baalberského typu, v. 130 mm, *obr. 69:1*; *přeslen* se sníženým středem; dm. 4–5 cm, v. 1 cm, *obr. 69:2*; „zlomek svoru hrubě opracovaný“.

Ze zbývajících dvou míst, z ppč. 1656, 1659 a z továrny Wellit/Isol-Wellit, jsou hlášené už jen další hroby k zvoncovitých pohárů a navíc i hroby k šňůrové.

LIT: *Dvořák 1931*, 39, obr. 10, t. 3:12,17; *Zápotocký 1956*, 542, obr. 229:21.

Datování, komentář: starší stupeň KNP; k poloze, dataci a vzájemnému vztahu pohřebních lokalit v prostoru Kolína a Libenic srv. *Šumberová – Zápotocký 2022*.

STRAŠKOV / MNETĚŠ, okr. Litoměřice

A. „Pod Vínkem“, trasa dálnice D8. Protáhlé návrší SSZ–JJV směru, ca 600 m na SV od obce; 222–232,5 m n. m. Polykulturní lokalita, výzkum v l. 1999–2000 (ÚAPPSZČ Most, M. Dobeš), situace dle předběžných zpráv:

(i6) Pohřebiště s primární mohylou z období starší KNP?

Kostrový hrob (objekt č. 26) starší KNP; podle informace M. Dobeše vybaven přídatkem: *amfora* čtyřhrubá baalberského typu.

Této kultuře snad zde patří i objekty č. 3, 7, 20, srv. *Trefný – Dobeš 2008*, obr. 2 – plán.

LIT: *Trefný – Dobeš 2008*, 208; *Křišťuf – Švejcar – Trefný 2011*, 62, obr. 5:26; *Zápotocký 2013*, 429, 460. Ke geofyzikálnímu a leteckému průzkumu lokality se stopami mohylového pohřebiště: *Křivánek 2002*, 144; *Gojda 2004*.

Datování, komentář: starší stupeň KNP. Umístění hrobu obj. 26 poblíž nejvyššího místa návrší a přítomnost mladších hrobů v jeho blízkosti vedou také zde k předpokladu, že jde o primární hrob, na jehož mohyly navázaly mladší pohřební aktivity.

VIKLETICE, okr. Chomutov

A. Jižní, náhorní část plochého výběžku vysoké pravobřežní terasy Ohře středpleistocénního stáří (III_{1a, 2a} dle *Balatka – Sládek 1975*) mezi Vikleticemi a Drahonicemi; ca 283 m n. m. Těžba šterkopísku pro stavbu nechráněné přehrady, výzkum eneolitického pohřebiště v l. 1961–65 (expozitura ARÚ Most, ved. D. Koutecký). Polykulturní lokalita, z eneolitu zde odkryty – kromě pohřebiště k. šňůrové, dosud největšího v Čechách (164 hrobů) – ještě dva hroby KNP (obj. 12B/63 a 14/63), 6 hrobů pravděpodobně eneolitických a 7 hrobů k. únětické (*Buchvaldek – Koutecký 1970*, 303).

(i7) Pohřebiště s jednou či více primárními mohylami ze staršího eneolitu. S představou mohyl KNP druhotně využitých pro pohřby k. šňůrové pracoval v případě vikletického pohřebiště už E. Neustupný (1986, 229). Jako příklad uváděl zdejší hroby 12B a 14. Později podobně uvažuje o dvojici hrobů č. 34/63 a 37/63, tentokrát s předpokladem jejich časně eneolitického stáří (*Neustupný 2008b*, 48). Hroby spolehlivě starší než pohřebiště k. šňůrové tu jsou sice jen dva (12B, 14), navíc je zde ale dalších pět hrobů bez přídavek, určených podle ritu jako KNP/ŠK. Lokací spadá těchto sedm hrobů do dvou ze šesti hrobových skupin k. šňůrové, jak je rekonstruovali autoři monografie M. Buchvaldek a D. Koutecký (1972, 162, Abb. 1):

(i7:1) Hrobová skupina L (obr. 70:A, B, D, E, H) na severním okraji nekropole, ca 200 m na SZ od skupiny M; 282 m n. m. Sestávala z deseti hrobů rozptýlených na ploše ca 75 × 40 m. Kromě dvou hrobů, č. 34, 37, stratigraficky následných, jež jsou předmětem diskuse, tvoří tuto skupinu ještě osm hrobů různého stáří (ŠK: č. 5, 36, 39, 41, 82; ŠK/KNP: č. 32; ÚK: č. 33, 38).

Stratigrafický vztah hrobů č. 34 (svrchního) a č. 37 (spodního), obr. 70:E, je hodnocen dvojím způsobem. Podle autorů monografie je *svrchní hrob* (č. 34) podle polohy pohřbů (žena? a dítě, V–Z, tváří k J) i tvaru nádoby „snad šňůrový“ a *spodní hrob* (č. 37: žena?, Z–V, tváří k J, bez přídavek) patří buď k. šňůrové nebo KNP (*Buchvaldek – Koutecký 1970*, 24). Podle E. Neustupného je svrchní hrob (č. 34), podle tvaru nádoby obr. 70:E, č. 1, H, uložen v SV rohu hrobové jámy, časně eneolitický. Usuzuje proto, že hrob 34 „byl velmi pravděpodobně zapuštěn jako sekundární pohřeb do nějakého náspu (dlouhé mohyly?) a asi patřil nejstarším pohřbům na tomto eneolitickém mohylovém pohřebišti vůbec“ (*Neustupný 2008*, 48).

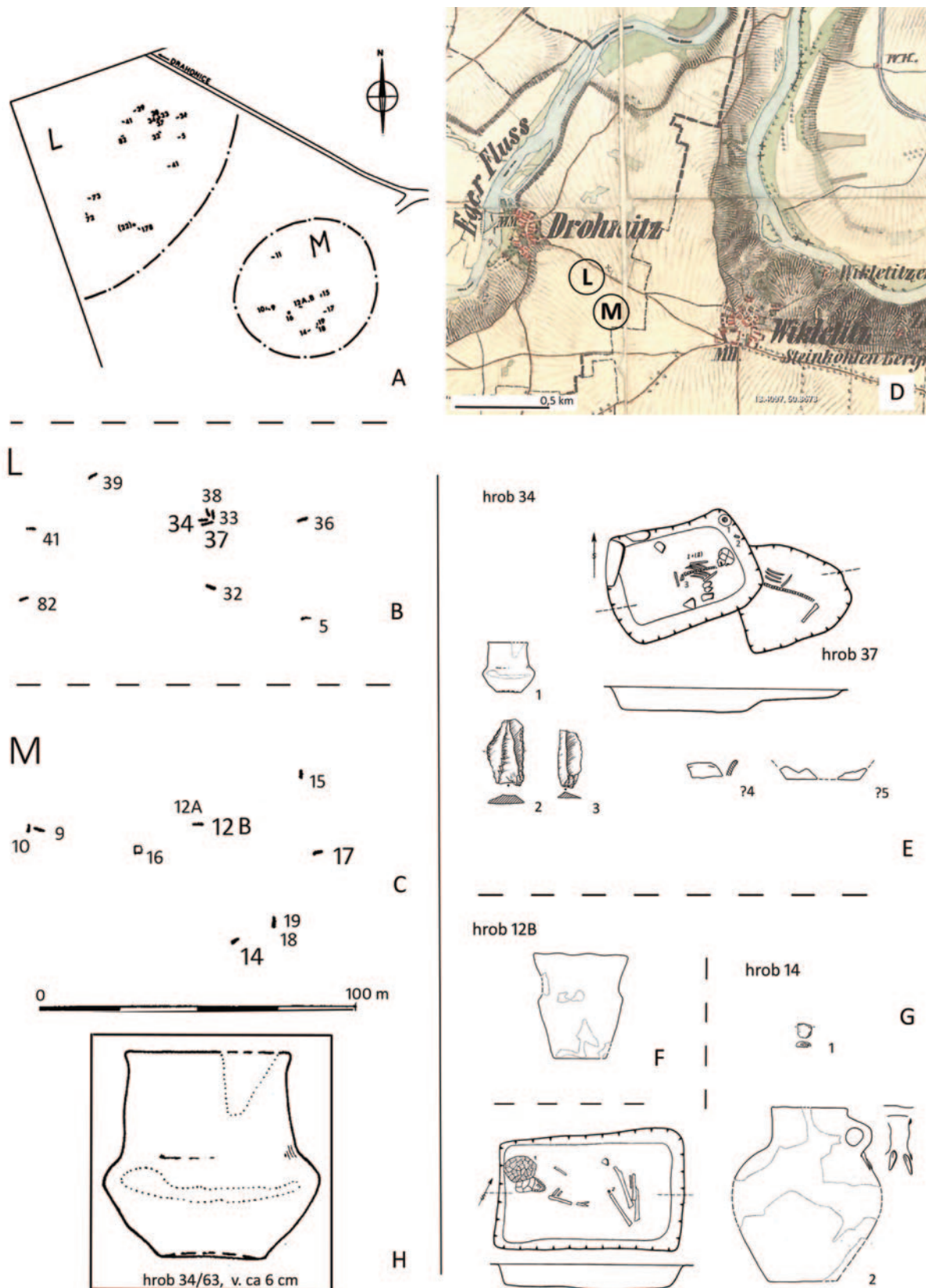
V prostoru hrobové skupiny L lze tedy dle počtu a dislokace hrobů počítat pouze s jednou mohylou předšňůrového stáří.

(i7:2) Hrobová skupina M (obr. 70:A, C, D, F, G) na východní části úseku II, ca 0,5 km západně od Vikletic (283 m n. m.). Její součástí jsou dva hroby KNP (č. 12B, 14) ze sezóny 1963, srv. *Buchvaldek – Koutecký 1970*, Karte 4; 1972, Abb. 12:

Kostrový hrob č. 12B/1963, patrně dětský. Hrobová jáma, porušená hrobem k. šňůrové č. 12A, oválná?, 130 × 75 cm, hl. 15 do podloží, orient. ZJZ–VSV. Kostra se nezachovala, ale mezi kostmi hrobu 12A nalezen dětský zub, snad z pohřbu z hrobu 12B. V SZ rohu velký kámen. Přídavek v SV rohu: *nálevkovitý pohár*, v. 138 mm, obr. 70:F

Kostrový hrob č. 14/1963 s pohřbem muže (? , adultus I), obr. 70:G. Hrobová jáma pravoúhelníková, 168 × 108 cm, hl. 22 cm do podloží. Kostrový pohřeb na pravém boku se silně pokrčenýma nohama, orient. ZJZ–VSV s tváří k J. V SZ rohu džbán, na pravé stehenní kosti kovový zlomek: *džbán* baalberského typu, pod uchem dva vousy, v. 238 mm, obr. 70:G, č. 2; *měděný závěsek* (?) – zlomek ohnutého plechu obr. 70:G, č. 1.

Oba hroby jsou součástí skupiny deseti hrobů různého stáří (hr. 12B, 14 – KNP; hr. 17 – KNP/ŠK; hr. 9, 12 – ŠK; hr. 16 – ŠK?; hr. 18 – KKA?; hr. 10, 15 – ÚK; hr. 19 – ÚK?: *Buchvaldek – Koutecký 1970*) nepravidelně rozmístěných na ploše rozlohou shodné se skupinou L – t. j. ca 75 × 45 m.

Obr. 70. Vikletice (Chomutov), *i7*. Výzkum v l. 1961–65. A–D pohřebiště k. šňůrové, hrobové skupiny L, M (předšňůrové hroby většími čísly) a poloha na mapě 2. vojenského mapování. – E 1–5 časně eneolitické (?) hroby č. 34/63 a 37/63 z hrobové skupiny L. – F, G: 1–3 hroby starší KNP č. 12B/63 a 14/63 z hrobové skupiny M. – H časně eneolitický (?) miniaturní pohárek z hrobu 34/63, v. ca 6 cm. Podle Buchvaldek – Koutecký 1970, Abb. 7, 8, 10, Karte 4; Buchvaldek – Koutecký 1972, Abb. 1.

Také tuto skupinu lze interpretovat jako samostatný polykulturní pohřební mikroareál, zde vázaný na *dvě či tři mohyly KNP* neurčitého tvaru, prostorově separované: hrob č. 14 ležel ca 30 m na JJV od č. 12B a hrob č. 17 (KNP/ŠK) zase ca 35 m na východ od č. 12B a ca 30 m na JV od č. 14.¹⁴⁶

LIT: *Buchvaldek – Koutecký 1970, 1972; Neustupný 1986; 2008b.*

Datování, komentář. Ze šesti skupin vikletické nekropole byly nejdříve založeny hrobové skupiny L (od časného?/staršího eneolitu) a M (od staršího eneolitu). Počet předšňůrových mohyl v jejich obvodu lze odhadovat na tři až čtyři:

U *hrobové skupiny L* se nedá, s ohledem na nejistou dataci hrobu č. 34, vyloučit ani časné eneolitické založení (srv. dále).

V *hrobové skupině M* je hrob č. 14 datován džbánem baalberského typu *obr. 70:G, č. 2* do rané fáze staršího, baalberského stupně.¹⁴⁷ Unikátním přídavkem je v tomto dobovém kontextu *měděný závěsek*, resp. jeho zlomek (*obr. 70:G, č. 1*). Pohárek z hrobu 12B je rámcově baalberský. Obojí se zdá být v souladu s informací E. Pleslové-Štikové (1987, Abb. 4), že jeden z obou hrobů byl datován pomocí metody ¹⁴C na 5000±40 BP, tj. po korekci do ca 39.–37. stol. př. Kr. (3907–3661: 1σ, 3945–3653: 2σ).

Pro *otázku nejstarších mohyl českého eneolitu* má mimořádný význam datace svrchního hrobu č. 34 (nad hr. 37) z hrobové skupiny L. Určuje ji stáří nádoby *obr. 70:H* z jeho výbavy, popsané jako „ein kleiner Becher“, v. ca 6 cm (keramika v monografii je kreslená 1:3) a vyobrazené jako pohárek s vysokým, lehce kónickým hrdlem a nižším tělem s lomenou horní výdutí. Takto rekonstruovaná je skutečně bližší pohárkům časné eneolitických kultur, než pohárům k. šňůrové. E. Neustupný (2008, 20, obr. 7:8) v této souvislosti konstatuje, že „bohužel je nádobka z Vikletic tak miniaturní, že její typologické zařazení není zcela jisté“ a zároveň ji srovnává s pohárem aichbühlské skupiny ze západočeských Radčic. V tomto případě by hrob č. 34 byl dokladem vzniku vikletické mohylové nekropole již v časném eneolitu. Naopak svrchní poloha tohoto hrobu, stejně jako jeho V–Z orientace a tvar pohárku nevyklučují dataci do k. šňůrové.¹⁴⁸

Sídelní areál KNP odkryly skrývky ca 700 m VJV od hrobové skupiny M, při okraji vysoké pravobřežní terasy Ohře. Sestával z 15 jámových objektů, převážně sil, a spadal, dle nepříliš výrazných keramických souborů, až do sířemské fáze (Zápotocký 2002).

5.3.3. Příklad, kdy na existenci staroeneolitické mohyly ukazuje kromě nápadné mělkosti též specifická výbava a prostorový vztah hrobu k obytnému areálu (objekt **i8**)

BROZANY nad Ohří, okr. Litoměřice

A. Mírný východní svah náhorní plochy levobřežní terasy Ohře (převýšení ca 15–30 m nad úroveň řeky), strategicky výhodná poloha se širokým výhledem do údolí dolní Ohře; ca 180 m n. m. Pole severně od obce, výzkum na trase dálnice D8 v l. 1995–97 (M. Dobeš et al., ÚAPP Most; O. Kotyza, M Litoměřice). Polykulturní lokalita, kromě KNP zde osídlení LNK a od starší d. bronzové do časného laténu. *Obr. 71.*

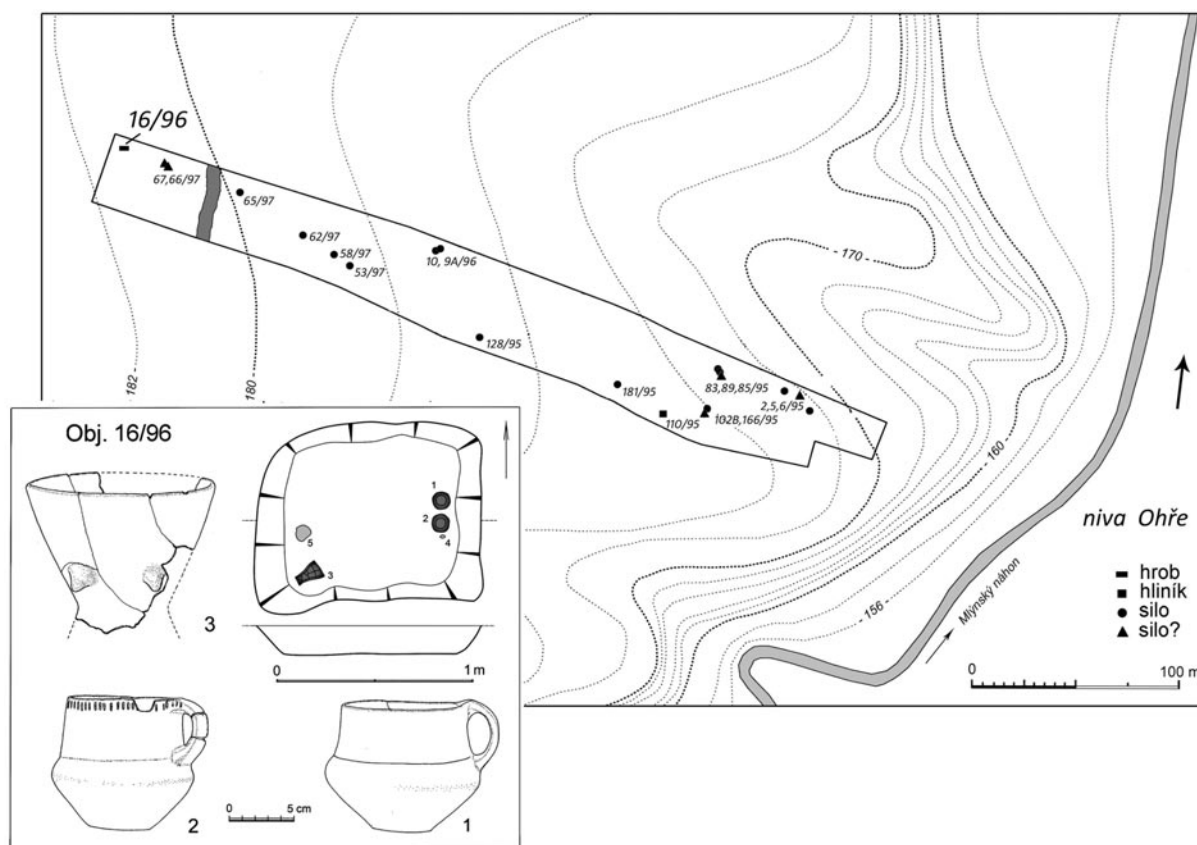
Na západním okraji sídelního areálu z období pozdní KNP, ca 380 m od hrany terasy a ca 30 m nad úroveň nivy, ca 45 m na Z od vnějšího okraje příkopu z mladší d. bronzové, u něhož není vyloučeno eneolitické stáří:

(i8) Kostrový hrob č. 16/96 čtvercovitý, 115 × 90 cm, hl. 15 cm do podloží, orient. delší osou V–Z. Z kostrového pohřbu jen zbytky skeletu asi půlročního dítěte, snad ve skrčené poloze, na pravém boku, orient. Z–V, s pohledem k J. Přídavky (*obr. 71:1–3*): *koflíky* dva, v. 100 a 90 mm, při V stěně (tj. v nohách

¹⁴⁶ Kupř. za předpokladu, že by hroby 9, 10, 16, 12A, 12B a 17, seřazené do jedné, šířkově ovšem značně rozkolísané linie, kryl jeden násep V–Z směru, délka takto zformované dlouhé mohyly by dosahovala ca 70 m.

¹⁴⁷ Džbán vykazuje morfologické znaky (kulovité tělo, nižší hrdlo, ploše válečkovité ucho s masivním plastickým V-vousem), jejichž kombinace se ve vývoji tohoto tvaru ukazuje jako archaická (Zápotocký 2002, 283; 2013, obr. 8).

¹⁴⁸ Podle informace M. Dobeše ale radiokarbonové datování nyní potvrdilo příslušnost hrobu č. 34 do období KNP.

Obr. 71. Brozany nad Ohří (Litoměřice), **i8.** Trasa dálnice D8, plocha výzkumu v l. 1995–7 se sídlištními objekty KNP, nedatovaným příkopem a hrobem pozdní KNP 16/96. – Hrob 16/96: plán hrobu a nádoby (svrchní část miniaturního bubnu v. 12 cm). Podle *Dobeš – Zápotocký 2013*, obr. 2, 7.

pohřbu); *schránka mlže* jižně od koflíků; *bubínek* salzmündského typu (torzo), zachov. v. 120 mm, uložen v JZ rohu, tj. před tváříděčka.

LIT: *Dobeš – Zápotocký 2013*.

Datování, komentář. Hrobové nádoby typově odpovídají keramice sídlištních objektů zdejší výšinné hrázené(?) osady, reprezentující nově vydělený nejmladší úsek české KNP, fázi II-2.

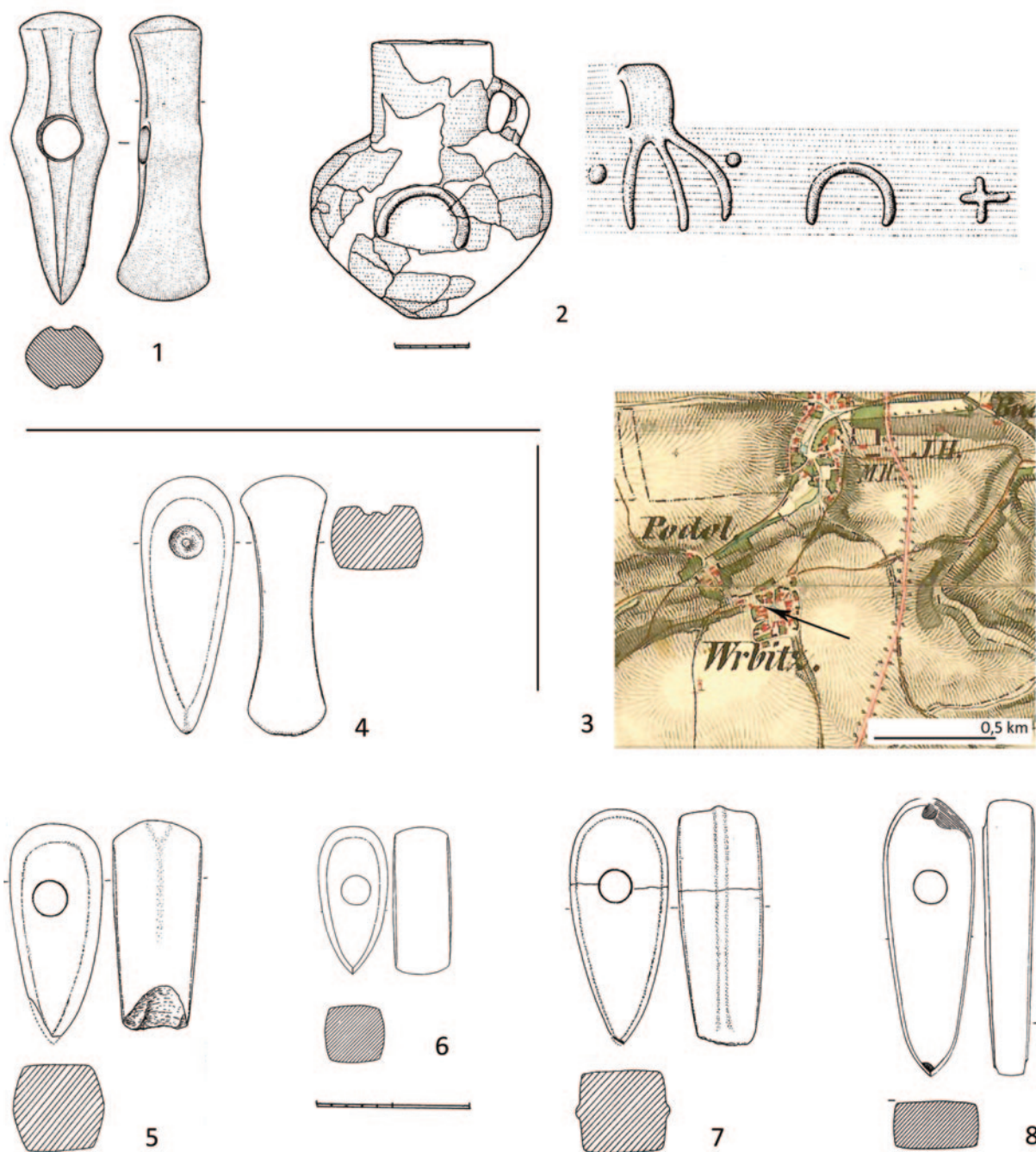
Specifickou složkou hrobové výbavy je zde miniaturní bubínek. Naznačuje příslušnost zemřelého dítěte k vyšší (kněžské/náčelnické) vrstvě a výjimečný je též v kontextu české KNP, kde se buben jako hrobový přídavek dosud neobjevil.¹⁴⁹ Poloha hrobu, jeho mělké zahloubení a výjimečná výbava, stejně jako jeho prostorový vztah k sídelnímu areálu a jeho (předpokládanému) ohrazení nás už dříve vedly k závěru, že hrob mohl být původně kryt mohylou, včetně možnosti, že představuje „poslední zbytek většího mohylníku následně zničeného orbou“ (*Dobeš – Zápotocký 2013*, 496).

5.3.4. Hrobové nálezy sekeromlatů z „mohylových“ (exponovaných, nesídlištních) poloh (objekty **i9–12**)

VRBICE, o. Mšené-Lázně, okr. Litoměřice

A. Okraj náhorní pláně nad údolím Mšenského potoka, ca 40 m nad úrovní údolí Mšenského potoka; ca 250 m n. m., *obr. 72:3*. Mírové nám. čp. 28, usedlost p. Hory. Uprostřed stodoly při snižování podlahy

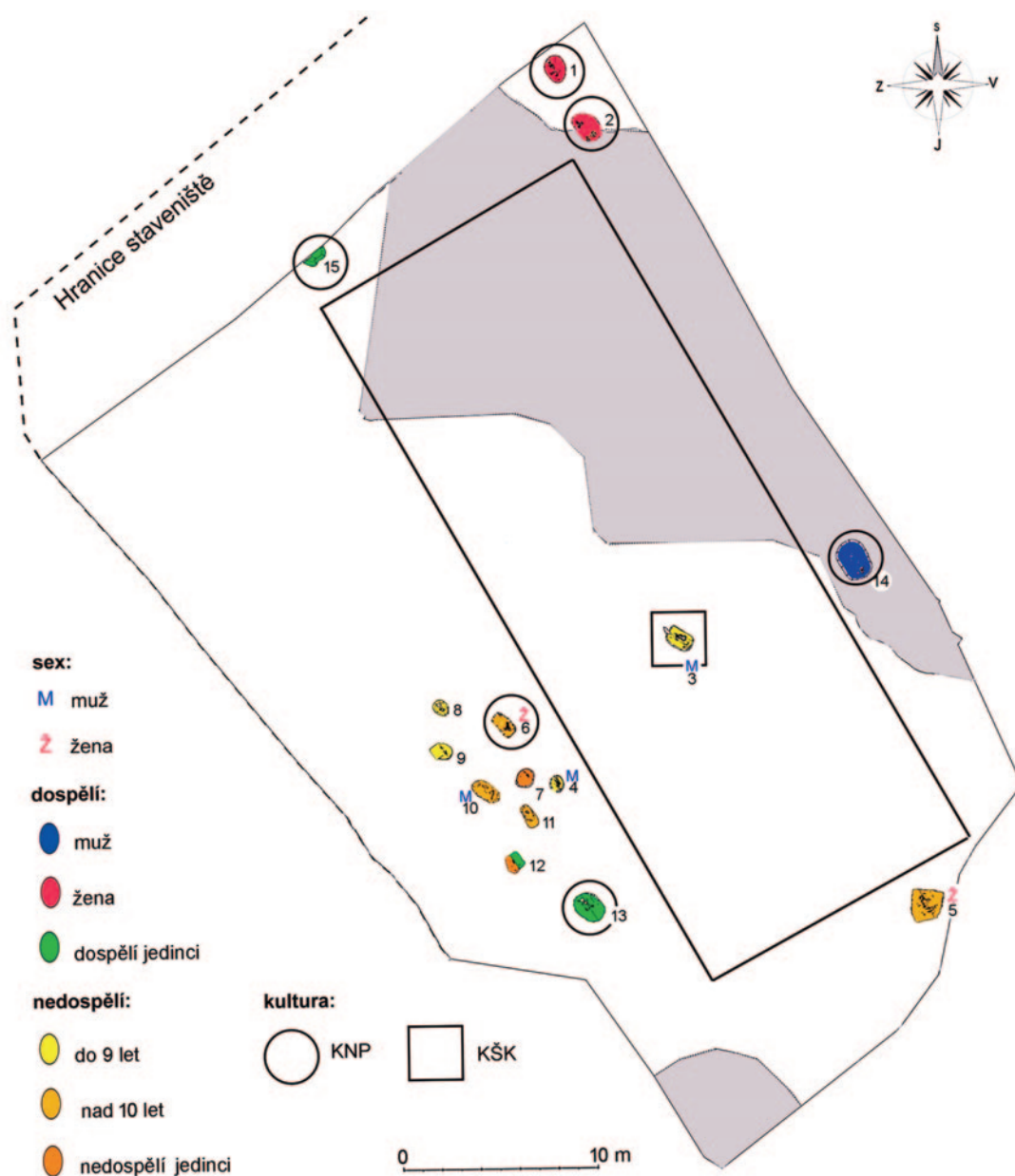
¹⁴⁹ Jediným až dosud známým případem bubnu jako hrobového přídavku z období eneolitu u nás je buben bernburského typu z hrobu k. kulovitých amfor, pocházející též z Brozan, z polohy „Na kozinci“ (*Dobeš 1998*, 136, Abb. 4:1).

Obr. 72. 1–3 Vrbitz (Litoměřice), **i9**, Mírové náměstí čp. 28; nález z r. 1984. Z kostrového hrobu: 1 sekeromlat, 2 džbán baalberského typu se symbolickými značkami; 3 poloha hrobu na mapě 2. vojenského mapování; podle Zápotocký 2013, obr. 23:1,2. – Sekeromlaty mladší KNP z hrobů: 4 Litoměřice, **i10**; 5 Obřice, **i11**; 8 Praha-Dejvice, **i2**. Ojedinelé nálezy, z hrobů?: 6 Klučov, poloha Na hlinkách; 7 Podsedice.

z dusané hlíny, jejíž úroveň se nacházela zhruba na rozhraní podbrázdí a podloží, žlutavé spraše. Nález ohlásil majitel v červnu r. 1984, průzkum a dokumentace V. Salač, M Litoměřice:

(i9) Kostrový hrob v prosté zemi. Podle zprávy V. Salače majitel při rytí podlahy hrobovou jámu nerozpoznal a kostru s milodary vyzvedl. „Pan Hora mi však přímo ve stodole na místě hrobu nakreslil polohu mrtvého a uložení milodarů. Zdá se, že si vše velmi dobře pamatoval a že lze jeho údajům věřit.“ Kostra, dle připojené skici, ležela na levém boku, hlavou k Z, nohama k V, tj. pohledem k S. Přidávky: za lebkou džbán, před obličejem sekeromlat: *Džbán* baalberského typu s válcovitým hrdlem a páskovým uchem se třemi vousy pod kořenem, po stranách ucha pupíky, na výduti plastické symbolické značky:

Obr. 73. Kolín-Štáralka (Kolín), výzkum v r. 2008. Eneolitické pohřebiště. Volný prostor mezi nepravidelně rozmístěnými hroby zde evokuje představu SZ-JV orientované dlouhé mohyly s hroby KNP, včetně skupiny dětských pohřbů č. 7–12, při obvodu mohyly a s hrobem k. šňůrové v jejím středu. Plán dle Vávra – Zápotocký 2016, obr. 11 (upraveno).

proti uchu křížek a mezi ním a kořenem ucha dvě protilehlé půlobloukovité lišty, v. 195 mm, *obr. 72:2*. *Sekeromlat* plochý typu F I C-2 (s čepcovitě rozšířeným týlem): ostří lehce spuštěné, oble ostré, uprostřed v šíři 24 mm obité, plochy prožlábnuté, bočnice oble střechovité, profil b2/b7, p1 (korodovaný), hornina šedočerná, jemnozrnná, vrstevnatá, vývrt 24–25 mm (se stopami po vrtání dutým vrtákem), d. 168 mm, *obr. 72:1*. – M Litoměřice př. č. 72/84.

LIT: *Salač 1987b; Zápotocký 2013*, 468, obr. 48.

Datování: starší stupeň KNP, per. I-2/3.

LITOMĚŘICE, okr. Litoměřice

A. Návrší Božka na východním okraji města, poloha Šance (za kasárnami pěšího pluku); ca 175 m n. m. Nález z r. 1921.

(i10) Z hrobu, bez bližších údajů. Ze sbírky J. Kerna, s cennou poznámkou: „Grabfund. Mit Vollbohrer angebohrt. Beweisstück der Beigabe unvollständiger Geräte. Nicht poliert, sondern Grobschliff. 1921“: *sekeromlat* s obloukovitým týlem, typ R I-2 – polotovar s jednostranně, dutým vrtákem započatým násadním otvorem, d. 170 mm, M Litoměřice č. K 2377, *obr. 72:4*.

LIT: *Zápotocký 1992*, 304, Taf. 70:10.

Datování: mladší stupeň KNP.

OBŘICE, okr. Litoměřice

A. „Obřický vrch“ – jde zřejmě o Vršetín (450 m n. m.), jediný vrch na katastru obce, a pak by se jednalo nejspíše o nález z jeho úpatí (ca 300 m n. m.):

(i11) Z hrobu „se skrčenou kostrou“, bez dalších údajů: *sekeromlat* s obloukovitým týlem (ostří odražené), typ R I-1, d. 135 mm, M Litoměřice č. T 33, *obr. 72:5*.

LIT: *Zápotocký 1992*, 305, Taf. 71:8.

Datování: mladší stupeň KNP.

PRAHA-DEJVICE

A. Ulice za Zemědělským výzkumným ústavem; ca 215 m n. m. „Nordický hrob I“, zkoumaný L. Hájkem dne 3. 6. 1928:

(i12) Kostrový hrob „v prosté zemi, z poloviny zničený. Hrobová jáma orient. JZ–SV, d. 126 cm, zachov. š. 20 cm, hl. 34 cm (z toho ornice 28 cm, podložní žlutka jen 6 cm). Kostra dle zbylých částí – pravé ruky, části pánve a žeber – uložena na zádech, nohy nalevo skrčené, SV (hlava) – JZ. V místech, kde asi lebka, ležel *sekeromlat*“: *sekeromlat* s obloukovitým týlem, typ R II-1; d. 189 mm, NM Praha inv. č. 49339; *obr. 72:8*.

LIT: *Zápotocký 1992*, 305, Taf. 78:5; *Dobeš – Kostka – Likovský 2011*, 149, obr. 14.

Datování: mladší stupeň KNP.

Prameny a literatura

Axamit, J. 1921: Různosti. Památky archeologické 32, 225–230.

Bakker, J. A. 1979: The TRB West Group. Studies in the Chronology and Geography of the Makers of Hunebeds and Tiefstich Pottery. Amsterdam.

Balatka, B. – Sládek, J. 1975: Geomorfologický vývoj dolního Poohří. Rozpravy Čs. akademie věd, ř. mat.-přír. věd, roč. 85, sešit 5. Praha.

Balcer, B. 1975: Krzemień swieciechowski w kulturze pucharów lejkowatych: eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenianie. Wrocław.

Becker, C. J. 1948: Mosefundne lerkar fra yngre stenalder. Studier over Tragtbægerkulturen i Danmark. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1947 (1948), 1–318.

Behrens, H. 1958: Ein jungsteinzeitlicher Grabhügel von mehrschichtigem Aufbau in der Dölauer Heide bei Halle (Saale). Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 41/42, 213–242.

Behrens, H. 1964: Die neolithisch-frühmetallzeitlichen Tierskelettfunde der alten Welt. Berlin.

Behrens, H. – Schröter, E. 1980: Siedlungen und Gräber der Trichterbecherkultur und Schnurkeramik bei Halle (Saale). Berlin.

Beier, H.-J. 1991: Die megalithischen, submegalithischen und pseudomegalithischen Bauten sowie die Menhire zwischen Ostsee und Thüringer Wald. Wilkau-Haßlau.

Beier, H.-J. 1995: Die hercynische Megalithik. Gedanken aus mitteldeutscher Sicht. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 77, 89–120.

Beneš, J. – Brůna, V. 1994: Má krajina paměť? In: J. Beneš – V. Brůna (eds.), Archeologie a krajinná ekologie. Most, 37–46.

Beran, J. 1993: Untersuchungen zur Stellung der Salzmünder Kultur im Jungneolithikum des Saalegebietes. Wilkau-Haßlau.

- Berounská, M. 1987:* Bulavy ve střední Evropě. *Praehistorica* 13, 27–61.
- Blažek, J. 1999:* Pohřebiště z doby stěhování národů v Postoloprtech, okr. Louny, poloha Seník. In: P. Čech (ed.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993–1997*. Most, 123–131.
- Böhm, J. 1941:* *Kronika objeveného věku*. Praha.
- Brunn, v. W. A. 1977:* Die Bernburger Grabhügel. Ihre Geschichte und ihre Bedeutung für die Vertikalstratigraphie des Spätneolithikums. *Prähistorische Zeitschrift* 52, 4–27.
- Budinský, P. 1978:* Teplicko v pravěku II. Přehledné dějiny Teplicka I, II. Teplice.
- Budinský, P. 1981:* Archeologické nálezy z Lounska a z území mimo Severočeský kraj ve sbírce teplického muzea. *Archeologický výzkum v severních Čechách* 8. Teplice.
- Budinský, P. 2015:* Teplice v pravěku a raném středověku. Teplice – Praha (CD-R).
- Buchvaldek, M. 1955:* Příspěvek k třídění šňůrové keramiky v Čechách. *Archeologické rozhledy* 7, 218–242.
- Buchvaldek, M. 1967:* Die Schnurkeramik in Böhmen. Praha.
- Buchvaldek, M. 1982:* Katalog šňůrové keramiky v Čechách I. Kolínsko a Kutnohorský kraj. *Praehistorica* 10, 9–24.
- Buchvaldek, M. – Koutecký, D. 1970:* Vikletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld. *Praehistorica* 3. Praha.
- Buchvaldek, M. – Koutecký, D. 1972:* Interpretation des schnurkeramischen Gräberfeldes von Vikletice. *Památky archeologické* 63, 142–178.
- Burgert, P. 2019:* Neolit ve východních Čechách. Případová studie jeho mladšího vývoje. Praha.
- Burchard, B. 1973:* Z badań neolitycznej budowli trapezowatej w Niedźwiedziu, pow. Miechów (stan. 1). *Sprawozdania Archeologiczne* 25, 39–48.
- Coblentz, W. 1960:* Baalberger Gräber in Zauschwitz, Kreis Borna. *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege* 7, 139–200.
- Coblentz, W. 1976:* Weitere Baalberger Gräber in Zauschwitz, Kr. Borna. *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege* 20/21, 27–49.
- Czerniak, L. – Pyzel, J. 2019:* The Brześć Kujawski culture. The north-easternmost Early Chalcolithic communities in Europe. In: M. Gleser – D. Hofmann (eds.), *Contacts, Boundaries & Innovation. Exploring developed Neolithic societies in central Europe and beyond*. Leiden, 59–90.
- Čermák, B. 1901:* Předhistorické pohřebiště u Hořína. *Památky archeologické* 29, 513–524.
- Čermák, K. 1883:* Mohyly u Chedrbí. *Památky archeologické* 12, 358–365.
- Černá, E. – Velimský, T. 1991:* Lidské kosterné pozůstatky v sídlištních objektech kultury nálevkovitých pohárů v Malém Březně, okr. Most. *Archeologické rozhledy* 43, 47–62.
- Černý, M. – Daněček, D. – Kvěchová, E. – Průchová, E. – Smíšek, K. 2020:* Holubice, okr. Praha-západ. Středočeský vlastivědný sborník 38, 114–116.
- Čtverák, V. 1997:* Poříčany, okr. Nymburk. Struktura pravěkého a středověkého osídlení, *Archeologie ve středních Čechách* 1, 7–33.
- Čtverák, V. – Chytráček, M. 1991:* Investorská zpráva o výsledcích záchranného výzkumu na trase dálnice D8, prostor km 6,4, k. ú. Odolena Voda, okr. Praha-východ. *Archiv ARÚ*, č. j. 4467/91.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003:* *Encyklopedie hradíšť v Čechách*. Praha.
- Čtverák, V. – Rulík, J. 1989:* Nálezy horizontu jordanovské kultury z Třebestovic, okr. Nymburk. *Památky archeologické* 80, 5–29.
- Danielisová, A. – Langová, M. – Kočár, P. – Kyselý, R. – Stránská, P. – Šůvová, Z. – Světlík, I. 2013:* Mohyla únětické kultury z Brandýsa nad Labem jako doklad ojedinělých pohřebních praktik starší doby bronzové. *Archeologické rozhledy* 65, 56–88.
- Dobeš, M. 1998:* Gräber der Kugelamphorenkultur in Nordwestböhmen. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 6/7, 133–179.
- Dobeš, M. 2013:* Měď v eneolitických Čechách. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 16. Praha.
- Dobeš, M. – Hložek, J. – Menšík, P. – Světlík, I. 2018:* Eneolitické kostrové hroby z Holubic, okr. Praha-západ: příspěvek k pohřebnímu ritu kultury badenské v Čechách. *Archeologické rozhledy* 70, 507–525.
- Dobeš, M. – Kostka, M. – Popelka, M. 2010:* Žárové hroby jordanovské kultury z Prahy-Bubenče a Dejvic. *Archaeologica Pragensia* 20, 294–316.
- Dobeš, M. – Kostka, M. – Likovský, J. 2011:* Pohřebiště mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů v Praze-Bubenči a Dejvicích. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 139–162.

- Dobeš, M. – Kuchařík, M. – Eigner, J. – Ernée, M. 2023:* Dva michelsberské hroby z Prahy-Suchdola. Příspěvek k pohřbívání v dlouhých mohylách na přelomu časného a staršího eneolitu. *Archeologie ve středních Čechách* 27, 117–132.
- Dobeš, M. – Limburský, P. a kol. 2013:* Pohřebiště staršího eneolitu a šňůrové keramiky ve Vliněvsi. *Archeologické studijní materiály* 22. Praha.
- Dobeš, M. – Limburský, P. 2014:* Stopy pohřebních a obytných areálů ze staršího eneolitu ve Vliněvsi, okr. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 18, 553–566.
- Dobeš, M. – Limburský, P. – Půlpánová-Reszczyńska, A. 2020:* Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Nezabylic v severozápadních Čechách. Ke konstrukcím komorových hrobů mladšího eneolitu ve střední Evropě. *Archeologické rozhledy* 72, 3–25.
- Dobeš, M. – Stránská, P. – Krivánek, R. – Limburský, P. 2016:* Časně eneolitické ohrazení ve Vliněvsi. Příspěvek k povaze kontaktu mezi jordanovskou a michelsberskou kulturou v Čechách. *Památky archeologické* 107, 51–115.
- Dobeš, M. – Rusó, A. – Buchvaldek, M. 1991:* Katalog šňůrové keramiky v Čechách IV. Duchcovsko. *Praehistorica* 17, 43–72.
- Dobeš, M. – Vojtěchovská, I. 2008:* Řivnáčské sídliště v Úholičkách, okr. Praha-západ. *Archeologické rozhledy* 60, 261–297.
- Dobeš, M. – Zápotocký, M. 2013:* Pozdní fáze kultury nálevkovitých pohárů v severozápadních Čechách: sídliště Brozany nad Ohří. *Archeologické rozhledy* 65, 451–503.
- Drda, P. – Chytráček, M. 1999:* Libenice zum dritten. *Památky archeologické* 90, 186–206.
- Driehaus, J. 1960:* Die Altheimer Gruppe und das Jungneolithikum in Mitteleuropa. Mainz.
- Droberjar, E. 2002:* Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Dvořák, F. 1931:* Nálezy zvoncové keramiky na Kolínsku a Českobrodsku. *Památky archeologické* 37, 36–45.
- Dvořák, F. 1936:* Pravěk Kolínska a Kouřimska. Soupis archeologických památek. Kolín.
- Ebbesen, K. 1984:* Megalithic graves in Schleswig-Holstein. *Acta Archaeologica København* 55, 117–142.
- Ehrich, R. W. – Pleslová-Štiková, E. 1968:* Homolka. An Eneolithic Site in Bohemia. Praha.
- Felcman, J. 1896:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. *Památky archeologické* 16, 440–466.
- Fencl, V. 2013:* Kultura nálevkovitých pohárů na Kralupsku a Velvarsku. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 39–44.
- Filip, J. 1948:* Pravěké Československo. Praha.
- Fischer, U. 1956:* Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet. Berlin.
- Franková, D. 2011:* Mohylová kultura střední doby bronzové v severozápadních Čechách. Rkp. diplomové práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.
- Fritsch, B. et al. 2010:* Dichtezentren und lokale Gruppierungen – Eine Karte zu den Grossteingräbern Mittel- und Nordeuropas. *Journal of Neolithic Archaeology* 12, 1–4.
- Furholt, M. – Müller, J. 2011:* The earliest monuments in Europe – architecture and social structures (5000–3000 cal. BC). In: M. Furholt – F. Luth – J. Müller (red.), *Megaliths and Identities. Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung* 1. Bonn, 15–32.
- Furmanek, M. 2017:* Neolithic enclosures in Silesia, south-west Poland – a survey. In: H. Meller – S. Friederich (eds.), *Salzmünde – Regel oder Ausnahme. Tagung des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle. Band 16*, 239–250.
- Giesecke, R. 1952:* Polerad, Bezirk Brüx. Zpráva čj. 7962/52 v archivu ARÚ.
- Gojda, M. 2004:* Kap. 3.2. Features and sites in the view of non-destructive archaeology. In: M. Gojda (ed.), *Ancient landscape, settlement dynamics and non-destructive archaeology*. Praha, 92–116.
- Gojda, M. 2007:* Letecká archeologie a dálkový průzkum v prvním roce projektu Archeologie krajiny Podřipska. In: P. Křišťuf – L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), *Opomíjená archeologie 2005–2006*. Plzeň, 19–25.
- Gojda, M. 2019:* Kap. 5.5. Příkopová ohrazení z počátku eneolitu v Čechách: svědectví dálkového archeologického průzkumu. In: P. Křišťuf – R. Turek a kol., *Arény předků. Posvátno a rituály na počátku eneolitu*. Plzeň, 223–260.
- Gojda, M. – John, J. 2009:* Dálkový archeologický průzkum starého sídelního území Čech: konfrontace výsledků letecké prospekce a analýzy družicových dat. *Archeologické rozhledy* 61, 467–492.
- Gojda, M. – Trefný, M. a kol. 2011:* Archeologie krajiny pod Řípem. *Opomíjená archeologie*, sv. 2. Plzeň.

- Grygiel, R. 2016:* Neolit i początki epoki brązu w rejonie Brześcia Kujawskiego i Osłonek, vol. 3. Środkowy i późny neolit. Kultura pucharów lejkowatych. Łódź.
- György, L. 2013:* Late Copper Age Animal Burials in the Carpathian Basin. In: A. Anders – G. Kulcsár (eds.), Moments in Time. Papers Presented to Pál Raczky on His 60th Birthday. Budapest, 627–642.
- Hage, F. 2012:* Das trichterbecherzeitliche Gräberfeld von Borgstedt. In: M. Hinz – J. Müller (eds.), Siedlung, Grabenwerk, Grosssteingrab. Studien zu Gesellschaft, Wirtschaft und Umwelt der Trichterbechergruppen im nördlichen Mitteleuropa. Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung 2. Bonn, 227–245.
- Hájek, L. 1934–5:* Nordický kostrový hrob v Podolance. Památky archeologické 40, 93–94.
- Hájek, L. 1939:* Halštatsko-laténské žárové pohřebiště v Praze-Bubenči. Památky archeologické 41, 86–97.
- Hájek, L. 1968:* Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. Archeologické studijní materiály 5. Praha.
- Hásek, I. 1975:* Hrazené osady věteřovského horizontu v Čechách. Časopis Národního muzea – Historické muzeum 144, 3–4, 105–118.
- Hložek, J. 2005:* Hostivice, k. ú. Litovice. Středočeský vlastivědný sborník 23, 123.
- Holodňák, P. 1989:* Soběsuky, okr. Chomutov. Výzkumy v Čechách 1986–1987, 180–182.
- Holodňák, P. 1991:* Záchraný archeologický výzkum v Soběsukách (okr. Chomutov) v letech 1985–1988: předběžná zpráva. Archeologické rozhledy 43, 423–435.
- Holodňák, P. 2006:* Labyrintem žateckého pravěku. Ústí nad Labem.
- Holodňák, P. 2011:* V pískovně u Roztyl byl odkryt „dům mrtvých“; <http://www.muzeumzatec.cz/vyzkumy.html>.
- Holodňák, P. – Holodňáková, R. 2002:* Superpozice hrobu KŠK s hroby kultury únětické v Roztylech, okr. Chomutov – eneolitická mohyla s dodatečnými pohřby starší doby bronzové. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.), Sborník Drahomíru Kouteckému. Most, 135–140.
- Holodňáková, R. 1992:* Žatec, okr. Louny. Výzkumy v Čechách 1988/89, 173–174.
- Horáková-Jansová, L. 1934:* Žárové hroby s vypíchanou keramikou v Praze-Bubenči. Zprávy Státního archeologického ústavu v Praze 1931, 4, 28–45, 68–72.
- Chambon, P. – Lanchon, Y. 2003:* Les structures sepulcrales de la necropole de Vignely (Sein-et-Marne). Mémoire de la Société préhistorique France 33, 159–173.
- Chambon, P. – Thomas, A. 2011:* The first monumental cemeteries of western Europe: the „Passy type” Necropolis in the Paris Basin around 4500 BC. www.jungsteinsite.de. Artikel, 1–14.
- Childe, V. G. 1949:* The Origin of the Neolithic Culture in Northern Europe. Antiquity 23, 129–135.
- Chmielewski, W. 1952:* Zagadnienie grobowców kujawskich w świetle ostatnich badań. Łódź.
- Janská, E. 1956:* Salzmündská skupina v Čechách. Rkp. diplomové práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.
- Janská, E. 1957:* Sídliště v Hostivicích u Prahy a otázka salzmündské skupiny. Archeologické rozhledy 9, 152–160, 185–186.
- Jażdżewski, K. 1936:* Kultura pucharów lejkowatych w Polsce środkowej i zachodniej. Poznań.
- Jażdżewski, K. 1970:* Związki grobowców kujawskich w Polsce z grobami megalitycznymi w Niemczech północnych, w Danii i w krajach zachodnioeuropejskich. Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna 17, 15–48.
- Jelinek, B. 1894:* Vorgeschichtliche Funde aus der Umgebung von Laun. Grabhugel bei Toužetín. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 24, Sitzungsberichte, 27–28.
- Jíra, A. 1910:* O keramice nordické a duryňské. Pravěk 6, 162–206.
- Jíra, A. 1923:* Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči. Obzor praehistorický 2, 9–30, 81–103.
- Jirán, L. ed. 2008:* Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.
- Justová, J. 1968:* Nálezové zprávy Archeologického ústavu ČSAV 1955–1964. Archeologické studijní materiály 6. Praha.
- Kalábek, M. – Kalábková, P. 2020:* Domy jordanovské kultury z Olomouce-Slavitína. Pravěk NŘ 28, 103–118.
- Klassen, L. 2004:* Jade und Kupfer. Untersuchungen zum Neolithisierungsprozess im westlichen Ostseeraum unter besonderer Berücksichtigung der Kulturentwicklung Europas 5500–3500 BC. Jutland. Arch. Soc. Publ. 47, Aarhus.
- Kluttig, R. 1994:* Bemerkungen zur Gruppe Kalbsrieth (KaR). In: H.-J. Beier – R. Einicke (Hrsg.), Das Neolithikum im Mittelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark. Wilkau-Haßlau, 311–320.
- Knor, A. 1943:* Dřetovice, okr. Kadno. Nálezová zpráva čj. 70/43. Archiv ARÚ Praha.

- Knor, A. 1946:* Příspěvky k pozdnímu neolitu v Čechách. Památky archeologické 42, 144–147.
- Knor, A. 1946a:* Toužetín, okr. Louny. Zpráva č. j. 5920/46. Archiv ARÚ Praha.
- Knor, A. 1961, 1962:* Lichoceves, okr. Praha – západ. Nálezové zprávy č. j. 5226/62, 7242/62. Archiv ARÚ Praha.
- Koch, M. 2009:* Beitrag zur Kenntnis der kombinierten Tier-Mensch-Bestattungen der östlichen Trichterbecherkulturen im Zeithorizont der Kugelamphorenkultur, insbesondere der Rindergräber. In: V. Becker – M. Thomas – A. Wolf-Schuller (eds.), *Zeiten – Kulturen – Systeme. Gedenkschrift für Jan Lichardus*. Langenweißbach, 231–240.
- Korený, R. 2008:* Merowingerzeitliche Hügelbestattungen in Böhmen. In: Arch. Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/ West- u. Südböhmen/Österreich – *Fines transire* 17, 107–126.
- Korený, R. – Kytlicová, O. 2007:* Dvě pohřebiště z doby stěhování národů v Lužci nad Vltavou, okr. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 11, 387–444.
- Kossian, R. 2005:* Nichtmegalithische Grabanlagen der Trichterbecherkultur in Deutschland und den Niederlanden. *Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte* 58. Halle.
- Koutecký, D. 1969:* Nové nálezy ze severozápadních Čech. *Archeologické rozhledy* 21, 7–30.
- Koutecký, D. 2006:* Mlado- až pozdně halštatské sídliště a chata z doby římské v Dobroměřicích u Loun, Ústecký kraj. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002*. Most, 27–52.
- Koutecký, D. 2008:* Bylanské pohřebiště a jiné nálezy z Račiněvsí (okr. Litoměřice, Ústecký kraj). *Archeologie ve středních Čechách* 12, 389–448.
- Koutecký, D. 2010:* Račiněves, okr. Litoměřice. *Výzkumy v Čechách 2007*, 559.
- Kovárník, J. 2002a:* Pozoruhodné mohylové pohřebiště u Božic, okr. Znojmo. Další hroby lidu s moravskou malovanou keramikou. In: I. Cheben – I. Kuzma (eds.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2001*. Nitra, 143–165.
- Křišťuf, P. 2004:* Pohřebiště ve Velkých Žernosekách a problém mohyl KNP v Čechách. In: M. Lutovský (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu 2003*. Praha, 287–294.
- Křišťuf, P. – Rytíř, L. – Trefný, M. 2008:* Výzkum mohyly v „Beřkovické oboře“, k. u. Kostomlaty pod Řípem. In: *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v l. 2003–2007*. Most, 253–268.
- Křišťuf, P. – Švejcar, O. – Trefný, M. 2011:* Kap. 5. Aplikace archeologického výzkumu odkryvem na vybraných areálech. In: M. Gojda – M. Trefný a kol., *Archeologie krajiny pod Řípem. Opomíjená archeologie*, sv. 2. Plzeň, 47–79.
- Křišťuf, P. – Švejcar, O. 2013:* Kontinuita pohřebních areálů: struktura a vývoj pohřebiště ve Velkých Žernosekách. *Archeologické rozhledy* 65, 599–617.
- Křišťuf, P. – Švejcar, O. 2015:* Mohylové pohřebiště u Stradonic – dokumentace současného stavu s využitím dat leteckého laserového skenování. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 685–693.
- Křišťuf, P. – Turek, J. a kol. 2019:* Arény předků. Posvátno a rituály na počátku eneolitu. Plzeň.
- Křivánek, R. 2002:* Nové geofyzikální průzkumy mohylových pohřebišť na Roudnicku a Libochovicku. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.), *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most, 141–151.
- Křivánek, R. 2007:* Geofyzikální měření Archeologického ústavu AV ČR Praha na archeologických lokalitách v roce 2006. In: *Archeologické výzkumy v Čechách 2006. Zprávy ČAS – Supplément* 68. Praha, 21–25.
- Křivánek, R. 2008:* Geofyzikální měření při ověřování výsledků leteckých průzkumů v severozápadních Čechách. In: E. Černá – J. Kuljavceva-Hlavová (eds.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007*. Most, 386–397.
- Křivánek, R. 2011:* Kap. 4. Využití archeogeofyzikálního měření při výzkumu Podřipska v letech 2005–2010. In: M. Gojda – M. Trefný a kol., *Archeologie krajiny pod Řípem. Opomíjená archeologie*, sv. 2. Plzeň, 41–46.
- Křivánek, R. 2019a:* Geophysical surveys of Eneolithic ditch enclosures in central Bohemia. In: J. Bonsall (ed.), *New Global Perspectives on Archaeological Prospection. 13th International Conference on Archaeological Prospection*, Sligo – Ireland. Oxford, 36–39.
- Křivánek, R. 2019b:* Příklady nedestruktivních geofyzikálních měření v regionu Podřipska. *Archeologie severozápadních Čech* 1, 36–44.
- Křivánek, R. 2021:* Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2020. In: *Archeologické výzkumy v Čechách 2020. Zprávy České archeol. společnosti – Supplément* 20. Praha, 8–11.
- Król, D. 2011:* Chamberless Tombs in Southeastern Group of Funnel Beaker Culture. *Collectio Archaeologica Resoviensis* 17. Rzeszów.

- Król, D. 2019:* Is it a long or short-duration phenomenon? Existence of Funnel Beaker culture societies in the Rzeszów Foothills in the context of the current set of radiocarbon dating models. *Sprawozdania Archeologiczne* 71, 41–63.
- Król, D. 2021:* Monumentalne cmentarzyska eneolitycznej kultury pucharów lejgowatych między dolną Odrą i środkowym Sanem. Morfologia, chronologia i organizacja przestrzenna. Rzeszów.
- Krolmus, V. 1855:* Kněze Krolmusa archaeologické pátrání a výtěžky v létě 1853. *Památky archeologické* 1, 90–92.
- Kubenz, T. 1994:* Baalberger Kultur. In: H.-J. Beier – R. Einicke (Hrsg.), *Das Neolithikum im Mittelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark*. Wilkau-Haßlau, 113–128.
- Kučera, V. 1940/41:* Dobroměřice, okr. Louny. Nálezové zprávy čj. 5350/40, 2378, 4804/41. *Archiv ARÚ Praha*.
- Kudrnáč, J. 1952:* Eneolitická výšinná osada u Klučova. *Archeologické rozhledy* 4, 223–224, 378.
- Kudrnáč, J. 1953:* Pravěká sídliště v Klučově u Prahy. *Archeologické rozhledy* 5, 322–7, 428.
- Kudrnáč, J. 1954:* Chata z mladší doby kamenné v Klučově. *Památky archeologické* 45, 107–114.
- Kudrnáč, J. 1957:* Archeologické objevy v Klučově v letech 1947–1957. *Vlastivědný sborník Českobrodská* 1, 9–26.
- Kudrnáč, J. 1959a:* Archeologické objevy v Klučově v l. 1947–1957 (dodatek). *Vlastivědný sborník Českobrodská* 2, 117–118.
- Kudrnáč, J. 1959b:* Klučov, okr. Kolín. Nálezová zpráva, sv. I–VI, čj. 6583/59. *Archiv ARÚ Praha*.
- Kudrnáč, J. 1964:* Klučov, okr. Kolín. Zpráva čj. 1754/64. *Archiv ARÚ Praha*.
- Kudrnáč, J. 1970a:* Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách. K počátkům nejstarších slovanských hradišť v Čechách. Praha.
- Kudrnáč, J. 1970b:* Klučov, okr. Kolín. Nálezová zpráva čj. 2156/70. *Archiv ARÚ Praha*.
- Kudrnáč, J. 1972:* Klučov, okr. Kolín. Výzkumy v Čechách 1969, 50–51.
- Kudrnáč, J. 1977:* Klučov, okr. Kolín. Výzkumy v Čechách 1974, 72.
- Kudrnáč, J. 1981:* Klučov, okr. Kolín. Výzkumy v Čechách 1976–7, 58.
- Kudrnáč, J. 2002:* K vývoji slovanského osídlení v Klučově a v Pošembeří na Českobrodsku v 6.–9. století. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 441–491.
- Kytlicová, O. 1959a:* Lužec, okr. Mělník. Záchranný výzkum v r. 1955. Nálezová zpráva čj. 6705/59. *Archiv ARÚ Praha*.
- Kytlicová, O. 1959b:* Lužec, okr. Mělník. Záchranný výzkum v r. 1956. Nálezová zpráva čj. 6707/59. *Archiv ARÚ Praha*.
- Kytlicová, O. 1960:* Eneolitické pohřebiště v Brandýsku. *Památky archeologické* 51, 442–474.
- Kytlicová, O. 1966:* Nécropole de l'époque romaine et de l'époque des migrations à Lužec nad Vltavou (Bohême). In: J. Filip (ed.), *Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie*. Prague, 204–205.
- Kytlicová, O. 1970:* Pohřebiště z doby římské v Lužci nad Vltavou (o. Mělník). *Památky archeologické* 61, 291–377.
- Lichardus, J. 1976:* Rössen – Gatersleben – Baalberge. Ein Beitrag zur Chronologie des mitteldeutschen Neolithikums und zur Entstehung der Trichterbecher-Kulturen. Bonn.
- Limberský, P. 2012:* Pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry ve Vliněvsi. K problematice a chronologii konce eneolitu a počátku starší doby bronzové. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 13. Praha.
- Limberský, P. a kol. 2018:* Pohřební areály únětické kultury ve Vliněvsi. Praha.
- Lutovský, M. 1994:* Bustum Tyri. K topografii mohylových hrobů v okolí Turska. *Muzejní a vlastivědná práce* 32, 233–240.
- Lutovský, M. 1996:* Kumulativní mohyla. K problematice raně středověkého pohřbívání. *Archeologické rozhledy* 48, 113–125.
- Lutovský, M. 2001:* Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Lutovský, M. 2010:* O počátcích raně středověkých mohyl v Čechách. In: I. Fridrichová-Sýkorová (ed.), *Ecce homo. In memoriam Jan Fridrich*. Praha, 263–271.
- Lutovský, M. 2023:* Pohřbívání pod mohylami v raně středověkých Čechách. In: M. Lutovský a kol., *Raně středověké mohyly v Čechách. Archeologie ve středních Čechách – Supplementum 2*. Praha, 9–64.
- Madsen, T. 1979:* Earthen Long Barrows and Timber Structures: Aspects of the Early Neolithic Mortuary Practice in Denmark. *Proceedings of the Prehistoric Society* 45, 301–320.
- Madsen, T. 1994:* Die Gruppenbildung im frühesten Neolithikum Dänemarks und ihre Bedeutung. In: J. Hoika – J. Meurers-Balke (Hrsg.), *Beiträge zur frühneolithischen Trichterbecherkultur im westlichen Ostseegebiet*. I. Internationales Trichterbechersymposium in Schleswig vom 4. bis 7. März 1985. Neumünster, 165–193.

- Madsen, T. – Petersen, J. E. 1984:* Tidlig-neolitiske anlæg ved Mosegården. Regionale og kronologiske forskelle i tidligneoolitikum. *Kuml* 1982/83, 61–110.
- Midgley, M. S. 1985:* The Origin and Function of the Earthen Long Barrows of Northern Europe, BAR International series 259. Oxford.
- Midgley, M. S. 1992:* TRB Culture. The First Farmers on the North European Plain. Edinburgh.
- Midgley, M. S. 2000:* The earthen long barrow phenomenon in Europe: Creation of monumental cemeteries. In: I. Pavlů (ed.), In memoriam Jan Rulf. *Památky archeologické – Supplementum* 13. Praha, 255–65.
- Midgley, M. 2005:* The Monumental Cemeteries of Prehistoric Europe. Brimscombe Port.
- Michálek, J. 1999:* Archeologické nálezy ze středních a severozápadních Čech ve sbírce Naturhistorisches Museum ve Vídni. Most.
- Mildenberger, G. 1953:* Studien zum mitteldeutschen Neolithikum. Leipzig.
- Mischka, D. 2011:* The Neolithic burial sequence at Flintbek LA 3, north Germany, and its cart tracks: a precise chronology. *Antiquity* 85, 329, 742–758.
- Mischka, D. 2013:* Round, Oval or Rectangular? The Shape of Tumuli covering Funnel Beaker Burials – Some Old Ideas Revised. In: J. A. Bakker – S. Bloo – M. K. Dütting (eds.), From funeral monuments to household pottery: current advances in funnel beaker culture (TRB/TBK) research: proceedings of the BorgerMeetings 2009, The Netherlands. BAR International Series 2474. Oxford, 81–94.
- Mischka, D. 2014:* Flintbek and the absolute chronology of megalithic graves in the Funnel Beaker north Group. In: M. Furholt – M. Hinz – D. Mischka – G. Noble – D. Olausson (eds), Landscapes, Histories and Societies in the Northern European Neolithic. (Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung, 4). Bonn, 125–143.
- Möbes, G. 1983:* Baalberger Grabanlagen im Thüringer Becken. *Alt-Thüringen* 19, 43–58.
- Motýková, K. 1998:* Mohyla z pozdní doby kamenné zůstane v Nymburce. *Vlastivědný zpravodaj Polabí* 32, 6–26.
- Motýková, K. 2007:* Ariánský kostelík v Kněživce nestál. *Archeologie ve středních Čechách* 11, 467–476.
- Motýková, K. 2013a:* Eneolitická velká kamenná mohyla v Nymburce, její konzervace a otevření řejnosti. *Archeologie západních Čech* 5, 82–107.
- Motýková, K. 2013b:* Archeologické stopy dávných věků v Nymburce a ve středním Polabí. *Doba kamenná. Nymburk*.
- Moucha, V. 1963:* Eneolitické pohřebiště ve Velkých Žernosekách. *Časopis Národního muzea – hist.* 132, 125–136.
- Moucha, V. 1981:* Eneolitický měděný sluneční symbol z Hřivic na Lounsku. *Praehistorica* 8, 81–84.
- Moucha, V. 2000:* K otázce eneolitických mohyl. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most*, 167–171.
- Moucha, V. – Pleslová-Štiková, E. 1987:* Silnice Praha–Slaný v pohledu archeologů. Kladno.
- Müller, J. 2001:* Soziochronologische Studien zum Jung- und Spätneolithikum im Mittelbe-Saale-Gebiet (4100–2700 v. Chr.): eine sozialhistorische Interpretation prähistorischer Quellen. Rahden/Westf. 2001.
- Müller, J. 2019:* Boom and bust, hierarchy and balance: From landscape to social meaning – Megaliths and societies in Northern Central Europe. In: J. Müller–M. Hinz – M. Wunderlich (eds.), *Megaliths – Societies – Landscapes. Early Monumentality and Social Differentiation in Neolithic Europe. Vol. I. Proceedings of the international conference »Megaliths – Societies – Landscapes. Early Monumentality and Social Differentiation in Neolithic Europe« (16th–20th June 2015) in Kiel. Kiel*, 31–76.
- Müller, J. et al. 2012:* Periodisierung der TrichterbecherGesellschaften. Ein Arbeitsentwurf. In: M. Hinz – J. Müller (Hrsg.), *Siedlung, Grabenwerk, Großsteingrab. Studien zu Gesellschaft, Wirtschaft und Umwelt der Trichterbechergruppen im nördlichen Mitteleuropa. Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung. Band 2. Bonn*, 29–33.
- Müller, J. – Dibbern, H. – Hage, F. 2014:* Non-megalithic mounds beneath megaliths: A new perspective on monumentality in North Central Europe. In: M. Furholt – M. Hinz – D. Mischka – G. Noble – D. Olausson (eds.), *Landscapes, Histories and Societies in the Northern European Neolithic. Bonn*, 171–183.
- Müller, J. – Sjögren, K.-G. 2022:* Early monumentality in northern Europe. In: L. Laporte et al. (eds.), *Megaliths of the World. Vol. II. Oxford*, 1213–1233.
- Nadler, M. 2016:* Earthen Long Barrows in Süddeutschland. In: J. Beran – R. Einicke – V. Schimpff – K. Wagner – T. Weber (eds.), *Lehren – Sammeln – Publizieren. Dem Hochschullehrer, Museumsmann und Verleger Hans-Jürgen Beier zum 60. Geburtstag von Freunden und Kollegen gewidmet. Wilkau-Haßlau*, 113–126.
- Neustupný, E. 1965:* Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňůrovou keramikou. *Památky archeologické* 56, 392–456.

- Neustupný, E. 1967:* K počátkům patriarchy ve střední Evropě. Rozpravy ČSAV 77/2. Praha.
- Neustupný, E. 1981:* Das Äneolithikum Mitteleuropas. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 63, 177–187.
- Neustupný, E. 1986:* Sídelní areály pravěkých zemědělců. Památky archeologické 77, 226–234.
- Neustupný, E. 1991:* Community areas in Bohemia. Antiquity 65, No. 247, 326–331.
- Neustupný, E. 2001:* The Origin of Megalithic Architecture in Bohemia and Moravia. In: P. Biehl – F. Bertemes – H. Meller (eds.), The Archaeology of Cult and Religion. Budapest, 203–207.
- Neustupný, E. 2008:* Všeobecný přehled eneolitu. Časný eneolit. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha, 11–37, 38–59.
- Neustupný, E. ed. 2008:* Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha,
- Neustupný, E. – Neustupný, J. 1960:* Nástin pravěkých dějin Československa, Sborník Národního muzea – A 14, 95–221.
- Neustupný, E. – Smrž, Z. 1989:* Čachovice – pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů. Památky archeologické 80, 282–383.
- Neustupný, E. – Zápotocký, M. 2008:* Badenská kultura ve středním eneolitu. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha, 89–95.
- Neustupný, J. 1932:* Nordický hrob v Dolních Chabrech. Památky archeologické 38, 43–44.
- Nielsen, P. O. – Sørensen, L. 2018:* The Formation of Social Rank in the Early Neolithic of Northern Europe. Acta Archaeologica 89, 15–29.
- Novák, R. 2005:* Kontinuita pohřbívání na pravěkých pohřebištích. In: E. Neustupný – J. John (eds.), Příspěvky k archeologii 2. Plzeň, 153–200.
- Nový, P. 2009:* Roztocký region – krajina mohylových pohřebišť. Středočeský vlastivědný sborník 27, 164–169.
- Nový, P. 2011:* Ke stoletému výročí objevu u Únětic. Středočeský vlastivědný sborník 29, 54–65.
- Nowak, M. 2009:* Drugi etap neolityzacji ziem polskich. Kraków.
- Noworyta, E. 1986:* Osada grupy jordanowskiej kultury lendzielskiej w Tyńcu Małym, gm.Kobierzyce. Silesia Antiqua 28, 7–95.
- Palečková, H. 1959:* Eneolitické pohřebiště na hradišti „Na ptáčku“ v Klučově (antropologický posudek). Archiv ARÚ čj. 5761/59.
- Píč, J. L. 1892a:* Archeologický výzkum ve středních Čechách. Památky archeologické 15, 353–412.
- Píč, J. L. 1892b:* Bojové, Markomani a Češi dle svědectví historického a archeologického. Památky archeologické 15, 193–210.
- Píč, J. L. 1899:* Starožitnosti země české. Díl I, svazek 1. Čechy předhistorické. Praha.
- Píč, J. L. 1909:* Starožitnosti země České III. Čechy za doby knížecí. Svazek 1. Část archaeologická. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová, A. eds. 1978:* Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Pleinerová, I. 1966:* Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejich sousedství I. Památky archeologické 57, 339–455.
- Pleinerová, I. 1980:* Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u Loun. Památky archeologické 71, 10–60.
- Pleinerová, I. 1981:* Problém stopy orby v časně eneolitickém nález z Března. Archeologické rozhledy 33, 33–41.
- Pleinerová, I. 1990:* Dva eneolitické dlouhé domy z Března. Památky archeologické 81, 255–274.
- Pleinerová, I. 2002:* Hostivice: Animal and Human Skeletons from an Early Eneolithic Settlement. Památky archeologické 93, 5–28.
- Pleslová-Štiková, E. 1967:* Zu Fragen der Beziehungen zwischen Mitteleuropa und Böhmen im jüngeren Äneolithikum. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 16/17, 27–58.
- Pleslová-Štiková, E. 1969:* Die Beziehungen zwischen Bayern und Westböhmen im Äneolithikum. Bayerische Vorgeschichtsblätter 34, 1–29.
- Pleslová-Štiková, E. 1972:* Eneolitické osídlení v Lysolajích u Prahy (s příspěvkem B. Soudského: Výzkum v r.1953). Památky archeologické 63, 3–141.
- Pleslová-Štiková, E. 1985:* Makotřasy: A TRB Site in Bohemia. Fontes Archaeologici Pragenses 17. Pragae.
- Pleslová-Štiková, E. 1987:* Die kulturelle Entwicklung und die Periodisierung der TRB in Böhmen: die neueren Ergebnisse. In: Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej. Toruń, 397–418.
- Pleslová-Štiková, E. 1998:* Das Äneolithikum (Jung- und Endneolithikum) Mitteleuropas. In: J. Preuss (ed.), Das Neolithikum in Mitteleuropa. Kulturen – Wirtschaft – Umwelt vom 6. bis 3. Jahrtausend v. u. Z. Bd. I. Weissbach, 351–370.

- Plicka, J. 1926:* Několik předhistorických nálezů z brandýského okresu. Ročenka Okresní jednoty musejní v Brandýse nad Labem 1, 14–17.
- Podborský, V. 2000:* „Genius loci“ pravěkých a raně středověkých ceremoniálních center. In: I. Pavlů (ed.), In memoriam Jan Rulf. Památky archeologické – Supplementum 13. Praha, 355–360.
- Preuss, J. 1966:* Die Baalberger Gruppe in Mitteldeutschland. Berlin.
- Preuss, J. 1980:* Die altmärkische Gruppe der Tiefstichkeramik. Berlin.
- Randsborg, K. 1970:* Eine kupferne Schmuckscheibe aus einem Dolmen in Jutland. Acta Archaeologica København 41, 181–190.
- Ritter, H. 1944:* Vorgeschichtliche Funde und Besiedlung im Bezirk Laun. Rkp. disertační práce. Universita Karlova, Praha.
- Rulf, J. 1979:* Sídliště kultury s lineární keramikou a kultovní (?) objekt v Kněžívce, obec Tuchoměřice (okr. Praha-západ). Archeologické rozhledy 31, 370–384, 469–471 (foto).
- Rulf, J. 1983:* Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu. Památky archeologické 74, 35–95.
- Rulf, J. – Čtverák, V. 1997:* Osídlení kultury s lineární keramikou a sídlištní pohřby v Třebestovicích, okr. Nymburk. Archeologie ve středních Čechách 1, 35–71.
- Rybicka, M. 2011:* Przyczynek do badań nad datowaniem wczesnych faz kultury pucharów lejkowatych na Niżu Polski. Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego 32, 231–237.
- Rybová, A. – Soudský, B. 1962:* Libenice – keltská svatyně ve středních Čechách. Praha.
- Ryzner, Č. 1880:* Řadové hroby blíž Únětic. Památky archeologické 11, 280–308, tab. XIII–XVI.
- Ryzner, Č. 1889:* Mohyla na Stříbrníku. Památky archeologické 14, 601–603.
- Rzepecki, S. 2011:* The Roots of Megalithism in the TRB Culture. Łódź.
- Rzepecki, S. 2013:* “Invisible tombs”. From the research on funerary rituals of communities with funnel beakers, Analecta Archaeologica Ressoviensia 8, 49–67.
- Rzepecki, S. 2016:* House and megalith. Some remarks on the Niedzwiedz type tombs in the Eastern group of the TRB culture. In: V. Ard – L. Pillot (eds.), Giants in the Landscape: Monumentality and Territories in the European Neolithic. Proceedings of the XVII UISPP World Congress (1–7 September, Burgos, Spain), Volume 3/ Session A25d, Oxford, 19–27.
- Řídký, J. 2011:* Rondely a struktura sídelních areálů v mladoneolitickém období. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 10. Praha – Brno.
- Řídký, J. – Smejtek, L. 2007:* Neolitické objekty z výzkumu u Kněžívky (okr. Praha-západ) v roce 1998. Archeologie ve středních Čechách 11, 21–69.
- Salač, V. 1987:* Vrbice, o. Mšené-Lázně, okr. Litoměřice. Výzkumy v Čechách 1984–1985, 229.
- Salač, V. ed. 2008:* Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů. Praha.
- Seeger, H. 1916:* Die Steinzeit in Schlesien. Archiv für Anthropologie NF 5, 1–89.
- Sherratt, A. 1990:* The Genesis of Megaliths: Monumentality, Ethnicity and Social Complexity in Neolithic North-West Europe. World Archaeology, vol. 22 (2), Monuments and the Monumental, 147–167.
- Schade-Lindig, S. 2008:* Ein Grabmonument aus mittelneolithischer Zeit? Hessen Archäologie 2007, 31–34.
- Schránil, J. 1924:* Skřinkový hrob velvarský a jeho datování. Obzor praehistorický 3, 43–46.
- Schránil, J. 1928:* Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin – Leipzig.
- Schuldt, E. 1970:* Dolmenlandschaft an der Schwinge. Schwerin.
- Schuldt, E. 1972:* Die mecklenburgischen Megalithgräber. Berlin.
- Schunke, T. 1994:* Michelsberger Kultur. In: H.-J. Beier – R. Einicke (Hrsg.), Das Neolithikum im Mittelelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark. Wilkau-Haßlau, 129–143.
- Schunke, T. 2016:* Monumentale Grabanlagen der Trichterbecherzeit in Mitteldeutschland. Außergewöhnliche Befunde mit Hinweisen auf Innenstrukturen und Bauphasen. In: F. Bertemes – O. Rück (Hrsg.), Neue Forschungen und Aspekte zur Baalberger Kultur. Alteuropäische Forschungen N. F. 9, 125–146.
- Schwarz, R. 2003:* Pilotstudien. Zwölf Jahre Luftbildarchäologie in Sachsen-Anhalt. Halle/Saale.
- Sjögren, K.-G. 2011:* C14 chronology of Scandinavian megalithic tombs. In: C. Scarre – L. Garcia Sanjuan – D. Whately (eds.), Exploring Time and Matter in Prehistoric Monuments: Absolute Chronology and Rare Rocks in European Megaliths. Proceedings of the 2nd EMSG meeting (Sevilla 2008). Journal of Andalusian Prehistory 1, 103–120.
- Sklenář, K. 1966:* Vlastivědné museum v Mělníku. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSA, Suppl. 2. Praha.

- Sklenář, K. 1972:* Archeologie severního okolí Prahy ve zprávách Václava Krolmuse (1846 až 1856). *Vlast*, ř. B, sv. 4, 3–74.
- Sklenář, K. 1982, 1984:* Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. I, II. Mělník.
- Sklenář, K. 1985:* Původní zpráva o výzkumu slovanské knížecí mohyly u Želének v r. 1850. *Časopis Národního muzea* 154, 61–81.
- Sklenář, K. 1989:* Archeologické zprávy Mořice Lüssnera z Roudnicka 1866–1868. *Litoměřicko* 24, 175–193.
- Sklenář, K. 1992:* Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. *Prehistorie a protohistorie*. Praha.
- Sklenář, K. 1993:* Družina profesora Piče. Národní muzeum a zlatý věk neprofesionální archeologie v Čechách. *Sborník Národního muzea*, řada A, sv. 47, č. 3–4.
- Sklenář, K. 1996:* Tanec obrů. *Není jen Stonehenge*. Praha.
- Sklenář, K. 1999:* Nálezy keramiky nálevkovitých pohárů v Hořině, okr. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 3, 37–48.
- Sklenář, K. 2008:* Mohylové pohřebiště ve Velkém háji u Roztok. *Nálezy a výzkumy 1848–1856*. *Archeologie ve středních Čechách* 12, 183–204.
- Sklenář, K. 2013:* Ve stínu oppida: mohyly u Stradonic. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 161–177.
- Sláma, J. 1977:* Mittelböhmen im frühen Mittelalter. I. *Katalog der Grabfunde*. *Praehistorica* 5. Praha.
- Smejtek, L. 2011:* Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy. I. *Text*. Praha.
- Smejtek, L. – Vojtěchovská, I. 1998:* Velké Přílepy 1994–1995: předběžné výsledky a strategie výzkumu zanikající lokality. *Archeologické rozhledy* 49, 9–18.
- Smolík, J. 1888:* *Archaeologický Sbor král. Českého*. *Památky archeologické* 14, 413–419.
- Smolík, J. 1890:* Kamenný hrob u Velvar. *Památky archeologické* 15, 189–192, 210–218.
- Smrž, Z. 1975:* Knovízský mohylník v Levousích (k. o. Křesín, okr. Litoměřice). *Archeologické rozhledy* 60, 611–627, 713–716.
- Smrž, Z. 1975a:* Levousy, okr. Litoměřice. *Nálezová zpráva čj. 7086/75*. *Archiv ARÚ Praha*.
- Smrž, Z. – Zápotocký, M. 1980:* Sídliště KNP v Dobroměřicích, okr. Louny. *Archeologické rozhledy* 32, 481–490.
- Socha, K. 2015:* Zagadnienie tzw. domów kultowych w megalitycznym obrządku pogrzebowym ludności pucharów lejkowatych w Polsce. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 20, 497–529.
- Sørensen, L. 2014:* From Hunter to Farmer in Northern Europe: Migration and Adaptation during the Neolithic and Bronze Age I, II. *Acta Archaeologica* 85/1, 2. Oxford.
- Sprockhoff, E. 1938:* *Die Nordische Megalithkultur*. *Handbuch der Urgeschichte Deutschlands*. Band 3. Berlin.
- Sprockhoff, E. 1954:* Kammerlose Hünenbetten im Sachsenwald. *Offa* 13, 1–16.
- Stocký, A. 1921:* Výkopy ve Velké Vsi. *Památky archeologické* 32, 237.
- Stocký, A. 1923:* Zpráva o výkopech praehistorického oddělení Národního musea v r. 1921. *Památky archeologické* 33, 132.
- Stocký, A. 1926:* *Pravěk země české I. Věk kamenný*. Praha.
- Stocký, A. 1927:* Únětická keramika v Čechách. *Předběžná studie I*. *Památky archeologické* 35, 1–21.
- Stössel, W. – Giesecke, R. 1944:* Schwindschitz. *Fundbericht*. *Zpráva z 8. 11. 1944*. M Teplice.
- Šámal, M. 2009:* Vnímání krajiny v pramenech osobní povahy na příkladu Zdenky Braunerové. *Historická geografie* 35, 309–322.
- Šmejda, L. 2001:* Kostel nebo mohyla? Příspěvek ke studiu pohřebních areálů. *Archeologické rozhledy* 53, 499–514.
- Šmíd, M. 2003:* Mohylová pohřebiště kultury nálevkovitých pohárů na Moravě. *Pravěk – Supplementum* 11. Brno.
- Šmíd, M. 2009:* Půdorys domu jordanovské kultury z Rousínovce u Rousínova, okr. Vyškov (Příspěvek k poznání časně eneolitické sídelní jednotky). *Pravěk NŘ* 19, 241–260.
- Šmíd, M. 2017:* Nálevkovité poháry na Moravě. *Pravěk – Supplementum* 33. Brno.
- Šnajdr, L. 1875:* Pokus o roztřídění nádob hrobových. *Památky archeologické* 10, 350–352, 742–746.
- Šnajdr, L. 1891:* Počátkové předhistorického místopisu země české a některé úvahy odtud vycházející. *Pardubice*.
- Štiková, E. 1955:* K problematice třídění českého eneolitu. *Památky archeologické* 46, 30–51.
- Šumberová, R. – Zápotocký, M. 2022:* Kultura nálevkovitých pohárů na silničním obchvatu Kolína (39./38.–35./34. stol. před Kr.). Sídelní síť mikroregionu a ohrazení typu dlouhých mohyl na východě středních Čech. *Památky archeologické* 113, 45–134.

- Trefný, M. 2013:* Objekty s kruhovými žlaby. Mohyly či ploché rovinné areály? *Archeologie západních Čech* 5, 125–135.
- Trefný, M. – Dobeš, M. 2008:* Pohřebiště ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice. *Archeologie ve středních Čechách* 12, 205–243.
- Trefný, M. – Janiček, L. 2008:* Archeologické nálezy z pole východně od kostela sv. Matouše a z dalších poloh na katastru Ctiněvsí, okr. Litoměřice. *Podřipský muzejník* 1, 3–24.
- Tunia, K. 2006:* „Temenos“ kultury pucharów lejkowatych w Slonowicach, pow. Kazimierza Wielka. *Badania 1979–2002*. In: J. Libera – K. Tunia (eds.), *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*. Lublin – Kraków, 335–340.
- Turek, J. 2005:* Eneolit – pozdní doba kamenná. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 239–348.
- Turek, J. 2010:* Domy mrtvých ve světě prvních zemědělců. *Živá archeologie – rekonstrukce a experiment v archeologii*. Supplementum 3. Hradec Králové, 7–12.
- Turek, J. 2021:* Neolithic long barrows and enclosures as landmarks of ritual landscape of central and north Bohemia. *Open Archaeology* 7, 1674–1684.
- Turek, J. 2021a–c:* Archeologický výzkum eneolitických dlouhých mohyl pod Řípem 1, 2, 3, blogy z 25. 8., 3. 9., 12. 11. 2021: www.aktuálně.cz.
- Váňa, Z. 1950:* Skřinkový hrob ve Svinčicích. *Památky archeologické* 43, 95–96.
- Vávra, M. 2005:* Klučov a Vinoř, pravěká výšinná opevněná sídliště. *Archeologie ve středních Čechách* 9, 187–195.
- Vávra, M. 2011:* Sídlíště lengyelské kultury na Českobrodsku. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 83–92.
- Vávra, M. – Zápotocký, M. 2016:* Pohřebiště staršího, baalberského stupně kultury nálevkovitých pohárů a hrob kultury se šňůrovou keramikou z Kolína-Štářalky. *Archeologie ve středních Čechách* 20, 639–660.
- Vencl, S. 1971:* Současný stav poznání postmesolitických štípaných industrií v Československu. In: *Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym*. Kraków, 74–99.
- Vencl, S. 1972:* Několik eneolitických nálezů ze středních Čech. *Archeologické rozhledy* 24, 489–513.
- Vojtěchovská, I. 2001:* Dějiny a topografie archeologických nálezů na území Turska a jeho okolí. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 347–359.
- Vokolek, V. 1986:* Výzkum v Chrudimi-Pumberkách. *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech* 13/1, 50–55.
- Vokolek, V. 1993:* Eneolitický objekt v Plotištích nad Labem. *Pojizerský sborník* 1, 7–15.
- Vokolek, V. 2007:* Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea II. *Nálezy do roku 1913 (neolit a eneolit)*. *Fontes Archaeologici Pragenses* 32. Pragae.
- Vokolek, V. – Zápotocký, M. 2009:* Východní Čechy v raném eneolitu: lengyelská a jordanovská kultura. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 567–654.
- Waldhauser, J. 1995:* Der Irrtum von Libenice. *Archäologie in Deutschland* 6, 12–15.
- Waldhauser, J. 1999:* Ad: Petr Drda – Miroslav Chytráček: Libenice zum Dritten. *Památky archeologické* 90, 446.
- Waldhauser, J. 2001:* Libenice po čtvrté: recenze místo diskuse. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 417–440.
- Weinzierl, R. v. 1895:* Die neolithische Ansiedlung bei Gross-Czernosek an der Elbe. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft* 25, 29–49.
- Weinzierl, R. v. 1904:* Hervorragende Neuerwerbungen des urgeschichtlichen Zentralmuseums für Nordböhmen zu Teplitz. *Tätigkeits-Bericht der Museums-Gesellschaft Teplitz* 1903/4, 25–29.
- Weinzierl, R. v. nedat:* Fundprotocolle sv. 5. Regionální muzeum Teplice.
- Whittle, A. et al. 2007:* Building for the dead: events, processes and changing worldviews from the thirty-eighth to the thirty-fourth centuries cal BC in southern Britain. *Cambridge Archaeological Journal*, suppl. 17, 123–147.
- Wierzbicki, J. 2006:* Megaloty kultury pucharów lejkowatych – czy tylko grobowce? In: J. Libera – K. Tunia (eds.), *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*. Lublin – Kraków, 87–101.
- Wojciechowski, W. – Cholewa, P. 2006:* Grobowce kujawskie kultury pucharów lejkowatych na Dolnym Śląsku. In: J. Libera – K. Tunia (eds.), *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*. Lublin – Kraków, 225–233.
- Zahálka, Č. sine:* Archeologická sbírka z Roudnice a okolí, kterou zachránil Č. Zahálka a věnoval městu Roudnici nad Labem. Rkp. Okresní muzeum Litoměřice.
- Zápotocká, M. 1998:* Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500–4200 B. C.). *Gräber und Gräberfelder der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyel-Keramik*. Praha.

- Zápotocký, M. 1956:* Baalberská skupina v Čechách. *Archeologické rozhledy* 8, 539–563, 621.
- Zápotocký, M. 1978:* Kultura nálevkovitých pohárů a civilizace staršího eneolitu. In: R. Pleiner – A. Rybová (eds.), *Pravěk dějiny Čech*. Praha, 236–245.
- Zápotocký, M. 1988:* Pravěká výšinná sídliště a hradiště na Litoměřicku (1. část). *Archeologické rozhledy* 40, 121–154, 233–235.
- Zápotocký, M. 1992:* Streitaxte des mitteleuropäischen Äneolithikums. Weinheim.
- Zápotocký, M. 2000:* Cimburk und die Höhensiedlungen des frühen und älteren Äneolithikums in Böhmen. Praha.
- Zápotocký, M. 2000a:* Eneolitická výšinná sídliště a komunikace In: I. Pavlů (ed.), *In memoriam Jan Rulf. Památky archeologické – Supplementum 13*. Praha, 480–488.
- Zápotocký, M. 2002:* K sídelním a pohřebním areálům kultury nálevkovitých pohárů v severozápadních Čechách: Vikletice, okr. Chomutov. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.), *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most, 281–308.
- Zápotocký, M. 2008:* Kultura nálevkovitých pohárů ve starším eneolitu (Kap. 3.2). Nejstarší stupeň badenské kultury (Kap. 3.3). Řivnáčská kultura (kap. 4.3). Chamská kultura (kap. 4.4). In: E. Neustupný (ed.), *Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit*. Praha, 61–86, 89–115.
- Zápotocký, M. 2013:* Kultura nálevkovitých pohárů v severočeském Polabí (ca 40.–33. století př. Kr.). *Archeologie ve středních Čechách* 17, 387–513.
- Zápotocký, M. 2016:* Jordanovská kultura na východě Čech. *Památky archeologické* 107, 5–49.
- Zápotocký, M. – Dreslerová, D. 1996:* Jenštejn. Eine neuentdeckte frühäneolithische Gruppe im Mittelböhmen. *Památky archeologické* 87, 5–58.
- Zápotocký, M. – Kudrnáč, J. 2008:* Eneolitický sídlištní a pohřební areál v Klučově – „Na vrchu“. Příspěvek k periodizaci řivnáčské kultury. *Památky archeologické* 99, 35–92.
- Zápotocký, M. – Malyková, D. – Kyselý, R. 2019:* Raná fáze staršího (baalberského) stupně kultury nálevkovitých pohárů na východě Čech: sídelní areál Štítary, okr. Kolín. *Archeologické rozhledy* 71, 168–240.
- Zápotocký, M. – Muška, J. 1999:* Kultura nálevkovitých pohárů na Bílinsku. In: *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993–1997*. Most, 7–43.
- Zápotocký, M. – Zápotocká, M. 2001:* Die Boleráz-Stufe der Badener Kultur in Böhmen. In: *Cernavoda III – Boleráz. Symposium Mangalia/Neptun 1999*. Bucuresti, 579–603.
- Žebera, K. 1969a:* Mohylové háje pod Řípem. *Rudé právo* 24. 5., příloha Haló sobota, 4.
- Žebera, K. 1969b:* Ctiněves, o. Litoměřice. *Bulletin záchranného oddělení* 6 – 1968, 21.
- Żurkiewicz, D. – Niebieszczański, J. – Bahyrycz, C. 2020:* The First Megalithic Long Barrows of the Funnel Beaker culture in Central Greater Poland in Sobota. *Sprawozdania Archeologiczne* 72, 333–354.

Earthen long barrows and stone tombs of the Funnel Beaker culture – the earliest monumental funerary structures in Bohemia (ca. 40th/39th – 34th/33rd centuries BC)

The monumental funerary structures of the Funnel Beaker culture (TRB) preserved in the form of Nordic megaliths, Kuyavian long barrows or Moravian long barrows have been the subject of research interest for more than a century. In contrast to this, the presented paper is the very first attempt to analyse this phenomenon at the southwestern edge of its occurrence – in the territory of Bohemia. The conclusions reached, which are influenced by the poor quality of available data, should therefore be taken as a starting point for further studies of this phenomenon.

Our interest in this topic was aroused by the discovery of partially preserved ground plans of two long barrows which was made in Kolín in 2008 (*Šumberová – Zápotocký 2022*). In the first phase, we focused on this type of structures. However, its connection with the other form of TRB funerary monuments – i.e. graves consisting of a stone structure and originally also of an earthen mound – soon became apparent. We also included graves which, according to direct or indirect circumstantial evidence, had also originally been covered by a mound. All these features are divided into three groups in the following text and designated *d* – long barrows, *k* – graves with stone structures, *i* – graves which were originally covered by a mound according to circumstantial evidence.

1. Earthen long barrows (features *d1–37*, Table 2, Chapter 5.1). The majority of the 37 known ground plans of enclosures of the long barrow type – those with E-W orientation – date back to the TRB period (*d5–37*). However, in a few cases, their meridional orientation and excavation contexts seem to point to an earlier, Proto-Eneolithic date (*d1–5*). Geographically, they are scattered over a relatively narrow, ca. 180km long zone, with a maximum concentration in its western part (Figs. 2; 4). When it comes to size, they can be divided into four classes (Figs. 5, 8) and five types based on their ground plans (Fig. 3):

L – linear type, narrowly rectangular, equipped with a chamber at one or both ends; the Chudeřín *d9* variant has a ground plan defined by rows of posts (Fig. 31:8), the other variants are defined based on the number and location of chambers: Figs. 6, 7.

R – rectangular type, differing from the previous one by its relatively greater width and the absence of end chambers.

T – trapezoid type, the most numerous type, including the variants of Kněžívka (Fig. 37) and Skupice (Fig. 39:6).

S – square-shaped to widely rectangular.

U – apsidal, horse-shaped.

TRB period graves were found in barrows of types L, R and T. Pit-shaped features with a non-profane function or sacrificial sites were unearthed in barrows of types L, R and T.

2. TRB graves with stone structures (features and sites *k1–32*, Table 3, Chapter 5.2) are geographically dispersed in a belt stretching from the central Ohře and Podkrušnohoří regions to the Kolín region, with a significant concentration in the western part of Central Bohemia (Fig. 9). Most of them were discovered between 1890 and 1949 (Table 4). The first wave of their devastation probably took place in the second and third third of the 19th century. By that time, most of them already had the form of flat graves with remnants of the original stone structure. Their description is usually limited to the statement that these were 'stone structures'. The informative value of our database is therefore relatively low in this respect. Various building elements (slabs, frames, pave, cists, boxes, envelopes) and combinations of these were used for the construction. Remnants of a wooden structure (cabinet) have only survived in barrow *k21*. Stone cladding, also described as multi-layered pavement structures, cave-ins or cones, were a specific feature of this period. As the above-ground part of these burials, long barrow-type mounds are documented or indicated by the excavation situation in six cases; in one case, which is, however, dubious, the mound was allegedly circular shaped (*k20*).

In the inhumation burials found in these graves, which date back to the early phase of the TRB, equatorial orientations prevail. In graves dating from the late phase, the proportion between E-W oriented and meridian oriented burials is roughly equal (Table 5). The cremation rite can already be encountered in graves from the Sirem phase (*k14:1*, *k14B:1*). In both cases, these are probably 'secondary' burials of persons with a lower social status. The occurrence of the cremation rite in the late phase (urn graves *k5*, *k11*) could be related to an influence of the late phase of the Moravian TRB, where the cremation rite dominated at burial sites (Šmíd 2017, 94).

3. Early Eneolithic barrows according to circumstantial evidence (features and sites *i1–12*; Table 6; Chapter 5.3). The record of Early Eneolithic barrows from the territory of Bohemia is supplemented by finds that also belong to this category according to various indications. We list twelve selected cases here and are aware of the fact that a reevaluation of the archaeological record of the Czech TRB will undoubtedly result in adding more such sites in the future.

The chronology and question of origin of long barrows. The dating of the barrows is based on the periodization of the Early Eneolithic (Neustupný ed. 2008). In addition to this, the division of the ecumene of the Czech TRB during its early phase into the western (Michelsberg-Baalberg horizon, phase TRB I-1A) and eastern (eastern early Baalberg horizon, Moravian orientation, phase TRB I-1B; Zápotocký – Malýková – Kyselý 2019) regions is also considered. The period of construction and primary function of the barrows is divided into four chronological horizons: 1. the end of the Proto-Eneolithic, the time of the Jordanów culture and the Schussenried phase; 2. the earlier and middle phases of the early, Baalberg stage (TRB IA, B; I-2); 3. the later, Sirem phase of the early stage (TRB I-3); 4. the later, Salzmünde stage (TRB II); Table 1.

The available data set suggests a division of long barrows into two time horizons. Types L and R seem

to be relatively earlier and fall into the early phase of the Baalberg stage. Types T and S were relatively later and only appeared during the Siřem phase. The utilization of their funerary and ceremonial functions can be expected for all four types continuously from the Siřem phase up to the late stage (compare Veliká Ves **k30**; Kolín **d11**). The chronological position of apsidal enclosures, the so-called U-type, is uncertain (the Epilengyel end of the Proto-Eneolithic or the Early Eneolithic).

Graves with stone structures were also built, similarly to long barrows, from the beginning of the Baalberg stage onwards (compare grave LXXIII from Březno **d6**). Their occurrence increased during the Siřem phase and reached a maximum during the later, Salzmünde stage, *Fig. 25*.

The origins of individual types of long barrows which are formally derived from floor plans of residential dwellings, are a debated issue. In the case of both earlier types, an ideological link is imaginable – the L-type might have been related to the Western environment (Cerny culture, Michelsberg culture), while the R-type could have been inspired the domestic, Epilengyel cultural circle. T-type barrows, on the other hand, were probably linked to the tradition of trapezoidal long houses of the Brześć Kujawski group, which the eastern TRB group transformed into the form of Kujawy-type long graves. In Bohemia, the trapezoidal form of barrows became widespread during the Siřem phase, whose pottery production was clearly directly influenced by the TRB from Greater Poland.

From a functional viewpoint, long barrows primarily served as burial places. Findings from Czech sites seem to support the view that while they were intended for burials of important individuals in the first phase of their existence, they were later, from the Siřem phase onwards, turned into burial sites of the ruling class. The frequency of occurrence of battle axes in 'barrow' graves also seems to support this view. It is quite striking that of the three subsequent series of these symbolic weapons, interpreted as symbols of power of the chieftain/warrior class, the earlier series (F – flat battle axes) was still not represented among the grave goods. Only the both later series, battle axes K and R (knob-butted and those with arched butts) occurred, the former during the Siřem phase, and the latter during the later, Salzmünde phase (*Fig. 25*).

Barrows in the landscape (*Chapter 4.1*). The appearance of *long barrows* is only known thanks to several sets of data. They were relatively low, their height, which could be measured in five cases, ranged from 120 to 150cm. Round barrows are not reliably documented for this period.

The locations of barrows in the landscape are, due to the geomorphological diversity of the Czech countryside, very variable (*Tables 10–13*). A site was primarily chosen with an emphasis on *visibility*, with the intention to make the location as easily visible as possible, and suitable for visual control of the surroundings, including trails. *The proximity of a watercourse* was also of some importance.

Barrows within the settlement network (*Chapter 4.2*). When it comes to territoriality, the funerary structures of the type of barrows which are listed in the inventory presented in *Chapter 5*, can be divided into six settlement regions, A–F (*Table 14; Figs. 20–23*). The considerable differences between the regions in terms of frequency, composition of types, and spatial configuration (*Fig. 20B* and *Table 14*) are probably due to the randomness and insufficient amount of available knowledge, as well as differing soil conditions which affect the results of aerial prospecting.

The question of the original number of Early Eneolithic barrows. The reduction of the original number of Early Eneolithic barrows to the current few dozens cases was a consequence of several factors, including deliberate destruction and natural erosion. The visibility of long barrows is reduced in case the ditched enclosure around them is shallow or none at all, or when the barrow mound is too low or absent. The discernibility of graves is also decreased by the specific features of the TRB burial ritual: the frequent absence or atypicality of grave goods, the ambiguity of the burial rite in terms of cultural affiliation, and the surface or above-ground positions of burials within the barrow's body. It is also possible that some of the barrows excavated in the past were not dated correctly.

The fact that the original number of Early Eneolithic barrows must have many times exceeded the current numbers is also evident from a comparison with the 'barrow landscapes' of other TRB groups (*Fig. 19*). A possible specification in this respect is offered by a hypothesis which is based on the assumption that clusters of sites identified in regions and subregions B2, C2, D1, 2, E (*Figs. 21–23, Chapter 4.2.2*) are the closest to the original state in terms of density. The minimum distances between individual sites/features in these clusters range from 0.5 to 4km, which are values similar to those known for existing or in

the past documented remnants of 'megalithic landscapes' of the northern TRB (*Fig. 24*). According to the generally accepted concept of a hierarchical settlement network, this consisted of two layers of settlements – larger, relatively permanent settlements and short-lived, isolated settlements – the density of Early Eneolithic barrows would then correspond to the network of those relatively permanent settlements.

The validity of this hypothesis may also be time-dependent. In the earlier period of the TRB culture, at the time of the construction of long barrows of types L and R which were primarily intended for individuals, their network may have been thinner and associated a network of more important settlements and cultic sites. In the later period, roughly from the Sirem phase to the late phase, i.e. during the period of long barrows of types T and S and the majority of graves with stone structures, the network of these sites functioning as ancestral tombs could have been denser and linked to smaller settlement units. It was only at this time that burial complexes with monumental structures of the long barrow type became integral parts of settlement complexes.

English by *Jan Machula*

Fig. 1. Long barrows in Europe (A) and in the territory of the TRB culture (B).

Fig. 2. Long barrows in Bohemia: 1–5 meridian-oriented (Epilengyel?); 6–37 east-west-oriented (TRB).

Fig. 3. Types of long barrows in the territory of Bohemia: linear (L), rectangular (R), trapezoid (T) and apsidal (U).

Fig. 4. Long barrows: A. meridian-oriented (Epilengyel?). – B, C. east-west-oriented (TRB).

Fig. 5. Long barrows, type L – linear: size categories based on the length of the ground plan.

Fig. 6. Long barrows, type L – linear: 1 variants a, b; 2–8 shape and structure of front and rear chambers.

Fig. 7. Long barrows, type L and related forms from the northern (1), eastern (4–7) and southern (3) group of the TRB culture and from the Michelsberg culture (2, 9–11).

Fig. 8. Long barrows, type R – rectangular, type T – trapezoid, type S – widely rectangular to square-shaped: size categories based on the length of the ground plan.

Fig. 9. TRB graves with stone structures nos. *k1–32*.

Fig. 10. Types of stone-built grave structures.

Fig. 11. TRB barrows, indicated in various ways, nos. *i1–12*.

Fig. 12. Drawn reconstructions of the original appearance of long barrows.

Fig. 13–15. Early Eneolithic barrows and graves with stone structures of the TRB culture on historical maps.

Fig. 16. Example of a bare ('grazed') Central Bohemian landscape at the close of the 19th century.

Fig. 17, 18. Examples of barrow sites.

Fig. 19. Examples of density of megalithic graves.

Fig. 20. A. Funnel Beaker culture in Bohemia. – B. TRB funerary monuments of the barrow type in Bohemia: d – long barrows, k – graves with stone structure, i – barrows indicated by various ways..

Fig. 21. TRB funerary monuments of the barrow type in the Podkrušnohoří region (region A) and the central Ohře region (region B).

Fig. 22. TRB funerary monuments of the barrow type in the lower Ohře region (region C) and in the western part of Central Bohemia (region D).

Fig. 23. TRB funerary monuments of the barrow type in the eastern part of Central Bohemia (region E) and in eastern Bohemia (region F).

Fig. 24. A. Megalithic graves of the northern TRB group. B, C. Area with a maximum density of these graves and barrow-type funerary monuments of this culture in Bohemia.

Fig. 25. Chronology of long barrows and graves with stone structures of the Czech TRB, including the types of battle axes found in them (A) in comparison with the dating of Scandinavian megaliths (B).

Fig. 26–40. Ditched enclosures of the type of long barrows (d1–37).

Fig. 41–66. Graves with stone structures (*k1–32*).

Fig. 67–72. TRB barrows, indicated in various ways (*i1–12*).

Fig. 73. Kolín-Štářalka, 2008 excavation season. Eneolithic cemetery. The empty area among unevenly spaced graves evokes the idea of a long barrow with TRB-graves at the perimeter and a CW-grave in the centre of the barrow causeway..

Table 1. Chronology of the Funnel Beaker culture (TRB) in Bohemia.

Table 2. Ditched enclosures of the type of long barrows.

Table 3. TRB graves with stone structures.

Table 4. Time of discoveries/excavations of long barrows (*d*) and graves with stone structures (*k*).

Table 5. Orientation of burials from graves with stone structures.

Table 6. TRB graves which might have originally been covered by barrows, according to various circumstantial evidence (*i1–12*).

Table 7–9. Location in the landscape.

Table 10. Altitude (above sea level).

Table 11. Soil substrate.

Table 12. Basic types of bedrock.

Table 13. Location in the landscape.

Table 14. Settlement regions of the Czech TRB.

